ARKADAŞIM CHE GUEVARA

RİCARDO ROJO

PAYEL YAYINEVİ

PAYEL YAYINEVİ - ARKADAŞIM CHE GUEVARA - RICARDO ROJO

16

PAYEL YAYINLARI **16**
Büyük Devrimciler Dizisi **2**

Birinci Baskı Aralık 1968
Kapak Düzeni Cavit Bozak
Dizgi Asya Matbaası
Baskı Fono Matbaası

RICARDO ROJO

ARKADAŞIM
CHE GUEVARA

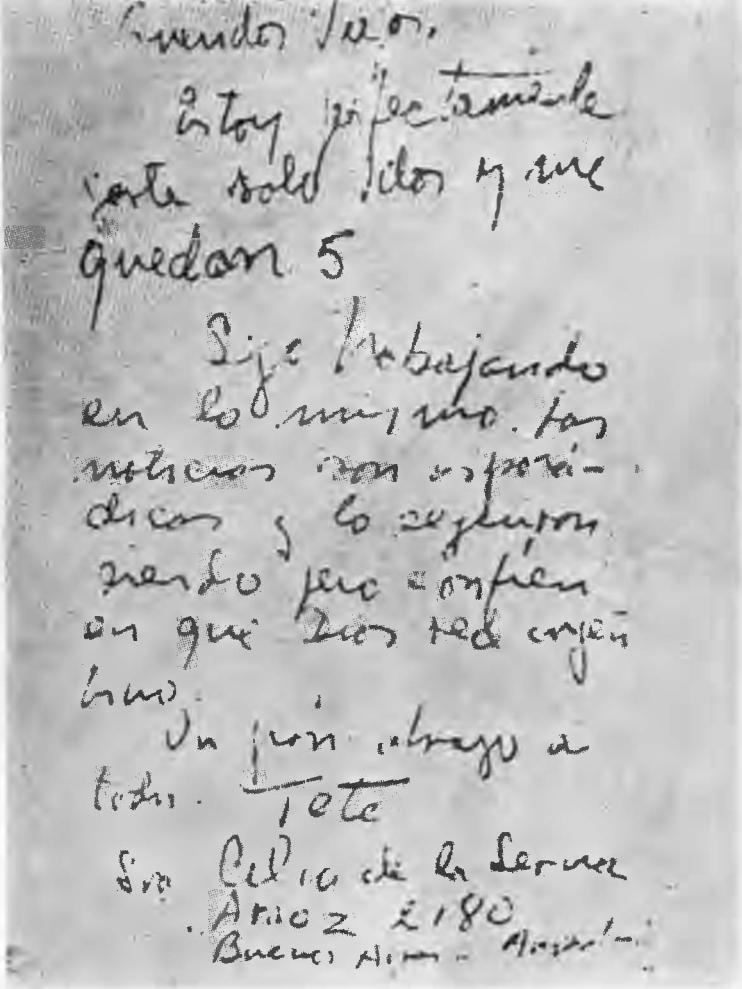
Çeviren
Seçkin ÇAĞAN

P

PAYEL YAYINEVİ
İstanbul

Guevara (önde) on yaşında, kardeşi ve arkadaşları ile birlikte.

Che Guevara'nın Sierra Maestra'dan hayatta olduğuna dair ailesine yolladığı kısa not. Guevara şöyle yazıyor: «Sevgili büyüklerim: Çok iyiyim. İkisini harcadım geriye beşi kaldı» (yedi canlı kediyi ima ediyor). «Hâlâ aynı işi yapıyorum. Haberler yavan ve böyle devam edeceğe benzer, fakat tanrının Arjantinli olduğuna inanıyorum» (çok kullanılan bir halk deyimi). «Hepinizi kucaklarım. TETE» (Guevara'nın ailece kullanılan adı).

PAYEL YAYINEVİ — Nuruosmaniye Cad.
Atasaray No. 405 Cağaloğlu
P.K. 889 İSTANBUL

Guevara'nın en yakın arkadaşlarından olan Ricardo Rojo, 1923 yılında Arjantin'in Entre Rios eyaletinde doğdu. Eğitimini Buenos Aires'de yaptı ve 1949'da hukuk mezunu oldu. Lâtin Amerika'nın politikası ile çok yakından ilgilendi. Peron'a karşı geldiği için hapse atılan Rojo, Arturo Frondizi'yi ilk destekleyenlerden biridir. Frondizi yönetiminde Almanya'da Bonn'da Arjantin'in siyasal danışmanı olarak iki yıl çalıştı. *Arkadaşım Ché Guevara* yazarın ilk kitabı değildir. Lâtin Amerikan politikası ve Hukuk üzerine üç eseri daha vardır. Meksika'da, Meksico City'de Colegio Libre de Meksico'da Amerikan tarihi profesörü oldu ve Buenos Aires'de Faculdad de Ciencias Economicas'da da Ekonomik Kalkınma danışmanlığı yaptı. Dünyanın pek çok ülkesini gezmiş olan Rojo, psikoloji profesörü olan karısı ve iki çocuğu ile şimdi Buenos Aires'de yaşamaktadır.

«Haşin olmalıyız,
şefkatimizi hiç yitirmeden.»

Ché Guevara, 1967

BİRİNCİ BÖLÜM

LÂTİN AMERİKA'YI KEŞFEDERKEN

I

1953 yılında siyasal mülteci olarak Bolivya'ya, La Paz'a gittim. O zaman adını sanını bilmediğim daha başka Arjantinliler de vardı orada. Kimi askerî pilottu. Başkan Juan Peron'a karşı başarısız bir darbe girişiminden sonra, iki yıl önce gelmişlerdi Bolivya'ya. Şimdi de, Santa Cruz'la Cochamba arasındaki yolun asfaltlanmasında çalışıyorlardı. Diğerleri ise, Tipuani Irmağının yatağında altın tozu aramakla vakit öldüren serüvencilerdi. Bir de, Arjantin parlamentosunun muhalif üyelerinden önemli biri, Isaias Nougués vardı La Paz'da. Nougués, lideri olduğu küçük bir taşra partisini, ailesinin zengin şeker plantasyonlarından gelen gelirle ayakta tutmaya çalışıyordu.

La Paz'daki Arjantinlilerin en zengini ve de en sözügeçen kişisi olan Nougués'in evinde, bir akşam genç bir Arjantinli ile tanıştım. Adı Ernesto Guevara idi.

Guevara yirmi beş yaşındaydı. Doktordu. Doktorluğunun yanı sıra kurtulamadığı bir illeti daha vardı: Arkeoloji.

Nougués'in evi Calacoto'da idi. Siyasal alanda ün yapmış kişilerin yerleştiği, gözde bir banliyö mahallesidir Cala-

coto. Nougués'lerde **locro** yerdik. Et ve mısırla yapılan bir nevi türlüdür locro. Ev sahibinin, ünü çevreyi tutmuş iştahını ve bizlerin sıla özlemi içinde, alıştığımız ev yemeği özlemini gideren bir yemekti. Nougués de, yakınlarını ağırlamaya bayılan bir adamdı.

Guevara'yı ilk gördüğümde, beni pek etkilemedi. Az konuşuyor, daha çok dinliyordu. Ama arada bir, karşısındakinin elini kolunu bağlayan bir gülümsemeyle sözünü kesiyor ve kıldan ince kılıçtan keskin bir söz ediveriyordu.

İlk tanıştığımız gece, beraberce yürüyerek La Paz'a döndük. Dost oluvermiştik birden. Oysa, ortak olan tek yanımız, ikimizin de para sıkıntısı içinde iki genç üniversiteli oluşumuzdu. Yoksa ne ben arkeolojiden anlıyordum, ne de o politika ile ilgileniyordu. Hiç değilse, benim o sıralarda düşündüğüm ve daha sonra da onu kavrayacak şekilde bir politika ile ilintisi yoktu.

O gece Calacoto'dan çıktığımızda, çevrede büyüleyici bir manzara vardı. Zamanla aşınmış tepeler, bir orgun sütunları gibi yan yana dizilmiş koyu mavi gökyüzüne doğru, çizgileri devleşmiş bir katedral gibi uzanmıştı. Bu görüntü, geceye hüzünlü bir yalnızlık katıyordu.

La Paz'a giden altı millik yokuşlu yolu, gelecek için kurduğumuz planlardan ve görüp geçirdiklerimizden söz ederek yürüdük. Guevara kısa bir süre önce yaptığı yolculuğu anlattı bana. Pasifik Okyanusu'nun ortasında, karaya iki bin iki yüz mil uzaklıktaki Christmas Adası'na gitmek istemişti. Amacı Rapa-Nui cüzzam hastanesinde çalışmakmış.

Onun deyimiyle «ağır bir yolculuk» olmuş bu. Guevara'nın ondan önce de bir gezisi varmış. Ufacık bir motosikletle, Arjantin'in on iki eyaletini dolaşmış. O söyleyince anımsadım. O zaman gazeteler epeyce söz etmişti bundan. Hele tanınmış mekanik dergisi **El Grafico**'nun spor sayfasında sütun sütun yer ayırmışlardı bu geziye.

«Ağır» yolculuk da, öteki gibi motosikletle başlamış. O sıralarda tıbbiyenin son sınıfında olan Guevara, Şili'deki

Temuco'ya kadar uzanmış. Yanında bir de doktor arkadaşı varmış: Alberto Granados. Arkadaşı ile birlikte Valparaiso'ya gitmek ve oradan da Christmas Adası'na geçmek istiyormuş. Ama, ne adaya devamlı sefer yapan bir gemi varmış, ne de cüzzam hastanesinde doktor ihtiyacı. Guevara, neden doktor istemediklerini hâlâ kestiremiyordu. Bunun üzerine, onlar da yola devam etmişler. Bir gece Chuquicamata Madenlerinde kalmışlar. Peru'ya geçmişler. Machu-Picchu'ya gitmişler. Bu gezi Guevara'nın arkeoloji hevesini iyice körüklemiş. O arada, sarsıcı bir astım nöbeti geçirmiş. «Ağır» yolculuk, Amazon üzerinde, Iquitos'a dek uzanan çalkantılı bir nehir yolculuğu ile devam etmiş. Oradan da, San Pablo'daki cüzzam hastanesine doğru yola koyulmuşlar. San Pablo, Guevara'yı müthiş etkilemiş.

«Neden?» diye sordum.

«Çünkü en büyük dayanışma ve bağlılık, yalnız ve umutsuz insanlar arasında gelişir.» dedi.

Cüzzamlılar, bu iki genç doktorun kendilerini arayıp sormasından çok duygulanmışlar. Umutsuzluklarına bir parça mutluluk, bir parça şefkat getiren bu insanlara bir iyilik yapmak istemişler ve Amazon'u geçebilmeleri için bir sal yapmışlar! Orta Amerika ile tropikal bölgeler arasındaki bağıntıyı dile getirmek için de, salın adını, bu iki kesimin en sevilen müziklerini birleştirerek Mambo-Tango koymuşlar.

Bu sal serüveni Kolombiya'nın küçük bir limanı olan Leticia'ya dek sürmüş. Guevara ile Granados burada, Leticia futbol takımının antrenörü olarak çalışmaya başlamışlar. Biriktirdikleri parayla da kısa bir süre sonra, Bogoto'ya ve oradan Caracas'a uçakla gidebilecek duruma gelmişler. Caracas'da birbirlerinden ayrılmışlar. Guevara Venezuela'da üç hafta kadar kaldıktan sonra, at taşıyan bir yük gemisine atladığı gibi, ver elini Miami deyip yola düşmüş. Orada da kısa bir süre kalıp, Buenos Aires'e dönmüş ve tıp öğrenimine devam etmiş. Alerjiler üzerine bir doktora tezi hazırlamış:

on iki dersten sınava girip geçmiş ve topu topu altı ay içinde bitirme sınavlarını tamamlayarak doktor oluvermiş.

Yani ben tanıdığımda koskoca bir doktordu Guevara. Ama, onu öyle kendi halinde görenler, doktor olabileceğini akıllarına bile getirmezlerdi. Tıpkı ilk tanıştığımız akşam, benim getirmediğim gibi. Guevara ile beraber, kaldığı yere dek gittim. Yanacocha sokağında, harap bir evin küçücük bir odasında pansiyoner olarak oturuyordu. Onun bir özelliği de buydu. En oturulmaz yerlerde bile yaşayabilir ve yine de, istihza ve alaya kaçan o ince mizah duygusunu yitirmezdi.

Guevara'nın en hoşlandığı şeylerden biri, dostlarıyla oturup, içten, candan, tatlı tatlı sohbet etmekti. Tanımadığı insanların arasında ve kalabalık içinde, hemen kendini çekip, alaycı bir kimliğe büründüğü halde, birkaç arkadaş bir araya geldi mi, dünyanın en hoş sohbet insanı olur, konuşmasının akıcılığı ve kandırıcılığı ile karşısındakileri ağzına baktırırdı.

La Paz'da geçirdiğimiz uzun geceler boyunca, ben de kendi başımdan geçenleri anlattım. Benim hikâyem onunki kadar renkli değilse de, ben de epeyi şey görüp geçirmiştim.

1953 kışıydı. Buenos Aires'teki polis nezarethanesinden kaçtım. On gündür nezarethanedeydim. Siyasal polis, hükümete karşı hazırlanan bir hareket üzerinde soruşturma yapıyor, örgütün yaygın olup olmadığını öğrenmeye çalışıyor ve daha da önemlisi, subayların bu örgütle ilişiği bulunup bulunmadığını ortaya çıkarmaya uğraşıyordu. Tutuklanmıştım. Boyuna sorguya çekiyorlardı. Kaçmaktan başka çıkar yol olmadığına karar verdim. Başkan Peron'un işçilere söylev verdiği bir gün, konuşması dinamit sesleri arasında boğulurken, kaçma planımı hazırladım. Terör hareketlerine katıldığım konusunda kesin kanıt olmadığı halde, yine de nezarette tutuluyordum. Çünkü, beni yakalayanlar, şu ya da bu yolla güçlerini ve etkilerini tanıtlamak zorunda olan polis

kuvvetiydi. Kaçma planım üzerinde birkaç gün düşündükten sonra, bu işi gerçekleştirdim. Gardiyanım, beni tuvalete götürdü ve kapının önünde beklemeye başladı. O orda bekleye dursun, ben yavaşça pencereden sıyrılıp, hiç kimsenin yardımı olmaksızın sokağa attım kendimi. Ve kimsenin gözüne çarpmadan Guatemala Büyükelçiliği'ne ulaşıp, siyasal mülteci olarak sığındım. Sonunda güvene kavuşmuştum.

Özgürlük peşindeydim. Sokaklarda, kapana kıstırılmış bir hayvan gibi yakalanma tehlikesini göze almıştım. Avukattım. Yirmi dokuz yaşındaydım ve büyük bir toprak ağasının oğluydum. Siyasal alandaki arkadaşlarımın çoğu, muhalefetteydiler. Ana muhalefet partisi olan **Union Civica Radical**'in siyasal suçluları savunma amacıyla kurduğu bir komisyonda etkin bir görev almıştım.

Komisyonda dört avukattık. Başkanımız, benim o zamanlar en candan dostum ve birkaç yıl sonra yönetimi ele alacak genç kuşak politikacılarının düşünce alanında öncüsü olan Arturo Frondizi idi. Ama 1953 yılında, Frondizi daha henüz yeni yeni sivrilmeye başlıyordu. Üyesi olduğu partinin ise, bir tek hareket noktası vardı: General Peron hükümetine muhalefet etmek.

Radikal hareketin geçmişi, ülkeye yapılmış çeşitli hizmetlerle doluydu. Uluslararası politikada olduğu kadar, ekonomide de, ulusal renkleri taşımakla övünebilirdik. Toplumun yararına birtakım yasaların çıkmasını sağlamış ve yüzbinlerce işçinin desteğini kazanmış bir hareketin içindeydik. Ama 1953 yılında radikal parti; pek çok kereler uğruna gözünü budaktan esirgemediği ilkelerin Peron hükümeti tarafından çiğnendiğini ve ihanete uğradığını tanıtlayacak güçte ve durumda değildi.

Bir yanda muhalefeti sürdürme zorunluluğu ile, öte yanda, hükümetin yapmakta olduğu şeylerdeki başarısızlığına gerçekten hücum edilemeyeceği bilinci arasında korkunç bir çatışma ve uçurum vardı. Benim kuşağımdakiler, bu kar-

şıtlığı çok geç ve çok güç anladılar. Hiç bir zaman da, gerçek anlamını ve önemini açık seçik olarak kavrayamadılar. Gençtik. Tecrübesizdik. Toyduk. Önünde sonunda, Peron hükümetini, bir iki önemsiz davranışından dolayı yermekten öteye gidemedik. O sıralar bunun farkında değildik. Sol kanattaki yerimizi bildiğimiz halde, Peron hükümeti devrindeki işçi sınıfı ile, kafamızda kurduğumuz, düşlediğimiz ideal Sol arasında herhangi bir bağıntı olabileceğini aklımıza bile getirmiyorduk.

Arjantin'den ayrılmamıza yol açan neden, bütün bir kuşağın kurtulamadığı bu, uzağı görmeme illeti oldu sanırım. Kişisel amaçlarımız yoktu. Lâtin Amerika'nın tümü için ortak bir amaç olduğundan emindik. Ama bu amaca, içinde bulunduğumuz şu günlerde başındaki yöneticiler ve genel olarak da Avrupa ile kurulmuş aşırı ilişkiler yüzünden Arjantin'den ulaşamayacağımızı hissediyorduk.

Gerçek değerleri ortaya dökmek ve biraz da işin serüven yanını tatmak istiyorduk. Bu iki duygu, her birimizde değişik oranlarda bir araya gelmişti. Kimimizde serüven isteği ağır basıyor, kimimizde değer ölçüleri üstün geliyordu. Ama, Ernesto Guevara ile benim kuşağımın üniversitelileri için, ne biçimde olursa olsun bu iki duygu birbirinden kopmadan sürüp gidiyordu.

Gerçek değerler ve serüven. Guevara ile çoğu kez bunlardan söz ettik.

Nezaretten kaçıp, Guatamala'nın sol rejiminin kanadına sığındıktan dört hafta sonra, Arjantin hükümeti yurt dışına çıkmama izin verdi. Guatemala Büyükelçisi İsmael Gonzalez Arevalo, ne istediğini bilen bir milliyetçi idi. Ülkesine karşı hazırlanmakta olan saldırıyı haber veriyor, bu hazırlıktan sorumlu kişilerin adlarını açıklıyor ve bunları Peronist gazetelerin sütunlarına dökmekten de asla çekinmiyordu. Lâtin Amerika devrimini gerek teoride ve gerekse pratikte benimsiyor ve bunun gerçekleşmesi için elinden

geleni yapıyordu. Bir sabah, beni arabasıyla Ezeiza hava alanına götürdü. Beni And dağlarının ötesine, Şili'ye ve güvenliğe kavuşturacak olan uçağa kendi eliyle bindirdi.

O sıralarda Şili hükümetinin başında, Peron'un dostu General Carlos Ibanez vardı. Ülkenin hiç sarsılmaz güçlü adamı olarak yutturmuştu kendini. Bir de bu temelsiz efsaneye, Şili solcularının bir kısmının kendisine muhalif olduğu, bir kısmının ise desteklediği söylentisini eklemişti. Ibanez, iyilikleri ve kötülükleriyle, ilerici ve gerici davranışlarıyla, Peron hükümetinin küçük bir kopyası durumundaydı. Şili'nin sol kanadı da, bu hükümet üzerinde, Peron efsanelerinin ve korkularının, umutlarının ve umutsuzluklarının bir yansıması durumundaydı. Şili'nin içinde bulunduğu rejim, kendi karşıtlarının ve daha da ötesi, sorunlarını çözmeye uğraştığı toplumun çelişkilerinin kapanma kısılmış bir rejimdi.

Arjantin'den ilk kez çıkan bir genç için, And dağlarının doruklarını görmek, gerçekten baş döndürücü bir deneydir. Hem sadece, yükseklik yüzünden gelen bir baş dönmesi değildir bu. Lâtin Amerika ırkı konusundaki ilk elle tutulur izlenimi, Şili halkının yüzlerinden algıladım. Çıkık kemikli, gururlu ve de alçak gönüllü, biraz da mahzun yüzlerdi bunlar. Koca kıtanın bir boyundan bir boyuna yayılan, hem birbirinden çok başka, hem birbirine çok benzer, gizemli ve her an patlamaya hazır insanların suratıydı bunlar.

El Teniente madenlerine gitmiştim. Oradan döndüğümde, yani Şili'de bulunduğum sırada, bir akşam oturmuş radyo dinliyordum. Haberlerde, Küba üniversitesindeki gençlerden bir grubun, Santiago karnavalının kalabalığına karışıp, bir askerî kışlaya saldırdığı bildirildi. Demek, bizim Buenos Aires'de başlattığımız hareketi izleyen başka gençler de vardı yeryüzünün çeşitli yerlerinde. Radyo, bu olayı kısacık bir haber şeklinde verip geçti. Ama, anlayanlar için bu büyük önem taşıyordu. Küba'da büyük ayaklanmaların patlak vermesi bir an meselesi olmalıydı.

Kübalı öğrencilerin Moncada kışlasına yürümelerinden sekiz gün sonra Şili'den ayrıldım. Bolivya'ya, La Paz'a geldim. Bolivya bir bayram havası içindeydi. Ulusal devrim güçleri, yıllardır beklenen bir şeyi gerçekleştirmişler, toprak reformu kanununu yürürlüğe koymuşlardı. Böylelikle, koskoca Lâtin Amerika kıtası üzerinde, böylesi bir karara varmak cesaretini ilk kez göstermiş olan Meksika'dan sonra, Bolivya ikinci duruma gelmiş oluyordu.

Bolivya'nın başkenti, dünyanın en yüksek başkentidir. Bolivya yaylasının yüksekliği ve iklimi, bu ülkeyi yaşanılmaz bir duruma getirmiş ve kentlerinin serpilişi halkın kişiliği üzerinde büyük rol oynamıştır. Bolivya'nın trajik doğal etkisi, yani insanın doğaya karşı oluşu, Bolivya'nın siyasal yaşamında kendini ortaya koyar. Bolivya cumhurbaşkanı olmak demek, çoğu kez korkunç bir ölümle burun buruna gelmek demektir. İnsanlar, sanki bu yaşamı bir an önce sona erdirmek istiyorlarmışcasına, büyük bir umutsuzluk içinde kıyasıya öldürür ve ölürler.

1953 yılında, halkın bu coşkunluğu doruk noktasına ulaşmış ve milliyetçi hükümet bir yılı biraz aşkın süre içinde, iki temel reformu gerçekleştirmişti. Dünyanın en büyük ve en zengin teneke cevhesine sahip madenleri millileştirmiş ve toprak mülkiyetinde reformlar yapmıştı. Hükümetin aldığı bu tedbirlerin, ülkenin ekonomik yapısında temel değişmelere yol açması umuluyordu. Çünkü o zamana dek, toprak **latifundia** adı verilen büyük malikânelere bölünmüş ve bir çeşit feodal ya da yarı feodal düzenle işletilmişti. Bu da ülkenin ekonomisini diriltilemez bir fosil durumuna getirmişti. Tarım üretimi nerdeyse yok denecek denli azdı. Bolivya'nın üç milyonluk nüfusu, tarifsiz acılar içinde yaşamlarını sürdürmeye çalışıyordu. Büyük sefalet ve yoksulluk, Inka'ların öz torunları olan ve «Çalma, yalan söyleme, tembellik etme» ilkesini benimsemiş bulunan bu insanlar için kaçınılmaz bir sondu.

Bolivyalıların kafasında çöreklenmiş iki sorun vardı. Bi-

ri, Bolivya halkının geleceği, ikincisi ise toprak mülkiyetinin ne olacağı sorunu idi. Genellikle tarıma dayanan Aymara uygarlığı, toprağın en iyi ne şekilde işletilebileceğini araştırmış ve toprağın herkesin mülkü olduğu görüşüne varmıştı. Aymaralar, taşınabilir malların söz konusu olduğu sürece, özel mülkiyetten yana olan, ilkel komünistlerdi. Aymaralar'dan sonra gelen Inka, ya da Quechue uygarlığı, atalarından devraldığı tarım sistemini daha da geliştirmiş ve **ayllu** türünde kurumlar meydana getirmişti. **Ayllu** düzeninde, bir kişinin bütün mirasçıları, kendilerine kalmış olan toprağı ortak olarak işliyorlardı. Bu kurum öylesine kökleşmişti ki, 1953 yılında bile, ülkenin bazı bölgelerinde hâlâ sürüp gitmekteydi. Quechua'lardan sonra, ülkenin yaşama tarzını bozmayacaklarına söz vererek gelmiş olan İspanyol fatihler, komün düzenini altüst ettiler. Ülkenin öz evlâtları, yüzyıllardır sahip oldukları topraklarından oldular ve birer serf durumuna geldiler. On dokuzuncu yüzyılda, büyük kurtarıcı Simon Bolivar, ülkenin bağımsızlığını ilân etti ve kızıl derililere, işgal etmekte oldukları toprakları bağışladı. Bolivar bir yandan adaletin yerine gelmesini sağlamaya çalışıyor; öte yandan da, Venezuela Kurtuluş Savaşı'nı baltalamış olan toplum çatışmalarına benzer ayaklanmaların patlak vermesini önlemeye uğraşıyordu. Toplumsal istikrara ulaşmanın ve üretimin en yüksek ölçüye varmasının, toprağın ortak mülkiyeti ve işlenişine bağlı olduğunu gösteren bu deneme, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Bolivya'nın başına gelen yöneticiler tarafından hiç dikkate alınmadı. Melgarejo denilen despot, kızıl derililerin mülkiyetinde olan toprakların devletin malı olduğunu ilân etti. Bu topraklara el koydu ve sonra parselleyerek, çok düşük fiatlarla, saray gözdelerine sattı. Bunun üzerine tarım alanındaki çalışma hayatı bir kargaşa içine girdi ve bu kargaşalı durum, milliyetçi hükümetin 1953'te reform kanunu çıkarmasına dek kötüden betere sürüklenip gitti. Çıkarılan kanuna göre, on sekiz yaşını bitirmiş olanlar içinde, kendini tarıma vermiş, ya

da tarım alanında çalışmak isteyen herkese derhal toprak verilecekti. Bu gerçekten devrimci bir kanundu ve Bolivya topraklarında mülk sahibi durumunda hiç bir yabancı olmadığı için de, hükümet iç direncin üstesinden geldiği anda, herhangi bir uluslararası karşıtlıkla karşılaşmak tehlikesi söz konusu değildi.

Ancak, bu iç direnç umulandan da güçlü çıkmıştı. Daha bir yıl önce, Büyük Yortu Haftası içinde, madencilerden, köylülerden, asker kaçaklarından ve polis birliklerinden meydana gelen bir kuvvet, MNR (Ulusal Devrim Hareketi) adı altında bayrak açmış ve profesyonel orduyu yenmişlerdi.

Ordunun dağıtılması, işçilerle köylülerin temsilcilerinden meydana gelen bir hükümetin kurulması, madenlerin millîleştirilmesi ve toprak reformu gibi iki önemli kanunun onaylanıp yürürlüğe girmesi, en koyu devrim bildirilerinden çekilip çıkarılmış ve karşı konulmaz olaylar gibi, peşpeşe gerçekleşti. Tiyatroda bir oyun seyredercesine seyrettiğimiz, gözlerimizin önünde oluşuveren bu olağanüstü olayın beğenilecek bir başka yönü daha vardı. Yüzyıllar boyu süregelmiş bir boyun eğme ve eziklikten sonra, kızıl derililer başlarını dikleştiriyor ve yitirdikleri gururlarını, saygınlıklarını yeniden elde etmek için silâhla çarpışıyorlardı. İşte asıl dram buydu. Çarpışmalara katılanlar, yüksek dağlardan meydana gelmiş duvarlar arasına gömülmüş La Paz kentinin inişli çıkışlı sokaklarında, kovana doluşmuş arılar gibi gezinip duruyorlardı. Daracık, dolambaçlı sokaklarda, koloni tarzında yapılmış evler arasında, yemek kokularının barut kokularına karıştığı bir hava içinde, kızıl derili ve Avrupalı melezi olan yerli kadınlar, **chola**'lar gidip geliyordu. Her birinin sırtında bir çocuk vardı. Kısa bir süre önce, erkeklerinin tüfeklerini doldurmuş, barikatlarda dövüşmüş ve hattâ tetik çekmiş olan bu kadınlar, şimdi bir yandan yürüyor, bir yandan da alacalı renklere boyanmış yünlerini eğiriyorlardı sokaklarda.

Hükümet konağı olan Quemado Sarayı'nın arkasındaki

Austria Oteli'nin penceresine oturur, sokağı seyrederdim. Bütün gösteri yürüyüşleri, hükümet konağının önünde son bulduğu için, olup bitenleri görmek için benimkinden daha elverişli bir yer yoktu.

Halk, asker düzeni içinde sıralanıyor ve yürüyüşe geçiyordu. Ellerindeki silâhların yarattığı ağır başlı havayla tam bir karşıtlık meydana getiren, alabildiğine gürültülü bir sevinç hüküm sürüyordu halkın üzerinde. Bu sevinç ve neşe öylesine coşkun ve taşkındı ki, yabancılar bile buna kapılıyor ve bu kutlamanın gerçek nedeni unutulup, bir karnaval havası doğuyordu sokaklarda. Halk meydanlarda dans edip, türküler söylerken, delegeler Saraya girip çıkıyor, liderler giderek gözden kayboluyordu. Zaman zaman, nöbetçiler, bu toplantıların dostça olup olmadığını yokluyorlardı. Gün doğarken ise, makineli tüfek sesleriyle uyanıyorduk. Bunun ne demeye geldiğini kestirmek olanaksızdı.

Guevara ile tanıştığım sıralarda, o pek sefil pansiyonunda bir arkadaşı ile birlikte kalıyordu. Bu, Arjantin'in Cordoba eyaletinden gelme, genç bir üniversiteliydi. «Calica» Ferrer'di adı. Ve Guevara'nın idealindeki yol arkadaşında aradığı bütün nitelikler vardı onda. Guevara için, kafa dengi bir yol arkadaşı demek, uzun yürüyüşleri göze alabilecek, kılığa kıyafete önem vermeyecek ve parasızlığa hiç ses çıkarmadan dayanabilecek biri demekti. Guevara'ya göre, bir insanda bu erdemler oldu mu, gerisine kulak asmamak gerekirdi. O sıralarda, «Calica» Ferrer'de istenilen bütün erdemler vardı. Ama daha sonraları, ilerde göreceğimiz gibi bunları tüketti.

Yanacocha sokağındaki çıplak duvarlı odada, Guevara'nın çivilere asılmış birkaç parça giyeceği ile, ordan oraya taşınmaktan yıpranmış, küçük valizinden başka bir eşyası yoktu.

Guevara, La Paz'ın bu pek kalabalık semtinde uzun boylu kalmazdı. Günlerini çoğunlukla, 16 Temmuz Bulvarı üzerindeki gürültülü kahvelerde ve Camacho Pazarında geçirir-

di. Bu pazardan, iri, olgun tropikal meyvalar alıp, yemek niyetine yerdik.

Bir de, kentin en lüks oteli olan Sucre Palas'ın barına giderdi. Bu tantanalı otele girip çıkarken de, kılık kıyafetinin sefilliğine hiç mi hiç aldırmazdı. Otelin terasına serpiştirilmiş sandalyelere çöker, devrim döneminin o ardı arkası gelmeyen kalabalığının önümüzden akıp gidişini seyrederdik. Sırtlarında bebeleriyle **chola**'lar; güneşin ve **coca**'nın yakıp kavurduğu, kürk satıcısı kızıl derililer, düz yolda yürümeye alışkın olmadıkları için, ikide bir sendeleyip yalpa vurarak grup halinde dolaşan köylüler; ve çoğu madenlerden gelme, arkadaşlarının hükümet dairelerindeki işlerini yoluna koymaktan gurur duyan pazar giysilerini giymiş erkekler. Sıra sıra geçerlerdi önümüzden.

Bu insan dizileri her köşebaşında durur ve yeni alınan ekonomik kararları bildiren duvar ilânlarını okurlardı. Bu ilânlar, akla gelebilecek en sert, en vurucu biçimde yazılırdı. Çünkü, milliyetçi rejimin safları, Bolivya tarihinde gelmiş geçmiş en ünlü kışkırtıcılarla doluydu. «Sömürücü» ve «tefeci» sözleri, en ağır hakaretlere ve en tehlikeli tehditlere hedef oluyordu. Çünkü bunlar, sıradan insanların düşmanlarıydı ve bu sıradan insanlar, köşebaşlarındaki ilânlardan düşmanlarının kimler olduğunu öğrenip, kentin duvarlarından siyasal eğitimlerini tamamlıyorlardı.

Ulusal Devrim Hareketi'nin bu duvar ilânlarından birinde, gece kulüplerine ya da buna benzer eğlence yerlerine giden parti üyelerinin, görevlerinden uzaklaştırılmak ve partiden çıkarılmakla cezalandırılacağı bildiriliyordu. İktidarın getirdiği baş dönmesi, kısa bir süre önce silâhla ele geçirilmiş iktidar sarhoşluğu, Bolivyalı devrimciler arasında kol geziyordu.

Ama böylesi yaygın bir endoktrinasyon dahi, hareketin toyluğunu, tecrübesizliğini gizliyemiyordu. Parti, erken yatmaktan başka yapacak bir şeyi olmayanlara, iyi alışkanlık-

lar edinmelerini öneriyor, devrim bayrağı altında gelişen yeni sınıfa ise hiç ilişmiyordu.

Bir akşam, geç saatlerde Nougués'nin evinde yemekteydik. Bu, Guevara'nın deyimiyle «yedek» yemekti. Guevara, sırasında üç gün üç gece ağzına tek lokma sokmadan geçirebilir, sırasında da tepeleme yemek dolu bir masadan sekiz on saat kalkmadığı olurdu. Şimdi düşünüyorum da, bu beslenme biçimi, Guevara'nın en belirgin özelliklerinden biriydi. Bir vahşi saldırganlığıyla yemeklere dalar, dünyada başka hiç bir şey yokmuş gibi, bir nevi şehvetle ha babam yerdi. Bazan da, elini eteğini çeker, oruca başlardı. Tabiî bunu isteyerek yapmazdı. Ya para denk gelmezdi, ya da kimseler yemeğe çağırmazdı da, ondan aç kalırdı.

O gece yemeğimizi yemiş, içkilerimizi içmiştik. Konuklardan biri de, bizi arabasıyla La Paz'a götürmeyi teklif etti. Düştük yola. Obrajes kasabasından geçiyorduk. Farkına varmamışız. Meğer devriyeler geziyormuş. Bir silâh sesi aklımızı başımıza getirdi. Durduk. Gecenin ayazında, üstü başı dökülen üç kızıl derili belirdi. Ellerindeki tüfeklerin namlusu daha hâlâ tütüyordu. Kim olduğumuzu sordular.

Guevara, arabanın camını açarak, «Barışsever insanlarız» dedi.

«Nerden geliyorsunuz?» diye kuşkuyla sordular.

«Karnımızı doyurmaktan» dedi Guevara. Bir an durduktan sonra, alçak sesle ekledi, «...midemiz kaç gündür zil çalıyordu.»

Ciddi bir ifade takınarak kâğıtlarımızı istediler. Yine aynı ciddiyetle bunları incelediler. Ama korkarım, hiç biri de yazıları sökecek kadar okuma bilmiyordu. Neyse, sonunda geçip gitmemize izin verdiler. Hem gidiyor, hem de Bolivya'nın durumunu konuşuyorduk. Eline silâh alan sokağa fırlıyor, bu gidişin sonu ne olacak, diye kara kara düşünüyorduk. Derken, bir dönemeci kıvrılır kıvrılmaz kendimizi Hükümet bürokratlarının en gözde eğlence yeri olan Altın Ho-

roz'un önünde bulduk. Renkli neonlardan koca bir tabelâ ve kapılardan dışarı taşan hareketli müzik yolu dolduruyordu. Az önce karşılaştığımız olayın tekrarlanmasından korktuğumuz için, kabarenin önünden geçerken hızımızı düşürdük. Ama Altın Horoz'dan, lâstiklerimize ateş eden filân olmadı. Anlaşılan, içerdekiler, devrimin tehlikede olabileceğini akıllarına bile getirmiyorlardı. Bunu düşünen sadece Obrajes sokaklarında, soğuktan buz kesmiş kızıl derililerdi. Guevara göz kırptı. Hüzünlü bir ifadeyle, «MNR'ın keyfi yerinde» dedi.

MNR'ın keyfi gerçekten pek yerindeydi. Ama devrimci kadroların azlığı, birkaç kişinin omuzlarına yıkılan ağır görevlerin yükü ve sorumluluğu, yeni türeyen fırsatçılar ve sömürücü takımı öylesine ortada, öylesine belirliydi ki, devrimi bekleyen tehlikeleri görmezden gelmeleri ancak halkın büyük coşkunluğu ve bağlılığı ile açıklanabilirdi.

Devrimci kadro hakkında, doğrudan doğruya ve kişisel bir fikir edinmeye karar verdik. Guevara, yapacağımız en doğru hareketin, Köy İşleri Bakanlığı'na getirilmiş olan Nuflo Chavez adındaki avukatla konuşmak olduğunu söyledi. Chavez hemen hemen bizimle akrandı. Geniş alınlı, biraz ablakça, ama zekâ fışkıran bir suratı vardı. Eski rejim sırasında, sendikalı mahkûmlarla siyasal mahkûmları savunduğu için suçlanmıştı.

Bütün bu olumlu koşullara rağmen, Bakanla konuşmamız alabildiğine resmî ve soğuk bir hava içinde geçti. Bakanlığın işgal ettiği bina, o pek bilinen, alışılmış hükümet binalarından biriydi. Orda burda solgun yanan birkaç ampul. Kasvetli odalar ve binlerce kişinin ayağından taşınan, her tarafa sinmiş toz ve pislik. Koridorlarda, sıra sıra köylüler bekleşiyordu. Quechua ve Aymara kızıl derilileri. Güneşin ve rüzgârın kasıp kavurduğu bir sürü yüz. Uzun, kemikli, hiç bir anlam taşımayan yüzler. Ayaklarında sandallar vardı; kaba kumaştan pantolonlar ve rengârenk yerli dokumalardan ceketler giymişlerdi. Çoğunun başında, yün dokuma ve ala-

calı renklerde kasketler vardı. Bu upuzun sıralar, toprak reformu kuyruğu idi. Yerliler, yeni yasanın kendilerine vaadettiği topraklar için bekleşiyorlardı. Binanın dışına kadar uzayan kuyruk, karanlık bir koridorda son buluyordu. Sıranın bittiği yerde duran bir **cholo,** bir sandığın üstüne çıkmış, önüne gelen her yerlinin sırtına bir kocaman lastik hortumu uzatıyor ve beyaz bir toz döküyordu. Yerliler beklemeye devam ediyorlardı. Ancak şimdi, sanki una bulanmış gibiydiler. Bembeyaz. Ve suratları yine o eski taş gibi anlatımı yansıtıyordu. Bu olup bitenlerin, pek küçültücü, pek çirkin olduğunu düşündük. Guevara birden hüzünlendi. İnsanların bu durumuna üzüldüğü, yandığı zaman sık sık yaptığı gibi, yine kılıç gibi keskin bir söz buluverdi: «Bakıyorum, MNR DDT devrimine başlamış.»

Köy İşleri Bakanı ile konuşmamız, bu hava içinde başladı. Ve tabiî ki bir nezaket ziyareti hüviyetinden çıkamadı. Belki, Bakan da, en az konukları kadar, bu durumdan rahatsız oluyordu, ama ne çare. Sonunda Guevara dayanamayıp, bu işin neden böylesine küçültücü, böylesine aşağılayıcı bir biçimde yapıldığını sordu. Bakan, durumun gerçekten üzücü olduğunu; ancak köylülerin sabun kullanmaya alışık olmadıklarını ve on beş günde de alışamayacaklarını söyledi. Bu yüzden, devrimciler de düşünüp taşınıp, az önce gördüğümüz çareden başkasını bulamamışlar.

Bakanlıktan çıktık. Ama, gördüğümüz manzara bir türlü aklımızdan çıkmadı. Bitli köylüler, yüzlerce binlerce köylü, sırayla bir memurun önüne gelip ilâçlanıyordu. Buenos Aires dolaylarındaki çiftliklerde, hayvanları da aynı bu biçimde ilâçlarlar. Bunu düşündükçe deliye dönüyorduk. Sokağa çıktık. Bolivar heykeli önünde duruyorduk. Guevara duygularını şöyle dile getirdi:

«Yapılacak iş, sonuçlardan kurtulmakla yetinmeyip, nedenlere çare bulmaktır. Eğer bu devrim, köylülerin ruhsal ezikliğine ve herkesten kopmuş yaşamlarına bir çare bulamazsa. başarısızlığı kaçınılmaz olur. Devrimin ve devrimci-

lerin yapması gereken şey, bu insanların ta içine girmek, onların iliklerine işlemek ve bu halkı yeniden insan düzeyine getirmektir. Yoksa, devrim ha olmuş, ha olmamış, ne çıkar?»

O günlerde, Guevara'nın Marksizmle uzaktan yakından hiç bir ilişkisi yoktu. Marksist değildi. Politikaya hiç önem vermez, bu konu üzerinde durup, düşünmezdi. Arjantin'deki küçük politika oyunlarından nefret ederdi. Hele, ortak dostumuz Nougués, sürgünde olmanın verdiği inat ve dirençle, ikide bir Peron'la neden ve nasıl anlaşamadıklarını anlatmaya başlayınca, Guevara onu köşeye kıstırıp, sorularıyla bunaltmaya bayılırdı. Nougués, başına gelenleri yana yakıla anlatır, çektiklerini ve özgürlük uğruna katlandığı fedakârlıkları abartarak naklederdi. O böyle yüksekten atmaya başlayınca, Guevara, dostumuzun sunduğu o enfes Iocro'yu kaşıklamaktan vazgeçer; ev sahibine dönüp, sorardı:

«Pekâlâ, pekâlâ, bunların hepsi iyi hoş da; siz şimdi bize biraz da şeker rafinerilerinizden söz edin bakalım.»

Teorik yazılar okumaya başlamadan önce de, Guevara'nın kendi gözlem ve analizleri, ona yeni bir ufuk, yeni bir görüş açısı kazandırmıştı. Ekonomik olayların, insanların ve ulusların tarihindeki önemini hemen kavrayabiliyordu. Lâtin Amerika'da yaptığı çeşitli geziler, Guevara'ya ekonomik olayların toplumu ne duruma getirdiğini pek açık seçik olarak göstermişti.

Guevara'nın o günlerdeki durumunu anlatmak istesem, yaşamını sokmak istediği düzene yönelecek yolu sezinlemeye başlamıştı demem gerekir. Nasıl bir düzende yaşamak istediğini yeni yeni sezinliyor; ama hangi düzende yaşamak istemediğini kesinlikle biliyordu. Ailesi, onun kişiliğinin gelişiminde, ve hatta karşıtlıklarında büyük rol oynamıştı. Babasının ailesi, Guevara Lynch ve anasının soyu, de la Serna, kökleri Arjantin'in bağımsızlığını elde etmesinden çok öncelere dek uzanan eski, aristokrat ailelerdi. Ama her iki aile de, ellerindeki toprakların büyük kısmını yitirmişler

ve Ché'nin anasıyla babası, gösterişsiz, orta halli bir yaşam kurabilmek için işe sıfırdan başlamışlardı.

Bu durumda, soylu bir aileden gelmek, Ché'nin anasıyla babasına ayak bağı olmuştu. Çünkü, Guevara'nın babası, geçmişin geleneklerini sürdüreceğim diye, bizim ailemiz için yakışık almaz diye, pek çok iş fırsatını tepmişti. Ticaret çevresi koşulları ne olursa olsun, bir **hidalgo**'nun ya da soylu kişinin, ahlâk törelerine aykırı iş yapmayacağı inancı, Ché'nin babasını iki cami arasında bırakmıştı: Ya para kazanacak, ya da babaları, ataları gibi bir centilmen olmaya devam edecekti. İkincisini seçti. Babasından Ché'ye kalan en büyük miras, işte bu gönül zenginliği idi. Ché, bunu öylesine ileri götürdü ki, ruhunun zenginliği, ancak bir toplumsal devrimle ve adaletin yeryüzünün her yanına dağılmasıyla dile gelebilecek bir düzeye erişti. Guevara ailesi, geniş görüşlü, demokrat düşünceli insanlardı. Politika konusunda ilerici ve aydın kişilerdi. Bu aile, eski aristokrasinin köklerinden kopmadan, ilerici ve geniş görüşlü olabiliyordu. Ché isteseydi, ailesinin bu şerefli geçmişi dolayısiyle, Cordoba ya da Buenos Aires'in yerli aristokrasisine mensup büyük aileler içine sevinçle kabul edilirdi. Ekonomik durumu yüzünden, arkadaşları, ya devlet memurlarının ve öğretmenlerinin çocukları ya da evlerinin yakınındaki spor sahasında top oynayan çocuklardı.

Bu nitelikteki bir ailenin, İspanya'da patlak veren iç savaştan tedirgin olmaları son derece doğaldı. O sıralarda Ché sekiz yaşlarındaydı. İspanyol İç Savaşı, Arjantin'i, sanki Arjantin içinde bir çekişmeymiş gibi etkilemiş; ülkeyi «faşistler» ve «kralcılar» olmak üzere iki kampa bölmüştü. Buenos Aires'in ve diğer eyaletlerdeki büyük kentlerin sokakları, sık sık silâhlı çatışmalara sahne olmuş ve durum, aşırı sağ bir hükümete bağlı askerî birliklerin bastıramayacağı kadar ileri gitmişti. Ché'nin amcalarından biri, kültürlü, aydın bir şairdi. O uzak ülkelerdeki savaşın heyecanına kapılmış ve kalkıp ta İspanya'ya gitmiş. Dönüşünde de bir

kitap yazmış: «Halkın Yönetimindeki İspanya». Ché'nin toplumculuğa yönelişinde bu kitabın büyük rolü olmuştur. Ché'nin anası da babası da dine inanmazlardı. Üstelik, din eğitimi görenlerin hepsinde olduğu gibi, bu konuda aşırı saldırgan bir tutumları vardı. Ché'nin anası, koyu Katolik rahibelerin yönetimindeki okullarda okumuştu.

Guevara ailesinde, bazı şeyler olağan ve doğal sayılırdı: Örneğin, adalet tutkusu, faşizme karşı nefret, dinle ilgilenmemek, edebiyattan hoşlanmak, şiir sevmek, paradan ve para edinme yollarından hoşlanmamak bu ailenin en büyük özellikleriydi. Bir de bünyesinden gelen, başkaldırıcı bir niteliği vardı. Bu nitelik, toplum sorunlarının anlaşılması ve bu sorunlara eğilmekle birleştiği zaman, Ché'yi yaşantısının en büyük rolüne, devrimciliğe ulaştırdı. Kesin olan bir şey vardı: Ché, hiç kimsenin, kendi iyi yanlarını yoketmesini istemiyordu.

Ama 1953 yılında, Guevara'nın asıl merakı bilimdi. Hele hele arkeoloji. Bir gün, bana, «Güneş Kapısı»nı görmeğe gideceğini söyledi. Bu, Aymara kültürünün ve uygarlığının bütün gözalıcılığını, bütün görkemini sürdüren bir kalıntı idi. Guevara, benim bu konulara ilgi göstermemi beklemezdi. Hatta, o zamanki arkadaşlarının hiç birinden böylesine bir ilgi beklediğini de sanmıyorum. Ama, her zaman gittiği kahvelerden birinde, Gustav Thörlichen diye bir Alman fotoğrafçı ile tanışmıştı. Bu geziye onunla birlikte gitti. Alman'ın altında askerî bir cip vardı. Arabanın koca koca lâstikleri, çamurlu arazide kolayca yolculuk etmelerini sağlıyordu. Thörlichen, bin yıllık Tiahuanacu harabelerinden resimler çekiyor ve bir fotoğraf albümü hazırlıyordu. Machu - Picchu'yu iyi bilen ve bu konuda büyük bilgi sahibi olan Guevara ise, aranmakla bulunmayacak bir yol arkadaşı ve kılavuzdu.

Guevara, bu geziden dönüşünde, fazla bencil düşünüyor görünmemek için, bana Siglo XX ve Catavi madenlerine gitmemizi teklif etti. Oruro bölgesindeki bu madenler, işçilerle ordu arasındaki büyük devrimci çarpışmaların ya-

pıldığı yerdi. Maria Barzola adı verilen bir alanda, işçiler, ordunun koca makineli tüfeklerine, madende kullanılan dinamitlerle karşı koymuşlardı. Madenler Bakanı Juan Lechin'in yanında çalışan arkadaşlarımız vardı. Onların aracılığıyla, maden bölgesine girme izni aldık.

Tam o günlerde de, Lechin, «Bolivya devrimi, Guatemala ya da Çin'deki devrimlerden çok daha köklüdür» demişti. Daha otuz yaşına gelmeden, ciğerlerine dolan maden tozundan hastalanıp kırılan bu işçiler, Lechin'in «devriminin» gerçek mirasçılarıydı. Acaba kendilerine miras kalan devrimi sürdürebilecekler, bütünlüğe ulaştırabilecekler miydi?

Guevera, bu konuda oldukça kuşkuluydu. Hükümetin, madenleri millileştirdiği zaman, işçilere tazminat verdiğini anlattıklarında, Guevara oldukça karamsar bir görüş sahibi oldu. Bu adım, millileştirmeyi, yalnızca patronların değişmesi demek olan bir duruma getirmiş oluyordu. Guevara'ya göre, silâha sarılmış bir ulusun gereksinimleri ile el değiştiren bir ticarî işletmeyi birbirine karıştırmak büyük bir yanılgıydı. Bolivyalılar, bu işin, demagojik bir ödüllendirme ve ondan da öte, fazla harcamayı teşvik edici bir davranış olduğunu söylediler. Çünkü, tazminat alan işçiler, bu parayı hiç vakit geçirmeden, yiyeceğe ve giyeceğe harcıyorlarmış. Guevara ise, bu tutumun, madenleri kurtarma hareketine gölge düşürdüğünde diretti. Çünkü, bu, moral yüksekliğinin gerekli olduğu bir tarihsel anda, duyguları doyurmak demek oluyordu. Guevara bu konuda, nuh diyor peygamber demiyordu. Madenciler, ufak bir tazminat karşılığında, sırasında kazandığı her şeyi kullanmak gereksinimini duyabilecek devrimin maddî ve ruhsal kaynaklarını güçsüz düşürmüşlerdi.

Bolivyalı dostlarımız, ne dedilerse, ne yaptılarsa, Ché'yi bu görüşünden caydıramadılar.

Bolivya'dan Peru'ya geçmeye karar verdik. Kamyonla gidecektik. Bineceğimiz kamyon, her yanı dökülen, eski bir

araba idi. Bu kamyonlar, kızıl derililerin pazarları arasında işler, pazardan pazara köylüleri götürürdü. En ufak bir taşa raslayınca, büyük sarsıntılar içinde, kaykıla kaykıla giden bu kamyonlar her seferinde, yorgun köylülerle, tuz ve şeker çuvalları ile, patates ve **coca** yapraklarıyla tıklım tıkış dolardı. Yükün arasında, zaman zaman da bir dinamit lokumu bulunduğu olurdu.

Amacımız Titicaca Gölü'nün çevresinden dolaşarak, Peru yaylasını geçmek ve Copacabana'ya kadar gitmekti. Copacabana, La Paz'dan seksen beş mil uzakta, bir sayfiye ve eğlence kentiydi. Turistlerle dolup taşardı.

Hâlâ bizim gruptan ayrılmamış olan «Calica» Ferrer, Ché ve ben, gidip biletlerimizi aldık. Guevara bilet kesen memurla konuşmaya daldı. Adam, görünüşü insana sıkıntı veren bir masanın başına oturmuştu. Pırıl pırıl bir suratı vardı. Gömleğinin yakası kirlenmesin diye, boynuna büyük bir dikkatle mendil sarmıştı. Üç beyazın önünde dikildiğini görünce oldukça şaşırdı.

«Panagra ile gideceksiniz, değil mi?» diye sordu.

«Panagra da ne demek oluyor?» dedi Guevara. «Kamyonla gideceğiz. Copacabana'ya gidiyoruz.»

«Evet kamyonla gideceksiniz. Ama Panagra sınıfı istiyorsunuz, değil mi?»

Hiç bir şey anlamamıştık. Birbirimize baktık. Yer yer sıvaları dökülmüş duvarda, eski bir Panagra takvimi asılıydı. Takvimde, Miami plajları görünüyordu.

Bizim dediklerinden bir şey anlamadığımızı gören adam, Panagra sınıfının ne demeye geldiğini anlattı. Meğer bu, şöför mahallinde yolculuk etmek demekmiş. Şöförün oturduğu daracık yere dört beş kişiyi tıka basa doldururlar ve bu sınıf farkı için de, yüklü bir fiat farkı alırlarmış. **Cholo**'ya göre, bizler ancak burada yolculuk edebilirdik. Üç beyaz gencin, tutup da yerlilerle bir arada oturması düşünülemezdi ya. Guevara, adamın amacını hemen anlayıp, lâfı ağzına tıkadı.

«Hayır, biz Panagra filân istemiyoruz: Herkes gibi, arkaya bineceğiz!»

Bu yolculuk, kızıl derililerin Amerika'sını tanımamız bakımından, büyük bir ders oldu. Bize düşman gözlerle bakan bir dünyaya girmiş gibiydik. Kamyonun arkası denklerle, torbalarla, çuvallarla doluydu. Ve denklere, torbalara, çuvallara birbirine benzeyen sessiz insanlar oturuyordu. Kamyon sarsılarak ilerliyor, her sarsıntıda içimiz dışımıza çıkacak gibi oluyordu. Bu insanlara karşı duyduğumuz yakınlık ve sevgiyi göstermemizin olanağı yoktu. Hiç bir soruya karşılık vermemekte ve sımsıkı yumdukları ağızlarını açmamakta ısrar ediyorlar, bomboş gözlerle bakıyorlardı bize. Arada bir, biri dudaklarını aralıyor, pöf diye soluyordu. Solukları çiğnenmiş coca kokuyordu ve bu kokuyu nasıl olup da ciğerlerine çekebildiklerini insan anlayamıyordu.

Bütün çabalarımıza rağmen, kızıl derililerle en ufak bir insanca ilişki, bir dostluk kuramadık. Oysa, Peru sınırındaki nöbetçiler, toprak reformu konusunda köylülerin başını döndürecek fikirler aşıladığımıza ve adamları başkaldırmaya teşvik ettiğimize yüzdeyüz inandılar. 11 Eylûl 1953 günü Peru topraklarına ayak bastık. Bolivya'dan çıktıktan sonraki ilk Peru kasabası olan Yunguyo'nun sınır polisi eşyamızı aradı. Ve yanımızda, Bolivyalı devrimcilerin yayınladığı kitaplar ve broşürler bulunduğunu gördü. Bunları, bize Köy İşleri Bakanı Chavez, kendisiyle konuşma yaptığımız gün vermişti. Perulu polislerden biri, «Yoksa, siz de o kışkırtıcılardan mısınız?» diye sordu.

Guevara cevap verdi: «Kışkırtıcı olmak istesek bile olamayız. Ne bir kelime Aymara ya da Quechua dilinden anlıyoruz, ne de bütün yol boyu, bu adamların ağzından bir tek söz işitebildik.»

Buna rağmen, sınır polisini, kötü bir niyetimiz olmadığına ve Peru yerlilerine toprak reformu konusunda devrimci mikroplar saçmayı düşünmediğimize inandırıncaya kadar akla karayı seçtik. Aslında, bu lâf anlamaz, kaba saba sınır

polisleri, durumu olduğu gibi görmeye ve doğruyu bulmaya alışıklardı. Bize de bir tarih dersi vermiş oldular: Siyasal sınırlar, aynı sorunlarla karşı karşıya bulunan insan kitlelerini hiç bir zaman birbirinden ayırmaz. Bir ülkenin kızıl derili halkı tarafından tutuşturulan toprak devrimi ateşi, uzak bir kentteki beyaz adamlar tarafından konulan siyasal sınırlara varınca sönmüyordu. 1953 yılının o günlerinde, Peru sınırlarında, kızıl derili isyancıların rüzgârları esiyordu. Gümrükçüler ise, bizim bu ateşi biraz daha körükleyecek şeyler getirdiğimizi düşünüyorlardı.

Bize geçiş ve gezi izni verdiler. Juliaca'ya doğru yola çıktık. Ordan da, Cuzco'ya gidecektik. Guevara, Machu - Picchu'ya bundan önceki gelişinde kurduğu bir varsayımı tanıtlamak istiyordu. Bizim arkeoloji konusundaki bilgisizliğimizi bildiği için, teorisini inceden inceye anlatmaya çalıştı. Biz ise, büyük kuşku ile bön bön bakıyorduk suratına. Urubamba vadisini geçtik. Sacsahuaman harabelerini gezdik. Guevara bu yüksek duvarlı kaleye hayran oldu. Orda kalmaya karar verdi. Ben ise, başkente, Lima'ya doğru yola devam ettim.

Peru o zamanlar bildiğinden şaşmaz ve inatçı bir asker tarafından yönetiliyordu. Bu, reaksiyoner General Manuel Ordia idi. General Manuel Ordia kanlı bir şekilde iktidara gelmiş ve baskıyla iktidarını sürdürüyordu. Arequipa kentindeki bir ayaklanma, yüzlerce insanın kanını kızıl bir leke gibi Ordia'nın alnına çalmıştı. Ordia bu olaydan sonra daha da aman bilmez, bağışlamaz olmuştu. APRA'nın başkanı olan Victor Raul Haya de la Terre, dört yıl kadar siyasal mülteci olarak Kolombiya elçiliğine sığınmıştı. Söylediğine göre Lima caddelerinde devriye gezen polislerin sayısı da artırılmıştı. Ordia, muhalif bir fısıltıya bile aman vermiyordu. Siyasal partilerce düzenlenen gösteriler, polis coplarıyla dağıtılıyor, öğrenci hareketlerine en küçük bir hoşgörü tanınmıyordu. Birçok öğrenci lideri demir parmaklıklar arkasına atılmıştı. Bunlardan bir bölümü kentin dışında bilinmeyen

bir yere sürülmüş, bir bölümü ise aç, susuz günlerce işkencelerle inim inim inletilmişlerdi.

Bu durumda, benim geleceğim de pek aydınlık sayılmazdı burada. Elimdeki pasaport, Guatemala Elçiliğinden siyasal mülteci olarak alınmış bir oturma belgesinden başka bir şey değildi. Üstelik benim gibi, köylü ayaklanmaları olmuş ülkelerden gelenler Peru'da sürekli olarak göz hapsinde bulundurulurdu. Sınırdaki olay yüzünden Peru'ya giriş vizemin üzerine, Lima'ya vardığımda doğru polise başvurarak kendimi tanıtmam gerektiği yazılmıştı. Bunun anlamı gayet açıktı. Bu Lima'ya gelen kişinin şüpheli biri olduğunu sözüm ona bir çeşit şifreyle ilân etmekten başka bir şey değildi.

Birkaç büyük otel ve bir iki harabe arasında dolaşan **Chicago Tribune** gazetesinden bazı muhabirlerle beraber, özgürlük savaşının yapıldığı karla örtülü And dağlarını geçtik. Başkente yaklaştıkça yoksulluk ve perişanlık içindeki kasabaların sayısı artıyordu. Kentin varoşlarındaki sokaklar öbek öbek insan yığınlarıyla doluydu. Kızıl derililerin göz kamaştıran giysileri güneş altında daha bir parlıyor, renkleniyordu.

Lima'nın Peru'yu tanımak isteyenleri oldukça aldatan bir özelliği vardır. İspanya'nın gücü ve Amerika'ya getirdiği uygarlık, üç yüz yıllık Terre - Tagla alanındaki görkemli katedralle ve Amerika'nın en eski Üniversitesi ile simgelenmişti. Bu üniversite tüm öğrenci ayaklanmaları ve gösterilerinin ana kaynağı idi. Fakat, 1953 Nüfus kayıtlarına göre 9 milyonluk Lima'nın zenginliğinin, ülkenin geri kalan bölümleriyle hiç mi hiç ilgisi yoktu. Bu nüfusun yarısı yerli kızıl derililer ve geri kalan yarısı ise kızıl derili ve Avrupalı kanından gelme, **Mestizos** denilen insanlardı.

Tabiî, bütün kızıl derililer ve Mestizos'lar için yaşama hakkı diye bir şey söz konusu olamazdı Peru'da. Ekonomik çöküntü milyonlarca insanı aç ve perişan bırakmış, onları

tarlalarda ve madenlerde en ilkel ve ağır koşullar altında çalışmaya mahkûm etmişti.

Milyonlarca insan, bir ip gibi uzayan zincirler halinde, bir avuç azınlığın zenginliğini ve keyfî yönetimini desteklemek, bir bakıma korumak için görevlendirilmişti. Bu azınlık, bankerler, ithalatçı kompradorlar, yabancı yatırımlara kucak açan iş adamlarıydı.

Bu bir avuç mutlu azınlığın ekonomik statüsünü korumak için, onların desteğiyle, diledikleri gibi at oynatan bir polis terörü ortalığı akıl almaz biçimde kasıp kavuruyordu. Guevara'yı beklemeden yoluma devam etmeye karar vermiştim. Lima'da onu bulabileceğim bir adres vermişti bana. Buenos Aires'teki hastaneden tanıştığı bir hastabakıcının evi imiş. Fakat bu kadar uzun zaman haber alamayınca iyice umutsuzluğa kapılmıştım. Ama yazgıya bakın ki gene bizi kavuşturdu birbirimize. Ekvator sınırında bulunan küçük Tumbes kentine gitmek için bilet kuyruğuna girmiştim. Ağzında kocaman bir puro, birisinin yanından gelip geçenleri dikkatle süzdüğünü gördüm. Tamam. Bu Guevara'dan başkası değildi. Sarmaş dolaş olduk. Ertesi gün için otobüste yerlerimizi ayırtıp, biletimizi aldıktan sonra ver elini Lima dedik. Amacımız Başkente bir «Eyvallah» demekti. Kolombiya Elçiliğinde bir toplantı vardı o gün. Elçiliğe sığınmış olan Haya de la Terre, arkadaşlarını görüşmek üzere çağırmıştı. Sokaklar tanklar ve bindirilmiş kamyonlarla doluydu. Afaroz edilmiş bir mülteci'nin ortalığı şu ya da bu şekilde karıştırmasından korkulduğu açık seçik ortadaydı. Bütün bunları gören Guevara başını iki yana salladı: «Niçin korkuyorlar ondan bu kadar? O da senin benim gibi bir insan yahu!»

Ertesi gün Lima'dan ayrıldık. Trujillo, Piura ve Tallara'yı geçtik. Otobüsümüzün geçtiği yol denize paralel uzanıyordu. Kuzey rüzgârlarının her gün yalayarak geçtiği bir çöldü buraları. Petrolün durmadan, her yerden fışkırdığı bir çöldü.

Tumbes'e vardığımızda, garip, sinsi bir savaş kokusu vardı dört bir yanda. Peru'yla Ekvator sınırını bir göl ayırı-

yordu. İki ülkenin sınırdaki birlikleri, birbirlerine sahip oldukları en son model silâhları gösteriyor, bir çeşit çalım satıyorlardı. Böyle tehlikeli durum ve zamanlarda bu davranış alışılagelen bir şeydir. Sınır boyunca uzanıp giden bu askerî gövde gösterisi, taraflarca daha fazla yığınak ve silâhlanmaya gidilmesini önler.

Silâhlara önem vermiyormuş gibi, göz ucuyla bakan Guevara, «Aman dikkat et, baktığımızı anlamasınlar» dedi. «Bunlar öyle acemi nişancılardır ki, tüfeklerinden çıkan kurşunun nereye varacağı önceden asla kestirilemez.»

16 Eylül 1953'de Ekvator sınır polisi Guevara'nın sınırdan geçişini kayıtlarına geçirdi. Yanında arkadaşı «Calica» Ferrer vardı. Ben de bir kızıl derili köyünden, Huaqillos'dan Ekvatora girmiştim. Buradan birlikte Puerto Bolivar'a ve oradan da Guayaquil'e gidecektik.

Sanırım kimse Guayaquil'i görmeden, orada yaşamadan, «Tropik» denilen şey nedir bilemez. Bu Guayaquil, Guayas nehri kıyısında kurulmuş bir kentti. Nehrin doğduğu yerden aşağı yukarı 40 mil kadar uzakta bir yerdeydi. Kent deniz düzeyinden 130 santim yukarda idi. Dört bir yanı sazlıklarla çevrili, büyük ve durgun su birikintilerinin çepeçevre kuşattığı bir yerdi burası. Sazlık ve su birikintisi. Tropikal mikropların kaynağı: Malarya, Barsak parazitleri ve hepsinden korkuncu sarı humma. Biz oraya vardığımızda kent nüfusunun 400.000 olduğunu söylediler. Bu 400.000 insan yoksulluk içinde, yarı yarıya çürümüş, beyaz karıncaların delik deşik ettiği ahşap evlerde yaşıyorlardı. Dehşet içinde gördük ki, bu evler en ufak bir kıvılcımla bile, birkaç dakika içinde kül yığını haline gelebilirler. Nitekim o gün geldiler de. İtfaiye arabaları hemen hemen günlük bir gösteri haline gelmiş olan yarışlarına rağmen, evlerin bir tekini olsun kül olmaktan kurtaramadılar.

Ora yerlilerinin «Kuru Mevsim» dedikleri mevsim içindeydik. Bu bizim anladığımız, bildiğimiz «Kuru»dan çok fark-

lı bir «Kuru» idi. Hemen her gün, gün ortasında başlayıp bir saat süren yağmurlu aylara onlar «kuru aylar» diyorlardı. Yılın öteki aylarında ise, sabahtan başlayıp bütün gün süren yağmurlar, yolları, sokakları çamur yığını haline getiriyordu.

Ekvatora birlikte geldiğimiz topluluk, orada, üç kişilik bir Arjantinli grupla karşılaştı. Oscar Valdevinos, Gualo Garcia ve Andre Merroro, bunların tümü hukuk öğrencisiydiler. Guayaquil'e birkaç gün önce gelmişler ve bir gazetenin birinci sayfasının ortasına yerleştirilmiş bir haberden, kente bir Arjantinli ve iki arkadaşının geldiğini okumuşlardı. Onlarla Üniversite'de karşılaştık. Karşılıklı adreslerimizi verdik birbirimize. Ve işin en acı yanı, gördük ki, hemen hepimizin malî durumu kötünün kötüsüdür. Bu gerçek anlaşıldıktan sonra, hep birlikte kentin girişindeki bir ahşap evin bir odasını kiralamanın ve orada kalmanın uygun olacağına karar verdik.

Odada, dört bir yanı sallanan iki karyola vardı. Bu karyolaların kullanılışını kesin kurallara bağladık. Önce gelenler karyolada yatacaklardı. Sabahları çoğunlukla görülen durum şu idi. Odanın ortasında yerde dört adam uzanmış yatıyor. Üzerlerinde tek bir çarşaf. Daldığımız derin uykudan bazan bir farenin ya da bir küçük ve iğrenç hayvanın gıcıklamasıyla uyanırdık. Guayas'ın pis sularından fırlayan milyonlarca sivrisinekle sabahtan akşama dek savaşmaktan bitkin düşer ve serilip kalırdık.

Sabahın erken saatlerinde, güneş daha iyice ortalığı kızdırmadan büyük muz mavnalarına yüklenen eşyaları, sandal ve botlara yerleştiren tropikal meyvelerin kuzeyden gelen gemilere yüklenişini seyre giderdik. Öğleye doğru sesler ve bağrışmalar duyardık. Önce bu bize pek şaşırtıcı geliyordu. Sonraları anladık ki, öğle tatiline çıkan kalabalıklar sokaklarda gelişi güzel gruplar yaparak politika konuşuyor ve eski vali Carlos Guevera Moreno lehine gösteri yapıyor-

lardı. Hemen belirteyim ki, bu Carlos Guevera Moreno hayatta gördüğüm en büyük demogoglardan biriydi.

Sokakları dolduran bu göstericiler açılıyor, bir araya geliyor ve bir süre de olsa polise direnç gösteriyorlardı. Fakat sonunda mutlaka kızgın öğle güneşi altında yağan yağmurun daha toprağa düşmeden buharlaşması gibi, bunlar da bir süre sonra ortadan kayboluyorlardı. Bu olaylarda bizi şaşırtan bir başka nokta da, sokaktaki halktan çoğunluğun bilinçli kişilerden çok sokak politikacısı oluşuydu. Bunlar hemen her türlü karışıklık için sanki hazır bekliyorlardı. Kaybedecek öyle pek bir şeyleri yoktu ve çoğu da polisle olan arbedelerde hayatlarını vermişlerdi. Bütün bu özelliklerine rağmen, bunlardan hiç biri bir devrim sonrası liderliği kıvıracak güçte değildiler. Enerjilerinin büyük bir kesimi lâf ebeliğine aktarılmıştı. Devrimciler bir kere bu yolla yönetimi geçirdiler mi ellerine, artık bu lâf ebeliğine de fazla önem vermiyorlar ve bu zavallıları bir kez daha açıkta bırakıyorlardı.

Biz bu adamlarla, ha konuşalım, ha tartışalım derken baktık ki, zaman uçup gitmiş, beraberinde cebimizdeki paraları da götürmüştü. Hemen, bir toplantı yaptık ve en kısa bir sürede bu tropikal hamamı terketmeye karar verdik. Yolumuza devam edebilmemiz için, hangi boyda olursa olsun elimizde bulunan fazla giyim eşyasını bir an önce paraya dönüştürmek gerekiyordu. Bu elde ettiğimiz ortak bütçe ile, Guevara ve «Calica» Ferrer asıl gitmeleri gereken yere, Venezuela'ya gideceklerdi. Öteki üç Arjantinli arkadaş ve ben, halen çok iyi düzenlenmiş tarihî bir ayaklanmanın sürüp gittiği Guatemala'ya gidecek ve bu harekete katılacaktık.

Böylesi yoksul ülkelerde, eski giysiler sokaklarda sergilenerek satılır. Fakat bizimkileri Guayaquil'de satma olanağı pek yok gibiydi. Çünkü biraz iyi ve temiz olanları, yani açıkçası işe yarayanları, kışın giymek üzere kendimize saklamıştık. Bu durum karşısında, Valdovinos, kentin merkezine denizden 2700 metre yükseklikteki Quito'ya gitmeye ka-

rar verdi. Valdovinos orada tek lüks eşyam olan La Paz'dan aldığım bir vicuna paltoyu, oldukça eski gömleklerimi satacaktı.

Guevara hemen hemen nesi var nesi yok hepsini vermişti. Bir yırtık pantolon, bir zamanlar beyaz olduğu anlaşılan bir gömlek ve ceplerinde astım için kullanılan ilâçtan tutun da, tek gıdası olan muza kadar her şeyin bulunduğu bir kirli spor ceketle kalmıştı.

Gerçekten de hepimiz hemen hemen çıplak kalmış gibiydik. Fakat bu halde bile Guayas'ın yağmurlarını ve kirli sularını, farelerini ve çürük meyvalarını arkamızda bırakarak kuzeye gidebilirdik. Kolombiya Elçiliğinden Bogota'ya girmek için turist vizesi istediğimiz günlerdi bu günler. Fakat Kolombiya'da durumun karışık olduğunu biliyorduk. Birkaç ay önce General Rejas Pumilla, Laureano Gomez'in aşırı tutucu yönetimini devirmişti. Tolima vadisindeki köylü gerillaları, şimdi yaşadıkları toprakların mülkiyetinin kendilerine verilmesi koşulu ile ordu'ya teslim olmayı kabul etmişlerdi. Askerî konsülün altı yabancının hem de savaşın en kızgın olduğu bu vadi içinden geçmelerini kabul edeceğine ihtimal vermiyorduk. Yetkililerden birisi şu şartla vize verebileceğini bildirdi bize: Ülkeyi terkettiğimiz tarihin de yazılı olduğu uçak biletleriyle Bogota'ya havadan gidebilecektik. Bu, bizim gibi meteliksizler için biraz fazla lüks bir öneriydi. Kolombiya'dan geçmekten vazgeçerek, son kartımızı oynamaya karar verdik.

Son kart dediğimiz bir mektuptan başka bir şey değildi. Mektup Şili Sosyalist partisi lideri Salvador Allende'den, Guayaquil'deki sosyalist bir avukata yazılmıştı. Mektupta avukattan bize elinden gelen yardımı yapması isteniyordu. Şili Sosyalist Partisi lideri, Peron'dan nefret ederdi. Ben ise Peron'a karşı olan bir sol Partinin üyesiydim. Ailende ile olan bu ideolojik akrabalık ve dostluk — ki bugün de sürmektedir — senatör'ün bir genç siyasal mülteciye niçin mektup verdiğini göstermektedir.

Bu dostluğun sağladığı olanaktan sonuna dek yararlanmak istemedim. Fakat artık çaresiz bir durumla karşıkarşıyaydık. Sosyalist avukatı görmeye Guevara ile birlikte gittik. Guevara'yı da yanıma alışım, adama içinde bulunduğumuz çok sefil durumu bütün açıklığı ile göstermek içindi. Bizi çok içten karşıladı. Fakat Guayaquil'de yardım bekleyenin yalnız ikimiz değil, dört kişi daha olduğunu öğrenince, biraz durulur gibi oldu. İki yere telefon etti. Bu telefonlardan sonra United Fruit Şirketi'ne ait Great White Fleet adlı şilepte bize altı bilet sağladığını, bu yolla Panama'ya gidebileceğimizi söyledi.

Fakat burada da bir şart koşuluyordu bize. Altı yabancının aynı şilepte yolculuk etmesi sakıncalı olabilirdi. Bu yolculuklar ikişer ikişer yapılacak ve üç ayrı seferde olacaktı.

Bu işe karar verildiği gece «Calica» Ferrer, bir inşaatta iş bulup çalışmak ve bu yolla biraz para sağlamak için gruptan ayrıldı. Ve gene aynı gece, dostça bir tartışmadan sonra, işi fazla uzatmadan, Guevara San Pablo Cüzzam Hastanesi'nde buluşmak istediği Doktor Granados'u şimdilik bir yana bırakarak, Venezuela'ya girmekten vazgeçti.

«Ne işin var Venezuela'da» demiştim, «orada dolar kazanmaktan başka ne işe yararsın ki?»

Guevara, Doktor Granados'a daha önce verilmiş bir sözü olduğundan, mutlaka Venezuela'ya gitmesi gerekliliği üzerinde durdu.

«Guatemala'da neler oluyor biliyorsun. Çok önemli bir ayaklanma olurken sen nasıl onun içinde olmazsın?»

Sonunda «peki» demişti Guevara. «Peki» demişti. «Yalnız bir şartla; birbirimizden hiç ayrılmayacağız. Hep birlikte yürüyeceğiz.» Ve hafif tehdit edici bir tonla, yarı şaka eklemişti: «Guatemalalı yöneticilerin ardına takılmayalım ha ne dersiniz? Ben sizleri bilirim. Siz reformistler bürokraside birer uzmansınızdır.»

Tekrar Panama'da buluşmak ve oradan Guatemala'ya gitmek fikri, o gece hepimizi heyecanlandırmıştı. Bu heyecanın üstüne Guevara ile tutuştuğumuz bir iddiayı da o kazanmıştı. Guevara iç donunun kirden öylesine katılaştığını ve çıkarıp yere attığı zaman kendiliğinden dimdik durabileceğini söyledi. Böyle bir şeye elbette inanamazdık. İddiaya tutuştuk. Guevara hemen pantolonunu indirdi aşağı. Gerçekten de iç donu kaskatı idi. Sanki bir duvarcı ustasının iş pantolonu gibiydi. Rengi tarifi mümkün olmayan bir renkti. Guevara iç donunu da çıkardı. Biz başlarımızı çevirdik, hatta bunun gerekli olmadığını bile söyledik. Fakat o donu yere attı ve don dimdik kendiliğinden yere çakıldı. Guevara iddiayı kazanmıştı. Ve bize yakında saate nasıl bakılacağını da donuna öğreteceğini vaadetti.

9 Ekim 1953'de Valdovinos'un ve benim bulunduğumuz ilk grup harekete hazırdı. Fakat son dakikada Andro Herrere bu serüvenden vazgeçtiğini, ailesini ve arkadaşlarını özlediğini ve Arjantin'e döneceğini söyledi. Birkaç gün sonra Guevara ve Gualo Garcia arkamızdan geleceklerdi. Hepimiz çok yakın ve içten arkadaşlık duyguları ile birbirimize bağlıydık. Çok zor hayat şartları bizi iyice birbirimize kenetlemişti. Şimdi inanılmaz gelen bu olay, yani Ernesto Guevara'nın kaynayan Merkezî Amerika'ya çıkışı, bir Amerikan şirketinin, United Fruit Şirketi'nin bir şilebi ile mümkün olabilmişti.

II

Toprak reformunun ilân edileceği 17 Haziran 1952'den beri Guatemala, Lâtin Amerika ülkelerindeki devrimler bakımından oldukça önemli bir deneme sayılırdı. Çünkü Guatemala devrimi bir bakıma, Bolivya'daki devrimden anlam bakımından farklılıklar gösteriyordu. Bu farklılıklar iki ülkedeki hareketin temel ayrılıklarından doğuyordu: Bolivya'da dağıtılacak olan topraklar göçmen olarak ülkeye gelmiş olan zengin toprak ağalarına ait topraklardı. Guatemala'daki topraklar ise çoğunlukla büyük Amerikan firmalarına ve onun ülkedeki uşaklarına aitti. Ayaklanma yalnız ekonomik nedenlere bağlanmıyor, büyük ve siyasal güce de karşı oluyordu böylece.

Guatemala'nın bağımsızlığının ilân edildiği 1821 yılından, ulusal hareketin başladığı 1944 yılına kadar ülke sadece seçimle iktidara gelmiş iki hükümet görmüştü. Ülkenin siyasal tarihinin büyük bölümünü, toprak ağaları ve yabancı sermayenin ortak kontrolünde olan sürekli bir iktidar mücadelesi teşkil ediyordu. Kölelik, cehalet ve insanlık dışı yaşama şartları bu sistemin tüm umutları yıkıcı özellikleri

ve sonuçlarıydı. Devrimin patlak verdiği günlerde, 10 kişiden sekizinin ayağına giyecek ayakkabısı yoktu ve gene on kişiden yedisi okuma yazma bilmiyordu. Amerikan kapitalistleriyle ağız birliği etmiş olan toprak ağaları ise, ülke halkının bu sefil durumunu göz göre göre yalan söyliyerek, nüfusun büyük çoğunluğunun kızıl derili olmasına ve bu kızıl derililerin Mayalardan geldiklerine, Maya uygarlığının ise çok ilkel bir uygarlık olmasına bağlıyorlardı. Böylece bu kesif çığırtkanlığın etkisi altında halk, geriliğinin nedenlerini, kendi oluşumuna ve davranışına bağlıyordu. Ülke halkının morali bu yolla dejenere ediliyor, garip bir boyuneğiş insanlar üzerine çöküyordu. Bu yolla da halkın öz malı olan millî servet, sürekli ve sonu gelmez biçimde yabancı sermaye baronlarının ve toprak ağalarının cebine akıyordu.

1944 yılında, ne yapacakları pek açık seçik belli olmayan genç ordu subayları ve bir kısım aydınlar, reform yapmak amacıyla iktidarı ellerine aldılar. Geleceğe ait herhangi bir hazırlıkları ve programları yoktu. Yalnız ikide bir ülke halkının sefil durumundan ve halkın öz malının israf edilmiş olmasından söz ediyor, zaman zaman hatta yakınıyorlardı. Aç gözlü sömürücülerin düşündüklerinin aksine, Maya'lar okuma yazma bilmiyorlardı. Gayet güzel resim yapıyorlardı ve özellikle taştan oydukları heykeller ve seramik çalışmaları birer sanat şaheseri sayılabilirdi. Ülkenin çeşitli yerlerinde görülen el yazmaları, tapınaklar ve arkeoloji araştırmalarından bulunan taşlar Maya uygarlığının üstünlüğünü göstermeye yetiyordu. İspanyollar ve Emperyalistler bütün bu güzelliklerden çoğunu silip süpürmüştü. Bazı sosyal ve tarihî bağlantıları muhafaza ederek, tüm ülkenin yerli halkını, kendi geçmişleri bakımından büyük bir bilgisizliğe ve yoksulluğa sürüklemişlerdi. Fakat 1944 yılında iktidarı ele geçiren genç subaylar ve aydınlar için yeni bir devre açılıyordu ülkenin tarihinde. Onlar hiç değilse, halkın yarısını bu uçurumdan kurtarabilir ve birleşik, köklü bir devlet kurabilirlerdi.

Genç iktidarın ilk reformu, kızıl derilileri, ülkenin Avrupa kökenli beyaz sakinleri gibi vatandaş kabul etmek ve bunlara tüm vatandaşlık haklarını tanımak oldu. Eski iktidarın diktiği sömürü sütunları birbiri arkasından devriliyordu. Özellikle kızıl derililere yüklenen ağır borçlandırma yöntemleri ve kölelik hepten kaldırılıyordu. Bu reformlar tabiî, büyük acılar ve güçlükler çekmiş halk tarafından candan destekleniyordu.

Bu genç iktidar bütün bu iyi niyetli reformları yaparken bir şeyi hiç mi hiç aklına getirmiyordu. Ekonomik yapıdaki her değişiklik, sayıları bini aşan ve ülkenin en verimli topraklarına sahip olan ağaları rahatsız ediyor, onları uykusuz bırakıyordu. Bunların şüphesiz en büyüğü, muz tekelini elinde tutan United Fruit Şirketi'ydi. 1953 yılında bu şirket, hükümetin aldığı bir kararı öğrenince çılgına dönmüş, ne yapacağını şaşırmıştı. Hükümet bu yeni kararı ile şirketin 1.756.000 dönümlük arazisine el koyuyor, bu araziyi millileştiriyordu. Böylesi bir dev şirketin kuyruğuna bastınız mı ne olacağını kestirmek güç değildir. Şirket derhal Birleşik Amerika'dan müdahale etmesini ve haklarını korumasını istedi. Baskı ve tethiş makinası bir kez daha çalışmaya başlamıştı.

Devrim başladığından bu yana iyi gelişmiş ve hemen hemen gerekli kaba reformları gerçekleştirmişti. Harekâtın heyecanında da herhangi bir gevşeme yoktu. Gevşemenin olmadığını genç subayların Cumhurbaşkanlığına getirdikleri kişinin şu konuşmasından da anlamak mümkündü: «Sosyalistiz, çünkü yirminci yüzyılda yaşıyoruz. Ama biz her şeyi maddede gören Sosyalistler değiliz. İnsan yalnız midesi için değil, aynı zamanda şan ve şerefi, haysiyeti için de yaşar.» Bütün bu heyecana rağmen, Cumhurbaşkanının sözleri devrimi gerçekleştirenlerin ekonomik durumu çok iyi incelemeleri gerektiğini de ortaya koyuyordu. İnsanın yalnız midesiyle yaşamıyacağına inanabilirlerdi, fakat gün geçtikçe, göreceklerdi ki büyük çıkarların söz konusu olduğu böy-

lesi geri bir ülkede en önemli ve başta gelen sorun insanların mideleridir. Bunu, bizzat kendileri de bir süre sonra anlamış ve görmüşlerdir.

1944 - 1950 arası yavaş gelişen bir ekonomik reform uygulaması içinde tabiî devrimin başındaki heyecanlarını yitiren ve mızıkçılık çıkartanlar oldu. Onlar çekip gittiler. Bu arada inatla görevleri başında kalanlar, bu süre içinde, o güne kadar hiç bir kitabın yazmadığı, daha doğrusu hiç bir kitaba girmeyecek büyük gerçekler gördüler ve bunlardan dersler aldılar. Bütün bu çabalarına ve iyi niyetlerine rağmen, vakit çok geç olmadan öğrenmeleri gerekli bazı şeyleri de ne yazık ki, öğrenemediler. Bunlardan biri, yani çok kısa sürede ele geçirilen iktidardan sonra, yerli halkı, özellikle kızıl derilileri alışkanlıklarından ve şartlanmalarından kurtarmak oldukça vakit almış ve profesyonel cuntacıların umutlarını kırmıştı.

1953 yılının Kasım ayında Valdevinos'la birlikte San Hose'ye vardığımızda gene bir heyecanlı durum gözümüze çarpmıştı. Fakat kısa bir süre sonra bunun zoraki bir heyecan olduğunu anlamakta gecikmedik. Ve gene gözlerimizle görüp, kulaklarımızla işittik ki, kahvelerde vire sürüp giden tartışmalarda, söz, hükümetle United Fruit Şirketi arasındaki çekişmeye geldiğinde sesler alçalıyor ve hatta fısıldaşmaya dönüyordu.

Yirmi gün boşu boşuna Guevara ve Gualo Garcia'yı Panama'da bekledikten sonra yolumuza devam etmeye karar verdik. Panama bir yandan rutubetli sıcaktan, öte yandan Amerikan aleyhtarı hareketlerden fokur fokur kaynıyordu. Sanki termometre, siyasal heyecanlarla yükseliyor, heyecanlar da termometre ile fırlıyabileceği yere kadar fırlıyor gibi geliyordu insana. Ne sıcak ne de bu heyecan, hiç birisi, bizi Panama'yı hemen terketme kararından vazgeçiremedi.

Bir Arjantin pasaportu ile seyahat ediyordum. Bu pasaport siyasal mülteci olarak sığındığım, Guatemala hükü-

meti tarafından, o da, ülkeye yalnız bir tek giriş için verilmişti. Bu bir çeşit ikamet tezkeresinden öte bir şey olmayan kimliğim, denilebilir ki benim yolumu da çizmiş oldu. Hatta başında işin amacını da belirtmiş oldu dersem fazla ileri gitmiş sayılmam. Bu kısıtlı durum içinde gidebileceğim tek yer Guatemala idi ve nitekim öyle de oldu. Kendimi bir süre sonra Guatemala iktidarının hizmetine verdim. Guatemala'ya geldiğimin hemen ertesi günü, Dış İşleri Bakanlığına başvurarak, gelişimi bildirdim. Dış İşleri Bakanı Raul Oseguada, Arevolo gibi Arjantin'de öğrenimini yapmış bir öğretmendi. Fakat Arevolo'nun aksine, o daha çok bohem öğrenci çevresinde bulunmuş ve Arjantin'in gece hayatına kaptırmıştı kendisini. Öğrenciliği sırasında hayatını gece klüplerinde gitar çalarak kazanan Oseguada'nın hatırında kalan tek şey işte bu unutulmaz romantik gecelerdi.

Dış İşleri Bakanı Oseguada bizim koruyucumuz olarak Quinta Avenida'da bize bir pansiyon kiraladı. Üstelik bu pansiyonun kirasını da kendisi veriyordu. Ve bir süre sonra, bütün Guatemala ileri gelenlerine, siyasal liderlerine tanıştırıldık.

Guatemala'da çok hareketli bir çevre içine düşmüştük. Fakat işin içine girdikçe bu hareketin, bu faaliyetin ideolojik farklarmış gibi gösterilen çekişmelerin, aslında kişisel hırs ve tutkulardan başka bir şey olmadığını anladık. Bu durum bize oldukça tuhaf ve şaşırtıcı geliyordu. Ülkedeki bütün partiler devrimci olduklarını iddia ediyorlardı. Sanırdınız, her parti, her gün yeni bir devrimin goygoyculuğunu yapmakta idi. Bu garip bir, çok partili demokrasi biçimi idi. Bir güçlü partinin desteği ile iktidarını sürdüren güçlü bir başkanın yönetimindeki Arjantin'den geldiğimiz için, Guatemala'daki bu durum bize tabiî çok ters geliyordu. Fakat düşündükçe bu durumun öyle üzerinde durulmayacak kadar basit bir olgu olmadığını anladık. Ama elden ne gelirdi ki! Bu sistemin bir devrim hareketinin ağır yükünü ileri götürüp götürmeyeceğini ancak zaman bize gösterebilirdi.

Bütün bunlar olup biterken ve biz arpacı kumrusu gibi düşünürken, Amerika'dan Buenos - Aires'e gitmekte olan iki Arjantinli kardeşin Guatemala'ya geldiklerini öğrendik. Bu iki kardeşten yaşlısı, adı bir ara Arjantin'de çeşitli skandallara karışan ve halen Boston Üniversitesi'nde Ekonomi Politik Profesörü olan Walter Beveraggi Ailende idi. Peron bu skandallardan sonra Allende'yi vatandaşlıktan ihraç etmişti. Böyle bir davranış o güne kadar ne Arjantin'de, ne de Lâtin Amerika'nın öteki ülkelerinde görülmüş bir davranış değildi. Allende'nin işlediği suç demek bini aşmıştı. Amerikan Hükümeti'nin, herhalde Profesör olduğu için eline tutuşturduğu bir yeminli beyan'la seyahat ediyordu. Genci Domingi Beveraggi Ailende ise o zamanlar elinde hiç bir resmî belge olmadan Uruguay'a kaçmıştı. Kimlik cüzdanının üzerinde kendisinin bir Arjantin vatandaşı olduğu yazılı idi. Dünya ne kadar küçük! İşte bu adamlarla sonunda Guatemala'da buluşmuştuk.

Bu kardeşlerle, onların otomobilleriyle seyahat kararının arifesinde Panama'da hızlı bir flörtten sonra, bir aristokrat kız ile evlenen Valdovinos, seyahatten vazgeçtiğini, karısının yanına döneceğini bildirdi. Vedalaştık, ben yanımda ikamet tezkerem, iki kardeşle yola düzüldüm.

Beraberimizde taşıdığımız kimlik cüzdanları o kadar eksik ve değişikti ki, bunları gören bir resmî görevlinin aklının iyice karışmamasına ve bizden kuşkulanmamasına olanak yoktu. Ve sonunda aklımıza gelen başımıza geldi ve El Salvador'da, inatçı mı inatçı bir görevli başını iki yana sallayarak ahret soruları sormaya başladı. Allahtan Dış İşleri Bakanı Oseguada seyahatimizin «kültürel amaçlarla» yapıldığı konusunda hazreti inandırabildi de, yolumuza devam edebildik.

Niyetim Panama'ya geri dönmek ve resmî makamlarca başlarına iş açılmış olduğunu sandığım Guevara ile Gualo Garcia'yı arayıp bulmaktı. Bazı bazı aklıma ikisinin de vapuru kaçırmış olacağı gelmiyor değildi hani.

Ailende kardeşler güneye gidecekleri için onlara katıldım ve beraberce Amerikan basınının «Muz Cumhuriyetleri» dediği cumhuriyetler boyunca oldukça zor bir yolculuğa başladık. Yağmur mevsimi başlamıştı. Bütün yollar hemen hemen geçilmez bir haldeydi. Geçit veren tek yolu da sular tamamen kaplamıştı. Meyva, sebze ve başka ürünler yüklü kamyonlar sıra sıra yollarda bekleşiyorlardı. Bazı kamyon şoförleri, nakliyatı yağmur mevsiminin sonuna bile bırakmayı düşünüyorlardı. 16 Aralıkta El Salvador'u geçerek Honduras sınırındaki El Amantillo'ya vardık. Hiç beklemeden yola devam ettik. Nikaragua'ya Madriz'den girdik. Burada sınır muhafızları girişimizi 18 Aralık 1953 olarak kaydettiler. Oradan Managua'ya ve Rivas'a geçtik. Rivas küçük bir koloni kenti idi. Sakinleri bize asla Güney yönünde seyahat etmememizi söylediler. Sağnak halindeki yağmurdan ötürü, bütün yolları su basmış ve artık bu yollar kullanılamaz duruma gelmişti.

Fakat arkadaşlarım her ne olursa olsun yola devam etmekte kararlıydılar. Ben de onlara uyarak, bura sakinlerinin öğütlerini unuttum. Rivas'tan ayrıldıktan on mil sonra, öylesine bir yağmur boşandı ki üzerimize, hepimiz Costa Rica'ya gitmek için Piedra Bianca'ya varabileceğimizden endişelenmeye başladık.

Fakat artık herhangi bir dönüş düşünülemezdi. Devam ettik. Araba bu yağmur altında ve orta Amerika'nın en sık ormanının ortasından geçmeye çabalıyordu. Aniden çamurların içinden ve şiddetli yağmurun arasından iki gölge belirdi. Hiç şüphe yok bunlar iki adamdı. Bize doğru bata çıka yaklaşıyorlardı. Hepimiz bu işe çok sevinmiştik. Bu gelen adamlardan yolun ilerdeki durumunu sorarız diye düşünüyorduk. Tam bu sırada birden bire puslu hava açıldı ve gelenlerin yüzlerini gördük.

Ernesto Guevara ve Gualo Garcia, üstleri başları sırılsıklam ve çamur içinde, yüzlerindeki suyu silerken bize doğru uzandılar.

«Durun!» diye bağırdım. Bağrışımı duyar duymaz şoför frenlere bastı. Onlar da durmuşlardı.

Tabiî gene sarmaş dolaş olduk. Otomobildeki arkadaşları fazla merasime ihtiyaç hissetmeden bizimkilere tanıştırdım. Guevara ve Garcia'nın yolun durumu hakkında verdiği bilgi, tüylerimizi diken diken etmişti. Bütün yollar çökmüş ve köprüler yıkılmıştı. Son altı saatlik yürüyüşte rastladıkları tek araba bizimkiydi.

Hep beraber kafa kafaya verdik, ve Rivas'a dönmekten başka çıkar yol olmadığı kararına vardık. Bu karardan dolayı Guevara ve benim keyfime diyecek yoktu doğrusu. Guayaquil'den bu yana başımızdan geçenleri, görüp işittiklerimizi konuşamamıştık. O anlatıyor ben dinliyordum. Ben anlatıyordum o dinliyordu. Arada bir bu konuşmayı kesip, Guatemala'ya dönüş planları hazırlıyorduk.

Panama'dan şilebe binmişler gidebildikleri yere kadar gitmişler. Oradan ver elini Costa Rica. Bazan kamyonla, bazan da tabanvayla. Fakat bu arada bir kaza geçirmişler. İçinde bulundukları kamyon aniden yuvarlanmış. Zaten eğreti bir yerde oturan Guevara, meyva küfelerinden birinin üzerine fena halde düşmüş ve kolu incinmiş. Kazadan on gün geçmesine rağmen, sol kolundaki ağrı henüz geçmemişti ve kolunu zor hareket ettirebiliyordu.

Arabamız hemen hemen Rivas'a yaklaşmıştı. Hava kararıyordu. Eski kentin meydanının hemen yamacındaki kalabalık bir lokantaya girdik. Sigara dumanından göz gözü görmüyordu. Bazı kızlar yemek hazırlığı yapıyorlardı. Benim için unutulmaz bir akşamdı bu. Paraguay çayı içerken kendi memleketimi hatırlıyordum. Bir yandan «Ford arabalı kardeşler» gitarlarıyla yerli havalar çalıyorlardı. Saat yediye doğru ateşte kızarmış tavuk ve pilav getirdiler önümüze. Guevara bütün açlığına ve yorgunluğuna rağmen gayet yavaş yiyordu. Onun kendisine göre bir «yedek» besin felsefesi vardı. O ve arkadaşı beş gündür ağızlarına bir lokma yemek koymamışlardı. Fakat şimdi etrafı toz pembe görme-

mek için hiç bir neden yoktu ve bütün ihtimaller Guatemala'da işlerin tıkırında gideceğini gösteriyordu.

Kendimizden geçmiş bir halde tıkınır ve Arjantin havaları dinlerken, bu kılık ve kıyafetle ve hele bu durumda etraftan garip karşılanacağımız doğrusu aklımıza gelmemişti. Birden meraklı bir grup çocukla çevrilmiştik. Çocuklar oyunlarını bir yana bırakmışlar garip garip bizi seyrediyorlardı.

«Biliyor musun» diye sordu Guevara. «Sizi ilk gün arabada gördüğüm zaman aklımdan neler geçirmiştim?» Hiç beklemeden devam etti: «Şu Yankee'ler ne şanslı keretalar, biz burada bata çıka yağmurda yürürken, herifler arabanın içinde keyif çatıyorlar.»

Guevara böyle düşünmekte haklıydı, çünkü araba Amerikan plakalıydı ve üzerinde ayrıca bir de «Boston Üniversitesi» yazısı taşıyordu.

Rivas'ta, haritada bir nokta ile gösterilen yerde, daha doğrusu birkaç yıl sonra diktatör Anastasia (Tacho) Somoza'nın katledileceği yerde, bizim Ford'lu arkadaşlar bu otomobil seyahatinden vazgeçmeye karar verdiler.

1954 yılını Orta Amerika'nın en çok İspanyol etkisinde kalmış olan ve en çok törelere bağlı başkenti San Jose de Costa Rica'da geçirdik. San Jose Karayipler Lejyonu denilen bir örgütün karargâhının bulunduğu yerdi aynı zamanda. Bu örgütün amacı bir demokratik Enternasyonal kurmaktı. Aralarında Karayiplerdeki birçok ünlü liberalin de bulunduğu bu örgüt, halen Costa Rica Cumhurbaşkanı olan Jose (Pepe) Figueres'i de üyeleri arasına almıştı. Bu örgütün ilk tohumu Küba'da atılmıştı. O zamanlar Romulo Betancourt ve Juan Bosch Havana'da yaşıyorlardı ve Cumhurbaşkanı Carlos Prio Socarras idi. Daha sonraları örgüt gittikçe gelişti ve kuvvetlendi. O kadar kuvvetlendi ki, Costa Rica Cumhurbaşkanlığına üyelerinden Figueres'in adayı olan Otilio Ulate'yi destekleyerek seçtirdi. Daha sonra aynı iş Figueres'in başkanlığı için de yapıldı ve başarı sağlandı. 1952'de

Küba'da Batista iktidara geçince, örgüt pılıyı pırtıyı toplayıp San Jose'ye göç etti.

Bu örgütün etkin bir askerî gücü yoktu. Olsa bile çok önemsizdi. Fakat her halükârda, Cayo Confite ve Luperon'un Dominik Diktatörü Trujillo'ya karşı sürekli çıkışları, Karayiplerdeki birçok genci tahrik etmiş ve küçük de olsa bir militan güç doğmuştu. Bu gençlere nasıl silâh kullanacakları da öğretiliyordu. Daha da önemlisi bu ve buna benzer örgütler bütün orta Amerika'daki romantik öğrenci hareketleri için bir destek oluyordu. Örgütün bütün üyeleri bir çeşit kardeşlik havası içinde yetişiyorlardı. Bu kardeşlik, siyasal sınırların da ötesinde bir kardeşlikti. Bu «kardeşlik» kavramı Bolivar'ın Büyük Lâtin Amerika Ulusu fikri üzerine kurulmuştu. Bütün bu temel fikre rağmen, örgütün Karayipler dışında herhangi bir yerde faaliyet göstermesi kesin olarak yasaklanmıştı. Öte yandan Küba Hükümeti'nin de yardımıyla, Küba'da silâhlanan ve yetiştirilen Kübalı, Honduraslı ve Dominikli genç militanlar, Dominik Diktatörü Trujillo'ya karşı ayaklanıyorlardı. Yetkililerin de onayı alındıktan sonra bu hareketlerin bazısı Guatemala dışında da yapılıyor, hazırlanıyordu. Son yüzyılda İspanyol saldırılarında olduğu gibi, bu çeşit hareketlerde milliyet sorunu daima ikinci planda kalıyordu.

Örgütün liderleri San Jose dışında bir büyük evde kalıyorlardı. Bu evde aynı zamanda, Romulo Betancourt ve Raul Leoni gibi Venezuelalılar, Juan Bosch gibi Dominikliler kalıyordu. Bu üç kişinin gelecek yıllarda ülkelerinin başına Cumhurbaşkanı olarak getirilmeleri, San Jose'deki evin siyasal gücünü ve fonksiyonunu göstermek için yeter sebeptir.

Betancourt bir gün beni ve Guevara'yı karşısında görünce hiç şaşırmadı. Onunla Lâtin Amerika politikasını tartışmak istiyorduk. Betancourt'un konuşmasındaki diyalektik rahatlık, onun güçlü bir Marksist eğitimi olduğunu gösteriyordu. Fakat ne olursa olsun tartışırken gene de arada bir

o despot yanını açığa vuruyordu. Bu haliyle tutkularını doyurmak için neleri feda edebileceğini kestirmek pek güç değildi. Konuşurken bildiklerini ustalıkla sıralaması ve her konuda, kendi görüşlerini anlatma biçimi doğrusu mükemmel ve etkiliydi. O günden sonra Betancourt'la aramızdaki samimiyet daha da arttı. Bu artışın nedeni, Betancourt'un bizi sık sık yemeğe davet etmesiydi.

Bu yemekler o günlerde bizim için bir nimetti. Betancourt bizi evin hemen yakınındaki bir İtalyan lokantasına götürürdü. Ağzının tadını bilen herkes için bu lokantada yediklerimiz bir nimet sayılırdı. Lokantanın sahibi biraz geçkin bir İtalyan kadındı. Ama hâlâ cazibeliydi. Arada bir Juan Bosch ile anlamlı bakışlar gidip geliyordu aralarında.

Bosch zenci melez karışımı, hareketlerinde doğal, son derece nazik ve ince bir adamdı. Derin bakışlarındaki anlamı kimse görmemezlikten gelemezdi. Yazı yazardı. Daha çok da tarihsel belgeler üzerinde dururdu bu yazılarında. Guevara bütün bu konuşmalar boyunca, Bosch'a karşı büyük ve dostça bir yakınlık duymuş, Betancourt'tan da o kadar soğumuştu. Bosch'la Lâtin Amerika Edebiyatı üzerinde konuşurlardı. Daha çok sözü edilen yazarlar Dominikli ve Kübalı yazarlardı. Bosch, Küba yazarları üzerine bir kitap yazmıştı. Daha o zaman yayınlanmamış olan bu kitap gerçekten heyecanlı bir dille yazılmıştı. Önüne gelen her şeyi okuyan Guevara ile aralarında saatler süren tatlı, hoş sohbetler olurdu bu konuda.

Betancourt'a gelince. Sanki onunla Guevara arasında gizli, görünmeyen bir duvar vardı. Bu duvar iki insanın kendi oluşumlarından gelen bir zıtlık ve fikirlerinden gelen temeldeki ayrımların duvarıydı. Betancourt Birleşik Devletler konusunda iki ayrı fikir taşıyordu. Bu iki fikirden birincisi, Birleşik Devletlerle dostane ilişkiler kurmak ve karşılıklı iyi niyetlerle desteklerine sahip olmaktı. İkincisi ise Birleşik Devletler'in emperyalist ve sömürücü devlet olmasından doğan nefretle, sürekli olarak onlara karşı çıkmak. Guevara

ise aynı fikirde değildi. Böylesi bir iki yüzlü tutumun, daima kuvvetlinin işine yaradığını tarihin çok kereler gösterdiğini iddia ediyordu. Guevara, Betancourt'un fikirlerini büyük bir saygıyla dinlemesine rağmen, gerek Birleşik Devletler ve gerekse Lâtin Amerika konularında onların anlaşmalarının hiç bir şekilde olanağı yoktu.

Masamızdaki konuşmanın harareti çoğu zaman öteki masalara da bulaşır, başka ülkelerden buraya sığınmış siyasal mültecilerle birlikte daha geniş, daha etraflı bir tartışma saatlerce devam ederdi. Bu mültecilerin çoğu genç adamlardı. Bulundukları ülkeyi tanımıyorlardı, çünkü geleli henüz pek az olmuştu. Dağınık ve düzensiz, gürültülü bir tartışmayı her zaman duymak mümkündü bunlar arasında. Konuşulan konular ise politika ve kadındı. Tabiî bir başka dertleri daha vardı. Bizim gibi parasızdılar ve onların bizim gibi bu ülkede tanıdığı sözü geçer, dişli tanıdıkları yoktu.

Bunlar 26 Temmuz 1953 hareketine katılmış olan Kübalılardı. 1954 yılının Ocak ayında, bu küçük İtalyan lokantasında bunların bir kısmı, Moncada kışlasına yapılan saldırıdan sonra, kentlerde büyük bir terör havasının hüküm sürdüğünü, caddelerden sel gibi insan kanı aktığını haber verdiler. Bana ve Guevara'ya bu genç adamların bir hayal dünyasında yaşadıkları ve anlattıklarının ancak düş olabileceği kanaati geldi. Herhangi bir yargılama olmadan insanların öldürüldüğünden, halka dinamit atıldığından, Üniversitedeki askerî harekâttan, çocuk kaçırmalardan ve insanların makinalı tüfeklerle tarandığından söz ettiler. Ve sanki peynir ekmek istermiş gibi gayet doğal bir tonla anlattılar bunları. Beynimizden vurulmuşa dönmüştük. Onlar sanki söyledikleri çok olağan şeylermiş gibi birden noktayı koyup kapı kapı dolaşarak kendi elleriyle yaptıkları sandalları satmaya, ya da ailelerinin gönderdikleri havaleleri almaya gittiler. İşte ilk defa onlardan Guevara, Fidel Castro'nun adını duydu. Aslına bakılırsa Guevara bu adamların anlattıklarına pek inanmıyordu. Gene böyle inanılmaz bir şey anlatırlarken bir-

den sözlerini kesti: «Sen şimdi bırak bunları da bana bir kovboy filmi anlat!» dedi.

Costa Rica'dan El Salvador'a gitmek üzere otobüse atladık. İlk durağımız ülkenin San Jose'den sonraki ikinci büyük kenti Santa Ana idi. El Salvador'un bize çok yakınlık gösteren Guatemala Elçisi, yolumuz Santa Ana'ya düşerse Albat Vides'e uğramamızı öğütlemişti. Hemen bunu hatırladım. Albay Vides çok önemli bir yere getirilmiş, hemen hemen ülkenin en güçlü adamlarından biriydi. Onu görmek pek fazla vaktimizi almadı. Bizi kendisine gönderenin kim olduğunu öğrenince işlerini bir yana bıraktı ve bizi Dos Cruces (İki haç) denilen bir kahve plantasyonunda konuk etti. Bu plantasyon gerçekten çok karışık ve ince kuruluşu olan bir yerdi. Albayın güzel kızı bize plantasyonu gezdirmeyi teklif etti.

Plantasyonu gezerken toprağın ne derece yararlı kullanıldığı gözümden kaçmadı. Her zerresinden yararlanılmıştı. Plantasyon çepeçevre dikenli telle çevrilmişti. Bu tellerin dış tarafında üniformasız, bellerinde 45 kalibrelik silâhlar taşıyan muhafızlar dolaşıyordu.

Albayın kızı her sorumuza hemen cevap veriyordu. Muhafızların plantasyona ait olduğunu, «şu insanlar»ın başkaldırmaları halinde hemen gerekli ilk tedbirleri almakla görevli olduklarını söyledi. «Şu insanlar» dediği plantasyonda çalışan, kocalarını bekleyen, tel dışındaki küçük ve yan yatmış tahta kulübelerde yaşayan sefil kadınlar ve çocuklardı.

Kızın yaptığı bu açıklamayı doğrusu biraz yadırgamıştık. Akşam aynı konu açıldığında Albay, bu muhafızların kaçınılmaz olduğunu, çünkü köylülerin gerçekten çok disiplinsiz ve kaytarıcı olduğunu söyledi. Bu söylediklerini sözüm ona doğrulamak için de, Albay rütbesini, askerî okullarda eğitim görerek değil, 25 yıl kadar önce bir köylü ayaklanmasını bastırdığı için kazandığını söyledi. Dos Cruces'deki son gecemizde «Babasının iyi bir adam olduğuna» bizi inan-

dırmaya çalışan kızını ve işçilerini Albay, sinirlenerek hem de gözlerimizin önünde ateş ederek vurmuştu.

Guatemala'ya vardığımızda ülkede alışık olmadığımız bazı gariplikler olduğunu hemen anlamıştık. Ocak ayının ortalarındaydı ve siyasal gerginlik gittikçe artıyordu. Artık algılarımız öylesine şartlanmıştı ki, herhangi bir yerde bir olayın patlak vereceğini sanki koku almış gibi anlıyorduk.

29 Ocak günü Başkan Arbenz, verdiği bir demeçte ülkesini istilâ için bir tertip hazırlandığını, El Salvador, Dominik, Nakaragua ve Venezuela sınırlarına asker yığıldığından söz ederek, bu tertibi hazırlayanların «Kuzeydeki bir hükümet» olduğunu belirtmişti. Bu demeç açıkça Guatemala ile Birleşik Devletler'in ipi kopardığı anlamına geliyordu. Lâtin Amerika'da, hatta en güneydeki bir ülkenin vatandaşlarından biri «Kuzeydeki bir hükümet» dese, bu Birleşik Devletler'den başka bir anlama gelmezdi. Başkanın bu demeci verdiğinin hemen ertesi günü Birleşik Devletler Dış İşleri Bakanlığı bir bildiri yayınlayarak, böyle bir tertibin aslı olmadığını ve bu çeşit demeçlerin Mart ayında Caracas'ta başlıyacak olan Lâtin Amerika Ülkeleri Konferansı'nı baltalamak amacı güden bir komünist taktiği olduğunu açıkladı. Guevara ile daha önce arkadaşım Osequeda'nın ücretini ödediği aynı pansiyona inmiştik. Bir gün, beklenmedik bir ziyaretle karşılaştık. Arjantin Büyükelçisi Nicasio Sanchez Toranzo bizi görmeye pansiyona geldi. Siyasal mülteci olduğum için, anlaşılan Dış İşleri Bakanlığı, Guatemala'da olduğumu Elçiliğe bildirmişti. Fakat Elçinin gelişi kötü niyetli bir ziyaret değildi. Hatta tam aksine. Elçi bir dostluk ve nezaket ziyareti yaptığını göstermek için beraberinde **Yerba Mate** getirmişti. Yerba Mate bir Arjantinli için, Arjantin dışında bulunabilecek en güzel armağandı. Sanchez Toranzo'nun, Peron'un diplomatı olması bir yana, ağabeyi Arjantin diktatörünün en sadık generallerinden biriydi. Elçi gene armağan olarak Arjantin'de vetişen bir çeşit de yeşillik getirmişti bize. Ayrıca bir hafta önceki bütün gazete ve dergileri de okumamız için bize

verdi. Sanchez Toranzo konuşmamız sırasında bize, Guatemala'da gelişen devrim hareketini sempati ile izlediğini, fakat Amerika'nın da bir misilleme yapmasından endişelendiğini belirtti. Konuşmamız bizi Peron Hükümeti'nin Guatemala hükümetine karşı tutumuna kadar getirdi. Bu konuda gerek Guevara ve gerekse ben anti Peronist duygularımızı saklamayacak derecede kin ve nefretle doluyduk. Fakat Elçi bize Peron'un Guatemala hükümetini desteklediğini ve sonuna kadar da destekleyeceğini, bunu Martta toplanacak olan Lâtin Amerika Ülkeleri Konferansı'nda açıkça belirteceğini söylediği zaman ağzımız bir karış açık kalmıştı. Demek Peron Guatemala hükümetini destekliyordu. Buna, işte buna, hayret etmemek elde değildi.

Bu konuda eski Başkan Juan Jose Arevelo bize daha önce de bildiğimiz bir şey anlatmıştı. Çok kısa bir süre önce Arevelo'nun bir akrabası ölmüştü. Arevelo o zaman elçi olarak bulunduğu Şili'den hemen Guatemala'ya dönmek zorunda kalmıştı. Osegueda vasıtasıyla bizim orada bulunduğumuzu öğrenmiş ve bizi, başkentten 12 mil kadar uzakta, Amatitlan'a öğle yemeğine davet etmişti. Yemekte Guevara'yla beraber Peron'u neden Guatemala Hükümeti'nin bir yabancıya verilebilecek en büyük nişanla taltif ettiğini sorduk. Arevelo bize, binbir güçlükle 1947'nin Mayıs ayında hükümetinin Meclisten geçirebildiği İş Kanunu'ndan sonra, Amerikan Gemi Şirketlerinin, Guatemala limanlarına uğramadan geçme kararı aldıklarını söyledi. Ülkenin kendi nakliye ve ticaret gemisi yoktu. Bu karar bir çeşit blokaj demekti. Amerikan şirketlerinin kararından sonra, tek çıkar yol Peron'la gizli bir anlaşmaya varmaktı. Konuşmalarda aracılığı Peron'un askerî akademiden arkadaşı olan Honduraslı İktisatçı Juan Nunez Aguilar yapıyordu. Aguilar eski okul arkadaşını ziyaret ederek Guatemala'nın durumunu anlatınca Peron derhal Ticaret Filosu'nun başında bulunan yetkiliyi çağırmış ve bundan böyle Arjantin bayrağı taşıyan her ticaret ve yük gemisinin Guatemala limanlarına uğramasını em-

retmiş. Arevelo Peron'un yalnız bu kadarla kalmayıp yardımını daha da ileri götürdüğünü itiraf etti. Guatemala'ya ilk gelen yük gemilerinde Buenos - Aires'teki cephane fabrikalarında yapılan silâhlar da bulunduğunu ve bunları Guatemala limanlarına boşalttıklarını söyledi. Bu açık izahat, biz iki anti - Peronist'in hem nişan konusunda sorduğumuz soruyu cevaplandırıyor ve hem de biraz kafamızı karıştırıyordu.

O günlerde Guatemala'daki kahveler dedikodu ile çalkalanıyor ve CİA ajanları bu kahvelerde ellerini kollarını sallayarak açıkça dolanıyorlardı. Bu ajanların karargâhlarını, sözüm ona gizli toplantı yerlerini, nerede yatıp kalktıklarını herkes biliyordu. Üstelik onlar hesabına para karşılığında kimlerin casusluk yaptıklarını da biliyordu herkes. Günlük konuşmaların, sohbetlerin başlıca kahramanlarından birisi, buradaki CİA ajanlarının başkanı olan Albay Carl Studder'di. Studder Managua dışındaki bir yerden büyük bir casusluk şebekesini yönetiyordu. Herkes hemen her gün bu adamı orada gördüğünü söylüyordu.

Kahvelerden birinde bir gün Costa Rica'dan tanıdığımız Kübalılarla karşılaştık. Şu anda kendileri de bir devrim hazırlığında olmalarına rağmen Guatemala'daki devrime yapılan baskıyı gözleriyle görüyorlar ve endişeye kapılıyorlardı. Bize de öyle olmuştu ilk geldiğimiz günlerde. Küba'daki devrimin, 26 Temmuz hareketinin öncüsü Fidel Castro'nun Pines adalarındaki hapishaneden çıktıktan ve Meksika'ya gelip onların başına geçtikten hemen sonra başlayacağını söylediler.

Bizim durumumuz biraz değişikti. Guevara bir gün Guatemala'daki devrime katılmamızı ve nerede faydalı olabilirsek orada çalışmamızı teklif etti. Bir doktor olarak Guevara'ya daima ve her türlü devrimde iş vardı tabiî.

Elimizde Oseguada'nın tavsiye mektubu olduğu halde Sağlık Bakanlığı'na başvurduğumuz zaman, bu çeşit işlerin düşündüğümüz kadar kolay olmadığını anladık. Guevara bir doktor olarak özellikle Peten bölgesinde görev almak iste-

diğini bildirmişti yetkililere. Oradaki kızıl derililere oldukça geniş bir yardım programı uygulanıyordu. Bu bölge Maya uygarlığının en mükemmel örnekleriyle süslenmişti. Yedi metreye yakın Tikal Tapınağı orada idi. Guevara'nın arkeolojiye olan ilgisi yeniden depreşmişti. İlle de Peten diyordu.

Konuşma gayet olumlu geçmişti. Hattâ Bakan'ın davranışından Guevara işin olup bittiğini sanmıştı. Fakat tam ayrılırken Bakan:

«Kartınız var mı?» diye sordu.

«Ne kartı?»

«Ne demek ne kartı? Basbayağı PGT üye kartı» dedi Bakan.

Guevara hayretle:

«Ben bir devrimciyim. Böylesi bir 'Vaftiz merasiminin' geçerli olmadığı kanısındayım.»

Bakan ani olarak, konuşmanın burada bittiğini ima edercesine ayağa kalktı ve: «Özür dilerim. Fakat bu bizim için gerekli bir formalitedir» dedi.

Guevara bu davranışa oldukça içerlemişti. «Bana bak kardeşim» dedi. «Ben gerekirse kendi isteğimle, inancımla bu örgüte üye olurum. Ama hiç bir zaman zorunlu olduğum, öyle yapmam gerektiği için değil.»

Belki Guevara'nın ne demek istediğini Bakan anlamıştı. Fakat Guevara PGT'nın (Guatemala İşçi Partisi), yani öteki adıyla Komünist Partisi'nin üyesi olmadığı, olmak ta istemediği için Peten bölgesinde doktorluğunu denemek olanağını bulamadı. Komünist Partisi'nin lideri sekterliğini böyle davranışlarla o derece ileri götürdü ki, birkaç yıl sonra bizzat kendisi partiden ayrılarak anti-komünist grupla çalışmaya başladı.

Guatemala'daki Lâtin Amerikalı siyasal mülteciler arasında Perulular da vardı. Bunlar iyi organize edilmiş, dinamik APRA örgütünün üyesiydiler ve ekonomik planlamanın ve toprak reformunun yapıldığı bölgelere dağıtılmışlardı.

Özellikle iki bölgede uzman olarak çalışıyorlardı. Onlarla kurduğumuz sıkı ilişki dolayısıyla Hilda Gadea adlı bir kızla tanışmıştık. Hilda kızıl derili Çin karışımı son derece ekzotik görünüşlü güzel bir kızdı. Devrimden sonra toprak ve endüstri verimini artırmak amacıyla kurulan INFOP'da çalışıyordu. Hilda'nın Guevara ile tanışmasından bir yıl sonra ondan bir çocuğu oldu. Meksika'da evlendiler. 1954 yılı başlarında siyasal mültecilerin sessiz, bencil olmayan kader arkadaşı Hilda, Guavera'nın kalbini çelmeyi başarmıştı.

Şubat ayı içinde Amerikan aleyhtarı gösteriler artık son noktasına varmıştı. İki Amerikalı gazeteci, halkı sürekli ve sistematik olarak hükümet aleyhine kışkırttıkları ve birer komünist ajanı oldukları iddiası ile sınır dışı edildiler. Öte yandan hükümet Katolik Kilisesi'ni de uyarmış ve hatta bu çeşit kışkırtıcı eylemlerde bulunan bir papazı ülkeyi terketmeye zorlamıştı.

Bu kargaşaların her yerde hüküm sürdüğü bir sırada, biz Başkanlık sarayı tarafından düzenlenen bir geziye davet edilmiştik. Bu geziden amaç, Quetzaltenango bölgesinde devrim hükümeti tarafından kurulmuş bir hastanenin ve buraya kilometrelerce uzaktan getirtilmiş olan içme suyunun açılış töreniydi.

Bu geziye davet edilenler arasında bir de Amerikalı çift vardı. Robert Alexander ve karısı. Alexander, Rutgers Üniversitesi'nde Ekonomi profesörü idi. Kendisi ve karısı ilgililere çeşitli sorular soruyor ve durmadan notlar alıyorlardı. Amaçları Amerika'ya döndüklerinde, Üniversitenin öteki öğretim üyelerini dünyanın başka ülkelerinde olup bitenler konusunda gerçek açıdan uyarmaktı. Bu derece titizlikle alınan notlar Ché'nin dikkatini çekmişti. Gözlerini Alexander'dan ve aldığı notlardan bir an bile ayrılmıyordu.

Guevara ile ben beraberce bir kamyonete binmiştik. Ön tarafta, şöför mahallinde oturuyorduk. Aniden gözümüz kamyonetin tabanına yerleştirilmiş bir makinalı tüfeğe takıldı. Guevara yanımızda bulunan memura bu makinalının ne

amaçla burada bulunduğunu sordu. Memur, görevini titizlikle yerine getirmiş olmanın gururuyla: «Bugünlerde nereden hangi düşmanın geleceği belli olmaz. Tedbirli olup, silâh bulundurmazsak, siz Arjantinliler gibi, kıskıvrak yakalanırız.»

Bu gibi durumlarda gerçekten de biz Arjantinliler hem uyarılıyor, hem de garip bir aşağılık duygusuna kapılıyorduk. Aradan aylar geçtikten sonra, bu konuşmayı hatırlayarak, Guevara'ya bu memurun sırası geldiğinde savaşıp savaşmayacağını sordum. Çünkü o sırada, bende bıraktığı izlenim, gerekirse canını vermeye hazır olduğuydu.

Quetzaltenango'dan döndüğümüzde öylesine garip bir kuşku içindeydik ki, hemen her şeyden kuşkulanmak gerektiğini iyice anlamıştık. Bu arada bizim için şüphe götürmez bir tek gerçek vardı, o da son derece dikkatli ve ayrıntılı notlar alan Amerikalı profesörün bir casustan başka bir şey olmadığıydı. Ben de bu konuda Guevara ile aynı fikirdeydim.

«Bir alay Gringo, it sürüsü kadar! Ne yapıyorlar sanıyorsun burada. Hepsi görevli FBI ajanları.» Guevara aklımdan geçenleri anlamış gibi söylemişti bunları.

Gerçekten de bu adamların bütün işi gücü sokaklardaki halkı devrim hükümeti aleyhine kışkırtmaktı. Ne zaman sokağa çıksak ücretli bir bozguncuyu bu görevini yapma endişesi içinde görüyorduk. İnsanın bu durum karşısında soğukkanlı ve anlayışlı olmasına olanak yoktu. Kahvelerde toplanıyor, oraya buraya sokularak siyasal sorular soruyorlar, Ordu'nun devrim hükümetine güveni olup olmadığını sözüm ona araştırıyorlardı.

Gerçekten de Ordu'nun tutumu sorunların en önemlilerinden biri idi. Gerçi devrimi yapanların hemen hepsi bunun halledilmiş bir sorun olduğunu ve üzerinde durulmaması gerektiği konusunda aynı düşüncedeydiler. Bütün bunları her gün duyan, ve olanları gözleriyle gören Guevara, Guatemala'nın Bolivya'dan çok daha geri kalmış olduğuna inanmıştı. Bolivya'da Maden işçilerinin ve köylülerin bir silâhlı

halk ordusu kurduğuna tanık olmuştuk. Bu öyle muntazam bir ordu değildi ama, bu haliyle bile Profesyonel askerleri kaç defa ters yüz etmişti. Son on yılda hemen hemen kurulan bütün hükümetlerde, Guatemala'nın profesyonel ordusunun bir üyesi vardı. Fakat şimdi işler eskiden olduğu gibi değildi. Bu ordunun Amerika'nın karşı olduğu bir devrim hükümetine nasıl davranacağı bilinmezdi. Bütün bu soruları belirli bir çözüme bağlamak için bir gün kalktık Guevara ile birlikte genç devrimcilerin bulunduğu yere gittik.

«Ordu'da bulunan genç subaylara güveniyorsunuz değil mi?» diye sormuştu Guevara.

«Evet» demişlerdi gayet kesin bir ifade ile. «Çünkü onlar Askerî Akademi'de General Arbenz'in yetiştirdiği subaylardır.»

«Bu subayların gerek maddî gerek sosyal durumları, Amerika bu baskıyı biraz daha artırırsa, buna dayanabilecek kadar sağlam mıdır?»

Genç devrimciler bu soruya da «Evet» diye karşılık vermişlerdi. Guevara onlara köylüleri silâhlandırmalarını, bunun orduyu kontrol etme bakımından büyük faydası olduğunu, buna benzer bir kuruluşun Bolivya'da yapıldığını ve olumlu sonuçlar alındığını söyledi. Köylülerin kuracağı ordu Bolivya'dakinden daha muntazam bir ordu olmalıydı. Çünkü gerekirse bu halk ordusunu, ilerde profesyonel ordunun yerine yurt savunmasında kullanmak da mümkündü.

Guevara'nın o günkü endişeleri, birkaç ay sonra bîr bir gerçekleşti. Hem de bu gerçekleşme çok feci olmuştu. Ben o zaman Guatemala'da değildim. 1954 yılının şubat ayında ayrılmıştım ve oradan Meksika'ya, sonra da Amerika'ya geçmiştim.. Bir yıl kaldığım Amerika'ya giderken ellerini sallayarak otobüsün arkasından bağırmıştı: «Meksika'da bekle beni!»

Guatemala'da korkunç trajedinin o sıralarda son perdesi oynanıyordu.

III

«Neden olmasın?» Bunu soran, otuz iki dişini birden göstererek gülen Guevara idi. Mütevazi bir çam tahtası masanın çevresinde dolanıyor, pek abartmalı bir şekilde, resim çekiyormuş gibi yapıyordu. Elinde, ucuz bir profesyonel makine vardı.

Birkaç dakika önce, gözlerinde muzip bir parıltı ile, kentin caddelerinde ve alanlarında dolaşıp, fotoğraf çekerek nasıl ekmeğini çıkarmaya çalıştığını anlatmaya başlamıştı. Ancak bu konuda bir «teknik» sorun ortaya çıkıyordu. O da, Meksika sokaklarında, fotoğraf parası verebilecek olanların sadece turistler olması idi. Bu turistlerin çoğu Amerikalı oluyordu. Boynunda fotoğraf makinesi asılı olmayan bir Amerikalı turisti düşünmek ise olanak dışı bir şeydi.

Guevara, işi şakaya boğarak anlatıyordu: «Bir potansiyel olarak pazar hazır. Hazır olmasına hazır ama, işi gerçeğe döktün mü, bir bakıyorsun ki, beş kuruş getirmiyor. Bu, aslında açlıktan yavaş yavaş ölmenin bir başka yolu.»

1955'in Nisan ayında, Guevara'yı Guatemala'da bıraktım. Bir yıl Amerika'da kaldım ve sonra, sözleştiğimiz birkaç arkadaşla buluşmak üzere, uçakla Meksika'ya gittim.

Guevara'nın hâlâ sağ olduğunu biliyordum. Guatemala'dan son anda çıkmıştı. Onunla görüşmek ve Arbenz hükümetinin düşüş hikâyesini onun ağzından dinlemek için can atıyordum.

Guevara, Napoles sokağında, ucuz bir apartmanda oturuyordu. Karısı Hilda Gadea ve kızı da yanındaydılar. Onlarla beraber oturan bir de ufak tefek bir Guatemalalı vardı. O da, ülkesinden kaçmıştı. Guevara ile, başkent yolu üzerindeki ilk istasyonlardan biri olan Tapechula treninde buluşmuşlardı. Herkesin «Çocuk» diye çağırdığı bu ufak tefek Guatemalalı, Guevara'nın fotoğraf işindeki ortağıydı. Bir de üçüncü bir ortakları daha vardı. Bu da, öteki ikisinin sabahtan akşama dek sokaklarda dolaşıp, çektikleri filmleri banyo eden stüdyonun sahibi, bir Meksikalıydı.

Guevara, Guatemala'daki Arjantin Büyükelçiliği'nde bir siyasal mülteci olarak geçirdiği bir yıl içinde, politikaya merak sarmıştı. Ve merak sardığı politikanın yolu, devrimden geçiyordu. Benim bıraktığım zamankinden daha zayıftı. Ve bir sokak fotoğrafçısı olmasına rağmen, hâlâ tatile çıkmış bir üniversite öğrencisi gibiydi.

Guevara, ben ayrıldıktan sonra Guatemala'da olup bitenleri anlatmaya başladı. «Hani Başkan'ın bürosunda bir çocuk vardı. Arabasının döşemesinde makineli tüfek taşıyordu. Hatırlıyor musun?» diye sordu.

Hatırlamaz olur muydum hiç. Bizi tüfeğiyle korkutup alay edişini ve ölünceye kadar dövüşeceğine and içişini nasıl unutabilirdim?

Guevara, «Hatırlıyorsun, değil mi?» diye devam etti. «İşte ilk tüyenlerden biri de o oldu.» Bunu söyler söylemez de, başladı kahkahalarla gülmeye. Yüksekten atanlara karşı duyduğu düş kırıklığı ve nefret gizliydi gülüşünde.

Guevara, Guatemala üzerinde, yakında kopacak fırtına bulutlarının toplandığını gözleriyle görmüştü. Hele 1954 Martında Caracas'ta toplanan Amerika Kıtası Bakanlar Kon-

feransı'nın onuncu toplantısı sırasında, bu bulutlar gökyüzünü iyice karartmışlardı.

Guatemala City'de, yediden yetmişe herkes, Honduras'ın Tegucigalpa bölgesinden ücretli asker toplandığını biliyordu. Bu ordunun askerleri, kendilerini açıkça ilân etmekten kaçınmıyorlar, boyunlarına, hançerle delinmiş bir haçı, alâmeti farika gibi takıp dolaşıyorlardı. Bu düzensiz ve kanun dışı ordu, kendi ülkelerinden kiralanıp getirilmiş Dominikliler, Honduraslılar ve Nikaragualılarla, Kore'de dövüşmüş olup da şimdi açıkta bulunan Kübalılar ve Kolombiyalılardan meydana gelmişti. Bu şekilde toplanmış altı yüz kişiden ve bunlara ek olarak iki yüz kadar da Guatemalalı'dan oluşan bu kuvvet, ciddî bir askerî tehlike yaratmıyordu. Ama yine de, bu kuvvet, bir iç savaşta etkili olabilirdi. Çünkü iç cephelerdeki kuvvetler, sağlam bir temele oturtulmadıkları takdirde, orduların daha birbirlerini denemelerine fırsat kalmadan çözülüverecek kadar güçsüzdü.

İstilâdan bir hafta önce, Amerikalı pilotların yönetimindeki uçaklar, kentin üstünde uçarak broşürler atmışlardı. Bu broşürlerde, halkın, o sırada sınırda geçici karargâh kurmuş olan «kurtuluş ordusu»na katılmaları isteniyordu. Albay Castillo Armas, radyodan tehditler savuruyor, mangalda kül bırakmıyordu. Hükümet, Katolik Kilisesiyle ilişkilerin gün günden kötüye gittiğini görüyordu. Kilise, rejimin solcu niteliği üzerindeki endişelerini abartarak ortaya koyuyordu.

İstilâ 18 Haziran 1954 günü, Honduras sınırında dört ayrı noktadan başladı. Ancak, bu bir avuç istilâcının, yedi bin kişilik orduyla baş edemeyeceği açıkça görülüyordu ve kimse, gerçek anlamda bir çarpışma olmasını beklemiyordu. İlk günlerde, istilâcılar herhangi bir karşı koyma ile karşılaşmaksızın, on mil ilerlediler. O sırada, bir an için, Guatemala ordusu, hükümeti destekleyecekmiş gibi bir tutum takındı. Çarpışma oldu ve Castillo Armas'ın düzensiz birlikleri çil yavrusu gibi dağıldılar.

Guevara, asıl çarpışmanın başkentte olacağını anlamıştı. Burada, devrimci kuvvetlerin bir kargaşaya düşmeleri, mukavemet hareketini çökertebilirdi. Umutsuzca oradan oraya gidiyor, genç devrimcilerin kurdukları örgütleri dolaşıyor ve başkenti derhal ele geçirmelerini öğütlüyordu. Guevara'nın teklifi, önce kenti tamamen ele geçirmek, ondan sonra, askerî kuvveti önemsenmeyecek durumda olan istilâcıları kentten tecrit etmekti. Bunların, bir saldırıya girişmeleri bile beklenilemezdi. Bu ikili harekât, Castillo Armas'ın seferini boşa çıkarmış olacaktı. Ancak, bunun başarılabilmesi için, sivil örgütlere silâh dağıtılması gerekti. Bu örgütlerin çoğu, hem devrime ve hem de sendika ve köylü birliklerine bağlılıklarını birçok kez göstermişlerdi. Bu tutum ise, Arbenz'e bağlı orduyu çileden çıkarıyordu.

Haziran'ın 18'inden 25'ine kadar, yani istilânın başladığı andan, Arbenz'in istifasına kadar, başkent, düzmece kahramanlıkların gösterildiği ve dile getirilmemiş korkaklıkların gün ışığına çıktığı bir koca sahneye benzemişti. Hükümetin, gülünç durumdaki ücretli orduyu durduramaması, ordunun moralini hızla sıfıra indirdi. Daha Arbenz, iktidardan vaz geçmeden önce bile, Guatemala sağ kanadına bağlı sivil ajanlar, Arbenz hükümetinin düşmesinden sonra patlak verecek kanlı olayların hazırlığına girişmişlerdi.

Durum böyle iken, bir sabah, Arjantin büyükelçisi, Guevara'yı kaldığı evde ziyaret etti.

«Guevara, derhal benimle beraber gelin.» dedi.

Guevara, «Neden?» diye sordu. «Bana bir şey olmaz, kimse tanımıyor beni.»

Büyükelçi, «Siz öyle sanın.» dedi. «Haber aldığıma göre, idam edilecek olanlar listesinde bir de Arjantinli varmış. Ve o Arjantinli de sizmişsiniz.»

Guevara önce bu teklifi kabul etmek istemediyse de sonunda elçinin şu sözleri üzerine ikna oldu:

«Hükümetin yapmak istemediği bir şeyi, siz tek başınıza yapamazsınız.»

İşte Ernesto Guevara, bir ay kadar Peron'un Guatemala'daki elçiliğinde kalarak, hayatını kurtarmıştı. Arjantin, Arbenz hükümetini suçlayanları ve ona karşı harekete geçenleri desteklemek zorundaydı. Arbenz'in düşüşünden sonra da, Arjantin hükümeti, kendi elçiliğine siyasal mülteci olarak sığınmış bulunanları, askerî uçaklarla Guatemala'dan çıkarma izni almıştı. Guevara'ya da bu uçaklardan biriyle Arjantin'e dönmesi için teklif yapılmış. Ama o reddetmiş. Meksika'ya geçiş izni ve bu geçişin güven altına alınması isteğinde bulunmuş.

İşte böylece, Meksika'da buluşmuş oluyorduk. Klik, klik, klik. Guevara, neşe içinde fotoğraf makinesinin deklânşörüne basıp duruyordu. Az sonra, «Çocuk»la birlikte, Arbenz'in düşmesini izleyen olayları hatırladıkları zaman, yeniden ciddileşti. Siyasal olaylar, suikastlar, büyük toprak sahiplerinin intikamı, köylü programlarının kaldırılması ve United Fruit Şirketi'nin bitmez tükenmez egemenliği, vb. sürüp gitmişti.

1 Mayıs 1955 sabahı, Guevara, kaldığım otele geldi.

«Meksika devrimi ölmüş.» dedi. «Hem de öleli çok olmuş da, biz farkında değilmişiz. Gel gidip, işçi örgütlerinin geçit törenini izleyelim. Cenaze törenine benziyor.»

Geçit töreni, El Zocalo'da yapılıyordu. Çelik mavisi pantolonlar giymiş olan sendikacılar, uzun sıralar halinde yürüyorlardı. Ellerinde örgütlerinin amblemlerini gösteren flamalar ve hükümetin politikasına bağlılıklarını belirten dövizler vardı. Zaman zaman, Avrupa'nın sosyalist bir ülkesindeki işçilerin geçit törenini izliyormuşuz gibi geldi bize. Yürüyüşe, hemşireler ve sosyal yardım uzmanları, tarım reformu savaşından geriye kalmış gaziler ve Meksika halkının öteki tarihî kuruluşlarının temsilcileri katılmıştı. Hepsi de, sanki devrimci ülkülerin çevresinde birleşmiş gibiydi. Ama, Guevara onlara bakıp dururken, yılmış ve umudunu yitirmiş gibiydi. Oldukça üzüntülü bir sesle, «Bunları

bir araya getiren, devlet bütçesi.» dedi. «Bordrolar bağlıyor bunları birbirine. Gel, hadi gidelim, **viejo.**»

O gün öğleden sonra, Guevara ile Şehit Gençlik Anıtı'na gittik. Bu anıt, General Pershing'in ordusuna karşı, kanlarının son damlasına kadar dövüşmüş olan Chapultepec askerî öğrencilerinin anısına kurulmuştu.

Ertesi gün, Guevara'nın kulağına bazı haberler çalınmış. Costa Rica ve Guatemala'dayken karşılaşmış olduğumuz Kübalı dostlar, Guevara'ya, Batista'nın gerek ülke içinde ve gerekse dışında zor durumlar karşısında olduğunu ve af kanununun çıkmasını onaylamak üzere bulunduğunu söylemişler. 3 Mayıs'ta bu söylenti iyiden iyiye aldı yürüdü. İmperial'da bir apartman dairesinde oturup, radyo dinliyorduk. Haberler bülteninde, Küba senatosunun af kanunu tasarısını kabul ettiği bildirildi.

İmperial apartmanlarında, çok sayıda Kübalı oturuyordu. Apartman katlarını şöyle bir dolaştınız mı, 26 Temmuz Hareketinin öncüleri, ya da o zamanlar açıktan açığa Komünizmin düşmanı olan Raul Roa gibi, muhalif aydınlarla burun buruna gelmek işten bile değildi. Bu Kübalılar, hiç değilse çoğu, Fidel Castro'nun ve Moncada kışlasında saldırmış gazilerin özgürlüğe kavuşması demek olan af kanununun yürürlüğe girmesini büyük bir heyecanla bekliyorlardı. Kübalılar, uzun bir süredir, Castro'yu beklemek üzere Meksika'da toplanmaya başlamışlardı.

Guevara'nın Kübalılara karşı başlangıçtaki güvensiz tutumu, giderek yerini büyük bir ilgi ve heyecana bıraktı. Bunun en büyük nedeni, Guatemala'da kaldığı süre içinde, iktidarın barışçıl yollarla ele geçirileceği ve sürdürülebileceği konusundaki inancını temelli yitirmiş olmasıydı. Kübalılarla ilişkisi arttıkça, bunların katıldıkları serüvenin, büyük gerçek payı taşıdığını gördü. Bunların çoğu yaralanmış, ölmüş ve geri kalanlar da hapiste yatmışlardı.

Kübalılara güven ve sevgi beslemeye başlaması kendiliğinden oluverdi. Kübalılar gençtiler; çoğu üniversite öğ-

rencisiydi ve özü sözü doğru kişilerdi. Bütün bu nitelikler, geniş görüşlü, zengin gönüllü Guevara için aranıp bulunmaz şeylerdi. Guevara gördü ki, önemli işlere dalmak, insanı o ince mizah duygusundan yoksun bırakmıyor. Hareket yeteneğinden yoksunlukları ve işi boyuna zora koşmaları yüzünden, Guevara Lâtin Amerikalı «doktor»lara bir türlü ısınamamıştı. Kübalılarda bunun tam tersi davranışla karşılaşınca, elinde olmayan bir güçle onlara doğru çekilmeye başladı. Kübalılar, kısık sesli, candan kişilerdi ve hepsi de sabah yıldızına hedef alıp, karavana düşürmeyecek kadar nişancıydı.

Guevara, Amerika'ya dönerken, Küba'ya uğradığım takdirde, etkin bir devrim olgusunun varolduğunu gözlerimle göreceğimi ve bu konuda kesin bir kanıya kavuşacağımı ileri sürdü. Birkaç gün sonra, Venezuelalı şair Eloy Blanco'nun Cuernavaca'daki çiftliğinde otururken, bu fikirden Roa'ya söz ettim. Havana'ya gitmemin çok yerinde olacağını söyledi. Venezuelalıların çoğu bu çiftlikte toplanıyorlardı. Mevcut rejimi, silâh gücüyle alaşağı etmek fikri, onlara gitgide çekici gelmeye başlamıştı. Daha sonra Venezuela İçişleri Bakanlığı müsteşarı olan gerilla harekâtını bastırmaya kalkışan Gonzalo Barrios da o sıralarda, «halk savaşı»nın bir zorunluluk olduğuna inanan birkaç kişiden biriydi. Buradaki toplantılar, herkese açık olur, dostane bir hava içinde geçerdi. Lâtin Amerika'nın en üstün şairlerinden biri olan ev sahibinin de bu samimî havada büyük rolü vardı. Blanco, o tarihten kısa bir süre sonra, trajik koşullar altında öldü. Guevara, buradakilerin arkadaşlığından çok hoşlanıyordu. Hepsinin en güçlü duygusu durumuna gelmiş olan politika, aralarında sağlam bir arkadaşlık kurulmasına yol açıyordu.

Ama, 7 Mayıs 1955 günü Havana'ya vardığım zaman, Mekiska'daki Kübalıların iyimserliği biraz yersiz gibi göründü bana. Af kanunu askıda kalmış ya da Batista, bunun karşılığında istediği ücret muhalefete pek ağır geldiği

için, kanunu onaylamamıştı. Roa bana bir mektup vermişti. Doktor Marti diye birine gidecektim. Mektupta, o sıralarda Küba'daki en önemli şeyleri bana göstermesini istemişti. Ancak, görünüşe bakılırsa, Roa'nın «önemli» tanımı ile Doktor Marti'ninkiler pek birbirine uymuyordu. Birkaç gece arka arkaya, son model arabasıyla gece kulüplerini dolaştık. Sabahları tek başıma sokağa çıkıyor. San Luis Otelinin bulunduğu Belascosin sokağına açılan yollarda dolaşıyordum. Guevara'nın Kübalı arkadaşları bu otelde kalmamı önermişlerdi. Ben de oraya inmiştim. Meksika'daki Kübalı dostlar, otel sahibinin de kendileri gibi fikirler beslediği kanısındaydılar. Görünüşe göre, adam, Batista'ya karşı büyük bir kin besliyordu. Bazen gün ortasında, makineli tüfek sesleri duyuluyordu. Otel sahibi, ilk geldiğim gün, bunların üniversite bahçesinden gelen sesler olduğunu anlattı. Genel olarak, polis arabaları üniversitenin önünden geçerken, bahçedeki öğrenciler ateş ediyorlardı.

Aynı zamanda **El Mundo** gazetesinin genel yayın müdürlüğünü de yapan Marti, adada gelişecek siyasal olaylar konusunda oldukça kuşkuluydu.

Bunaltıcı öğle sıcağında, kemerlerin altına kıvrılmış uyuyan birkaç yoksulu gösterdi. «Bakın» dedi. «**Bunlar,** nenin değişmesini isteyebilirler? Hiç bir sıkıntıları, hiç bir endişeleri yok. Ve kendilerine göre bir mutluluğa ulaşmışlar. Küba'da hiç bir şey olacağı yok.»

Anladığım kadarıyla, Havana'da kalmayı tasarladığım kısa süre içinde bir şey olacağı yoktu gerçekten. Af kanunu, herhalde Batista'nın masasında yatıyor olmalıydı. Sabırlı bir bekleme devri başlamıştı. New York'a döndüm. Kafamda, Havana'nın iki karşıt hayali yaşıyordu: Geceleri caddeleri dolduran, rengârenk ışıklı gece kulüpleri ve gündüzleri sokaklara taşan sefalet ve yoksulluk.

1955 Haziranında bir gün, New York'un dış mahallelerindeki çalıştığım yerden çıktığım sırada, gazetelerin, Buenos Aires'in bombalandığı haberi ile dolu olduğunu gördüm.

Yüzlerce kişi ölmüştü. Bu haber beni öylesine etkilemişti ki, bir an, sanki bütün kanım çekilmiş gibi oldu. Peron'a karşı bir darbe yapılmıştı. Darbe başarıya ulaşamamış, ama Peron hükümetinde öldürücü bir yara açmıştı. Peron'un düşmanıydım. Polisinin elinden kaçmıştım. Başıma ödüller konulmuştu. Bütün bunlara rağmen, bu bomba olayından memnun olmak için bir neden göremiyordum. Birkaç gün sonra ailemden mektup aldım. Olup bitenleri kendi açılarından anlatıyorlardı. Pek tabiî ki, onlar için, Peron'un düşmesi ve benim Arjantin'e dönmem, olayların tarihsel değerinden çok daha büyük önem taşıyordu. Entre Rios'daki malikanesinde oturan babam için, bir avukat olan oğlunun, Amerika'da bir maden işçisi olarak çalışması aklının alamayacağı bir şeydi. Ama buna katlanıyordu. Çünkü, oğlunun Arjantin'de bir siyasal tutuklu olmaktansa, Amerika'da basit bir işçi olması yeğdi.

Amerika'daki ikametimin daha da uzaması ihtimaline karşı, kendimi ruhsal olarak hazırlamıştım. Amerika'ya sürekli olarak yerleşmeyi düşünmediğim halde, öteki göçmenler gibi, ben de bu düzene ve yaşayışa ayak uydurmuştum. İşe, Connecticut, Hartford'da tütün toplamakla başlamıştım. Benimle beraber çalışan öteki işçiler, Amerikan proletaryasının en alt tabakasını meydana getiren Batı Hint adalarından gelmiş zencilerdi. Daha sonra 51. sokakla Beşinci caddenin kesiştiği yerde kapitalist toplumun yabancılaştırdığı şirket yöneticilerine resim dersi verilen bir okulda, modellik etmiştim.

Metal işleri yapan bu şirkette ise, işçi olarak işe girmiş ve sonunda, saatte iki dolar yetmiş sent ücretle ustabaşılığa kadar çıkmıştım. Bir yandan da, Yeni Sosyal Araştırmalar Okulunda siyasal bilimler kurslarına ve Columbia üniversitesinde, Profesör Frank Tannenbaum'un Lâtin Amerika politikası derslerine devam ediyordum.

Arkadaşım Arturo Frondizi'den, olup bitenler hakkında etraflı bilgi aldım. Benim ülkeden kaçışımdan beri, devamlı

mektuplaşıyorduk. Guevara ile beraber oturur, Frondizi'nin Arjantin'in geleceği hakkındaki düşüncelerini taşıyan mektuplarını okurduk. Bu mektuplar üzerinde uzun uzun tartışır, her birini bir tahlil konusu yapardık. Guevara, o sıralarda, Frondizi'nin entellektüel kişiliği konusunda söylediklerime karşı çıkmazdı. Ama yine de, konuşmalarımızın sonunda homurdanmaya başlar ve Frondizi'nin, birtakım şeyleri başkalarından daha iyi yapabileceği halde, yapmadığına içerlediğini söylerdi.

New York'ta yaşayan Arjantinliler olarak bu aylarda pek ün yaptık. Özellikle üniversite çevreleri bizimle çok ilgileniyorlardı. Arjantin'deki arkadaşlarımdan gelen haberlere göre, Eylül'de silâhlı kuvvetler, Peron'un uzun süredir devam eden diktasına son vereceklerdi. Gerçekten de, Peron Eylül'de düştü. Ancak, iktidara geçen yeni rejim, sağcı eğilimini inkâr etmeksizin, birkaç hafta kesinlikle ne olduğunu su yüzüne çıkarmadan kaldı.

Frondizi bana telgraf çekerek, deniz kuvvetlerine ait bir uçağın Meksika'ya geleceğini ve Orta Amerika'da bulunan Arjantinlileri toplayıp Buenos Aires'e götüreceğini bildirdi. Bu uçakta bana da yer ayrılmıştı. Uçağın ne zaman geleceğini kesin olarak öğrendim ve Meksika'ya gittim. Mexico City'de havaalanına indiğim zaman, gazeteci çocuklar, avaz avaz, Peron'u düşüren General Lonardi'nin düştüğünü ve yeniden Peron'un iktidarı ele geçirdiğini haykırıyorlardı. New York'taki bütün ilişkilerimi kesmiştim. Şu anda ise, beni alacak olan uçağın gelmeyeceği düşüncesi, gerçekten şaşırtıcı ve sinir bozucu idi.

Doğruca Guevara'lara gittim. Guevara, Arjantin'deki olayların gelişimini izlemişti ve bana Peron'un iktidara döndüğü haberlerinin yalan olduğunu söyledi. O gece, Guevara'yı, benimle birlikte Arjantin'e dönmesi için ikna etmeye çalıştım. Hatta benim gideceğim uçakta ona da bir yer ayırtmaya söz verdim. Oysa, o anda kendim için bile bilet yok-

tu elimde. Birkaç gün sonra, uçağın pilotu Yüzbaşı Bassi'den aldım bileti.

«Hayır, ben gitmiyorum. Neden gidecekmişim?» Guevara'nın cevabı bu oldu. «Burada ciddî bir şeyler oluyor. Şu Küba sorunu. Her gün biraz daha büyüyor. Orada ne var ki? Şu anda, ülkenin siyasal yönetimindeki işçinin rolünü azaltmaya çalışan bir askerî yönetimden başka ne var ki? Diyelim bu yeni hükümet düştü. Tıpkı dünkünün düşmesi gibi. Ve diyelim, senin dostun Frondizi yeni kabinede görev aldı ve sen de bakan oldun. Ne yapabilirsin ki? Bir iki derinlemesine değişiklik yapacak, iyi niyetli bir hükümet kuruldu diyelim. Bu değişiklikleri uygulamaya kalktığın gün, trak!» Eliyle gırtlağını keser gibi bir işaret yapıp, sonumun ne olacağını göstermeye çalıştı.

Arjantin'den beklediğimiz uçak, üç haftalık bir gecikmeyle geldi. Çünkü askerî rejimin başında bir sürü iç sorunlar vardı ve eldeki her kaynak sıkı sıkıya kontrol ediliyordu. Üstelik, ne de olsa, bir uçak, bir uçaktır.

Meksika'da kaldığım bu süre içinde, Guevara'yı, **Fundo de Cultura Economica** yayınevini yöneten Arjantinli Arnaldo Orfila Reynal'a tavsiye ettim. Guevara, fotoğrafçılığı bırakmıştı. Şimdi elinde bir çanta, kapı kapı dolaşıyor, taksitle kitap satıyordu. Bu iş ona iki bakımdan çekici geliyordu. Hem ekmeğini kazanıyor, hem de bir süredir sistematik olarak okuduğu bazı pahalı kitapları bedava okumak fırsatını elde ediyordu. Her akşam büyük bir ilgiyle masanın başına oturuyor ve Marksist klasikleri, Lenin'in toplu eserlerini ve İspanya İç Savaşı'nın askerî stratejisiyle ilgili kitapları yutarcasına okuyordu. Sabahları, bu kitapları yeniden deri çantasına dolduruyor ve çantayı aldığı gibi başlıyordu ev ev, büro büro dolaşmaya. Guevara'nın yayınevi sahibi ile konuşması herhangi bir sonuç vermedi. Sanıyorum bunda, Guevara'nın, önemli kişilerden herhangi bir istekte bulunacağı zaman, gururunu ön plana alması ve bu yüzden, daha işin başında bir set meydana getirmesi rol oynadı. Or-

fila Reynal, o sıralarda, Meksika'da çok önemli bir yere sahipti. Guevara'nın arkadaş toplantılarındaki o güler yüzü, o çekici kişiliği, bir şey istemesi gerektiği zaman, ortadan kayboluyor ve yüzü ciddî bir ifadeye bürünüyordu. Dünyada yapamayacağı tek iş, olsa olsa satıcılıktı.

Fidel Castro ve kardeşi Raul, Meksika'daydılar. Guevara ile son buluşmamızdan bir süre önce, Fidel Castro, Amerika Birleşik Devletleri'nin bazı kentlerini dolaşmış, konuşmalar yapmıştı. Ben de, onu destekleyenlerin New York'ta verdikleri bir temsile gitmiştim. Temsilin sonunda, güzel güzel kızlar ortaya çıkmışlar, renkli kâğıtlardan ve tahtadan yapılmış bir makineli tüfeği salonda dolaştırarak, bunun içine para toplamışlardı.

Guevara, 1955 Kasım'ının ikinci haftasında, beni Fidel'e götürdü. Castro İmperial apartmanının bir başka blokunda oturuyordu. Orada Nico Lopez'le karşılaştım. Nico'yu Guatemala'dan tanıyordum. Ertesi yıl, Granma seferinde öldürüldü.

Castro'nun evi, bağıra bağıra konuşmaya alışmış bir yığın geveze ile doluydu. Hepsine yetecek kadar sandalye yoktu. Çoğu yerlere oturmuşlar, avaz avaz tartışıyorlardı. Koca koca purolardan çıkan duman, etrafı sise boğmuş ve genç vücutların ter kokusu ile karışarak, bütün odalara sinmişti. Kulakları sağır edecek bir gürültü vardı. Guevara kolumdan tuttu; ağzını kulağıma yaklaştırarak, «Gel mutfağa gidelim,» diye bağırdı. «Doğru dürüst konuşulabilecek tek yer orası.»

Fidel Castro mutfaktaydı. Koca bir tencere makarna pişiriyordu: Kübalıların içinde bulunduğu sürekli gizlilik havası, her an hazır olmayı gerektiriyordu. Castro bir yandan makarnayı pişirirken, öte yandan da, Guevara'nın isteği üzerine, planları hakkında bana bilgi vermeye başladı.

«Elimizde bir tekne var. Silâhlarımız da tamam. Adamlarımız da hazırlık yapıyorlar. Gelecek yıl Küba'ya gidece-

ğiz. Ya öleceğiz, ya özgür olacağız. Ama şu anda, Meksika polisi ile Batista'nın casusları peşimizde. Sizin, buradaki polisle aranız nasıl?»

Elimdeki iki iyi durum kâğıdı ile iki yıl geçirmiş olduğumu ve şimdi de kolayca Arjantin pasaportu alabileceğimi söyledim. Üstelik, Meksika'daki yetkili makamların, Buenos Aires'e dönmek isteyenleri götürmek üzere bir Arjantin uçağının geleceğinden haberli olduklarını da anlattım.

«Mükemmel, böylesi daha da iyi. Kanımızca, kabağı bizim başımızda patlatmaya, bizi bir süre içeri atmaya niyetleri var. Girişeceğimiz harekâta gelince, kuvvetlerimiz Küba toprağına ayak bastığı anda, kentlerdeki çalışma başlayacak. Aslında, bu çalışma şu anda da yürütülüyor. Arkadaşlarımız yapıyor bu işi. Ancak, Küba'ya ayak bastığımız andan sonra patlayacak her bomba, binlerce dili çözmeye yetecek ve herkes bizden sözetmeye başlayacak. Nasıl dövüştüğümüzü anlatacak. Anlıyorsun, değil mi?»

Mutfağın kapısı iki dakikada bir açılıp kapanıyordu. Havana radyosundan duydukları haberleri iletenler, ya da başka söyleyecekleri olanlar mutfağa dalıp duruyorlardı. Havana radyosu, Castro'nun son Amerika gezisini ve taraftar toplayışını yine sert bir dille yermişti.

Castro, sorulan her soruyu cevaplıyor ve mutfağın kapısını ayağı ile itip kapatıyordu. Hazırladığı harekât konusunda ayrıntılı sorular sormaya başladım ve sonunda anladım ki, Küba'ya gidebilecekleri tekne henüz mevcut değildi; olsa olsa, bu tekneyi alabilecek parayı toplamışlardı. Sistematik bir şekilde askerî eğitim de görmüyorlardı. Belki bu işe birkaç gün sonra girişeceklerdi ama, şu anda böyle bir eğitim söz konusu değildi. Bu konudaki sorularım, Guevara ile Fidel'in anlamlı anlamlı bakışlarına ve bir «İngilizce Profesör» ünden söz etmelerine yol açtı. O anda ne demek istediklerini anlamadım. O tarihten çok sonra, Guevara, «İngilizce Profesörü» nün, İspanya'da askerlik yap-

mış bir Kübalı olan Albay Bayo diye biri olduğunu söyledi. Bayo, Castro kuvvetlerinin teknik hazırlığı işini üzerine almıştı.

Castro'nun öylesine heyecanla söz ettiği plan, bana pek de güven verici gelmedi. Bu planı altüst edebilecek pek çok şey vardı. Belki başarıya ulaşabileceklerdi. Ancak, Castro'nun girişecekleri işi anlatış tarzı, bana umut vermedi. Yıllar geçtikçe, seksen iki genç insanla yürütülen **Granma** harekâtının gerçekten bir başarı olduğu kanısına vardım. Başarıydı, çünkü ve özellikle, **başarılamayacağı** fikriyle bu işe atılınmıştı. Bu çocuklar, denizcilik, donanım ve askerî teçhizat konusundaki tüm kuralları altüst etmişlerdi. Bu, çok daha küçük ölçüde olmakla beraber, Vietkong'un, Amerikan silâhlı kuvvetlerine karşı giriştiği silâhlı mücadele gibi, tek yönlü bir karşı koymaydı. Ama, iki apayrı teknik karşı karşıya geldiği zaman, birinin gözünde diğerinin çok zayıf durumda oluşu, o güçsüzlerin eylemlerini sürdürmelerini sağlamıştı. Küba ordusunun, 26 Temmuz Hareketi'nin ufak silâhlı kuvvetini ciddî bir askerî tehlike olarak görmesine olanak yoktu. Aynı şekilde, Guatemala ordusu da, Castillo Armas'ın istilâ kuvvetine önem vermemişti. Her iki ordu da savaşı kaybettiler. Kaybettiler; çünkü, karşılaşmanın çözümü askerî değil, siyasaldı.

Ama bu durumda, Castro, belki de bininci kez, silâhlı harekâtının nasıl uygulanacağını anlatırken, söyledikleri bana bir Jules Verne romanı etkisi yaptı. Düşüncelerimi kendisine söyledim:

«Biliyor musun» dedim, «Biz Buenos Aires'de senin gibileri nereye kapatırız? Vieytes'e atarız.»

Guevara gülmeye başladı. Oradakilere, Vieytes'in Arjantin'deki en eski tımarhaneye takılan ad olduğunu anlattı.

Son dakikaya kadar, Guevara'yı benimle birlikte uçakla Buenos Aires'e dönmeye ikna etmek için uğraşıp durdum. Mexico City'nin sokaklarını bir boydan bir boya arşınlayarak bu konu üzerinde tartıştık. Guevara, önemli bir

karar vereceği zaman, sokaklarda dolaşarak düşünürdü. İster kentte olsun, ister dağda bayırda, yürümekten bıkıp usanmaz, yorulmak nedir bilmezdi. Ayakkabılarının altı daima delikti ve ne zaman ayak ayak üstüne atacak olsa, koca bir delikle burun buruna gelirdiniz. Guevara buna aldırmazdı. Ve bu aldırmazlığı bazen hoş olaylara yol açardı. Sürgündeki büyük İspanyol şairi Leon Felipe ile buluşmamızda da böyle bir olay olmuştu.

O tarihlerde Meksika'da elli bin sürgün vardı. Bunların büyük bölümü de İspanyol'du. İşte Leon Felipe de bu sürgünlerden biriydi. Guevara, sattığı kitaplardan birinde Felipe'nin şiirlerini bulmuş ve bayılmıştı. Hele şairin, burnumuzun dibinde, Mexico City'de bulunduğunu öğrenince dayanamadı; İspanyol Cumhuriyetçileri kulübüne gidip kendisini aramamızı teklif etti. Bir öğleden sonra kalktık, kulübe gittik. Leon Felipe'yi gösterdiler. Yanına gittik. Oturmamızı söyledi. Guevara ile Felipe ufak bir kanapede yanyana oturuyorlardı. Ben de onların karşısındaki koltukta. Daha henüz oturmuş, kim olduğumuzu söylemeye başlamıştık ki, Guevara ile Felipe, hemen aynı anda sol ayaklarını dizleri üstüne attılar. Dudaklarıma yayılan gülümsemeyi gizleyemedim. Her ikisinin de tabanı delikti.

1964'te, Küba'nın en güçlü kişilerinden biri olduğu sırada, Guevara yaşlı şairi hatırladı ve ona çok duygulu bir mektup yazdı. Mektup şöyleydi:

«Belki ilgilenirsiniz diye söylüyorum; başucumdan ayıramadığım birkaç kitaptan biri, mutlak El Ciervo*'dur. Ama, bunu okumak fırsatını pek az buluyorum; çünkü Küba'da uyumak ve hatta oturup dinlenmek bile günahların en büyüğüdür.*

Geçen gün, benim için büyük önem taşıyan bir törene katıldım. Salon, heyecanlı, meraklı işçilerle doluydu ve her yanda bir Yeni İnsan *havası esiyordu. Başarısız şair damarım canlandı birden. Bir konuyu daha iyi anlatabilmek için,*

sizin şiirlerinizden bir dize söyledim. Bu, size olan saygımın bir ifadesidir. Ve o şekilde yorumlamanızı rica ederim. Eğer, Yeni İnsan konusunda bir tartışmaya girmek hoşunuza giderse, kapılarımız size her an açıktır.»

Ama, sürgünlerin cenneti olan, yeni gelenlere dostça kucak açan Mexico City, uzun boylu oturuldu mu, dişlerini göstermeye başlardı. Çünkü, yabancıların başları üzerinde devamlı sallanan bir Demokles kılıcı vardı. O da, çalışma izni alamayışlarıydı. İşte o kentte, saatlerce astım krizleriyle kıvrandığı o kentte, Guevara, başarısından tam anlamıyla emin olmadığı bir serüven uğruna bütün köprülerini attı. Başarıdan emin olmadığını, zaferden sonra kendi ağzıyla söylemişti.

Karısı Hilda, düşük bir ücretle bir büroda çalışıyor ve aile bütçesini ayakta tutmaya uğraşıyordu. Ve yine Hilda adındaki kızları, sürgünlere has başarılar ve başarısızlıklarla dolu bir hava içinde büyüyordu. Bu, Guevara için, dayanılamayacak kadar umutsuz ve yıkıcı bir hava idi. Castro ve arkadaşları da, sürgün için biçilmiş kaftan sayılamazlardı. Eğer bu konuda en ufak bir kuşkuları olduysa bile, yenik İspanyol göçmenlerinin durumu, onların Küba'ya dönmeyi istemeleri için yeterli bir nedendi.

Meksika'da, Guevara'nın kişiliği kesin kalıbına oturdu. Daha önceleri büyük zamanını alan bilimsel merakları, ikinci plana düştü, ideolojik gelişimi üstün bir düzeye yükseldi ve «İngilizce Profesörü»nün sayesinde güçlü bir askerî eğitim gördü.

Guevara'nın kişiliği öylesine oluşmuştu ki, hiç kuşkusuz, onun için tek hareket alanı, Karayipler bölgesi durumuna gelmişti. Arjantin'de gelişmesi muhtemel olan siyasal eylem, onu, hiç kendine yakışmayan, hele hele bu durumundan sonra hiç yakışmayan bazı hareketlere yöneltebilirdi.

Demokratik reform diye yapılan şeyler onda nefret uyandırıyordu. 1955 yılında ise, Arjantin, Guevara'ya, ancak küçük partiler ve kliklerden meydana gelme bir karınca yuvasına gömülme özgürlüğünü sunabilirdi. Arjantin'in durumu, Guatemala'nınkinden ya da Küba'nınkinden pek farklı değildi. Guevara'nın politikanın particilik oyunlarından nefret etmesi, ahlâkî inanışları yüzündendi. Castro da, aynı nefrete bir başka yoldan, yoğun ve kısa bir deneyden sonra ulaşmıştı. Değişik kişisel ve ulusal nedenlerden doğan bu ortak tutum, Guevara ile Castro'yu, silâhlı mücadeleye yaramayacak bütün her şeyi bir yana bırakmaya sevketti. Castro ve Guevara, ilk ve tek iş olarak, bir küçük ordu kurmaya giriştiler.

Guevara'nın Albay Bayo'nun eğitimi altına girmesinden kısa bir süre önce, eskiden yaptığımız gibi bir geziye çıktık. Qtobüsle El Bajio'ya gittik. Burası, Meksika'nın en yoksul yerlerinden biriydi. Köylüler, **meseta** denilen sert topraktan ürün alabilmek için dişlerini tırnaklarına takıp çalışıyorlar, bitip tükeniyorlardı. Bu sert toprak, çiftçiye hiç gün yüzü göstermez, öldürünceye dek uğraştırırdı. Günlerden Pazardı. Queretaro'nun dışındaki alanda, köylüler sessizce toplanmışlar, kiliseye giriyorlardı. Ernesto Guevara ile ben de onları izledik. Kilisede kölelere özgü bir âyin yapılıyordu. Bu törenin İspanyol sömürgecilerinden mi, yoksa ta Azteklerden mi kaldığını kestirmek olanaksızdı. Köylüler, papaza armağanlarını sunuyorlardı. Elleri, ya da ellerindeki sepetler, mısır, yumurta ve tavuk gibi çeşitli armağanlarla doluydu. Kiliseye girince, büyük şapkalarını çıkarıyorlar ve diz çökerken beyaz pantolonlarını yukarı çekiyorlardı. Ayaklarında kaba sandallar vardı. Bu, plastik açıdan, son derece güzel bir görünüm, ama tarihî açıdan da, büyük ölçüde umutsuzluk ve acı verici bir durumdu. Bu alçakgönüllü köylüler, insanda, El Bajio'da zamanın durmuş olduğu kanısını uyandırıyordu. Qysa biz, zamanı normalden de hızlı sürdürmek amacındaydık.

Kiliseden çıktıktan sonra, Guevara o güzel feodal görünümün tozlarını silkmek istercesine pantolonunun yanlarına vurarak, «Bana kalırsa» dedi, «Meksika devrimi bu işi pek sürdüremedi...» Bir an durdu, sonra alaycı bir ifadeyle ekledi, «hiç değilse, pek uzağa götüremedi.»

Alanın öteki ucundaki Queretaro'ya gittik. Buradaki durgunluk, tarihten bir soluk gibi geldi bize. Meksikalı devrimciler, Avusturya İmparatoru Maximilien'i burada öldürmüşler ve Avrupa'nın egemenliğine burada son vermişlerdi.

Bu tarihî yerde dururken, Guevara «Bu yerliler» diye mırıldandı, «iyi dövüşçü olurlar. Bütün sorun, onlara nasıl savaşılacağını ve gerçek düşmanlarının kim olduğunu anlatacak zamanı bulmakta. Sen de öyle düşünmüyor musun?»

1955 Aralık ayında, Guevara'yı Meksika'da bıraktım. Castro'nun yapacağı sefer konusunda büyük bir iyimserlik ve Kübalı yoldaşları için gerçek bir sevgi ve dostluk besliyordu. Bu serüven onu, siyasal bakımdan olduğu kadar, insancıl açıdan da ilgilendiriyordu. Kübalılarla, bir büyük ailenin kardeşiymiş gibi yaşamını paylaşıyordu. Onun özellikleri de, ötekilerin saygısını ve sevgisini kazanmıştı.

Annesi Celia'ya götürmek üzere bir mektup verdi bana. Birkaç gün sonra, mektubu kendi elimle annesine ulaştırdım. Bu olağanüstü ve inançlarına bağlı kadınla olan dostluğumuz işte o zaman başladı. Ve hemen on yıl kadar, yani 1965'teki ölümüne dek sürdü.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜBA'YI YÖNETİRKEN

10 Mart 1952'de, Birleşik Devletler'in desteğine dayanan eski bir çavuş, Albay Fulgencio Batista, Küba'nın meşru hükümetini devirdi ve altı yıl on ay sürecek bir askerî diktatörlük kurdu.

Batista'nın iktidarı ele geçirmesinden on altı ay sonra, bir zengin toprak sahibinin oğlu olan, yirmi altı yaşındaki üniversite öğrenci lideri Fidel Castro, rejime karşı ilk silâhlı ayaklanmaya önder oldu. Yüz genç Santiago'daki Moncada kışlasına saldırdılar. Bu saldırı başarısızlıkla sonuçlandı. Ama, Moncada kışlasına saldırı günü olan 26 Temmuz'un anısına 26 Temmuz Hareketi diye adlandırılan devrim hareketinin temellerini de atmış oldu. 1953 Ekim'inde Fidel Castro, hapiste bulunduğu sırada, siyasal amaçlarını, adanın her köşesine yayılan ve gerek teorik gerekse pratik olarak devrim hareketine temel olan ünlü önermesiyle açıkladı.

Castro'nun siyasal felsefesi demokratik ve milliyetçi idi. Bu görüş Küba'nın her yanındaki üniversite öğrencilerinin desteğini kazandı ve kısa bir süre içinde de, çok kısıtlı bir etki alanı olmasına rağmen kentlerdeki diğer sosyal unsurlara yayıldı. Örneğin Kübalı komünistler, bunu orta sınıf radikallerinin bir hareketi olarak adlandırıyorlar ve

bu hareketi fırsatçı ve serüvencilerin de katıldığı gerekçesiyle desteklemiyorlardı. Bu hareketin gerek toplumsal ve gerekse ideolojik açıdan bir bütünlüğe ulaşamamış olması, Küba'daki eski kurt politikacılar tarafından, nedeni kolayca anlaşılabilecek bir sempatiyle karşılandı. Çünkü bu politikacıların amaçları, gençlerin enerji ve coşkunluklarını kendi çıkarlarına alet etmekti. Bu hareket, Küba yüksek sosyetesini de allak bullak etti. Çünkü bu sosyeteye mensup zengin ailelerin oğulları da, bu devrim havasına kendilerini kaptırıyorlar ve harekete katılıyorlardı. Öte yandan köylüler ise, 26 Temmuz Hareketi'ne tamamen kayıtsız kalıyorlar ve büyük kentlerin dışında, bu hareket herhangi bir etki yapmıyordu.

Castro, mahkûmiyet süresini tamamladıktan sonra Meksika'ya geçti ve orada, 1956 Kasım'ında Granma adlı tekneyle seksen iki kişinin Küba'ya çıkması şeklinde sonuçlanan harekâtı düzenlemeye girişti. Bu sefer, 2 Aralık'ta, adanın güney yakasında, Sierra Maestra'ya yakın Belic adlı kıyıya yapılan çıkartma ile sonuçlandı. Granma çıkartmasıyla aynı zamana rastlatılmak üzere üniversite öğrencisi Frank Pais tarafından hazırlanmış olan Santiago'daki ayaklanma başarısızlığa uğradı.

5 Aralık'ta, ordu, çıkartma yapan grubu bastırdı ve dağıttı. Bu sefere katılanlardan biri olan Ché Guevara, bu ilk çarpışma gününü, doktorlukla devrimcilik arasındaki kesin seçmeyi yaptığı gün olarak daima hatırlamıştır. Şöyle yazıyordu:

«Belki de, o gün, doktorluğa olan sevgimle, bir devrim subayı olarak bana düşen görev arasında bir seçme yapma zorunluğu ile ilk kez karşılaştım. Önümde, ilâçlarla dolu bir sırt çantası ve bir kutu kurşun duruyordu. İkisi bir arada taşınamayacak kadar ağır bir yük meydana getiriyordu. Kutuyu aldım, ilâç dolu çantayı orada bıraktım ve yürümeye başladım.»

Çıkartmadan sonraki çarpışmada sağ kalan on iki kişi 18 Aralık 1956 günü bir araya geldiler ve Sierra Maestra'da ilk gerilla grubunu kurdular. Ertesi ay, onlara beş köylü katıldı. Bu, genç, ülkücü öğrencilerle, yılların ezilmişliğini taşıyan köylülerin dayanışmasının başlangıcıydı. Öğrencilerle köylüler 17 Ocak 1957 günü La Plata kışlasına saldırdılar.

13 Mart'ta, Devrimci Yönetim adındaki bir başka öğrenci grubu, Havana'daki saraya saldırdı ve Batista'nın işini bitirmek istedi. Ancak bu saldırı başarısızlıkla sonuçlandı ve bunu izleyen kanlı bir baskı dönemi, Küba toplumunu eskisinden de daha kesin bir çizgiyle ikiye böldü. Gençlerin çoğu kentlerden kaçıyor, Sierra Maestra yoluna düşüyorlardı. Bir kısmı ise kentlerde kalıyor, terör hareketleri düzenliyorlardı. Bunu izleyen aylarda, Havana'daki elektrik işletmesi dinamitlendi ve çeşitli yerlerde bombalar patladı. Mayıs'ta Castro'nun gerillaları, Uvera garnizonunu ele geçirdiler ve büyük ölçüde silâh ve cephaneye el koydular. Batista'nın tepkisi, öğrenci lideri Frank Pais'i tutuklatmak ve kısa bir süre sonra da öldürtmek oldu. Pais'in cenaze töreni bir ulusal olay oldu, halk Santiago sokaklarından bir sel gibi boşanarak, Pais'in genç kafasından ve gövdesinden geri kalanları, el üstünde son uykusuna götürmek için birbirleriyle yarış etti. Polis müdürü, bir halk ayaklanmasından korkarak, cenazenin önünde yürüyen kadınlarla çocuklara makineli tüfek ateşi açılmasını emretti. Üç gün boyunca, kent bir protesto hareketine girişti ve sanki hayat felce uğradı.

Batista'nın aldığı sert tedbirler ve polisin tutumu, halkın daha büyük bölümünün hükümete karşı dönmesine neden oldu. 26 Temmuz Hareketi'ne katılanlarla birleşen deniz kuvvetlerinin bir bölümü, Cienfuegos kentine saldırdı ve kenti ele geçirdi. 9 Kasım 1957 akşamı, Havana'da yüz bomba birden patladı ve Sierre Maestra'daki El Hombrito'da ilk «Hür Bölge»nin kurulduğu haberi kulaktan kulağa dolaştı.

Artık bütün cephelerde savaşın başlaması an meselesiydi.

1958 Mart'ında, Fidel'in kardeşi Raul Castro, kuzeydeki dağlarda ikinci cepheyi açtı. Aynı günlerde, genç bir teğmen, Camilo Cienfuegos dağlardan inerek, orduyu gerilla taktikleriyle yıprattı. Bu arada Juan Almeida, bir başka kuvvetle Santiago üzerine yürüyordu.

26 Temmuz Hareketi, henüz işçi sınıfını kendine kazanmamış olmakla beraber, bir ulusal hareket niteliğine bürünmüştü. 1953'ün başından bu yana alabildiğine ilerlemiş ve safları köylülerle dolmuştu. Oysa kentlerde, fabrika işçileri henüz kayıtsız davranıyorlardı. 9 Nisan 1958'de tertiplenen genel grev bir fiyaskoyla sonuçlandı. Bu noktada, Batista anladı ki, kendisi için, bütün orduyu gerillalara karşı sürmekten başka yapacak şey kalmamıştır. Siyasal partiler, kentlerde kışkırtma hareketlerine girişmişlerdi. İş piyasası allak bullak olmuştu. Turizm büyük sarsıntılar içindeydi. Ve gerek Amerikalı ve gerekse Kübalı işadamları, kendi büyük malî çıkarları açısından diktatörlüğün gerçek gücü konusunda kuşkuya düşmüşlerdi. On dört tabur, hava kuvvetleri, donanma ve topçu birlikleri, Castro'nun gerillaları üzerine yürüyüşe geçtiler. Bir aydan daha kısa süre içinde, ordu, gerillanın elindeki toprakların yüzde doksanını ele geçirdi. Castro'nun kumandasındaki üç yüz kişi, binlerce askere karşı koydular.

1958 Temmuzunda, gerillalar insiyatifi ele geçirdiler ve on bir gün süren çarpışmalardan sonra, iki yüz elli asker teslim oldu. Bütün siyasal partiler, hatta orta ve sağ kanat partileri bir olup 20 Temmuz günü Caracas'ta toplandılar ve Castro'yu destekleyerek, diktatörlüğü yıkmak için bir anlaşma imzaladılar. Bu olay, Castro'nun askerî başarılarına, bir de siyasal zafer eklemiş oldu. Castro'nun hareket nedenleri konusunda hâlâ kararsız olan Komünistler ise, bu anlaşmaya katılmadılar.

Ağustos'ta adanın her yanında ayaklanmalar başgösterdi ve ordunun morali tamamen sıfıra indi. Subaylar ara-

sında ve özellikle Batista'nın gözdeleriyle diğer subaylar arasındaki fikir ayrılıkları gün ışığına çıktı.

Diktatör, 3 Kasım 1958'de genel seçimlere gidileceğini açıkladı. Amacının, güvenebileceği bir aday göstermek ve siyasal partilere karşı «meşru» bir zafer kazanmak olduğu açıkça görülüyordu. Ancak, seçim boykot edildi. Hem de sadece 26 Temmuz Hareketi tarafından değil, Caracas'taki anlaşmaya imza atmış olan diğer partiler tarafından da Batist'nın kararına ve hükümetine karşı gösterilen bu güvensizlik umulmadık çapta bir hareket durumuna geldi. Bir köşeye sıkışmış olan Batista, bütün umudunu polis kuvvetlerine bağladı: Kentlerde, gün geçmiyordu ki biri öldürülmesin. Sokaklarda uzanıp yatan cesetler, artık olağan birer görünüm durumuna gelmişlerdi. Bütün bunlara rağmen, Havana'nın ticaret kesiminde, gün ortasında patlayan bombaların önünü almak mümkün olamıyordu.

Gerillanın genel saldırıya geçmesi ile Batista'nın siyasal ölümü birbirlerine bağlı olarak gelişti. Camilo Cienfuegos'un birliği, üç eyaleti ele geçirdi ve adanın kuzeyinden hareketle, ta ortasına kadar vardı. Güneyde Ché Guevara'nın birliği Escambray dağlarına ulaştı ve burada Devrimci Yönetim gerillalarıyla ilişki kurmaya başladı. Birliklerden biri Santiago'yu kuşatmaya başladı ve Fidel Castro, Juan Almeida, Raul Castro kumandasındaki birlikler kente yürüdüler.

Sonucu belirleyen büyük çarpışma 29 Aralık 1958 günü, Ché'nin birliğinin Santa Clara'yı alması sırasında oldu. Ché'nin adamları, bir askerî treni ele geçirdiler ve binden fazla esirle, bir o kadar silâh ve cephane aldılar. İktidardaki rejimin artık sonu gelmişti.

31 Aralık'ta, yirmi beş ay süren gerilla savaşından sonra, Batista, ailesini ve yakın çevresini toplayıp Santa Domingo'ya kaçtı. Birleşik Devletler elçisinin yardımıyla, ordu ileri gelenlerinden bir grup, yönetime el koymak istedi. Ama Fidel Castro, bir genel greve gidilmesini ve bütün ge-

rilla birliklerinin Havana'da toplanmasını emretti. Adanın ikinci büyük kenti olan Santiago teslim oldu. Ve genel grev, yapılmak istenilen hükümet darbesini felce uğratmayı başardı.

3 Ocak 1959'da Camilo Cienfuegos ve Ché, adamlarını Havana'ya soktular ve Columbia garnizonu ile La Cabana garnizonunu ele geçirdiler. 4 Ocak'ta, Havana'dan Santiago'ya kadar bütün ada Castro'nun eline geçmiş ve Yargıç Manuel Urrutia geçici Küba Cumhurbaşkanı olarak and içmiş bulunuyordu. Binlerce asker teslim oldu ve binlerce kişi devrime katıldı.

5 Ocak'ta, başta Venezuela olmak üzere beş Lâtin Amerika ülkesi yeni hükümeti tanıdıklarını ilân ettiler. İngiltere ve diğer ülkeler de bunu izledi. Birleşik Devletler de 7 Ocak'ta, başka çıkar yol olmadığını görüp yola geldi ve 10 Ocak'ta, Küba siyasal kesimi tarafından Batista'yı desteklemekle suçlanan Amerikan Büyükelçisi Earl Smith, baskı karşısında istifa etmek zorunda kaldı.

Castro, 8 Ocak'ta büyük zaferle Havana'ya girdi. Hükümetinin ilk kararlarını ve bu arada, Birleşik Devletler daimi askerî misyonunun çekilmesi kararını açıkladı. 16 Ocak'ta, Washington Havana Büyükelçiliğine Philip Bonsal'ı atadı. Aynı gün, Fidel Castro, başbakanlık görevini üzerine aldı.

Bu andan itibaren, Washington, devrim hükümetinin iç politikası konusunda büyük bir hassasiyet göstermeye başladı ve Washington'un tepkileri, Küba'nın iç değişimlerinde bir katalizör durumuna geldi. Ülkenin yıllardır süregelmiş ekonomik ve siyasal bağımlılığı, her zamankinden daha açık seçik olarak ortaya çıktı.

1959 Nisanında, Amerikan Gazete Sahipleri Birliği, Castro'yu Birleşik Devletler'e çağırdıkları zaman, aradaki ilişkiler daha dostane bir havaya büründü. Castro, Başkan Yardımcısı Nixon ve Devlet Bakanı Christian Herter ile görüştü. Ama Küba milliyetçiliği konusundaki sert uyarılar ve yeni hükümetin ekonomik tutumu konusundaki üstü kapa-

lı tehditler bu konuşmanın soğuk bir hava içinde geçmesine sebep oldu.

2 Mayıs'ta, Castro, Buenos Aires'te, Güney Amerika'nın geri kalmışlığına bir çare bulmak için toplanmış bulunan bir Amerika ülkeleri ortak toplantısında konuştu. Birleşik Amerika'nın, Lâtin Amerika ülkeleri için otuz milyar dolar yardım yapması önerisinde bulundu. Daha yirmi dört saat geçmeden, Devlet Bakanı Douglas Dillon, bu miktarın aşırı olduğunu belirtti. Bunun üzerine, Lâtin Amerika hükümetleri, Fidel Castro'nun önerisini desteklemeyi reddettiler, Fidel Castro da öneriyi geri aldı.

17 Mayıs'ta, Küba kabinesi, Sierra Maestra'da toprak reformu kanununu çıkardı. Bu kanun, kişisel mülkiyet hakkını, en çok dokuz yüz seksen sekiz akra (yaklaşık olarak dört bin üç yüz elli dönüme) indiriyor ve böylelikle büyük toprakları bölmüş oluyordu. Amerikan basını, bunu, bireylerin servet edinme haklarına indirilmiş bir darbe olarak yorumladı ve Wall Street'te, Küba şeker şirketlerinin stokları büyük düşme gösterdi. Bu stoklar, birkaç bin Amerikalı hissedarın elindeydi ve borsanın düşmesi, Castro düşmanları için bir kazanç oldu. Bu düşmanların en ileri gelenleri Batista'nın polisleri ve askerleri idi. Yeni Küba hükümeti, bunları «savaş suçluları» olarak nitelemişti.

Haziran'da Küba hükümetinde ilk buhran başgösterdi ve beş bakan istifa etti. Ché, Asya ve Afrika'da büyük bir geziye çıktı. Bu geziye çıkmadan on gün önce Aleida March adında bir Kübalı ile evlenmişti. Bu beklenmedik gezisi, Guevara'yı aşırı solda bulanların Castro üzerindeki baskılarının bir sonucu olarak yorumlandı. Ché, hemen üç ay kadar dolaştı. Mısır'a, Japonya'ya, Endonezya'ya, Seylan'a, Pakistan'a, Sudan'a, Morocco'ya ve Yugoslavya'ya gitti.

Ancak, sağcı baskı, Ché'nin Küba'dan ayrılmasıyla gevşemedi. 30 Haziran'da, Küba Hava Kuvvetleri Komutanı Binbaşı Diaz Lanz, ülkeyi terkederek Birleşik Devletler'e kaçtı. Senatonun İç Güvenlik Komitesine bağlı Su Komisyonun-

da ve daha sonra CIA ile yapılan gizli bir toplantıda, Küba hükümetini, Komünistlerin egemenliğinde olmakla suçladı. Aynı gün, Santo Domingo'ya sığınmış olan Batista, Washington'dan iltica hakkı istedi.

Temmuz boyunca, devrimin reform hareketlerine yöneltilen sağcı muhalefet arttı. 18 Temmuz'da Castro istifa etti ve Başkan Urrutia'nın hükümet programını kösteklediğini açıkça ilân etti. Castro'nun lehinde, bir genel greve gidildi ve Urrutia, köylülerle işçilerin baskısı karşısında görevden çekildi. Yerine, yargıç Osvaldo Dorticos getirildi. 26 Temmuz günü, 600.000 kişilik bir gösterici topluluğuna hitaben konuşan Castro, istifasını geri aldı. Sağında, Meksika'nın eski başkanı Lazaro Cardenas oturuyordu. Cardenas, 1938 de yabancı petrol şirketlerini devletleştirmesinden bu yana Lâtin Amerika milliyetçilerinin lideri olmuştu.

14 Ağustos'ta, Santiago, Şili'de toplanan Bakanlar Konferansını bir güldürü olarak niteledi ve suçladı. Aynı zamanda, Santo Domingo'dan diktatör Trujillo tarafından Küba aleyhine yöneltilen tertiplere de hücum etti.

Üç aylık bir yokluktan sonra, Ché 7 Eylül 1959'da Küba'ya döndü. Castro'nun durumu, şimdi çok daha sağlamdı. Hiç kuşkusuz, sağ kanatla giriştiği mücadele sırasında, en aşırı devrim liderini ada dışına göndermekle büyük bir siyasal manevra yapmıştı.

30 Eylül'de, Havana, Sovyetler Birliği'ne üç yüz otuz bin ton şeker sattığını açıkladı. Amerikan basını, Castro hükümetine karşı ekonomik tedbirler alınmasını istedi ve Küba üzerindeki keşif uçuşları başladı.

7 Ekim'de, Toprak Reformu Ulusal Enstitüsü toplantısında konuşma yapan Castro, Ché'nin bu enstitünün Endüstri Bölümü'nün başına getirileceğini açıkladı. Bu arada, Ché, silâhlı kuvvetlerdeki görevlerini yine sürdürecekti.

14 Ekim'de, Washington, adadaki Amerikan yatırımları ve sermayesinin geleceği konusundaki endişelerini belirten

resmî bir nota verdi. 17 Ekim'de, Havana, Birleşik Devletler'in, İngiltere'nin Küba'ya savaş uçakları satmasına engel oluşunu protesto etti.

21 Ekim'de Camaguey garnizon kumandanı Binbaşı Hubert Matos'un bir tertibe katıldığı anlaşıldı ve görevinden uzaklaştırıldı. Beş saat sonra, Havana bomba yağmuruna tutuldu. Amerikan hükümeti, saldırının A.B.D. topraklarından başlatıldığı konusundaki iddiaları inceleyeceğini bildirdi. Bu arada, saldırıyı protesto etmek için bir milyon kişi toplandı.

Ekim sonunda başkan Dorticos, Amerikan elçisi Bonsal'le yaptığı bir görüşmeyi açıkladı. Elçi, toprak reformunun gösterdiği gelişmeden duyulan endişeleri belirtmişti.

Ché, 26 Kasım'da Küba Ulusal Bankası'nın başkanlığına getirildi. Kabinenin vermiş olduğu bu karar, Ché'yi ülkenin bütün malî sorunlarının başına geçirmiş oluyordu.

Ertesi yıl boyunca, Birleşik Devletler, Küba'ya karşı düşmanca gösterilerini sürdürdü. 1960'da üç önemli olay oldu. Ocak'ta Başkan Eisenhower, Kongre'den şeker kotalarını değiştirmek konusunda yetki istedi. Kotalarda yapılan değişiklikle, Küba'dan alınan şeker azaltılmış oluyordu. Haziranda, Amerikan ve İngiliz rafinerileri, Rus petrolünü tasfiye etmeyeceklerini bildirdiler. Küba hükümeti, bu rafinerilere el koydu. Kasım'da, Havana, Dünya Bankası'ndan çekildi.

Ulusal Banka'nın Başkanı olmak sıfatıyla, Birleşik Devletler'in kota kısıtlamaları konusundaki kararma ilk cevap veren Ché oldu. Bu durumda, Birleşik Devletler'e karşı, eskisine oranla daha bağımsız olunabileceğini açıkladı. Bundan başka, Küba'nın döviz stoklarını korumak amacıyla ithalâtın kısıtlanacağını söyledi ve Elçi Bonsal'ın sözlerini yalanlayarak, Küba'nın yabancı yatırımlara karşı herhangi bir harekette bulunmayacağını açıkladı. Aynı konu üzerinde, birkaç hafta sonra Castro da durdu. Anti-kapitalist politikanın açıklığa kavuşması, Mikoyan başkanlığındaki Sovyet delegasyonunun ziyaretiyle meydana geldi. Mikoyan, Eisen-

hower'in yeni şeker kotalarıyla ilgili kanunu çıkardığı anda, Sovyetler Birliği'nin Küba'ya yüz milyon dolarlık borç vereceğini açıkladı. Bu uzun vadeli ve düşük faizli borç, Küba politikasında, büyük yankılar uyandırdı. Diplomatik alanda, bu borç teklifi, Küba'nın sosyalist ülkelerle bağlaşmasının ve işbirliğinin başlangıcı oldu ve bu bağlaşma, Eylül'deki Birleşmiş Milletler Genel Kongresi'nde ortaya çıktı. Aynı ay içinde, Havana hükümeti, Çin Halk Cumhuriyeti ve Kuzey Kore ile diplomatik ilişkiler kurdu.

21 Ekim'de, Ché, bir ticarî kurulun başkanı olarak adadan tekrar ayrıldı. Çekoslavakya, Sovyetler Birliği ve Komünist Çin'e gitti. Aralık'ta Kuzey Kore ile bir ticaret anlaşması imzaladı.

1960'ın sonunda Havana ve Washington için seçecek tek alternatif kalmıştı: 3 Ocak 1961'de, iki ülke diplomatik ilişkilerini kestiler.

IV

Kaynayan bir kazan nerdeyse patlamak üzereydi. Havana'nın Ranche Boyero hava alanına indiğim zaman işte Küba bana böylesi bir havadaymış gibi geldi. Evet! Bir kazan patlamak üzereydi. Başkan Eisenhower'in Küba ile tüm ilişkilerini kestiğini ilân etmesinden bu yana aşağı yukarı iki hafta geçmişti. Küba hükümeti yeni seçilen ve 20 Ocak'ta göreve başlayacak olan yeni Başkan Kennedy'ye çok güvenmesine rağmen, gene de ne olur, ne olmaz kaygısıyla askerî birlikleri alarmda tutuyordu. Hava alanından kente inen yol üzerinde tepeden tırnağa silâhlı ve savaşa hazır birlikleri taşıyan kamyonlar gördüm. Doğrusunu söylemek gerekirse, işin bu kerteye vardığını hiç tahmin etmemiştim.

National oteline indiğim zaman ilk işim Guevara'yı aramak oldu. Oysa biliyordum, hem çok iyi biliyordum ki Guevara o saatte Millî Banka'daki makamında bulunmaz. Kendisi bana daha önce, adadaki bütün öteki âcil ve önemli işleri bitirdikten sonra ancak, akşama doğru geç vakit Bankaya gidebildiğini yazmıştı bir mektubunda.

Hem biraz vakit geçirmek, hem de hava almak için şöyle bir dolaşmaya çıktım. Vedado bölgesinin geniş ve ağaç-

sız caddelerinden sanki ateş fışkırıyordu. Öğle sıcağı ortalığı kasıp kavuruyordu. Hele o sarı, beyaz karışımı çöl aydınlığı insanın gözlerini oyuyordu adeta. Otelimin hemen yanındaki ara sokaktan bir manga kadar kadın asker geçiyordu. Bunların ellerinde küçük makinalı tüfekler, ayaklarında paraşütçü çizmeleri vardı. Göğsü açık bluz giymişler, berelerini de yan yatırmışlardı.

Her yanda, savaşta olan bir ülkenin görüntüleri göze çarpıyordu. Kentte uzun bir tur atmaya karar verdim. Doklar boyunca askerî çadırlar sıralanmıştı. Bindiğim arabanın şöförünün anlattığına göre kentin kuzeyindeki Blanca caddesi birkaç saat önce dinamitlenmişti. Havana'dan on beş mil kadar ilerde Guanabo'ya giderken, yollara dinamit döşeyen askerî birlikler yolumuzu keserek, başka yoldan gitmemizi öğütlediler.

Şöförüm, karşıdan karşıya geçmekte olan güzel kızları ezmemek için bir yandan canbazlık ederken, bir yandan da, bir gün önce Castro'nun yapmış olduğu konuşmayı bana aktarıyordu. Devrimin başı «Amerika ile Küba'nın ilişkilerinin Kennedy'nin yönetiminde çok başka ve yeni bir devreye gireceğini umut ettiğini» söylemişti. Bu çok iyimser bir görüştü. İşin garibi Amerika'nın genç ve yeni başkanına karşı bu iyimser görüş hemen herkeste hakimdi. Kennedy, birkaç hafta önce Küba ile ilişkileri kesen yaşlı General'den çok farklı ve ilerici görünüyordu onlara nedense.

Castro'nun konuşmasında açık seçik bir yumuşama vardı. Bu yumuşamasında bir lider olarak yerden göğe haklıydı Castro. Bir yandan halkının gergin sinirlerini kontrol altında tutacak, bir yandan da asabiyete kapılıp herhangi bir yanlış adım atmayacaktı. Önünde aşılması gereken bir alay engel vardı. Bu engellerin başında şüphesiz, Amerika'nın desteği ile denizden gerçekleştirilecek bir istilâ hareketi vardı. Bu dış saldırganlık, ülkenin dört bir köşesine yuvalanmış iç sabotajcıların eylemleriyle daha da tehlikeli duruma geliyordu. Otele dönerken, şöför sanki aklımdan geçenleri

anlamış gibi duvarların üzerindeki mermi deliklerini gösterdi. Bu delikler sabotajcıların marifetiydi. Sakin Havana gecelerinde, herkes şöyle rahat bir köşeye uzanmış şekerleme yaparken, bu mermilerin sesi, adeta bomba gibi patlıyordu. Bu patlamalar başlıca iki noktada oluyordu. Birincisi Hükümet binasının bulunduğu bölgede, ki bu bölgede Halk Ordusu'nun karargâhı da vardı. İkincisi, büyük oteller civarında. Hedef Küba'ya gelmiş olanların huzurunu kaçırmak, halkı sürekli tedirgin etmekti.

Guevara'nın telefon numarasını Bonn'da Jorge Massetti'den almıştım. Bu Arjantinli gazeteci, aynı zamanda Guevara'nın Batı Almanya'daki basın temsilcisi idi.

Saate baktım, gelmiştir diye tahmin ederek numarayı çevirdim ve bekledim. Telefon açıldı. Yoo, hayır, telefonun öteki ucundaki ses, bir sekreter hanımın sesi değildi. Telefonda Küba Millî Bankası Başkanı Guevara'nın bizzat kendisi vardı.

«Leylek Domuza resmî bir ziyarette bulunmak istiyor.» Karşıdan uzun ve gevrek bir kahkaha yükseldi. Lâtin Amerika içindeki serüvenli gezilerimizde o bana her zaman «Leylek», ben de ona «Domuz» derdim. Guevara ile ilk karşılaştığımız zaman o, Lâtin Amerika'dan, hele dünyadan habersiz bir berduş gibi gelmişti bana. Her şeyi öğrenmek istiyor, bildiği, bilmediği her soruna burnunu sokuyordu. Onun için ona her şeye uzanan gagasından ötürü «Leylek» adını takmıştık. Fakat daha sonraları kendisini Küba'daki ve tüm Lâtin Amerika'daki devrimlerin hazırlayıcısı olarak gördüğü için, bu «Leylek» adını Meksika'da bana takmıştı. Artık o, yani devrimlere kendini adamış Guevara, «Leylek» olamazdı. Çocukken arkadaşları ona «Domuz» derlermiş. Atalaya Kulübü'ndeki arkadaşları takmışlar ona bu adı. O da hiç sesini çıkarmadan kabullenmiş. Kabullenmiş ama, bu şakayı da karşılıksız bırakmamış; o da onlara takma adlar uydurmuş. Arkadaşlarının ona «Domuz» demesinin nedeni, yemek yerken domuz gibi sesler çıkarmasıymış. Bu takma

ad ona o kadar yakıştırılmış ki, takımın maçlarını haber veren gazetelerde bile ondan «Domuz» diye bahsederlermiş. Guevara ile Bolivya'da karşılaştığımız zaman bana:

— Bana bak Fatso, çocukluğumda arkadaşlarım bana «Domuz» derlerdi. Yemek yerken domuz gibi sesler çıkarıyor muşum.» demişti.

İşte, o günlerin «Domuz»u, şimdi, Peron'dan sonra dünyanın en çok tanıdığı Arjantinli «Ché» olmuştu.

Hemen gelmemi söyledi. Çok işi olduğu muhakkaktı. Daha çok da bu çeşit büro işlerini geceleri yapardı. Fakat ne olursa olsun ille de beni görmek istediğini, bazı toplantılarda bulunmamın da gerek gelişmekte olan devrimin mekanizmasını anlamam ve gerekse Küba'nın ekonomik planlamasını daha yakından görebilmem bakımlarından yararlı olacağını düşünüyordu.

Guevara'nın çalıştığı yer büyük ve oldukça çirkin bir binaydı. Bu bina Batista rejimi sırasında «Harp Bakanlığı» olarak yapılmıştı. Guevara ve çalışma arkadaşları, birbiri peşi sıra dizilmiş odalarda oturuyorlardı. Yanından bir saniye bile ayrılmayan muhafızları ise, onu çalışması bitinceye kadar, yandaki küçük odalarda bekliyorlardı. Bu muhafızların tepeden tırnağa silâhlı halleri ve ayaklarında çizmelerle ortalıkta dolaşmaları, doğrusu Küba'nın o günkü havasında hiç yadırganacak bir şey değildi. Ama bu kıyafetle, sakallı birtakım muhafızların herhangi bir ziyaretçiyi, Küba Millî Bankası Başkanı'nın odasına buyur etmelerini doğrusu insan biraz garip karşılıyordu.

İşte Guevara karşımdaydı. Ayağında muhafızları gibi çizmeleri, sırtında buruşuk bir gömlek, yakası yana kaykılmış, kollarını iki yana açmış beni kucaklamak için bekliyordu. Daha bir şişmanlamış gibi gelmişti bana. Ama daha sonra anlattıklarından öğrendim ki, sürekli kortizon tedavisi yüzünü iyice şiş gösteriyordu.

«Hayır, hayır merak etme şişmanlamadım. Şişmanlamaya bile vaktim yok burada.» dedi.

Guevara'yı uzun bir süredir görmemiştim. Kübalı devrimcilere katıldığından bu yana, uzun bir zaman geçmişti. İki yıl o, Kübalı gerillacılarla beraber, onlarla omuz omuza döğüşmüştü. İki yıldır da Küba Devrim Hükümeti'nde görevliydi. Birkaç kere yaralanmıştı. Gerilla savaşı yaparken tanıştığı bir Kübalı kızla da evlenmişti.

«Bütün bu anlattıkların» dedim, «dünya gençliğini hayretten hayrete düşürecek kadar anlamlı ve inanılmaz şeyler. Bazı eski Alman subaylarına günlerce yalnız muz yiyerek aç, susuz, uykusuz kaldık dedim de inanmadılar bana. Bütün bunlara nasıl inansınlar. Tabiî inanmazlar.»

Şu kadar yıl önce bıraktığım Guevara, işte aynı Guevara, hiç değişmemiş. Yalnız bir farkla: Bu defa karşımda daha yerine oturmuş, daha olgun bir Guevara var. Konuşmalarında en küçük bir tutarsızlık, fikirlerinde en ufak bir kopma yok. Bu değişikliğin, ben daha Meksika'dayken farkına varmıştım. Daha inançlı ve daha sistematik çalışmaya başlamıştı. Gerektiği zaman, gık bile demeden saatlerce, günlerce çalışıyordu. O zamanlar bana sanki başıboş dolaşmaktan hoşlanıyor gibi geliyordu. Ama şimdi, fikirlerinin bir bir gerçekleştiğini, inançlarının her gün biraz daha istenilen yere vardığını gördükçe bu başıboşluk yerini, daha derin bir mutluluğa bırakmıştı. Bir insanın hayatında görebileceği bütün aşamalar onda çok genç yaşında olmuştu. Zulmü görmüştü. Sömürünün daniskasını bizzat yaşamıştı. Ve tüm Lâtin Amerikalıların açlığını, onlarla beraber ta derinden duymuştu. Olanların yorulmadan, üşenmeden nedenlerini araştırdı, buldu. Bunları yaparken de, gençliğinin bütün öteki cazip yaşamlarından çekip sıyırmıştı kendisini.

Freud'un ve Spengler'in ciltler tutan ve beyaz ırkın üstün olduğunu iddia eden eserlerini rafa kaldırmıştı. Hatta, kendisini Lâtin Amerika Halklarının kurtuluşuna vermeyen her şeyden, herkesten uzaklaşmıştı. Ve çevresindeki gerçekleri anladığı andan bugüne dek, tıkır, tıkır işleyen makina gibi, Lâtin Amerika halkının kurtuluşuna çalışmıştı. Her

çeşit çalışma için onda bulunan yaratıcı ve yapıcı zekâ, işte bu yüce amaçta gerçek yerini bulmuştu. Guevara artık istediği yere ulaşmış insanların rahatlığı içindeydi. Bu, her halinden belli oluyordu. O, daha o zaman, yani Kübalılar kendisine hizmet teklif ettikleri zaman, ne istediğini, ne yapması gerektiğini çok iyi biliyordu.

«Nerelerdesin koca hombre! Ben seni bir ay önce buralara gelirsin diye tahmin etmiştim, Asya seyahatinden döndükten sonra. Neler karıştırıyorsun gene?»

Ona uzun uzun anlattım başımdan geçenleri. İstifa ettiğimi, iktidara gelmesi için bütün gücümle çalıştığım Frondizi hükümetinin yaptıklarının beni hayal kırıklığına uğrattığını ve artık bu hükümette bir diplomat olarak görev almamın olanağı kalmadığını söyledim. Benim bu tutumum, işlere dışardan bakan sıradan bir vatandaşın tutumuydu, bunu biliyordum. Ama başka hiç bir çıkar yol bulamamıştım. Seçimler sırasında halka verdiğimiz vaadlerin hiç birini yerine getirememiştik. Yani, daha açıkçası, halkı aldatıyorduk. Bu seçimlerde ben de avazım çıktığı kadar onlar için her şeyi yapacağımızı söylemiştim. Oysa işler hiç de benim düşündüğüm gibi çıkmamıştı. Yapacak bir şey kalmayınca mücadeleyi bırakmaktan başka bir iş kalmıyordu bana.

Cafcaflı bir şekilde diplomatik yaşamdan böylece çekildikten sonra, Bonn'dan ayrıldım. Yolumun üzerinde bulunan New York'a vardığım zaman, Birleşik Devletler'in Küba ile tüm ilişkilerini kestiğini öğrendim. Guevara, Amerikan halkının, hükümetlerinin bu tutumu karşısında ne düşündüğünü merak ediyordu. Lafımı burada kesti ve sordu. Ona Amerikan halkının da hükümeti gibi düşündüğünü, ne kötülük gelirse Küba'dan geleceğine kesin olarak inandığını söylemekten çekinmedim. Hatta bu konuda sokaktaki Amerikalı o kadar ileri gidiyordu ki, bunlardan biri bana sohbet sırasında, Küba'dan bir Sovyet saldırısının dahi gelmesinin çok mümkün olduğunu söyledi. Guevara anlattıklarımı, ağzında kocaman bir puro, sakin sakin dinliyordu. Söyledikle-

rim arasında özellikle iki konuşmamı not olarak aldı. Bu konuşmalardan biri **New York Herald Tribune** gazetesinin Lâtin Amerika muhabiri Joseph Newman'la, ikincisi ise, daha önce Castro kabinesinde görev alıpta sonradan Amerika'ya kaçan Manuel Ray ile olanıydı. Manuel Ray bana, Amerika'da bulunan Castro aleyhtarı Kübalılar gibi düşünmediğini, devrimin getirdiği yenilikleri ve reformları tümüyle desteklediğini söylemişti.

Newman'la 1958 yılında Frondizi Başkan olmadan kısa bir süre önce hemen hemen bütün Arjantin'i beraber dolaşmıştık. Frondizi benden Newman'ı istediği yere götürmemi, her istediği şeyi en kısa zamanda öğrenmesini sağlamamı rica etmişti. Bonn'dan dönüşümde New York'a uğrayınca bu beraberliğimizi hatırlamış,Newman'ı da bir göreyim demiştim. Newman Küba'ya gittiğimi duyunca, heyecanla bana sorular yağdırmaya başlamıştı. Oysa ben olup bitenleri ondan ne bir fazla, ne bir eksik biliyordum. Bütün düşündüklerim tahminleri aşmıyordu. Newman'ın en çok öğrenmek istediği de, Küba halkının Castro'yu destekleyip desteklemediği idi. Ayrıca ada herhangi bir dış kuvvet tarafından istilâ edilirse, halkın Castro'ya karşı ayaklanıp, ayaklanmıyacağı konusunda da kararsızdı. Newman, kısa bir süre önce Küba'ya gitmişti. Kararsız olmasına rağmen Küba halkının Castro'ya karşı ayaklanmıyacağına kesin inancı vardı. Newman'ın bu telâşı ve heyecanı, Amerika'da bulunan Kübalılar arasında, böyle bir istilâ gerçekleştiği takdirde iyi bir makam sahibi olacak yakın bir dostu olduğu izlenimini uyandırdı bende. Sonradan öğrendim ki Newman Kennedy'nin danışmanlarından Arthur Schlesinger Jr.'un bu konulardaki akıl hocasıdır. Ve Schlesinger, Newman'ın istilâsının gerçekleşmiyeceği konusundaki görüşünü Kennedy'ye iletmiştir. Fakat bu görüş Kennedy'ye iletildiği zaman hiç bir işe yaramamış ve atı alan Domuzlar Körfezi'ni geçmişti.

Ben bütün bunları anlattıktan sonra, bu gibi hallerde her zaman yaptığı gibi, Guevara burnunu çekti:

«Eee sen ne dedin bakalım bu Newman denilen adama?»

Küba'da olup bitenleri tepeden tırnağa bilmem olanaksızdı. Çünkü devrimden sonra hiç gitmemiştim oraya. Newman'a bunu dedim. Ama kendisi 1945 yılında, Amerika Dış İşleri Bakanlığı ve Büyük Elçi Braden Peron'u dört bir yandan sıkıştırdıkları zaman Arjantin'deydi. O zaman ona sormuştum:

«Amerika'nın Arjantin'i istilâ etmesi halinde, Arjantin halkının buna katılacağına inanıyor musunuz?»

Newman o anda bu soruma kesinlikle «Hayır» cevabı vermişti.

Newman'la olan konuşmamı aktardıktan sonra, Guevara'ya biraz da Manuel Ray'dan söz ettim. Bu adam çok iyi yürekli, temiz bir mühendisti. Israrla sağda, solda Amerika'nın Küba devrimine değil, Küba'nın bir Sovyet peyki olmasına karşı olduğunu iddia ediyordu. Bu düşünceden kalkan Ray, Castro'suz da bu devrimin yürüyebileceğine iyiden iyiye kendini inandırmıştı.

Guevara aniden yerinden toparlanmış ve işaret parmağını sallayarak:

«Bu herifin» demişti, «bu herifin gökten inmiş bir melek mi, yoksa şeytan mı olduğunu kimse anlayamaz. Belki de her ikisinin bir karışımıdır.»

Guevara Amerika'daki yeni Başkan ve yeni Hükümete rağmen Küba'nın istilâ planının derinden derine uygulanmaya başladığına kesin olarak inanıyordu. Havana'ya her gün bu hazırlıklar konusunda geniş bilgi geliyordu. Özellikle Guatemala'daki, ormanlardaki hazırlıklardan. Kennedy bütün bu hazırlıklara sağduyu sahibi bir insan olarak nereye kadar ve ne derece engel olabilirdi. İşte asıl sorun buydu. Guevara bu konuda, yani Amerikan Hükümeti'nin istilâ planından vazgeçmesi konusunda, Küba'nın da yardımcı olabileceğini, fakat tarihsel oluşumun buna engel olduğunu söylüyordu.

«Bak görüyor musun demişti, *Betancourt'un söylediklerini hadi gel de uygula. İki Amerika var demişti, hatırlıyor musun? Bir iyi yüzlü, güler yüzlü Amerika, bir de çatık kaşlı Amerika. Ve Lâtin Amerika halkı hangisinden yana olabileceğini pekâlâ kendisi seçebilir demişti. Ekonomik ilişkiler önemli. Fakat daha sınıfından haberi olmayan bir işçi ve emekçi kitlesinin bulunduğu böylesi bir toplumda, analarını ağlatsalar gık demeyecek ve baş kaldırmayacak kadar cahil bırakılmış bir yerli halkın yaşadığı bu ülkede bu kumar, oynanacak kumar değildir. Daha erken. Sırası gelince hepsi olur ha?»*

Küba Devrim Hükümeti o günlerde iki durumla karşı karşıya bulunuyordu: Kennedy Hükümeti ile iyi ilişkiler kurulabilir ve hatta bu ilişkiler geliştirilebilir. Bu bir. Bu olmazsa Ada'nın muhtemel istilâsını göze almak şarttır. Bu iki.

Şimdilik uygulanan siyaset, Küba'nın bir anlaşmaya yanaşacağını gösterir yollu düzenleniyordu. Halk Ordusu tekrar tarlalarına gönderilmiş, bu tutum dünyanın dört bir yanına büyük törenler düzenlenerek avaz avaz duyurulmuştu.

23 Ocak 1961'de Guevara beni, başkentten 25 mil kadar ötede Cabanas adındaki kasabaya, bu törenlerden birini görmek üzere davet etmişti. Sabah çok erken otelime gelmiş ve beni almıştı. Sabah erken gelişinin nedeni, tabiî az sonra etrafı kasıp kavuracak sıcaktı. Yanında benden başka, sekreteri ve sağ kolu Manresa da vardı. Manresa sade, gösterişsiz bir adamdı. Nazikti, fakat bu sıkıcı bir nezaket değildi. Guevara bu tip adamların beraberinde olmasından çok hoşlanırdı. Manresa aynı zamanda Batista ordusunda da uzun süre subaylık yapmıştı. Bu durumuna rağmen Guevara ona sonsuz güveniyor, hatta en gizli hükümet kararlarını bile ona emanet etmekten çekinmiyordu.

Cabanas kasabasının sakinleri, kasabanın meydanına toplanmışlar, tarlalarına dönen Halk Ordusunu selâmlıyor-

lardı. Bir grup köylü, arkadaşlarının tekrar işleri başına, tarlalarına dönmesi şerefine dansediyor, devrim şarkıları söylüyorlardı. Bu köylülerin coşkunluğu görülecek şeydi. Kimisi başındaki hasır şapkayı göklere fırlatıyor ve basıyordu çığlığı arkasından.

Öğleye doğru yaptığı konuşmada Guevara son derece çekingen ve dikkatli konuşmuştu. Kennedy'nin Küba'ya karşı takınacağı tutum belli oluncaya kadar Halk Ordusundaki görevlilerin, tekrar tarlalarına, üretime katılmak üzere döndüklerini altını çize çize hem de birkaç kez söylemişti.

«Eğer yeni Hükümet, bize karşı tutumunda herhangi düşmanca bir tavır takınırsa, Küba halkı silâhını alıp, tekrar döğüşmek üzere cepheye gitmeye hazırdır. Bundan hiç kimsenin en ufak bir kuşkusu olmasın.»

Guevara bunları söylediği zaman bir alkış tufanı kopmuştu. Halkın davranışı gerçekten oldukça garipti. Guevara konuşmasının bir yerinde «Amerikalılarla iyi ilişkilerden» söz etmişti. Bu söz ortalığı buz gibi yapmıştı. Küba halkı savaş istemiyordu. Ama Amerika'ya taviz verilerek sağlanacak bir barışı da hiç mi hiç istemiyordu.

Guevara ile her gece saat 11'de odasında buluşmayı adet haline getirmiştik. Bu saatten, sabahın beşine kadar, Guevara ziyaretçi kabul ediyordu. Oturduğu odanın hemen bitişiğinde karısı Aleida önce konukları karşılıyor ve yaptığı **Yerba Mate**'yi ikram ediyordu. Ché'nin Yerba Mate'yi çok sevdiğini hemen duymayan kalmamıştı dünyada. Uruguay'dan, Paraguay'dan, Arjantin'den gelen dostlarının koltuklarının altında mutlaka Yerba Mate bulunurdu. Oturulur, konuşulur ve güneşin ilk ışıkları odayı aydınlatıncaya kadar, mate içilirdi. Küba'daki bütün Arjantinlilerin evi gibiydi sanki Ché'nin odası. Alberto Granados'u işte bu gece sohbetlerinden birinde tanıdım. Granados, Guevara daha Tıp Fakültesinde bir öğrenci iken, onunla Arjantin dışına ilk geziye

giden biokimyacıydı. Şimdi Küba'da çalışıyordu ve tabiî gene Ché'nin en yakın dostlarından biriydi.

Guevara'nın tatsız bir insan olduğu, onunla dostluk kurmanın olanaksız olduğu; her lafın başında politikadan ve devrimden başka söz etmediği konusunda çıkarılan dedikoduların yalan olduğuna, her gece yapılan bu toplantılarda bir kere daha tanık oldum. Granados gibi, benim gibi, Massetti gibi, Gustave Roca gibi eski arkadaşlarına, yani o büyük üne ve mevkiye kavuşmadan önceki arkadaşlarına karşı olan tutumu, dünyanın her yerinde örnek diye gösterilebilirdi. Bir arkadaşının herhangi bir derdini can kulağıyla dinler, çare bulmak için akla gelmeyecek şeyler yapardı. Bu arada kendi işi varmış, şunca belânın içindeymiş, umurunda bile değildi.

Ocak ayı içinde Kennedy yaptığı bir konuşmada, Lâtin Amerika'daki milliyetçi ayaklanmalarda komünist parmağı olduğunu özellikle belirtmişti. Açıkça belirtilmemekle birlikte, konuşmanın bu bölümünün doğrudan doğruya Küba'ya yöneltilmiş olduğunu anlamamak için akıldan yoksun olmak gerekirdi. Bu konuşma Küba Hükümeti ve halkı tarafından pek hoş karşılanmadı. Gerek Havana'daki ve gerekse Havana dışındaki sabotajcılar da işi iyiden iyiye azıtmışlardı bu konuşmadan sonra. Bu sabotajcılar Küba'nın özellikle sık ormanlarla kaplı dağlarında karargâh kuruyor ve oradan faaliyet gösteriyorlardı. Bu sık ormanlar aynı zamanda havadan yapılacak indirme ve bindirmeler için de en uygun yerlerdi. Bu bölgeye Sierra del Escambrey deniliyordu.

Amerikan basını, Kennedy'nin bu konuşmasından sonra fayrap etmiş, istilâya hazır bin kişilik yetiştirilmiş bir ordudan, silâhlardan, uçaklardan ve bunların bir gecede Küba'yı istilâ edeceklerinden sözeder olmuştu. Guevara her zaman olduğu gibi, gene daha gerçekçi düşünüyordu. Ona göre bu kuvvetlerin sayısı taş çatlasa iki yüzü geçmezdi. Uçakların, gece sözüm ona gizlice getirdikleri Garand tüfekleri, otomatik brovningler, el bombaları ve bazukalar, hiç

kimsenin eli değmeden doğruca Devrim Hükümeti'nin depolarına gidiyordu.

Ülkedeki Castro'ya ve rejime karşı güçler, Hükümetin durumunu sarsacak güçte değildiler. Fakat bunların küçük faaliyetleri halkın huzurunu kaçırıyordu. Gene bir gece, Havana'yı boş yere karanlıkta bırakan Elektrik Fabrikası işçileri derhal tutuklanarak nezarete alınmışlardı. Ve Adaya gizlice girmeye çalışan birkaç Amerikalı, tutuklu olarak yargılanmalarını bekliyorlardı. Bütün bunlar ve daha başka olaylar, isterse Kennedy aksini söylesin, Küba'ya karşı bir istilâ hareketinin başlamak üzere olduğunu gösteren elle tutulur, gözle görülür kanıtlardı. Ve Kübalı Devrim Liderleri bunun gayet iyi farkındaydılar.

Devrim Hükümeti, sabotajcıların yuvalandıkları Sierra del Escambrey'i on beş bin kişilik bir halk ordusunun katılacağı harekâtla temizlemeye karar vermişti. Bu oldukça tehlikeli bir karardı. Karşıdakilerin kuvvetinden gelmiyordu bu tehlike. Halk ordusundaki erlerin acemiliğinden geliyordu. Bu ordu daha şimdiye kadar hiç savaş görmemişti. Bütün deneyi yaptığı manevralardan ibaretti. Hatta birçoğunun, daha önce silâh kullanmışlığı bile yoktu.

Şuydu, buydu ama karar da verilmişti. Artık geri dönmek söz konusu bile olamazdı. Guevara'nın bir Birliğin başında harekâta katılmam için yaptığı çağrıyı sevinçle kabul ettim. Görevim Birliğimle Santa Clara kentine gitmek ve orada verilecek emre göre hareket etmekti. Santa Clara'da Guevara, Batista kuvvetlerine karşı çok çetin savaşlar vermişti. Bu savaşların birinde içinde bin kişilik kuvvet olan treni teslim almış ve kenti zaptetmişti. Santa Clara, ülkenin hemen hemen tam merkezinde bir yerde kurulmuş 150.000 nüfuslu bir kentti. Adadaki tüm demiryolu şebekeleri hep orada toplanırdı. Bu bakımdan gayet stratejikti durumu.

Guevara bütün bunları anlatırken aniden gözleri uzaklara dikildi kaldı. Bir askeri hatırladığını söyledi. Tüfeğini

kaybetmişti. Uyurken yanından alıp götürmüşler. Guevara askere çıkışmış ve derhal ön hatlara giderek kendisine bir tüfek bulmasını, ya da ölmesini söylemiş.

Santa Clara ele geçtikten sonra kurulan bir sahra hastanesinde Guevara'yı bu askerin başında beklerken görmüşler. Asker, Guevara'yı görünce güçlükle konuşarak:

«Beni hatırladınız mı Binbaşım? Ben sizin ön hatlara, kendime tüfek bulmak için gönderdiğiniz adamım.»

Santa Clara'da Guevara'nın faaliyetlerinin izlerini hâlâ bütün canlılığı ile görmek mümkündü. Elektrik Santralının ve Üniversitenin duvarlarındaki kurşun delikleri oldukları gibi duruyordu... Ayrıca, ilk Katolik ayininin yapıldığı yerde, Ché'nin teslim aldığı trenin anısına bir işaret konulmuştu.

Komutam altındaki Birlik köylülerden kuruluydu. Bunlar açık sözlü, mert insanlardı. Bütün Lâtin Amerika'daki köylülerin ortak özellikleri vardı hepsinde. Yalnız bu köylüleri ötekilerden ayıran tek özellik, bunların her bakımdan daha uysal ve itaatkâr oluşlarıydı. Herhangi bir konuda, uzun boylu tartışmaksızın bir anlaşmaya varılabiliyordu bunlarla. Güleç yüzlüydüler ve her şeyi hafife alıyorlardı. Güneşte pırıl pırıl parlayan otomatik silâhlarından söz ediyorlar ve bu konuda birbirleriyle dalga geçiyorlardı. Çoğu zenci kanı taşıyordu. Kısa bir süre önce, dağlardaki Castro'ya karşı kuvvetler tarafından asılarak öldürülen, o genç, gönüllü öğretmen gibi, hepsi zenciydi. Bu öğretmenin başına gelenler anlatmakla anlaşılacak işlerden değildi. Dağlarda yakalanmış ve hemen orada kurulan uydurma bir «mahkeme» tarafından «Komünist» diye idam edilmişti. Bu öğretmenin, böyle hunharca öldürülmesi, köylüler arasında derin öfke uyandırmış ve hemen hepsi, kendilerini eğitmek amacı ile aralarına gelen bu öğretmenin öcünü almaya söz vermişlerdi. Bu adamların hiç biri kinci değildi. Fakat Guevara'nın dediği gibi, bunlarda olan şey, sadece devrim için gerekli aşırı heyecan ve yaptıkları işe olan inançlarıydı. Onlar çok iyi biliyorlardı ki, yıllardır inim inim inleyerek bekledikleri öz-

gürlük, ellerindeki silâhların namlusunun ağzındadır. Bu silâhlar elde oldukça Küba'nın bağımsızlığı ve onların kişisel şeref ve haysiyetlerine kimse ilişemez, ilişmeye cesaret edemez.

«Biliyor musun?» demişti bir gün Guevara, «eğer Guatemalalı köylüler zamanında gereken şekilde eğitilmiş ve bilinçlendirilmiş olsalardı, ne Castillo Armas, ne şu, ne bu, hatta ne de Amerikalılar köylü devrimini durduramazlardı.»

Guevara'ya göre devrim hiç bir zaman bitmiş sayılmazdı. Devrim bitmeyince, devrimle ilgili şeyler de bitmiş olamazdı. Bunların arasında da en önemlisi askerî eğitimdi. O bu fikre öylesine kaptırmıştı ki kendisini, çalışmış, çabalamış bunca işinin arasında bir de pilotluk öğrenmişti. Daha önce Castro'nun kullandığı iki motorlü bir Cessna uçağını, adadaki gezilerinde bizzat kendisi kullanıyordu. Hatta bir keresinde, o büyük Brittannia'lara bile pilotluk etmişti.

Guevara'nın bu iki motorlü uçağı ile adayı bir baştan bir başa dolaştım. Bu gezi oldukça şaşırtıcı ve öğretici bir deneme oldu benim için. Köylüler uçağı gördükleri zaman, işlerini bırakıp, şapkalarını çıkararak salladılar bize. Guevara'nın özel pilotu, teğmen Eliseo de la Campa, beni ada üzerinde dolaştırırken, köylülerin bunu alışkanlık haline getirdiklerini, bu uçağı gördüklerinde, içinde ya Castro'nun, ya da Ché'nin olduğunu bildikleri için, kamış bıçaklarını bir kenara koyarak uçağı selâmladıklarını söyledi.

Yolculuğa çıkmadan önce Guevara pilota sıkı sıkı bana göz kulak olmasını tenbihlemişti. «Benim çok eski bir dostumdur. Başına bir şey gelsin istemem» demişti. Ve hemen eklemişti: «Sizi karşıdan biri sanırlar da, alaşağı ederler. Hiç şakaları yoktur.»

Bu uyarma tabiî boşuna değildi. Daha birkaç gün önce, Veradero sahilinde, uçaksavar bataryaları, kendi uçaklarından birini düşman uçağı sanarak düşürmüştü. Uçakta bulunan bir parti lideri ve iki asker ölmüşlerdi. Bu tatsız olaya

çok üzülen Guevara, cenaze töreninde, «İşte demişti, kurbanlarımızdan üçünü daha toprağa veriyoruz. Bunu da düşmanlarımız yaptı diyeceğim. Çünkü onlar olmasa, onlar iki de bir bu kalleşlikleri yapmasa, biz böylesi kuşkulara kapılıp, kardeşlerimizi öldürür müyüz?»

Guevara'nın en çok korktuğu şey, halkın istilâ psikozuna kapılmasıydı. Bu psikoz, hiç bir zaman hazırlık olmadığı için düşülecek bir panik anlamı taşımıyordu. Bu, onun da ötesinde, ondan da korkulu bir şeydi. O günlerde yaptığı konuşmalarda, dönüp dolaşıp hep bu konuya parmak basıyor ve halkı uyarmaya çalışıyordu. 1954 yılında zavallı Guatemala halkının, cılız bir saldırıda, bu psikoza kapılmalarından ötürü, başlarına gelen büyük felâket bir türlü aklından çıkmıyordu.

Bütün bunların dışında ve bunlardan da önemli bir sorun onun kafasını kurcalıyordu. İstilâ sözü ortaya çıkalıberi, üretimde gözle görülür, elle tutulur bir düşme olmuştu.

«Biz böyle bir yıl daha, ha geldiler, ha gelecekler endişesi içinde yaşarsak, halimiz yamandır. Bir dirhem ürün elde edemeyiz.»

Guevara bunları gerçek bir endişe ile söylemişti.

Bir gece beni maden fabrikalarına yapacağı bir geziye götürmüştü. Bu çeşit geziler, çoğunlukla haber vermeden yapılıyor ve işlerin durumu, fabrikanın çalışması yerinde kontrol ediliyordu. Sabaha karşı saat dört buçukta, otel kâtibi beni uyandırdı.

«Binbaşı Guevara ve yanındakiler sizi bekliyor.»

Tam aşağı ineceğim sırada, Ada'nın çeşitli bölgelerinden Havana'ya askerî eğitim görmek için gelmiş bulunan yüz kadar gençle merdivenlerde karşılaştık. Beraberce aşağı indiğimiz zaman, Guevara oturmuş beni bekliyordu.

Sabahın o saatinde Guevara'yı görmek bayağı heyecanlandırmıştı bu delikanlıları. Devrimin en önde gelen liderlerinden biri karşılarında oturuyordu. Üzerinde kullana kulla-

na rengi solmuş bir gömlek, ayağında boyasız çizmeler vardı. Tıpkı onlardaki gibi bir ışık vardı Ché'nin gözlerinde de. Sanki onlar gibi yeni başlıyordu bu işlere.

Ché daima etrafında saygılı bir hava yaratmıştır. Bu Amerika kıtasının bir yerinde doğan adamı gören herkes, bakışlarından, davranışlarından, yürümesinden, oturmasından, hemen her şeyinden, Küba Devriminin, ilerde gerçekleşecek çok daha büyük bir devrimin bir parçası olduğunu anlarlar, ya da bir garip etkiyle, kendilerini böyle düşünmek ve buna inanmak zorunda hissederler. Oteli terkettiğimiz anda, geride kalan ve hayranlıkla Ché'yi seyreden delikanlılarda işte böyle bir izlenim uyandırmıştı o.

Kapıda bir eski Pontiac araba bizi bekliyordu. Guevara direksiyona geçti. Ben yanına oturdum. Beraberinde bulunan öteki dört kişi arkaya sıkıştılar. Bacakları arasında makinalı tüfekleri sıkıştırmışlardı. Şu anda Guevara'yı korumakla görevli bu halk çocukları, uzun yıllar, Sierra Maestra'dan Las Villas'a kadar, daima onun komutası altında çalışmışlar, neleri varsa onunla bölüşmüşlerdi. Ché onların her şeyi idi. Belki de Ché'ye karşı olan davranışları biraz aşırı idi, ama bu pek de boşuna değildi. Çünkü Castro'dan sonra, özellikle Ché'ye karşı, hemen her gün bir tertip, bir suikast ortaya çıkarılıyordu.

Guevara bir sigara yaktı, bir tane de bana verdi. Sigarayı yakmak için kibriti çakınca, ikimizin arasında, tahta bir kutu gördüm. Bu bir sigara kutusuydu. Açmamı işaret etti. Açtım. Kutuya sigara yerine küçük el bombaları yerleştirilmişti. Arkada oturan tepeden tırnağa silâhlı adamlardan sonra bu tedbire pek bir anlam verememiştim. Ayrıca Guevara'nın da belinde, bir kayıkçı kınnabı ile bağlı 45'lik tabanca vardı.

«Anlayamadım» dedim.

«Bunları biz kentte çıkacak küçük çatışmalar için yanımızda bulunduruyoruz. Devrimci'nin yaşamı pamuk ipliğine

bağlı. Neyin, nerede ve ne zaman karşına çıkacağı hiç belli olmuyor. CİA'nın yetiştirdiği sabotajcılar kentte cirit atıyorlar. Bunların gözü hep devrim liderlerinin kellesinde. Böyle ani bir kıskaca girersek, en iyi silâh işte bu küçük el bombalarıdır. Bir paketini kalabalığın içine salladın mı hiç değilse zaman kazanırsın. Soğukkanlı isen o zaman sonuç daha etkili olur. Yani pimi çektikten sonra birkaç saniye bekleyecek sinirlere sahipsen demek istiyorum.»

Bunları söyledikten sonra, öteki cebinden çıkardığı gerçek sigaralardan bir de benim elime tutuşturdu.

Maden Fabrikasına gittiğimiz zaman, Guevara, müdürden devam listesini istedi. Çeşitli nedenlerden ötürü işçilerin yüzde yirmi beşinin işe gelmediklerini öğrendi. Bu devamsızlık nedenlerinin arasında hastalık, nöbetçilik görevi ve siyasal bilinçlenme için devam edilen kurslar vardı. Sonra müdürden işçilerini arka bahçeye toplamasını rica etti.

«Üretimi ancak daha fazla çalışma ve kendi özel yaşamamızdan daha çok fedakârlık ederek artırabiliriz. Şunu çok iyi bilmelisiniz ki, mevzilerde savaşarak ölmek, üç yüz altmış beş gün çalışmaktan daha kolaydır.»

Küba'nın ulusal üretiminin artırılmasının ancak ve ancak işçinin çalışmasına bağlı olduğunu anlatmak istiyordu Guevara.

«Bu yaşadığımız günler, gerek Küba'nın ve gerekse tüm Lâtin Amerika'nın işçi sınıfları için tarihî günlerdir. Küba'da olanlar yakın bir gelecekte bütün Amerika'da yankılar uyandıracaktır. Burada biz çarpıştık ve kazandık. Bu zaferimiz yalnız Küba'nın değil, bütün Amerika'nın geleceği bakımından önemlidir. Burada, şu günlerde atacağımız her adım, her devrimci adım, bütün Amerika'nın geleceği içindir. Bütün Lâtin Amerika halklarının gelecekteki mutluluğu ve refahı içindir Daha henüz devrimin ilk basamaklarındayız.»

Öğleye doğru Havana'ya döndüğümüzde, Guevara, üretimdeki dengesizliğin iyi bir belirti olmadığını, nedeninin ise her an beklenen bu istilâ hikâyesi olduğunu söyledi. Proletaryanın henüz gücünü, özellikle kontrol gücünü üretimde kullanamadığından dert yandı.

Yolda gelirken, trafik lâmbası kırmızı yandı. Hemen yanıbaşında durduğumuz arabanın şoförüne Guevara uzun uzun baktı. Şoför de ona baktı. Gözlerinde saklayamadığı bir öfke, hattâ nefret vardı.

«Şu adama bak dedi gülerek, bu adam orta sınıftan bir vatandaş. Fidel hâlâ bunlara da güvenebileceğimizi ve bunlarla bir şeyler yapabileceğimizi sanıyor. Gözlerine bak, ne olur. Nasıl nefret dolu bakışlar.»

Bakmaya fırsat kalmadan, trafik açıldı ve yolumuza devam ettik.

Geceki toplantılarımızdan birinde, Guevara'nın çalışma odasının hemen yanıbaşındaki tuvalete girmiştim. Tuvalette kocaman bir Arjantin haritasının duvarda asılı olduğunu gördüm. Arjantin'de hemen her okulda bulunan haritalardan biriydi bu. Fakat Havana'da bir tuvalette onu görmek doğrusu insanı şaşırtıyordu. Kendisinden sordum bunu, «garip bir dekorasyon değil mi?» dedim.

«Haklısın. Ama tuhaf değil mi, hep orada iyi şeyler aklıma geliyor. Hep bu haritaya bakar, Arjantin gibi ekonomik potansiyeli çok fazla olan bir ülkede gerçekleşecek bir halk devriminin bütün Amerika halkları için ne büyük destek olabileceğini düşünürüm. Küba kendi kısır kaynaklarıyla böyle bir destek olabilir mi? Elden gelen yapılıyor burada, ama devede kulak.»

Şimdi bana anlattıkları, hiç kafasından çıkaramadığı hatta bir türlü kurtulamadığı sabit fikirlerinden biriydi. Lâtin Amerika'da gerçekleştirilecek olan bir devrim, kaynağını çok kuvvetli ekonomik ve siyasal kaynaklardan almalıydı. Bazan aklına bu iş için uygun ülke olarak Arjantin'den sonra Brezilya geliyordu. Küba devriminin büyük dostlarından ve

Küba'yı devrimden sonra ziyaret edenlerden birisi, Janio Quadros, Brezilya'da başkanlığa seçilmişti. Bu seçim, özgürlük için mücadele eden bütün Lâtin Amerikalılar için büyük bir umut kaynağıydı.

Arjantin'de hiç beklenmedik bir şekilde oluşan bazı olaylar da böyle bir umudu perçinleyecek nitelikteydi. Fakat bugünkü koşullar içinde herhalde böyle bir şeyi hayal etmek, fazla safdillik olacaktı.

Bir gece, bazı arkadaşlarla Vedado'daki Potin adlı lokantaya yemeğe gidecektik. Telefondan aradıklarını söylediler. Telefon eden kimse, beni tanımadığını, fakat çok önemli bir konuda görüşmesinin gerekli olduğunu söylemiş santrala.

Bayağı meraklanmıştım. Telefonu açtığım zaman karşımdakinin bir zamanlar Peron hükümetinin iki numaralı adamı Angel Borlenghi olduğunu öğrendim. Borlenghi aynı zamanda Peron kabinesinde sekiz yıl süreyle İç İşleri Bakanı olarak görev almıştı. Buenos Aires hapishanesinden kaçtığım zaman, kelleme fiyat biçen de oydu.

Borlenghi beni hemen görmek istiyordu. Oysa buna olanak olmadığını, daha önce verilmiş bir sözüm olduğunu söyledim kendisine. Fakat hiç durmadan beni hemen görmesi gerektiğini söylüyor adeta yalvarıyordu. Ben de olamayacağını söylüyordum kendisine. Sonunda baklayı ağzından çıkardı.

«Şu anda nezarete alınmış durumdayım. Amerikan elçiliğinin arkasındaki polis karakolunda bulunuyorum.»

Allah, allah! Bir zamanların astığı astık, kestiği kestik İç İşleri Bakanı, siyasal suçluları ve sendikacıları koruduğum için beni tevkif ettiren ünlü Peroncu, demek şimdi polisin eline düşmüş, yardım dileniyordu.

Karakola gittiğim zaman, polis suçunun ne olduğunu anlattı bana. Yeni çıkan Konut Kanunu'na göre, Küba'da ikamet eden herkes sahip olduğu evin sayısını hükümete bil-

dirmek zorundaydı. Borlenghi'nin iki evi olmasına rağmen, yanlış beyanda bulunmuş ve hükümetten birisini saklamıştı. Borlenghi ısrarla, bu iki evi ticarî ve spekülâtif amaçlar için değil, ailesinin çok kalabalık olmasından ötürü satın aldığını ve bunu hükümete bildirmemesinin nedenini ancak ailesine yetecek bir konut olmasına bağlıyordu.

Bu zavallı eski bakanı polisin elinden kurtaracak başka çare olmadığını anlayınca, Guevara'ya telefon ettim ve durumu ona anlattım. Polis komiserini vermemi söyledi. Telefonda Ché, komiseri önce devrimin getirdiği kanunların uygulanmasında gösterdiği hassasiyetten ötürü kutluyor, fakat bu işin bir ikâmetgâh tezkeresine bağlanarak, mahkeme yoluyla yapılmasını ve suçlunun şimdilik serbest bırakılmasını rica ediyordu. Komiser derhal söyleneni yapacağını söyledi ve bizim hazretin adresini aldıktan sonra «güle, güle» dedi. Eski bakan kısa sürede kendisini sokakta bulunca şaşırmıştı.

Birkaç gün sonra Borlenghi beni tekrar arayarak, kendisi için Guevara'dan bir randevu almamı rica etti. Ben Guevara'ya teklifini söyledim, kabul etti ve bir gece, Guevara'nın makamında, üçümüz deri koltuklara gömülüp, mate içerek politikadan konuştuk.

«Arjantin'de bugüne kadar yapılmış siyasal ve ekonomik en büyük reformu Peron yapmıştır, bundan en ufak bir kuşkum yoktur. Fakat bu reformlar halka dönük, köklü reformlar olsaydı, hiç kimse onu yerinden alaşağı edemezdi. Bu da bir gerçek.»

Guevara'nın bu sözlerine Borlenghi, köklü reformların gerçekleşmesi için özellikle Arjantin'in kendi özel koşullarından ötürü, tüm toplumsal yapıyı değiştirmenin o zaman için gerekli bulunmadığını ve meselâ kendi bakanlığı ile ilgili olarak adalet mekanizmasının Peron zamanında gerçekten çok dürüst çalıştığını ve tarih önünde her zaman hesabını verebileceğini belirtti. Küba'daki devrimin çok hızlı geliştiğini ve buna yakından tanık olduğu için de çok mutlu ol-

duğunu söyledi. Borlenghi konuşma sırasında ikide bir dönüp dolaşıp Peron zamanındaki reformlara geliyordu:

«Burada yapılan işlerin hepsi çok iyi. Ama ben bir ara Ticaret İşçileri Sendikası'nın başkanıydım Arjantin'de. Bir küçük odamız vardı. Ne yaparsak bu odada yapardık. Peron iktidara geldikten sonra bu sendika, Arjantin'in en güçlü sendikası olmuştu. İşçi sayısı binleri, on binleri bulan ve gerçekten toplumsal görevler yapan bir sendikaydı bu.»

Guevara hiç sesini çıkarmadan Borlenghi'yi dinliyordu. Borlenghi gençliğinde bir sosyal demokrattı. İşlerin böylesine kızıştığı bugünlerde Borlenghi'nin gençliğindeki günler arasında çok farklar vardı. Bugün artık ilişkiler öylesine kıran kırana bir duruma gelmişti ki, dün aynı cephede tutulan reformistler, sendikacılar, federasyoncular aslında, varılacak amaçlar bakımından çok değişik tutumlar öneriyorlardı. Ve artık bunların aynı saftan olmalarına olanak yoktu. Önemli olan tek sorun, işçinin yönetime el koymasıydı.

Guevara'nın makamında bir başka gün, bir başka Peroncu ile de karşılaştım. Bu, Peron'un çok yakın arkadaşlarından, eski başbakan Jeronimo Remorino'ydu. Küba'da gübre fabrikası kurmak isteyen bir Fransız firmasının temsilciliğini yapıyordu. Guevara kendisini bu amaçla ziyaret eden Remorino ile uzun uzadıya Lâtin Amerika ve Birleşik Devletler arasındaki siyasal ilişkiler üzerinde konuştu. Eski Başbakan, Birleşik Devletler'in saldırısı umulandan daha ileri gittiği takdirde, Küba'yı Sovyetler'in destekleyip desteklemeyeceklerini öğrenmek istiyordu. Aklını kurcalayan soru, Küba hükümetinin bu konudaki tutumunun ne olduğuydu.

«Amerika, Küba'yı Berlin ya da Taiwan için elde bir koz olarak tutabilir. Askıda olan, çözülmemiş ve Amerika'yı oldukça rahatsız eden bir sürü iş var. Bunların herhangi birinin kendi çıkarına uygun olarak bir sonuca bağlanması için, Amerika pekâlâ Rusya ile, karşılık Küba olmak üzere bir pazarlığa oturamaz mı? Bugüne kadarki Sovyet politikası daima bir ulusal politika kimliğini göstermiştir. Sovyetler'in bu

ulusal siyasetlerine uygun, geçici ve sadece taktik ve strateji sınırları içinde kalan davranışları çok görülmüştür dünya siyaset pazarında. Rusların bugün en çok korktukları şey, dış ülkelerden gelen baskılarla Amerika'nın bir iç kargaşaya sürüklenmesi, bunun sonucu olarak Amerikan tipi bir faşizmin Amerika'da yönetimi ele almasıdır. Bu, Ruslar için Üçüncü Dünya Savaşı'nın başlangıcı demektir.»

Guevara bu yoruma «Böyle bir tutum asla söz konusu olamaz» diye cevap verdi. «Olamaz, çünkü böyle bir tutum, bir Sosyalist ülkenin kendi ahlâk ve ideolojik ilkelerini çiğneyerek, tıpkı bir kapitalist ülkenin yaptığı gibi bir çıkarcı davranışa girdiğini gösterir. Bu sosyalist ahlâkın, enternasyonal ahlâkın inkarı demektir. Böyle bir tutum, bir sosyalist ülkenin, tıpkı bir kapitalist ülke gibi, tüm ekonomik gerçekleri çiğneyerek ve bunları hiçe sayarak, kendi çıkarından başka bir şey düşünmeyen bir sömürü düzeninin davranışına alet olması demektir. Biz, Küba'da sosyalist amaçlar için savaşanlar, Sovyetler Birliği'nin böyle bir davranışa yanaşmayacağına inanıyoruz.»

Onunla, hele büyük kritik konularda herhangi bir tartışmaya girmek mümkün değildi. Girdin mi de, duyacağın sert ve ağır sözlere kulaklarını tıkaman gerekirdi. Bu gibi tartışmalara bir nokta koyabilmek için, o günlerde, Küba'da gözlerini dikip uzaklara bakmak ve ufukta «çelik, hain ve sinsi» bir denizaltı görüldüğü zaman, bu, dünyanın en güçlü ülkesine karşı, Karayiblerin bu küçük adasının sakinlerinin savaşına kimlerin sırt verip vermeyeceklerini beklemekten başka çare yoktu. Çünkü şimdi, ya da sonra bu konuda söylenenlerin herhangi bir gerçek nedene bağlı oldukları iddia edilemezdi.

Remorino ile Borlenghi birbirine taban tabana karşıt siyasal görüşleri olan iki Peroncu idiler. Bu da Peron'un siyasetinin ne kadar oynak ve amaçsız olduğunu gösteren bir başka kanıttı. Borlenghi bir sendikacı idi. İngiliz ya da Alman sendikacı tiplerini andırıyordu. Remorino ise, her şeyin

ötesinde, her şeyin üstünde, «milliyetçi» devlet adamı örneğini veriyordu. Onun Avrupa'daki devlet adamları arasında en çok saygı duyduğu kişi, General De Gaulle idi.

Fakat, tuhaftır, hemen her konuda karşıt fikirler taşıyan bu iki Peroncu, Küba devriminin gelişimine büyük hayranlık duyuyor ve özellikle de bir Arjantinlinin, yani Ché'nin, bu işin içinde olmasına pek seviniyorlardı.

Ché'nin bilinçli ve doğal olarak paradan nefret edişine Remorino hayran oluyordu. Öyle ya, Lâtin Amerika'da iktidarda olan bir devlet adamının paradan nefret ettiği görülmüş, duyulmuş şeylerden değildi. Bu hayranlık, Ché'nin Küba banknotlarına, gerilladaki adıyla, yani «Ché» olarak imza atmasından sonra artık, en son noktasına varmıştı. Guevara, parayı her şeyin üstünde tutan bir anlayışı, bu tutumuyla protesto ediyordu. Bu anlayışı kökünden kazımak, parayı sadece malların değişiminde kullanılan bir araç olduğunu ispatlamak ve bunu uygulamak, Guevara'nın en başta gelen amaçlarından biriydi. Batista devrinden kalıntı, para babaları, artık paralarını saklamak gereğini duymuyorlardı. Çünkü bundan böyle Küba'da para, hayatî ihtiyaçları karşılayan bir kâğıt parçasından başka bir şey değildi. Bu kâğıt parçalarını istif etmenin anlamı yoktu. Onun için, bu haramzadeler bütün paralarını, lüks gazinolardaki kumar masalarında yiyorlar, adeta son demlerinin tadını çıkarıyorlardı. Küba Ulusal Bankası'nın çıkardığı banknotların altına, Guevara, adeta alay eder gibi, «Ché» imzasını atınca, paranın bu kutsallığı hiç değilse Küba'da resmen ortadan kalkmış oluyordu. Ünlü sinema yıldızı George Raft'ın yıllarca önce Havana'da kurduğu kumarhanelerde, kadınlı erkekli sarhoş grupların, kendilerinden geçmiş bir halde, yeşil çuha masalar üstüne kâğıt paraları saçmalarını görmek gerçekten ilginçti. Bu paralar Küba Hükümeti'nin o gün aldığı bir kararla ve «Ché» imzasını taşıyan banknotlarla değiştirilecek ve tamamen piyasadan kaldırılacaktı.

Öte yandan Borlenghi'de, Guevara'nın Jacobin'lerin ah-

lâk anlayışına benzer davranışlarına hayran olmuştu. Hele onun Schwarzmann adında, müstehçen gösteriler yapan bir kabare oyuncusuna karşı olan tutumunu, anlata anlata bitiremiyordu. Bu Schwarzmann, ünlü İngiliz romancısı Graham Greene'nin **Havana'daki Adamımız** adlı romanında anlattığı Başkentin Chinatown bölgesindeki batakhanelerde gösteri yapan adamlardan biriydi. Greene'nin romanında bu gösterilerden biri gerçekten çok iyi anlatılmıştı. İri yarı bir zenci, hemen hemen çıplak bir durumda sahneye çıkıyor ve müstehcen birtakım hareketlerle, müşterilerin cinsiyet itilerini adeta galeyana getiriyordu. Gösteri süresince, zenci, küçüklü, büyüklü ehli hayvanlarla cinsi münasebete giriyor ve akıl almaz daha nice sapıklıklar ve sadistik davranışlarla bu kepazelik son buluyordu... Guevara önce gayet yumuşak bir şekilde bu adamı uyarmış ve oyunlarını durdurmasını istemişti. Schwarzmann, Guevara'yı sıradan bir memur sanarak, bu uyarıya kulak asmamış ve gösterilere devam etmişti. Fakat bir gün, karga tulumba La Cabana kalesinde Guevara'nın karşısına götürüldüğü zaman da şaşırmıştı. Guevara tekrar bu adama, yaptığı işin toplum ahlâkına aykırı bir iş olduğunu ve devam ettiği takdirde ölüm cezasına çarptırılacağını söyledi. Schwarzmann Arjantin uyruğundaydı. Guevara'nın bu sert uyarısını Arjantin Büyükelçisi'ne uçurdu. Elçi Guevara'nın kapısını bu konuda haftalarca aşındırdı ama, Schwarzmann'ın kellesi konusunda herhangi bir olumlu sonuca varamadı. Bu sefer işi resmî ve diplomatik kanallara dökerek, ne yaptı, ne etti bir yabancının, başka bir ülkede ölüm cezasına çarptırılamayacağına dair Küba Hükümeti'nden teminat aldı.

Guevara'nın bu yollarla para kazanılmasına ve hele halkının sömürülmesine aklı bir türlü ermiyordu. Her insan kendi gücüne göre yapacağı iş karşılığında ekmek parası kazanmalıydı. Bundan fazlasına da pek ihtiyaç yoktu. O, bütün yaşamı boyunca, Lâtin Amerika ülkelerindeki gezilerinde sırtındaki giysiden başka bir şeye ihtiyaç duymamıştı. Aç kal-

dığı zaman çalışmış ve para kazanmıştı. Garip bir oluşumdu bu ondaki. Hıristiyan ahlâkı ile ilkel ahlâk onda değişik bir toplum ahlâkı yaratmıştı. Kazandığını başkalarıyla bölüşmek ona çok doğal geliyor ve zaten aklı da bundan ötesine ermiyordu.

Bu çeşit gösterilerin yapıldığı bir İspanyol Kontesinin evinde insan aklının ve havsalasının alamayacağı kadar mücevharat, değerli taş, fildişi heykeller ve sanat eserleri bulunmuştu.

«Mutlaka bunları görmelisin demişti Guevara. Zenginlik ve paranın hangi utanmaz, rezil ölçülere dek vardırıldığını mutlaka görmelisin.»

Bu, dillere destan hazinenin bulunduğu yere girebilmem için, bana kendi imzası ile bir izin kartı vermişti. Doğrusu manzara, Arabistan Gecelerini hatırlatacak, akla getirecek kadar göz kamaştırıcıydı. İspanyol Kontesi Revilla de Camargo'nun bu iki katlı şatosunda bir zamanlar Belçika Kralı Leopold ve İspanya'nın taçsız Kralı Don Juan kalmışlardı. Duvardaki gizli bir kapıdan, büyük bir salona geçiliyordu. Aman yarabbi! Bu salonda neler yoktu ki! Hayatımda, müzeler dışında gördüğüm en değerli sanat eserleri sıra sıra dizilmişlerdi. Porselenler, gümüş takımlar, büyük, kocaman avizeler, Goya ve Murillo'nun tabloları. Daha da neler neler! Bu Kontesin yılda 300 milyon dolar geliri varmış. Bu gelir şeker ve şeker kamışı fabrikalarından geliyormuş. Seksen yaşında Küba'dan ayrılıp, bir başka ülkede yaşamaya karar vermiş. Fakat devrim hükümetinin bütün emlakine el koyduğunu anlayınca hastalanmış ve kısa bir süre sonra New York'ta genel olarak milyonerlerin yattıkları bir lüks klinikte ölmüş.

Nereden ve nasıl geldiği belli olmayan servetinin hükümetçe geri alınmasından sonra hayatın anlamsızlığını anlayıp ölen zengin kontesin tam karşıtı tip ve kişilikte adamlar yetişecekti artık Küba'da. Onlar yaşamın anlamını, o yaşama katkıda bulunarak anlayacak insanlardı. İşte bu YENİ

İNSAN'ın Küba'da ve tüm Lâtin Amerika'da yetişmesi Guevara'nın gerçekleştirmek istediği amaçlardan biriydi.

«Gençlik çok önemli diyordu. Onlar yumuşak, hem de iyi kalıplara yerleştirilecek kadar yumuşak. Zenginliklerle değil, ancak böyle yürekli ve inançlı insanlarla yaşam bir anlam kazanabilir.» Bu YENİ İNSAN tezini gerçekleştirebileceği bir olanak bulamamaktan endişeliydi.

Guevara'nın endişeleri boşa çıktı. Bu tezini uygulayacağı alan bulmuştu. Ben de bu uygulanışı, Küba'da bulunmam nedeniyle çok yakından izledim.

Bir gece kolumdan bir kenara çekerek:

«Bu gece erken yat. Yarın erkenden kalkmamız gerekiyor. Çok iş var.» demişti.

Ertesi sabah da saat beşte otele geldi. Beraberce Plaza de la Revolucion'da birikmiş kalabalığa katıldık. Kalabalığın sayısı üç bini aşkındı. Başlarında hasır şapkalar ve ellerinde Küba bayrağı vardı. Kadınların büyük çoğunluğu askerî üniforma giymişti. Geri kalanlar ise sade, düz giysiler içindeydiler. Bu elbiseliler, Hükümet dairelerinde çalışanlardı. Yani Guevara'nın başında bulunduğu Millî Banka, Planlama Kurulu ve Endüstri Bakanlığı gibi resmî dairelerde çalışanlardı.

Guevara'nın şeker kamışı tarlalarında beraber çalıştığı bu insanlara, o günün sürprizi bizdik. Doktor Granados ve ben. Eski günlerden kalma iki arkadaşını da beraber tarlalara çalışmaya götürüyordu.

Hemen burada itiraf edeyim ki, o zaman Guevara'nın şeker kamışı tarlalarında çalışması bana biraz gösteriş gibi gelmişti. Devletin yüksek makamlarında bulunan kişilerin, çerez kabilinden, daha da çok kendi reklâmları için arada bir böyle işgüzarlıklar yaptığını biliyordum. Bir Başkan, ya da bir Bakan, elinde kazma kürek köylüler arasına karışır, fotoğrafçılar yeteri kadar durumu tespit ettikten sonra, bir ağaç gölgesine çekilir ve viskilerini yudumlayarak, sohbet ederlerdi. Böyle düşünmem, Guevara'ya olan güvensizliğim-

den gelmiyordu. Tamamen aksine. Bu benim, yerleşmiş, klişeleşmiş bazı davranışlar ötesinde, devlet adamlarının çok samimi, içten davranışları olabileceğini hayal edemeyişimdendi.

Meydanda bekleyen otobüslere, kamyonlara atlayan kalabalığa karıştık ve 25 mil kadar ötedeki şeker kamışı tarlalarına geldik. Kamyonlar ardarda yolun bir yanına park ettiler. Kamış bıçakları, hani şu köylülerin bayramlarda ya da şölenlerde gösteri yapmak istedikleri zaman havaya kaldırdıkları, **mochas** denilen bıçaklar, elden ele dolaştırılarak dağıtıldı. Ben de kendiminkini aldım, gömleğimi çıkararak, çalışmaya hazır, bekledim.

«Görüyorum, bu işlerde daha daha pek acemisin.» Guevara yanıma sokulmuş, kimseye belli etmeden, yavaşça bunları fısıldamıştı kulağıma. Yüzünde muziplik yapmaya hazırlanan çocukların ifadesi vardı. İşin içinde bir şeyler olduğunu sezinlemiştim. Nitekim daha tarlalara çıkıp ta, şeker kamışlarının yanına sokulunca, anladım ne demek istediğini Ché'nin. Kamışlardan çıkan toz parçaları insanın vücuduna yapışıyor ve korkunç kaşındırıyordu. Önce aldırmıyormuş gibi yaptım, fakat kısa bir süre sonra, dayanamayarak, herkes gibi ben de sırtıma uzun kollu bir gömlek, ellerime de eldiven geçirdim.

Aralıksız, saat 6.30'dan, 11'e kadar çalıştık. Saat 11'de güneş dayanılmaz bir şekilde beynimize işlemey başlamıştı. Paydos işareti verilince, herkes başını sokacak bir gölgelik aramaya koyuldu. Bu arada öğle yemeklerimizi de yedik. Böylesi bir çalışma düzeninde, her şeyden önce candan bir beraberlik ve kardeşlik duygusu hâkimdi. Bakanların en ileri gelenleriyle, işçiler ve memurlar bir arada ve dostça çalışıyorlar, oturuyorlar, yemek yiyorlar ve eğleniyorlardı. Kadın erkek ayırdedilmeksizin bu insanlara eşit işlem uygulanıyordu. Onlar da aralarında hiç fark gözetmeden, hele hele kadın mı, erkek mi olduklarını hiç düşünmeden, bilinçle, var güçleriyle ha bire çalışıyorlardı.

Çalışmanın ikinci bölümü, saat 15'de başladı ve 19.30'a kadar sürdü. Guevara şeker kamışı toplanmasında ve kesilmesinde gerçek bir uzman gibiydi. Çalışma bitince, yüksekçe bir arabanın üstüne çıktı ve devrimin felsefesi üzerinde kısa bir konuşma yaptı. Bu konuşma çok geçmeden sorulu cevaplı bir sohbet halini almıştı. Bu soruların çoğu siyasal yöntemle ilgili sorulardı. Guevara daha sonra, bana, bu çeşit sohbetlerden halkın bir türlü dile getiremediği, hatta kendisinin bile bazan sezemediği korkularını, endişelerini anlamanın ve bunları giderme yollarının bulunduğunu söyledi. Çünkü bunlar, her devlet adamına sorulan alışılmış basmakalıp sorular değildi. Bunlar, hemen o anda, konuşma anında ortaya çıkan sorulardı ve soranın gerçek duygu ve düşüncelerini yansıtıyordu. Siyasal yöntemle ilgili soruların dışında en çok üzerinde durulan, istilâ konusuydu. İstilâyla ilgili bir soruya karşılık olarak Guevara belinden tabancasını çekip şu cevabı verince ortalığı bir kahkaha ve alkış tufanı sarıverdi:

«Arkadaşlar gelin bakalım, hangimiz daha nişancıyız, deneyelim.» Üç bin kişi tabancalarını çekerek, rastgele sağa, sola ateş etmeye başladılar. İstilâ ile ilgili soru, böylece mermilerle cevabını almış oluyordu.

1961 yılının Şubat ayının sonuna doğru, küçük bir kabine buhranında Castro, Guevara'yı Endüstri Bakanlığı'na getirdi. Guevara daha önce başında bulunduğu daireleri de bu bakanlığın örgütüne aldı. Geniş yetkiler verilmişti kendisine. Bu yetkilerin verilmesinin nedeni, Guevara'nın insanları eğitme, çalıştırma ve kaynaştırmasındaki üstün yetenekleriydi. Küba endüstrisinin mutlaka, gerek verim ve gerekse insan gücü bakımından belirli bir çizgiye varması amacı güdülüyordu. Guevara'ya bütün bu sorumluluklara ek olarak, petrol üretiminin ve toprak reformunun uygulanışını kontrol görevi de verilmişti.

Daha önce bu alanlarda yapılan uygulamalar kusurlu ve çok yavaş yürütülmüş, üstelik te çok zaman yitirilmişti.

Şimdi bütün umutlar Guevara'daydı. Herkes biliyordu ki, o az konuşur ve çok iş yapardı. Ve en önemlisi ıvır zıvır söylentilere aldırmaksızın doğru bildiği yoldan kolay kolay şaşmazdı.

Derhal kolları sıvayıp, ülkenin endüstriyel kalkınmasına girişirken karşı karşıya bulunduğu en önemli sorun, şeker kamışı ihracatına karşılık Japonya'dan temin edilen altmış adet çeşitli fabrikaydı. Bu fabrikalar için yetişmiş eleman gerekliydi. Devrime kadar bu ülkenin halkı, şeker tarımından başka hiç bir işle uğraşmamış, uğraşamamış, her çeşit makina kullanımına yabancı bırakılmış bir halktı. Öte yandan devrimden bu yana iki yıl geçmiş, hâlâ bu fabrikalardan faydalanılmamıştı. Küba'nın hele şu günlerde, tek ihraç maddesi olan şeker kamışı ve şekeri, ülke ekonomisinin gelişmesi bakımından destekleyecek kendi çapında bir endüstri kuruluşuna ihtiyacı vardı.

Guevara, bütün bu işlere girişmeden önce, bu işlerde çalışacak insanları ruhsal olarak teşvik etmenin, onlara bu işin önemini anlatmanın gerekliliğine inanıyordu. Bakanlık adına bir yarışma açarak, en çok verim getiren işçiye bir «Emek Kahramanı» madalyası verileceğini ilân etti. Gece gündüz çalışarak, dört yıllık bir üretim planı hazırladı. Ve gene sokak sokak, mahalle mahalle dolaşarak, geleceğin «Emek Kahramanlarını» göreve çağırdı.

Amerikan basını, Guevara'ya böylesine geniş yetkiler verilmesini devrim ve Hükümet liderliğindeki bir değişim olarak yorumladı. Onlara göre yönetimin ipleri, yavaş, yavaş Castro'dan Guevara'ya kayıyordu. Tabiî bu yorumlar maksatlıydı ve önce Küba'nın öteki Lâtin Amerika Devletleriyle olan ilişkilerini, sonra da Guevara ile Castro ilişkisini zedelemeye yönelmişti. Dünya güçler dengesi Küba'nın o zamanlar, öteki ülkelerde de devrimin gerçekleşmesi bakımından, Lâtin Amerika ülkeleri ile olan siyasal ilişkilerini iyi kollaması ve dostça sürdürmesini gerektiriyordu. Ayrıca başarıya ulaşmış devrime zarar verecek herhangi bir li-

derler çatışmasına asla ve asla göz yumulamazdı, hatta bunun sözünün bile edilmesi korkunç ruhsal çöküntülere yol açabilirdi. İşte bütün bunları çok kurnazca kollayan Amerikan basını, böyle hayalî yorumlarla, bir taşla iki kuş avlamak sevdasına tutulmuştu.

Böylesi oyunların hemen tuzağına düşmeye hazır, bazı kimseler, artık Guevara'yı alaşağı etmenin zamanının geldiğini hatta geçtiğini sağda solda söylüyorlardı. Guevara Bakan olarak yemin edeceği gün, Yedinci cadde ile On sekizinci sokağın birleştiği yerde, yani evinden aşağı yukarı yüz metre kadar ötede, Miramar bölgesinde, protesto amacı ile bir saatli bomba patlamıştı. Bu haber ne radyo ile, ne de gazetede yayınlanmadı ama, Guevara'nın yardımcıları arasında, uzun süre konuşulan tek konu oldu. Guevara ısrarla arkadaşlarına bu bombanın kendisine yöneltilmiş bir suikast olmadığını söylüyordu. Ama insan, her zaman otomobilinde taşıdığı o küçük el bombalarını hatırladıkça, Guevara'nın aksine işin hiç de öyle önemsenmeyecek bir olay olmadığına iyice inanıyordu.

Aslında bu çeşit patlamalar, hele Mart ayı içinde iyiden iyiye ülkeye yayılmış ve hemen her gün bir bölgede bir olay çıkıyordu. Gece olsun, gündüz olsun belli olmayan bir saatte ve belli olmayan bir yerde makinalı tarakaları duymak mümkündü. Hemen her gün, büyük oteller civarında bir saatli bomba ya patlıyor, ya da patlamadan ele geçiriliyordu. Açıktan açığa değilse bile, işte bu çeşit olaylarla, Küba bir istilâ havasına bürünmüştü. Amerikan ajanları hemen her yerde her şeye zarar verecek tertipler hazırlıyorlar ve hatta trenleri bile durdurup soyuyorlardı. Bu ajanların ikisi gidiyor, beşi deniz yoluyla ve ıssız sahillerden Küba'ya sızıyordu.

İşte bu her şeyin birbirine karıştığı, her gün bir olayın patlak verdiği günlerde iki reformist lider, Arjantin Cumhurbaşkanı Frondizi ile Brezilya Cumhurbaşkanı Janio Quad-

ros, Birleşik Devletler'le Küba arasında arabuluculuk yapmaya karar verdiler. Aracıların diplomatik dille, Amerika'ya anlatmak istedikleri, anlatmaya çalıştıkları şey, Küba'ya yapılacak bir istilâ hareketinin, halen yürürlükte olan Amerika-Rusya «Barış içinde birarada yaşama» anlaşmasının çiğnenmesi olduğuydu. Herhangi bir harekete girişmeden, Lâtin Amerika'nın bu iyi niyet elçileri aracılığı ile belki bir anlaşma ortamı bulunabilirdi. Frondizi, Quadros'la görüştükten sonra teklifi Amerikalılara bildirdi. Lâtin Amerika'nın iki büyük ülkesinin aracılığıyla yapılacak görüşmeler, bu konuda doğrudan doğruya Rusya ile yapılacak görüşmelerden çok daha olumlu sonuçlara varabilirdi. Fakat Frondizi bu girişiminde de başka girişimlerinde olduğu gibi bir kez daha yanılmış ve iyi niyetle yapılan aracılık, bir yandan kendi ülkesindeki sağ kanattan tepki görürken, öte yandan, Amerika'da bulunan ve Castro'ya karşı olan mültecilerin de Lâtin Amerika'nın öteki ülkelerinde bulunan sağcılarla ağız birliği ederek, Arjantin Cumhurbaşkanı'na karşı kesif bir karşı propagandaya girişmelerine neden olmuştu. Frondizi bu davranışı ile oturduğu koltuğun yarısını yitirmiş sayılabilirdi.

«Göreceksin bak, demişti bir gece Guevara. Bu girişim hiç bir işe yaramayacak, üstelik Buenos Aires'teki reaksiyonerlerin, hükümet darbesi yapmalarına yol açacak.»

Guevara'nın vaktini, Ülkenin iç işleri kadar, dış ilişkileri de alıyordu. Bonn'a geri dönmeden önce kendisine, Küba'nın Batı Almanya ile ilişkilerini düzenlemesi bakımından uzun ve ayrıntılı bir rapor hazırlamamı söylemişti. Ben iki yıla kadar Arjantin'in Bonn Büyükelçiliği'nde bulunmuştum. Bu bakımdan Batı Almanya Hükümeti'nin bazı tutumları hakkında geniş bilgiye sahiptim. Guevara her şeyde olduğu gibi, dış politika konularında da, belki de başka kimse olmadığından, gereğinden çok uğraşmak zorunda kalıyordu.

Batı Almanya ile Küba'nın ilişkileri, küçük ve önemsiz görünen bir olaydan ötürü biraz bozuktu. Havana'daki Al-

man Ticaret Ateşesi, bir ev kiralamıştı. Bu eve Hükümet makamları devrimden sonra çıkarılan bir kanunla el koymuşlardı. Ve Hükümetin el koyduğu ev, hükümetten habersiz kiralanamazdı. Belki de Ateşe, eski mal sahibi ile anlaşarak ve onu korumak amacıyla, kiralama tarihini, kanunun çıkış tarihinden önce atmış ve işlemin bu evi kapsamayacağını iddia etmişti. Eski mal sahibi halen Küba dışında, mülteci olarak yaşıyordu. Ticaret Ateşesi, böyle bir usulsüz işleme belki de çok düşük bir kira ödemek kaydı ile başvurmuştu. Onun yatırdığı kira, Amerika'da mülteci olarak bulunan ev sahibine dolar olarak, orada bir aracı yoluyla ödeniyordu. Sebep ne olursa olsun, Hükümet bu binaya el koymuştu ve Ateşenin itirazlarının hiç bir geçerliği yoktu. Nitekim, Alman diplomatı evi terketmemekte biraz daha diretince, halk polisi evi işgal ederek el koydu.

Havana'daki Alman Büyükelçisi Kont Karl Von Spreti idi. Bu adam, bir aristokrat alışkanlığı ile, mülkiyet hakkına çok saygı duyar ve onu adeta kutsal bir şey olarak kabul ederdi. Küba'da toprak reformunun uygulanacağını haber alır almaz kederinden hastalanıp, yataklara düşmüştü. Kübalı yöneticiler, o günlerde, Washington'un baskısı ile, Batı Almanya'nın Küba ile siyasal ilişkilerini keseceğine hemen, muhakkak nazarı ile bakıyorlardı. Bu inançla, bir an önce insiyatifi ele alıp, Bonn'la onlardan önce kendilerinin ipleri koparmasının gerekli olduğuna aralarında konuşup, karar vermişlerdi. Böyle bir denemeye de önce bu Ticaret Ateşesini, sınır dışı etmekle başladılar.

Guevara'ya daha önce, çok garip karşıladığım bir olaydan söz etmiştim yazdığım mektuplardan birinde. Bonn'daki Kolombiya Büyükelçisi, öteki Lâtin Amerika devletlerinin de temsilcilerini, elçiliğe davet etmiş ve Başbakan Konrad Adenauer şerefine bir ziyafet düzenlemişti. Kolombiya elçiliğinde görevli bir memur, gizlice bana gelerek, elindeki davetli listesini göstermiş ve yemeğe yalnız Kübalı diplomatların çağrılmadığını söylemişti. Bu durumda ben de, daveti-

ye gönderilmesine rağmen, özür dileyerek gelemiyeceğimi bildirdim.

Bu olaydan iki gün sonra, Batı Almanya Dış İşleri Bakanlığı Lâtin Amerika Masası şefi beni makamına davet ederek, bana, Kolombiya elçisinin yaptığı işlerden haberi olduğunu, fakat Başbakanın nezaketle Büyükelçiye bir tek Lâtin Amerikalı diplomat bile bu yemeğe davet edilmezse, kendisinin de bağışlanmasını istediğini söylemişti. Başbakanın bu sert tepkisinden sonra Kolombiya elçisi zorunlu olarak Kübalı diplomatları da yemeğe davet etmiş ve o gece bütün protokol kurallarını hiçe sayarak, Adenauer önce Küba elçisinin elini sıkmış ve onunla görüşmüştü.

Bütün bunlara rağmen, Batı Almanya ile Küba'nın ilişkileri hiç bir zaman istenen dostane düzeye kavuşamamıştı. Mart ayı içinde, Doğu Almanya'dan gelen bir Ticaret kurulunun, protokola uygun olarak karşılanması da, zaten gergin olan durumu bütün bütün gerginleştirmiş ve Elçi Kont, Küba Hükümeti'ne olayı resmen protesto ettiğini bildirmişti. Zaten bir süre sonra da ilişkiler iyice gerginleşmiş ve artık onarılmayacak biçimde kopmuştu.

Guevara'nın Endüstri Bakanı olarak ilk önemli yurt içi gezisine ben de katıldım. Ché, Camaguey bölgesinde Jatibonico'da petrol çıkması ihtimali çok olan yatakları bizzat görmek istiyordu. Birbirine çok benzeyen arabalardan oluşan bir konvoy halinde gittik Jatibonico'ya. Bu tedbir Guevara'ya karşı girişilecek bir suikast girişimini önlemek içindi.

Yol boyunca uzun uzun bu petrol sorununu konuştuk. «Bugüne kadar diyordu Guevara, Amerikalı dostlarımıza ait, **Shell, Esso** ve **Texaco** gibi petrol kumpanyaları Küba'da yalnız rafineriler kurmuşlar. Venezuela'dan petrolü getiriyorlar, buradaki rafinerilerde gereken şey yapılıyor, ondan sonra da bütün Karayiplere satıyorlar bu petrolü. İşe başladığımızda gördük ki, kendi petrolümüz, ülkede harcanan petrolün yüzde biri bile değil. Onun için kolları sıvadık, dağda, taşta petrol aramaya koyulduk. Hiç kehanette bulunmayı

sevmem, bulunanlardan da hoşlanmam. Ama bu petrol bir fışkırırsa adanın herhangi bir yerinde, biliyor musun Küba'nın ekonomik durumu nereye gelir?»

Petrolü olan bir başka ülkeden petrol almanın daha ucuz olup olmayacağını sorduğum zaman:

«Biliyor musun başımıza ne işler açıldı Amerikan firmaları petrol sevkini durdurmakla bizi tehdit ettikleri zaman? Ne yaptık bu tehdide karşı? Hemen dostlarımızın kapısını çaldık tabiî... Venezuela ile Arjantin'e başvurduk. Ne dediler? Frondizi ağzında bir şeyler geveledi, Betancourt yokuşa sürmeye çalıştı bizi. Bu tehdidin bir gün gerçekleşmesi halinde neler yapacaktık? Komisyonlar kuruldu. Günlerce aylarca tartışmalar, çalışmalar sürdü gitti. Ama başında böylesi bir demokles kılıcı daha ne kadar bekleyebilirsin? Bu bir saat, bir an meselesi. Tabiî hemen Sovyetlere çaktık selâmı, buyur ettik. Başka çıkar yol var mıydı?» diye cevap verdi.

Artık Küba'dan ayrılma vaktim gelmişti. Guevara hava alanına kadar beni götürdü. Yol boyunca Makinalı tüfek birlikleri yerleştirilmişti. Hava alanı, uçaksavar topları ile çevrilmişti. Guevara parmağıyla bunları işaret ederek:

«Gelecekler dedi. Bundan hiç kuşkun olmasın. Ama gelecekleri varsa, görecekleri de var. Bundan da kuşkun olmasın. Yazık ki, onlara dayak atarken yanımızda bulunamayacaksın.»

1961 yılının 2 Ağustosu ile 20'si arasındaki on sekiz gün, Guevara için, her saniyesi yapılması zorunlu işlerle dolu günlerdi. Devrimin iki numaralı adamı, sonraları bu devreyi hiç unutamadığını ve o arada geçirdiği heyecanları hayatında bir kere daha yaşamadığını itiraf edecektir. İşte Guevara'nın bir türlü aklından çıkmayan bu günlerde, Birleşik Devletler Başkanı John F. Kennedy, tüm Lâtin Amerika Ülkelerini esarete sürükleyecek «Gelişme için yardım» (Alliance For Progress) projesini gerçekleştirmek için Uruguay'da, Punta del Este'de bir konferans düzenlemişti.

Guevara'dan ayrılalı henüz birkaç ay olmuştu. Fakat bu arada tarihsel önemi küçümsenmeyecek bir olay, Guevara'yı tekrar görmemi ve onunla konuşmamı gerektiriyordu. Bir uygun zaman ve fırsat kollamaya başlamıştım. Küba ile Birleşik Devletler'in ilişkileri gün geçtikçe gerginleşmiş ve Nisan ayında Amerika'nın desteği ile Kübalı mülteciler adaya çıkmaya başlamışlardı. Bu açıktan açığa istilâ demekti. İstilâ demekti ama bu, gerek Amerikan hükümetinin ve gerekse bütün dünyanın sandığı gibi sonuçlanmamış adaya ayak ba-

san, ya hemen bastığı yerde teslim olmuş, ya da kellesini yitirmişti.

Kendisinden her bakımdan zayıf bir devlete karşı Birleşik Devletler'in giriştiği bu hareket, tüm Lâtin Amerika ülkeleri arasında, Amerikan aleyhtarlığını son noktaya getirmişti. Bu küçük ülke halkları biliyorlardı ki, bugün özgürlük savaşını başarı ile vermiş Küba'nın başına gelenler, yarın kendi başlarına da gelebilir. İşte bu endişe, bu halkların Amerika'ya karşı kinlerini ve hatta nefretlerini gün geçtikçe artırıyordu. Güneyde Rio Bravo'da büyük kitleler her gün sokak gösterileri düzenleyerek, açıkça Amerika'ya küfrediyorlardı. Daha dün, hemen bütün Amerika ülkelerinde, dediği dedik, çaldığı düdük olan Amerika, hele bu olaydan sonra iyice saygınlığını yitirmişti. «Gelişme için Yardım» denilen, Başkan Kennedy'nin uyutucu girişimi, Birleşik Devletler yöneticilerinin yardımsever insanlar oluşundan değil, işte bu yitirilen saygınlığın yeniden kazanılması nedenlerinden ortaya atılmış bir sinsi projeydi.

Fakat, Kennedy'nin sivri akıllı danışmanları tarafından hazırlanan bu projenin bile, Küba istilâsı olayı ile devrilen çamı, yeniden dikmekten çok uzak olduğundan hiç kimsenin en küçük bir kuşkusu yoktu. Bilineceği üzere, Lâtin Amerika kıtasının iki büyük devleti, Brezilya ve Arjantin, Amerika'nın önerisine genel planda «Evet» demişlerdi. Öyle görülüyor ve seziliyordu ki, bu ülkelerin başkanlarının, Birleşik Devletler Hükümeti ile kimsenin bilemediği, bazı gizli anlaşmaları vardır. İstilânın başarısızlığa uğraması yeni Başkan seçilmiş Kennedy'nin durumunu oldukça sarsmıştı. Lâtin Amerika kıtasının bu iki büyük devleti ile anlaşmaya varmak, düşünülen bu kötü durumu, kökünden düzeltmese bile, biraz hafifletebilirdi. Ayrıca bu iki ülkenin başında bulunan adamların, herkesçe kendi halklarının mutluluğu için bazı işler yapmış «reformist» kişiler olarak bilinmesi, öyle tanınması da, Kennedy'nin bu girişiminde özellikle kolladığı nedenlerden biri ve en önemlisi idi. Buna kar-

şılık olarak, bu iki adam da, dünyanın en güçlü devletinin desteği ile, daha uzun süre Başkanlıklarını sürdürebilir ve seçimleri kazanabilirlerdi.

Guevara 2 Ağustos 1961 günü Uruguay'daki toplantıya katılmak üzere Küba hava yollarına ait bir uçakla Havana'dan ayrıldığı zaman Lâtin Amerika kıtasındaki genel durum kaba hatlarıyla işte böyleydi. Punta del Este'ye hareket edeceği günden birkaç gün önce, annesine mektup yazmış, bütün ailesini orada birarada görmek istediğini, bana da geleceği günü haber vermesini söylemiş. Annesi oğlunun bu isteğini tabiî mektubu alır almaz bana iletmişti.

Punta del Este'deki toplantıya katılan ülkelerin bir kesimi ile Küba ilişkilerini tamamen kesmişti. Bir kesimi ile de durum henüz sallantılı idi. Brittania uçaklarından biri ile seyahat eden Guevara ve yanındaki 45 kişilik heyet — ki bunlar arasında ekonomik danışmanlar, uzmanlar, profesörler ve muhafızlar vardı. — Uruguay'da bayraklar ve davul zurna ile karşılanmayacaklarını çok iyi biliyorlardı. Böyle bir şeyi zaten bekledikleri de yoktu. Uçuş yolu üzerinde bulunan Hollanda Gine'sine benzin almak için indikleri zaman, burada kendilerini karşılayan bir Milliyetçi grubun, Guevara'ya armağan olmak üzere işlemeli bir Kürek — yerlilerin kendi küçük botlarında kullandıkları — vermeleri daha önce aksini düşündükleri için onları çok şaşırtmış ve gerçekten sevindirmişti.

Tabiî Konferansta dikkatleri en çok çeken delegasyon, Guevara'nın başkanlık ettiği Küba Devrim Hükümeti'ni temsil eden delegasyondu. Guevara'nın uçağını karşılamak üzere Montevideo'dan Punta del Este'ye yaptığım birkaç saatlik bir otomobil yolculuğunda, delegasyonu görmek için yol boyunca sıralanmış insanlar ve bunlara, belirli bir sınırı geçmemeleri için engel olmaya çalışan polisler ve askerler de Kübalılara gösterilen bu ilginin en açık belirtisiydi. Bu insanların çoğu öğrenci ve işçiydi. Ellerinde Küba bayrakları ve Küba delegasyonuna «Hoşgeldiniz» diyen dövizler taşı-

yorlardı. Herhangi aşırı nümayişten ve bu arada, delegasyon üyelerinden herhangi birisine zarar verecek bir tertipten çekinen Uruguay Hükümeti, gerçekten her yerde çok sıkı tedbirler almıştı. Yoldan geçen arabalarda arama tarama yapılıyor, şüpheli görülen kişiler, geçici olarak nezarete alınıyordu.

Uçaktan inen Guevara ve yanındakiler, doğrudan doğruya alanın konuk salonuna alınmışlardı. Havaalanı ve salon Lâtin Amerika ülkelerinin bayraklarıyla donatılmıştı. Gazetecilerin, televizyoncuların, radyo'nun sorularına cevap veren Guevara ile orada iki laf etmek olanağını bulamadık. Başbaşa kaldığımız zaman ise, vakit gece yarısını geçiyordu.

Güney Atlantik kıyılarına kış iyiden iyiye çöreklenmişti. Guevara daha uçaktan adımını atar atmaz, astımı onu feci şekilde zorlamaya, öksürüğü de artmaya başlamıştı. O gece hiç kımıldamadan, birkaç saat sırt üstü uzanmak zorunda kalmıştı. Küba delegasyonu için ayrılan Otel Playa'nın ikinci katındaydı odası. Durumunu bildiğim için hemen yanma çıktım. Bu katta kesif bir faaliyet göze çarpıyordu. Guevara'nın arkadaşları, aynı Havana'daki çalışma düzenini burda da hemen kurmuşlardı. Odalar ona göre düzenlenmiş, muhafızlar gene yerlerini almışlardı. Gecenin geç saatleri olmasına rağmen, harıl harıl daktiloda bir şeyler yazan kızların başında makinalı tüfekli muhafızlar duruyordu. Sekreter kızların kimi telefonlara cevap veriyor, kimi yemek hazırlıyor ve bu kadar insana göre gerçekten çok küçük sayılabilecek bir yerde, şaşılacak bir çalışma düzeni göze çarpıyordu.

Yatakta sırt üstü uzanmış Guevara'yı astım krizinin oldukça rahatsız ettiği, hattâ zaman zaman dayanılmaz tıkanmalar, sıkıştırmalar yaptığı yüzünden belli oluyordu. Ama bu halinde bile o, her zaman görmeye alışık olduğumuz şakacılığını elden bırakmıyor, odaya giren çıkanla şakalaşıyordu. Pekin'e gittiği zaman başından geçen bir olayı anlattı bana.

Gene böylesi ağır bir kriz, Mao Tse - tung'la görüşürken yakalamamış mı onu? Öylesine korkunç bir krizmiş ki bu, artık bulunduğu yeri, karşısındakinin kim olduğunu düşenmeden, olduğu yere kıvrılmış, hatta çökmüş. Olay Çin Devlet Başkanı'nı o kadar korkutmuş ve endişelendirmiş ki, Mao hemen doktorlarına, astımla ilgili bir Çin tedavi yöntemini uygulamalarını emretmiş. Bu tedavide sinir sistemi, sürekli olarak vücudun çeşitli yerlerine batırılan iğnelerle daima uyanık tutuluyormuş. Bu da derhal ağrıları ve sıkışmaları geçiriyormuş. Fakat bu bile kâr etmemiş Guevara'nın astımına.

«Görüyor musun» diyordu, yüzünde zoraki bir gülümseme ve yavaş bir sesle, «Dünyanın bile karşı koyamadığı Çinlilere karşı koydu bu benim Allahın belâsı astımım.»

Bu ağır astım krizine rağmen, Guevara'nın Punta del Este'de yapmak zorunda olduğu, insan gücünün çok üstünde, binlerce iş vardı. Lâtin Amerika politikasının bütün entrikaları burada, bu otele benziyen başka otellerde çevriliyor, endişeler dile getiriliyor, ihanetler kulaktan kulağa aktarılıyor ve Lâtin Amerika halkları, işte böyle çirkef bir potada kaynayıp duran olaylara umudunu bağlamış, boynu bükük bekliyorlardı.

Punta del Este'de karşılaştığım ilk arkadaş Jorge Carretoni oldu. Carretoni, Frondizi'nin başında bulunduğu Radikal Parti'nin bir üyesiydi ve Frondizi kabinesinde Devlet Bakanı olarak, Hükümetçe önemli sayılan bazı özel dış ilişkilerde ve konferanslarda bulunmuştu. Bana kendisini Guevara ile tanıştırmamı rica etti. Bu tanıştırmanın Elçilik binası dışında olmasını özellikle istiyor ve Guevara'ya söyleyeceklerinin özel ve önemli olduğunu ima ediyordu.

Bunu Guevara'ya ilettiğim zaman, konuşmadan önce, kendisiyle hangi konuda konuşacağını bilmek istediğini söyledi. Guevara'nın oteldeki odasının önünde, sadece onun elini sıkmak, onunla tanışmak için bekleyen birkaç Arjantinli bulunurdu daima. Bu da onca işin içinde vakit kaybından

başka bir işe yaramıyordu. O gece Carretoni'ye Guevara'nın konuşulacak konular hakkında daha geniş bilgi istediğini ilettiğim zaman:

«Ben Guevara ile bazı konuları görüşmek üzere bizzat Başkan Frondizi tarafından görevli olarak geldim.»

Ertesi gün o ve ben, Guevara ile oteldeki odasında buluştuk. Konuşma bir süre havadan sudan konulara değinilerek ve mate içilerek geçti. Ben, konuşmanın önemi ve gizli oluşu dolayısıyla izin istedim ve gitmek üzere kalktım. Fakat ikisi de buna şiddetle itiraz ettiler. Böylece Frondizi ile Guevara arasındaki ilk dolaylı konuşmada ben de hazır bulunacaktım. Bu dolaylı konuşma, birkaç gün sonra Buenos Aires'te Frondizi ile Guevara'yı yan yana ve baş başa getirecektir.

Carretoni'nin Frondizi'den getirdiği öneri şuydu:

Frondizi mutlaka Guevara ile görüşmek istiyordu. Bu görüşme Buenos Aires'te olacak ve son derece gizli tutulacaktı. Küba Endüstri Bakanı önce Brezilya'dan bir resmî davet alacak ve oraya gidecekti. Brezilya'dan da, geldiğini, gittiğini kimse görmeden Arjantin'e uğrayacak ve görüşmeleri sonunda hiç beklemeden Arjantin başkentinden ayrılacaktı.

Guevara, Carretoni'nin bu önerisinden önce, halen Punta del Este'de bulunan Brezilya delegasyonu Başkanı Ekonomi Bakanı Clementi Mariani'den, Başkan Ouadros adına gayri resmî bir davet almış ve hemen bu toplantıyı izleyen gün ise davet resmen Guevara'ya iletilmişti. Guevara bu toplantı için Frondizi'ye herhangi bir karşı öneri verecek durumda değildi. Fakat çaresiz kalınca, Frondizi'nin görevlendirdiği adama kendisini doğrudan, doğruya Punta del Este'den almalarını ve Buenos Aires'e götürmelerini söyledi. Küba ile Uruguay arasındaki ilişkileri geliştirmesi pek muhtemel olan Frondizi ile yapılacak bu konuşmayı kaçırmak istemiyordu. Ayrıca, beraberinde Küba'nın Lâtin Amerika İşleri uzmanı Ramon Aja Castro'yu da götürmek istiyordu.

Guevara'nın Frondizi ile görüşmesi ve daha sonra Brezilya'ya yapacağı ziyaret kesinleştikten sonra, bütün bu olayları bilen biz birkaç kişi, hayretler içinde ve bütün dünyaya «Gelişme için Yardım» maskesi altında yutturulan konferansın aslında Amerikalıların yönettiği sessiz ve derinden bir yeni hınzırlık ve dalavere olduğuna yakından tanık olduk.

Guevara, konferansta, Birleşik Devletler tarafından önerilen «Amerika Projesi»nin geniş ve etraflı bir analizini yaptı. Guevara bu konuşmayı, Amerikan Delegasyonu Başkanı Douglas Dillon, öneriyi daha konferansa sunmadan önce yapmıştı. Bu konuşmada Guevara, devrimden sonraki iki yılda Küba'da ekonomik yönden yapılan ilerlemelerle, önerideki vaadleri karşılaştırıyor, bunlardan sonuçlar çıkarıyordu. Birleşik Devletler'in bu vaadlerini yerine getirip getirmiyecekleri konusunda da ayrıca endişe ve kuşkularını belirtmişti. Sözlerinin sonunda, böyle bir anlaşmaya Küba'nın katılması için gerekli olan koşulları sıraladı. (Guevara'nın bu konuşmasıyla konferansı gerçekten etkilediğini, o zaman Birleşmiş Milletler'deki Ekonomik Komisyon Genel Sekreteri olan Raul Prebisch'in, Küba delegasyonu başkanından bir özel konuşma için randevu istemesinden anlamıştık.)

Devrimci Küba'nın ilkelerinden en küçük bir ödün vermeksizin, Guevara özlü bir konuşmayla, bütün Lâtin Amerika Devletlerini ilgilendiren dertleri ve çözüm yollarını bir bir sıralamış, adeta salonda bulunanları büyülemişti. Konuşmasında, dolaylı olarak sanki Frondizi ve Quadros'la yapacağı konuşmaların hangi temele göre olacağını açıklıyor ve Kennedy'nin önerisine bazı koşullar altında, Havana devrim hükümetinin tümü ile karşı olmadığını anlatıyordu. Bu koşulların başında, her şeyden önce ve her şeye rağmen, Küba'nın Sosyalist Hükümetinin ilkelerine saygı duyulması vardı. Bu sözleri belki bir bakıma Küba'nın güçsüzlüğünün, çok değişik bir tarzda ifadesi olarak da yorumlanabilirdi. Amerikan delegelerine, onların gözlerinin içine bakarak söylediği bu sözler, zaten gergin olan havayı büsbütün elektrik-

lemişti. Cebinden çıkardığı bir kâğıttan, Venezuela'nın ekonomik kalkınmasıyla ilgili gizli bir belge okumaya başladı. Bu belge iki Amerikan resmî Hükümet memuru tarafından hazırlanmış ve kaleme alınmıştı. Belgede Venezuela'nın daha önce verilmiş raporlara uygun olarak ekonomik yönden çok yol aldığını ve böyle giderse, başarının muhakkak sayılması gerektiğini belirtiyordu. Guevara bu belgeyi okurken, Amerikan delegasyonundaki uzmanların yüzü renkten renge giriyordu. Guevara'dan sonra söz alan Birleşik Devletler Dış İşleri Bakanlığı Lâtin Amerika İşleri Müsteşarı Robert Woodward, bu belgenin hazırlanmasında resmî makamların hiç bir rolü olmadığını ve hatta okunan belgenin **New York Times** gazetesinde çıkan bir makaleden özetlendiğini ileri sürmüştü. Delegasyon Başkanı Dillon ise, Woodward'dan biraz daha namuslu davranarak, bu belgenin resmî bir belge olsa bile, Dış İşleri Bakanlığı'nda görevli küçük dereceli bir memurun kişisel görüşlerinden öte bir şey sayılmaması gerektiğini belirtti. Amerikan delegelerinin bu telaşı ve boşuna işgüzarlıkları, belgenin Amerikan Hükümeti tarafından Büyükelçi Teodoro Moscoso'ya gönderildiği ve Caracas'taki öğrenci gösterileri sırasında, elçinin arabasından alındığı kesin kanıtlarla ispat edilinceye kadar sürdü. Bir ay kadar sonra, Guevara'nın konferansta okuduğu bu belge ile ilgili olarak patlak veren olaylar oldukça etkili olmuş ve bütün dünyanın dikkatini çekmişti. Fakat bu olaylar gene de bu belge olayı ile ilgili olarak, Arjantin'de ve Brezilya'da yapılan öğrenci gösterilerinin yanında devede kulak bile sayılmazdı. Frondizi'nin özel danışmanı, Guevara ile konuşmasından hemen sonra Buenos Aires'e hareket ettiği sırada, Arjantin'de, Frondizi Hükümeti'ne karşı bir askerî darbenin olduğu haberi geldi. Ağustos ayının 11'inde, Punta del Este'deki Küba delegeleri yemeğe oturmadan biraz önce, ilgili memurlardan biri gelerek, Buenos Aires'teki radyonun askerî marşlar çaldığını ve yayını sık sık keserek cunta bildirisini okuduğunu haber verdi. Ben o akşam

Guevara'nın masasında oturuyordum. Haberi alınca birbirimize baktık ve vakit yitirmeden onun odasına çıktık. Haber Punta del Este'de bulunan diplomatlar üzerinde bir bomba etkîsi yapmıştı. Bunlardan çoğu sabaha kadar radyolarının başından ayrılmadılar. Radyo sabaha karşı, Frondizi'ye bağlı kuvvetlerin duruma hakim olduğunu, radyonun tekrar Hükümet kontroluna girdiğini ve başkaldıran cuntacıların yakalandığını bildirince, hemen hepsi rahat bir nefes aldılar ve odalarına çekilerek uyudular.

Guevara'nın Arjantin'e girişi, küçük de olsa bazı sorunlar doğuruyordu. Bunların başında Guevara'nın kullanacağı pasaport sorunu vardı. Guevara'nın elindeki pasaport Küba pasaportu idi. Bu pasaportun Arjantin'e girebilmek için Montevideo'daki Arjantin Büyükelçiliğinde vize edilmesi gerekiyordu. Böyle bir işlem, Frondizi'nin özellikle üzerinde durduğu, Guevara'nın gizlice Buenos Aires'e gelmesini tamamen olumsuz duruma getiriyordu. Montevideo'daki Büyükelçi, yaşlı, eski radikal partiden bir adamdı. Arjantin'e gitmek isteyenin kim olduğunu öğrenince dilini yutmamasına ve ortalığı telâşa vermemesine olanak yoktu. Nitekim öyle olmuştu. Elçiliğe yapılan başvurmada yaşlı Elçi uzun uzun düşündükten sonra kafasını kaşımış, Guevara'ya verilecek vize konusunda kendisine birkaç gün izin istemiş, bu konuyu başkente bildireceğini söylemişti. Şifre ile başkente ulaşan haber, Frondizi'nin eline geçmeden tabiî askerlerin, gene askerlerden kurulu gizli servisin ve dolayısıyla CİA'nin eline geçmişti. Gerek Arjantin Millî Emniyeti ve gerekse efendileri olan CİA ajanları, Frondizi ile Guevara arasındaki buluşmaya engel olmamaya, bu konuyu daha sonra Frondizi'ye karşı bir koz olarak kullanmaya karar vermişlerdi. Vermişlerdi ama ne çare ki, cunta hikâyesi olmuş ve her şeyi, bütün bu güzel planları ve düşünceleri berbat etmişti.

Bir yanda konferansta ulu orta şeyler söylenip, bol gevezelik yapılırken, öte yanda davetler, geziler, ziyafetler birbirini kovalıyordu. Buralardaki ciddiyet, konferanstakinden

çok daha fazlaydı. Bu gezilerde lüks otomobiller delegelerin emrine veriliyor, yemeklerde dünyanın en az bulunur yiyecekleri konuklara bol bol ikram ediliyordu.

Bir zamanlar ünlü ve ateşli bir milliyetçi olan Uruguay Cumhurbaşkanı Montevideo'daki şahane yalısında konferansa katılan delegeler onuruna büyük bir kabul töreni düzenlemişti. Başkan Eduardo Haedo'nun tipi ve kişiliği Guevara'nın çok hoşuna gidiyordu. Onu çocukluğundan tanıdığı Arjantin'in Cordoba bölgesindeki zevk düşkünü babacan diplomatlara benzetiyordu. Bu kabul töreninde, kısa zamanda Cumhurbaşkanı ile senli benli olmuşlardı. Guevara Başkan'a, hazırladıkları bir yıllık plan sonunda, Küba'nın hatırı sayılır bir nikel üretimine kavuşacağını anlatıyordu.

«Nikel yatakları Küba'nın güney bölgesinde mi?»

Başkan, biraz da anlamlı olarak Guevara'ya bu soruyu sormuştu. Guevara bir süre düşündükten sonra:

«Sayın Başkan! Küba'nın güneyi yoktur» karşılığını verdi. Haedo, Guevara'nın «Küba'nın güneyi yoktur» derken ne demek istediğini anlamıştı.

«Ama kuzeyi var galiba?»

Bu defa da Guevara Başkan'ın ne demek istediğini anlamıştı. «Evet, diye cevap verdi. Kuzeyi vardır. Bir de Küba'nın Oriente'si vardır.» Guevara Oriente derken, Küba'daki devrimin başladığı iç bölgeleri kastediyordu.

Punta del Este'den dönüşünde Havana televizyonunda yayınlanan bir programda Guevara, Uruguay Cumhurbaşkanı'nı övmüş ve Haedo'nun «nüktedan, zeki bir kimse olduğunu» belirttikten sonra, konferans boyunca kendisiyle yakın bir dostluk kurduğunu, beraberce bol bol **mate** içtiklerini söylemişti.

Oysa Guevara Uruguay Başkan'ı için hiç de aynı şeyleri düşünmüyordu. Bir konuşma sırasında, Guevara'nın Küba'nın nüfusu konusunda verdiği rakamlara inanmamış ve:

«Sanırım yalnız solda bulunanları sayıyorsunuz» demişti. Guevara buna şöyle cevap verdi:

«Hayır solda bulunanları değil, istilâ için gelip de bize katılanları söylüyorum.»

Orada bu konuşmaya tanık olan herkes Guevara'nın istilâ hareketine katılarak gelen ve Küba'da kalan yüzlerce tutukludan söz ettiğini anlamıştı.

Üstü küllenmek istenen bu çeşit konuşmalardan biri de, Başkan Kennedy'nin Lâtin Amerika konularındaki özel danışmanı Richard N. Goodwin'le olmuştu. Gerek Küba'da ve gerekse Amerika'da maksatlı olarak önemsenmeyen bu görüşme, bir gerçeği ortaya çıkarması bakımından önemliydi. Goodwin konuşması sırasında Guevara'ya Frondizi ve Quadros ile görüşmesinin Başkan Kennedy tarafından istendiğini, belki de o anda konuştuğu dile hâkim olamaması yüzünden ağzından kaçırmıştı.

Gerçekten de bazı olayları yakından bilen bizler için, düşününce, oyunun birbiri arkasından çorap söküğü gibi çözülmesinin nedeni ancak böyle açıklanabilirdi. Quadros'un daveti, Frondizi'nin özel danışmanını yollaması ve bütün bunlardan sonra Goodwin'in Guevara ile konuşmak istemesi. Tabiî bunların hiç birisi sebepsiz ve plana bağlı olmadan yapılacak işlerden değildi. Bütün olaylar öylesine süratli olmuştu ki ve her şey öylesine kolaylıkla çözülmüştü, ki, şaşmamak elde değildi.

1961 yılının 18 Ağustosunda Guevara Arjantin Hükümetince, emrine verilen küçük bir uçakla Buenos Aires'e uçtu. Beraberinde Küba hükümetinin danışmanı Aja Castro ve Frondizi'nin temsilcisi Carretoni vardı.

Uçağı Buenos Aires'de Frondizi'nin askerî danışmanı olan bir Albay ve birkaç yüksek dereceli memur karşıladı. Bu Albay hiç bir yerde, hiç kimseye, hiç bir şey söylemeksizin başkentin 20 mil ötesindeki bir küçük askerî hava alanına inen adını sanını bilmediği konuğu alacak ve en küçük tedbiri ihmâl etmeksizin söylenilen yere getirecekti. Albay karşısında haki üniformalı, çizmeli, bereli ve sakallı bir binbaşı ile karşılaşınca ne yapacağını şaşırmış ve önemli

konuğun bu binbaşı olduğuna bir türlü inanamamıştı. Hele Ché'yi tanıyınca, hayreti ve şaşkınlığı bütün bütün artmıştı. Uçaktan inen Ché, albaya fiyakalı bir selâm çaktıktan sonra:

«Ben binbaşı Guevara, albayım. Sanırım beni götüreceğiniz araba bu?» diye sormuştu.

Başkan Frondizi Olivos'taki Cumhurbaşkanlığı sarayında, Ché'nin gelmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Telâşı sebepsiz değildi. Halen Küba uyruğunda olan Guevara'ya askerî istihbaratın bir suikast yapmasından korkuyordu. Fakat bu endişesini ne ailesine, ne de en yakın arkadaşlarından hiç birine açmamıştı.

Guevara Başkanlık sarayına geldiğinden biraz sonra Frondizi ile başbaşa, çok sıkı kapatılmış kapılar ardındaki görüşmelere başladı.

«Arjantin, dışardan petrol ithalini durduracak. Bu bize yılda aşağı yukarı 200 milyon dolara maloluyor.»

«Aynı durum Küba için de söz konusudur» demişti Guevara. «Daha önceki deneylerimizden biliyoruz ki, Amerikan firmalarının yatırımı, kitaba, deftere geçenden daha düşük. Bu adamlar ülkemizde kazandıkları parayı defterdeki yüksek yatırım üzerinden dışarı çıkarabiliyorlar. O zaman şu oluyor. Bu firmalar, yatırım olarak koydukları paradan daha fazlasını bir iki yıl içinde tekrar geri alıyorlar.»

İki devlet adamı arasındaki bu ekonomik dertleşme oldukça uzun sürdü. Fakat Frondizi'nin dilinin altında bütün bu konuşulanlardan başka bir şey olduğu muhakkaktı. Nitekim bir süre sonra baklayı ağzından çıkardı:

«Küba ya da bir başka Lâtin Amerika ülkesi, kıta dışında herhangi bir askerî pakta dahil olmaya kalkarsa, biz buna anlayış gösteremeyiz. Küba'nın şu günlerde Varşova Paktına katılacağına dair söylentiler var. Eğer bu gerçekse, Küba'nın bundan böyle bizler tarafından bir Lâtin Amerika Devleti sayılması olanağı yoktur.»

Guevara Frondizi'nin bu haklı telâşına gayet soğukkanlı, şu cevabı vermişti:

«Böyle bir girişim, bizim yapmayı asla göze alamayacağımız bir risktir her bakımdan. Böyle asılsız iddialar, en ufak bir yorgunluk belirtisi göstermeden yürüyen Küba devrimini yozlaştırmak gayretkeşliğinde olan kötü niyetli kişilerin hasta hayallerinden doğmaktadır. Gerek Sovyet Rusya'dan ve gerekse öteki sosyalist ülkelerden askerî yardım aldığımızı saklamıyoruz. Ama bugüne kadar bu yardım aldığımız devletlerden hiç biri ne Küba'ya böyle bir öneride bulunmuş, ne de Küba hükümeti bunu ima eden bir girişime geçmiştir. Bugün Küba, hiç bir koşulla, hiç bir pakta bağlanmaksızın herhangi bir ülkeden askerî yardım görebilir. Ama bu tip yardımlaşmaya Amerikalıların aklı pek ermez.»

Guevara'nın verdiği bu kesin açıklamadan sonra Frondizi sözü başka bir yere kaydırmış, bugün iş başında bulunan iktidarın, yavaş yavaş demokratik düzene dönüp dönmeyeceğini sormuştu. Guevara, bunun çok kereler, çeşitli Lâtin Amerika ülkelerinde denendiğini ve hiç bir olumlu sonuç alınmadığını belirttikten sonra şöyle demişti Başkan'a:

«Gene iç politika çamurlarına ülkeyi sokmak istemiyoruz. Gene zavallı Küba halkını çıkarından başka bir şey kollamayan, ahlâksız politikacıların kucağına atmak istemiyoruz. Halkın bugüne kadarki bütün iyi niyeti ve emeği, bu boş parti ve siyaset kavgaları yüzünden heba olup gitmiştir. Biz iki yıldır halkın kafasından bu çirkin politikacı hayalini silmeye çalışıyoruz. Varılmış olan bir noktadan sonra, geri dönüş söz konusu olamaz.»

Guevara ve Frondizi kapalı kapılar arkasında böylesine hararetli tartışmalar yaparlarken, bütün Arjantin'deki resmî dairelerde odadan odaya bir fısıltı dolaşıyordu:

«Ché Arjantin'e gelmiş.»

Uzun süren tartışmalardan ve karşılıklı fikir alış verişinden sonra, iki devlet adamı toplantı yaptıkları salondan

ayrıldılar ve öteki odada bekleyen Bayan Frondizi ve kızının yanına gittiler.

Frondizi odasının kapısını açar açmaz karısına ve kızına «İşte Ché karşınızda» demişti. Bayan Frondizi ve kızı Ché'yi gerçek bir saygıyla selâmladılar.

Bayan Frondizi Guevara'nın yemeğe buyurmasını ve pirzola sevip, sevmediğini sordu. Guevara bir kahkaha atarak:

«Sevmek mi? Bayılırım bile!» diye cevap verdi. «İyi kızarmış pirzola, Caballo, yanında kızarmış patatesler. Mis gibi!»

Bu yemek Guevara'nın Arjantin'de yediği son yemek oldu.

Frondizi ile aralarında varılan anlaşmaya göre, görüşmelerden sonra Ché hemen Havana'ya dönecekti. Fakat yemekten sonra Guevara Cumhurbaşkanından bir ricası olduğunu söyledi. Hasta ve şu günlerde ölmek üzere olan teyzesini görmeye izin vermesini istiyordu Frondizi'nin. Cumhurbaşkanı bunu memnuniyetle kabul etti.

Arabanın içinde Ché mümkün olduğu kadar kendisini saklamaya çalışıyordu. Sekiz yıl önce terkettiği sokaklardan geçiyorlardı şimdi. O zamanlar kimsenin tanımadığı Guevara, bir ara şu geçtiği caddede durup, arabadan atlasaydı şu fısıltıyı duyacaktı çevresinde:

«Ché burada imiş!»

Bu fısıltı öyle yaygın bir duruma gelmişti ki, Arjantin Başbakanı radyodan bir bildiri yayınlayarak, Küba Endüstri Bakanı Guevara ile Cumhurbaşkanı arasında kısa süren bir konuşma yapıldığını resmen açıklamak zorunda kalmıştı. Bu zavallı Başbakan şaşkınlıktan ne yapacağını bilemiyordu. Çünkü Frondizi onu bile toplantının yapılacağından haberdar etmemişti. Başbakan bu durumda, namusu kurtarmak için istifa etmek zorunda kalmıştı.

Bu haber resmen radyo ile ilân edildiği zaman, Gueva-

ra Montevideo'ya hareket etmişti bile. Orada hiç vakit yitirmeden doğru Brezilya'ya uçtu.

Burada da karşılama töreni Arjantin'deki gibi, hatta ondan daha basit olmuştu. Fakat Arjantin'de Başbakanın başında patlayan kabak, burada daha da kötü durumlar yaratmıştı. Başkan Quadros, Planelto sarayında Guevara'yı karşılamış ve bir konuşma yapmıştı. Guevara konuşmadan anlamıştı ki, Brezilya Cumhurbaşkanı kendisine bir nişan takacaktır ve sade de olsa, sarayda daha önce anlayamadığı bir tören havası vardır. Bu gibi diplomatik ilişkilerde adet olduğu şekilde, bu durumda kendisinin de Başkan'a nişan vermesi gerektiğini biliyordu. Fakat ne çare ki, buna hiç hazırlıklı değildi. Fakat ne olursa olsun Guevara kendini toplayarak, Cumhurbaşkanına cevap verdi. Konuşmasında nişanı, devrimi gerçekleştiren Küba halkı adına kabul etmekten büyük gurur duyduğunu, naçiz şahsının yapılan işlere kıyasla hiç bir önemi olmadığını belirtti.

Quadros'un Guevara ile konuşmaları, Frondizi ile olan konuşmalarından hemen hemen farksızdı. Varşova Paktı konusu, Küba'nın demokratik rejime kaydırılması konusu ve öteki Lâtin Amerika sorunları bir bir ele alınıp, gözden geçirildi. Ché'nin Rio de Janeiro'ya geldiği haberi halk arasında yayılınca, ellerinde Ché'nin fotoğrafı ve Küba bayrakları olduğu halde binlerce insan sokaklara dökülmüştü. Bütün diledikleri bir kere olsun Guevara'yı görmekti. Bu gösteri öylesine had dereceye varmıştı ki, Cumhurbaşkanı Quadros, sağ kanattan gelen aşırı hücumlara dayanamamış ve Guevara'nın ziyaretinden bir hafta sonra istifa etmişti.

Öte yandan Kübalı mültecilerin isteğine uymayarak, Küba'yı bombardıman etmekten vazgeçen Başkan Kennedy de gene sağ kanattan ve özellikle Amerika'daki mültecilerden gelen ağır suçlamalara karşı koymak zorunda kalmıştı.

Bilindiği gibi Guevara'nın gadrine uğrayan bu üç başkandan Quadros, Ché'nin ziyaretinden bir hafta sonra istifa etmiş, gene bu konuda, sağ kanadın aşırı hücumlarına he-

def olan Frondizi Hükümeti, yedi ay sonra bir cunta darbesi ile devrilmiş ve Başkan Kennedy ise iki yıl sonra Dallas'ta öldürülmüştü.

Guevara «Ben yatakta ölmem» diyordu. Bunu söylediği zaman Montevideo'daydı ve Üniversite gençliğinin düzenlediği bir gösteride atılan bir bomba hemen yanıbaşına düşmüştü.

Ardarda katıldığı savaşlarla, sinir sistemi çelikleşmiş olan Guevara, diplomatik alanda en zarif ve ince işleri başarmasını da bilmişti. Bu sertlik ve bu incelik onun gerçek kişiliğini ortaya koyan iki önemli özelliğiydi.

VI

1963, bütün Lâtin Amerika için, bir kargaşa, bir karışıklık yılı oldu. İnkalardan kalma Valle de la Convencion'da, köylüler, Peru'da ilk tarım sendikalarını örgütlemiş olan bir adamın önderliğinde çarpışıyorlardı. Arjantin'de üniversiteye devam etmiş bir tarım fakültesi öğrencisi olan Hugo Blanco, Castro devrimi sırasında Küba'nın içinde bulunduğu duruma benzer koşullar altında elinden geleni yapıyordu. Orta sınıf, askerî hükümeti istemiyor; öğrenciler sokaklara dökülmüş, rejim taraftarlarıyla çarpışıyor ve köylü kitleleri, örgüt ve önder arıyorlardı.

Brezilya'da, köylü birlikleri, Başkan Joao Goulart'ın sözüm ona onayı ile gelişiyordu. Goulart, sendikalarda ve aydınlar arasındaki solculara, gün günden çok güvenen ve bağlanan bir milliyetçiydi.

Venezuela'da, güçlü durumdaki Komünist Partisi'nin örgütleri, Başkan Romulo Betancourt'un hükümetine karşı, kendilerini gözü kapalı dövüşe atmışlardı. Bu örgüt, çeşitli sınıfların, yönetimden hoşnut olmayan ve bir tek ideolojik ve askerî güç biçiminde bir araya gelmeye hazır olan üyeleri tarafından destekleniyordu.

Arjantin de, bir iç savaşın eşiğindeymiş gibiydi. Başkanlıktan indirilmiş olan Frondizi, Plate Irmağı üzerindeki ıssız Martin Garcia adasında, silâhlı kuvvetlerin tutsağı durumundaydı. İş olmadığı için yüzlerce fabrika kapanmıştı. Endüstrinin ancak bazı dalları, o da yarı verimle çalışıyordu. En azından altı yüz bin işsiz, iş aramak için kentlere ve kasabalara doluşmuştu. Silâhlı kuvvetler içinde ise, hiç görülmemiş, hiç beklenilmedik şeyler oluyordu. Hava kuvvetlerinde, çavuşlar komiteler kuruyorlar, deniz kuvvetlerindeki erler, hücre örgütleri meydana getiriyorlardı. Hava kuvvetleri komutanlarının giriştikleri sayısız tertiplerden biri, kumandan kademesinde olamayanlardan meydana gelme bir grup tarafından son anda bastırıldı ve subaylar tutuklandı. Donanma gemilerinde, bildiriler basılıp dağıtılıyor, filonun Karayip'lere götürülmesi isteniyordu. Karayip'lerdeki 1962 Ekiminde patlak vermiş olan buhran, Küba'ya karşı birleşik bir silâhlı müdahale olanağını yaratmıştı. Sonunda, sokakları dolduran işsizler, silâh istemeye başladılar. Sözün kısası, en azından dört ayrı askerî hareket hazırlanıyor ve yeni hükümet, istikrarı sağlayamıyordu.

İşte tam bu sırada, bir haber aldım: Guevara'nın beni hemen görmesi gerekiyormuş. Haberi getiren adam, Havana'ya bir uçak bileti uzattı ve en kısa zamanda hareket etmem gerektiğini bildirdi. Ben de öyle yaptım.

Herhangi bir Lâtin Amerika ülkesinden Havana'ya gitmek isteyenler Küba'nın nasıl afaroz edilmiş olduğunu kolayca anlayabilirlerdi. Yolculuğumu, Prag, Shannon, Oxford yolu üzerinden yaptım. Amerikan ablukasının yarattığı güçlükler, uçağımız arızalanıp da, tamiri ve yedek parça alınması gerektiği zaman daha iyi anlaşıldı. Kuzey Kutup dairesinden geçerken, fazla alçaldığımız için, uçağın buz eritme tertibatı bozulmuştu. Bu yüzden, Newfoundland'de, Gander'e iniş yapmak zorunda kaldık. Burada, büyük bir Amerikan üssünün kalıntısı vardı. Bu üs, İkinci Dünya Savaşı sırasında, Avrupa'yı bombalayan uçan kalelerin hareket nok-

tası olmuştu. Depolar, tıka basa yedek parça doluydu, ama yetkililer bir iğne bile vermeye yanaşmadılar ve Küba uçağı, bir Kanada uçağının gerekli yedek parçayı getirmesine kadar, tam bir hafta, sıfırın altında yirmi beş derece soğukta, bu ıssız Newfoundland kasabasında yatmak zorunda kaldı.

Ablukanın etkileri, Havana hava alanında açıkça görülüyordu. Her yanda bir savaş havası hakimdi. Her yere koca koca afişler asılmıştı. Bunlar, «Ya vatan, ya ölüm» ya da «Silâha davranın» yazılarıyla doluydu. Ben Havana'ya indiğim sırada, füze üsleri dolayısıyla patlak veren buhran, Kennedy ile Kruşçev'in Küba'nın geleceği üzerindeki konuşmaları ve dünyanın bir nükleer savaşın eşiğine gelmesi üzerinden ancak iki ay geçmişti. O sırada gerginlik biraz yumuşamışsa da, Ekim'deki durumun ne olduğunu kestirmek güç değildi.

Guevara'nın, beni karşılamak üzere yolladığı memur, Cubanacan'da kalacağımı söyledi. Cubanacan, eskiden, adadaki zenginlerin muhteşem malikaneleriyle dolu olan mahallenin yeni adıydı. Başlangıçta bu çağrının nedenini anlamamıştım. Birkaç saat sonra Guevara, bunun nedenlerini kendisi açıkladı.

«Seni kaçırdık Fatso», diye güldü. «Başına gelecekler, benim insafıma kalmış! Ama, korkma sakın. Biraz konuşalım diye çağırttım seni buraya.»

Gerçekten de öyle oldu: Oturup uzun uzun, genel olarak Lâtin Amerika ve özellikle Arjantin hakkında konuştuk. Bu konuşmalarımız Şubat'ın 2'sinden Nisan'ın 10'una (1963) kadar sürdü. Guevara ile birlikte Lâtin Amerika devrimi sorununu, Küba'nın geleceğini ve kendi durumunu gözden geçirdik.

Guevara, kapitalist dünyanın, artık eskisi gibi körü körüne Amerika'ya boyun eğmeyeceğinden emindi ve Küba'nın bu fırsattan yararlanması gerektiğini söylüyordu. Sözlerini desteklemek için de, Başkan Kennedy'ye, Fransa'nın

Küba'yı tutmasından dolayı, bu ülkeye karşı bir misillemeye girişmesi için baskı yapıldığını örnek gösteriyordu. Ama Guevara, böylesi bir misillemeye girilebileceğine inanmıyordu. Sovyetler Birliği'nin, Çin'e karşı herhangi bir harekete girişmesi de aynı şekilde olanaksızdı. Hiç kuşkusuz, iki durum arasında fark vardı. Sosyalist ülkeler arasındaki çatışmalar, Guevara için çok daha önemliydi: Bu, uluslararası proletaryanın gücünü ispatlıyordu. Bu bakımdan, savaştan sonraki ittifakların dağılması sırasında, Küba, bir yandan bağımsızlığını elde etme fırsatını bulurken, öte yandan da, tek başına kalmaktan pek haklı olarak endişelenmişti. Kapitalist ülkelerin bölücü hatalarının gün gibi ortada olduğu, kavgaların artık saklanılamaz duruma geldiği, anlaşmazlıklar içindeki bir büyük ailenin üyelerinden biri olmak, Guevara'yı üzüntüye boğuyordu.

Bu durum, onu şu karara sürükledi: Küba'nın, Lâtin Amerika ile olan ilişkilerini pekiştirmesi, onarması gerekti. Ama, bu ancak, öteki ülkelerde devrimler olduktan sonra yapılabilecek bir işti; çünkü, aradaki bağlar, ayrı siyasal görüşlerde olan ülkelerin ilişkileri üzerine kurulamazdı.

Guevara, Lâtin Amerika'nın gerçek durumu üzerinde uzun boylu düşünmüş, araştırma yapmış ve bu durumda neler yapılabileceğini bulmaya çalışmıştı. Mademki kapitalist Lâtin Amerika, sosyalist Küba ile birarada yaşamayı kabul etmiyordu, o halde yapılacak iş, Küba'nın, bütün devrimcilere, kendi ülkelerindeki kapitalizmi ortadan kaldırmaları için yardım etmesiydi.

Guevara ile ilk uzun boylu tartışmamız, füze üsleri buhranı konusunda oldu. Rusya, Küba'nın askerî güvenliğini sağlama amacıyla füze verme önerisinde bulunmuş ve füzeler, 1962 Ekim ayında adaya varmıştı. San Cristobal yakınlarında ağaçlıklı bir bölgede rampalar kurulmuş ve kısa bir süre içinde, Washington'u hedef alabilecek orta menzilli füzeler atışa hazır duruma getirilmişlerdi. Ama, Ekim'in 28'inde, Amerika'nın tehditkâr bir notasını alan Kruşçev, füzeleri

geri çekme kararını vermişti. Yetmiş iki saat içinde, bütün füzeler, kendilerini adaya getirmiş olan gemilerin içindeki eski yerlerini almışlardı.

Ché, «Fidel bunu duyunca,» diye anlatmaya başladı, «kulaklarına inanamadı. Haberi ilk defa, doğru olup olmadığını öğrenmek için telefon eden yabancı bir gazeteciden duydu. Gazeteciler, füzelerin geri çekileceği konusundaki resmî Sovyet bildirisinin açıklanmasından önce durumu haber almışlardı. Telefondaki gazeteci, elindeki telgrafın tam metnini Fidel'e okudu. Hiç bir kuşkuya yer yoktu. Ruslar, bize danışmadan Küba ile ilgili bir konuda karar vermişlerdi. Fidel sunturlu bir küfür savurdu. Ben de küfrettim. Fidel, o andaki gerginliğini atmak için, dönüp duvara bir tekme attı. Duvarda koca bir ayna asılıydı. Fidel'in tekmesiyle, ayna paramparça oldu ve büyük bir şangırtıyla camlar yere boşandı. Bir an sustuk. Sonra, daha soğukkanlı, oturup durumu gözden geçirmeye başladık.»

Guevara'ya, Sovyetler'in tutumu konusundaki yorumumun, Ruslarınki ile aynı olduğunu, ama bunun, Ruslardan yana olduğum anlamına gelmediğini anlattım. Bence, füze sorunu, Küba'nın geleceği konusunda Kennedy ile yapılan görüşmeler üzerindeki dikkati bir başka yöne çevirmek amacıyla Ruslar tarafından yapay olarak yaratılmış bir buhrandı. Eğer bu buhranı yaratmamış olsalardı, görüşmeler, sorunun can damarına, yani Castro rejiminin varlığına kadar uzanacaktı. Ruslar, bu yolla, Kennedy'ye, Küba sosyalizminin de sonu demek olacak olan zafer yerine, bir siyasal zafer vermiş oluyorlardı.

Guevara, «Evet, mümkün,» diye mırıldandı. «Ama, asıl sorun bu değil. Asıl sorun şu: Küba, egemenliğini Rusların eline teslim etmeli mi? Bu ülkenin, yeni bir boyunduruğu ses çıkarmadan yutamayacak kadar fazlasıyla, boyunduruk altında kaldığını anlamamış olabilirler mi? Bunu, sana nasıl anlatacağımı bilemiyorum. Bu, aslında felsefî bir sorun. Eğer uluslararası sosyalizmde, ulusal ayrılıklara karşı anla-

yış gösterilmeyecekse, bu işten elimizi ayağımızı çekelim, daha iyi. Sosyalist ülkeler, büyük olmanın, sosyalist olmaktan daha önemli olduğunu sanan büyük güçlerin, küçük ülkelere davrandığı tarzdaki bir davranış karşısında olduklarına inanacaklar.»

Guevara, Rusların, dünyanın geri kalan bölgelerindeki herhangi bir durum için Küba'yı pazarlık konusu yapmayacaklarına hâlâ inanıyordu. Tıpkı iki yıl önce inandığı gibi. Ama, Sovyet koruyuculuğunun, Küba'nın bağımsız bir ülke olarak girişimini baltalayacağını düşünüyordu. Bu açıdan alındığı zaman, o yıl içinde olan iki olay açıklanabilir duruma geliyor: Bunlardan birincisi, Kübalıların, Rusya tarafından ileri sürülen atom aleyhtarı pakta katılmayı kabul etmemeleri; ikincisi ise, büyük kasırganın yaptığı zararları onarmak için önerilmiş olan Sovyet yardımının koşulları üzerindeki öfkeli tartışmadır.

Bir ulusal kimliği sürdürme savaşı, çok daha basit şekillerde de kendini gösteriyordu. Meselâ sigara konusunda: Genellikle Amerikan markalı olan eski sigaraların yerini, Küba markalı sigaralar almıştı: Armoas, Dorados, Criollos. Gangster ve kovboy filmleri televizyon stüdyolarının arşivlerinde örümcek bağladı ve eskiden New York ya da Miami ile yarış edebilecek biçimdeki neonlu reklâmlar yavaş yavaş ortadan kayboldular. İngilizcenin, uzun yıllar boyu, ticaret ve tüketim ekonomisi üzerinde sürmüş olan egemenliği, artık sona ermişti: yeni reklâmlar ve genel olarak mağazaların adı, İspanyolca idi.

Bu bir bakıma, hiç bir zaman mutlak abluka olmamakla beraber, 1963'te doruk noktasına ulaşan dış ablukaya karşı, Küba'nın bir iç abluka meydana getirmekle verdiği cevaptı. Havana sokaklarında, yarısı boyalı, yarısı macunlu, bir yanı ezilmiş, boyası dökülmüş arabalar göze çarpıyordu. Kitle taşıt araçlarının kapıları gacır gucur sesler çıkararak zorlukla kapanıyor, devamlı kullanılmaktan ve yedek parça yokluğundan, motorları güç bela çalışabiliyordu. Tarlalarda

yüzlerce traktör, çalışamaz durumda yatıyor, başka araçlar için gerekli parçaları arayan makinistler için, birer yedek parça deposu görevi görüyorlardı.

Bu durumun bir tek nedeni yoktu, çeşitli dış etkilerin bir araya gelmesi işlerin bu yola dökülmesine neden olmuştu. Bu nedenlerden en büyüğü abluka idi. Abluka, teknisyenler arasında genel bir korkuya yol açmıştı. Teknisyenler, bir yolunu bulup başka ülkelere göçmek için can atıyorlar ve çoğu kere de aradıkları yolu buluyorlardı. Önemli nedenlerden bir başkası da, devrimin iş başına getirdiği yöneticilerin tecrübesizliğinden dolayı üretim ve yönetimde meydana gelen buhrandı.

Guevara bu konuda şöyle diyordu: «Küba endüstrisini yoluna koymak için, yapı malzemesi imal etmek zorundayız: Çimento, tuğla, kiremit gerek bize: Ateş tuğlası bulamadığımız için, şu anda iki tuğla ocağı çalışamaz durumda. Hatta civata ve somunları bile yeniden yapmak zorundayız. Tekstil fabrikalarının bir kesimi, ipliklerin bozukluğu yüzünden kapandı. Ayakkabı endüstrisine gelince; bir yetkilinin, büyük atelyeler çalışmaya başlamadan önce, küçüklerin kapatılmasını emretmesiyle başımızı soktuğu belâdan, sıyrılmaya çalışıyoruz.»

Guevara, Endüstri Bakanı olarak, Küba endüstriyel ekonomisini kıvrım kıvrım kıvrandıran bin bir çeşit sorunu çözebilmek için bütün enerjisini ve hayal gücünü kullanıyordu. İsteklerinde acımasızdı. Ama herkes, bu istekleri ses çıkarmadan yerine getiriyordu; çünkü en başta Guevara, kendisine karşı acımasızdı. Buna rağmen, her gün beraber olduğumuz o sıradaki durumunu özetlemek istersem, içinde bulunduğu savaş, o pek ünlü iyimserliğinin temeline dinamit koyuyordu demem gerekir. Dağlar gibi yığılan istatistikler ve üretim yöntemleri üzerindeki raporlar altında, bütün hünerleri boşa çıkmış, esprisini yitirmiş gibi bir durumu vardı. Füze üsleri buhranından önce, Amerika'nın Küba'ya bir silâhlı saldırıda bulunabileceği ihtimali, savaşçı Guevara ile En-

düstri Bakanı Guevara arasında sıkı bir bağ kurmuştu. Ama 1963'te, Guevara, Küba rejiminin sağlamlığı ve dengesinin, büyük ölçüde, dünya güçlerinin karşılıklı etkilerine bağlı olduğunu ve Küba, intihar demek olacak herhangi bir tehlikeyi göze almadan hiç bir şeyi kendi başına değiştiremeyeceğini farketmeye başladı.

Küba'nın yeni durumunu farkeden daha başkaları da vardı. Yenik düşmüş ve büyük bir öc alma duygusuyla dolup taşan Kübalı sürgünler de bunlar arasındaydı. Bu sürgünler, kendi aralarındaki bölünmelerle, bu yüzyılın sürgün toplumları içinde gerçekten bir ayrıcalık meydana getiriyordu. 1917' den sonra, Rus soyluları, Avrupa'nın büyük kentlerindeki yaşama ayak uydurmuşlardı. Bir başka aşırı uçta, İspanyol Cumhuriyetçileri, emeklerini Avrupa ve Amerika kıtalarının endüstriyel kuruluşlarına adamışlardı. Bunlar, orta sınıf ve işçiler arasında, kendilerine her zaman bir yer bulmuşlardı. Oysa, Birleşik Devletler'de, Küba'nın çeşitli sınıflarını temsil eden kişilerden meydana gelmiş grup, sadece bazı Amerikalı politikacıların çıkarlarına alet olma amacını güdüyor gibiydi. Bu politikacılar, Kübalı sürgünleri, «Castro'nun yatıştırması» diye adlandırılan harekete karşı tahrik ediyorlardı.

Bir gece, Guevara, Kennedy ile, Kübalı sürgünler koordinasyon komisyonu arasında bir anlaşmazlığın patlak vermek üzere olduğu haberini verdi. Bu komisyonun herhangi bir belirli görüşü yoktu ve en azından iki yüz tane, birbirinden ayrı ama aynı derecede temelsiz ve çoğu sadece adı var sanı yok Castro düşmanı örgütleri temsil ediyordu.

Guevara, purosunu dudaklarının arasına sıkıştırmış, bir yandan anlatıyor, bir yandan gülüyordu: «Bu işin en komik tarafı da, bütün bu solucanları bir araya toplayan Miro Cardona'nın, bana Küba vatandaşlığı verilmesini öngören kararnameyi imzalayan adamın ta kendisi oluşu. Aklın alabiliyor mu? Hele öteki imza, o da Urrutia'nındı. Düşün artık sen.»

Kennedy düşmanlarının baskısı, Kübalı sürgünlere, Baş-

kan'ı güç duruma sokmak için aradıkları fırsatı verdi. Şubat ayı içinde bir gün, Kennedy'nin radyo konuşmasını dinledik. Kennedy, Küba'nın silâhlı saldırıya girişeceğine inanan ya da inanır görünen vatandaşlarını soğukkanlılığa çağırıyordu. Basın, sokaktaki adamı, uykusuz bırakacak denli tedirgin etmişti. Çünkü verilen haberlere göre, küçücük Küba'nın yüz tane MIG savaş uçağı, beş yüz güdümlü füzesi ve kıyı savunması için bin beş yüz roketi vardı. Bu ufacık rakamlar, bir an için kendi dev gibi askerî mekanizmalarını unutan Amerikalıların kafasında gittikçe büyüdü de büyüdü. İşte Kennedy bunlara hitap ediyor, korkulacak bir durum olmadığını, beş bin Rus askerinin adadan ayrıldığını ve adada sadece Kübalı askerleri eğiten ve kendileri savaş birlikleri kurmayan birkaç bin Rus askeri kalmış olduğunu söylüyordu.

Küba'da görülen çelişkilerden biri de buydu: O küçücük ülke, koskoca komşusunu telâşa düşürüyor, huzurunu kaçırıyordu.

Eski dostumuz Betancourt'un huzurunun kaçması çok daha kolay açıklanabilirdi.

Guevara, «Bak» diye bir telgraf uzattı. Gözleri parlıyordu. «Venezuelalı devrimciler ne yapmışlar, bak. Romulo çıldırır bugün.»

Haber gerçekten akıl almaz bir şeydi. Bir avuç insan, Houston'a doğru tam yolla seyreden, beş bin tonluk bir gemiyi ele geçirmişti. Gemiyi almışlar, bilinmeyen bir hedefe doğru gidiyorlar ve bütün dünya onları izliyordu. Kısa bir süre önce, Betancourt, Kennedy ile görüşmelerde bulunmak üzere Amerika'ya gideceğini açıklamıştı. Hiç kuşkusuz, bu olay, Betancourt'un durumunu oldukça sarsacaktı. Caracas'ta yüzlerce bomba patlıyordu.

Guevara, Betancourt'a karşı, Costa Rica'da tanıştığımız günlerden kalma bir nefret besliyordu.

«O zaman ona güvenememiştim, hatırlıyor musun? Artık onun, bizim en belâlı düşmanımız, hem yalnız bizim de-

ğil, Lâtin Amerika'daki tüm anti-emperyalist devrimlerin düşmanı olduğuna eminim. Üstelik bu davranışı, alabildiğine kişisel nedenlere dayanıyor. Kendisini büyük görmekten gözü kör olmuş, önünü göremez duruma gelmiş. Hatta kendi canı tehlikeye düştüğü zaman, bunu bile farkedemeyecek durumda. Kişiyi sosyalizme karşı savunduğunu iddia ederken, yalan söylemiş olmuyor. Ama savunduğu kişi, sadece kendisi. Sonuç ne olursa olsun, bireyci kalacakmış, ha?»

O yıl, eski dostlarımızdan bir başkası, Dominik Cumhurbaşkanlığına seçildi. Martta, Guevara ile edebiyat tartışmaları yapan Juan Bosch, çetin bir yönetimin yükünü omuzlarına aldı ve sonunda, plânladıklarını sona erdiremeden çekilmek zorunda kaldı.

İşte o sırada, Ché, Arjantin'in sorunlarını sistematik olarak incelememizi önerdi. Doğduğu ülkeye karşı, şimdiye kadar göstermemiş olduğu bir ilgi duymaya başlamıştı. Nedendi bu? Arjantin'deki iç karışıklıkların sürüp gitmesinden başka bir neden olup olmadığını bilemiyorum. Guevara, bu konuyu bütün ayrıntılarıyla incelemek istiyordu. Tartışmamızın bu döneminde, zaman zaman notlar alıyordu. İşçi ve üniversite hareketleri, en çok ilgisini çeken konulardı. Ayrıca, politikayla uğraşanları da tanıyıp öğrenmek istiyordu. Bunların hepsi değilse bile, çoğu, Guevara Arjantin'den ayrılmadan önce, politika alanına girmemiş kişilerdi. Adlarını hatırladıkları ise, sadece birer ad olarak aklında kalmıştı, nenin nesi olduklarını bilmiyordu.

Guevara, Castro'nun devrimcilerinin, ötekilere benzemeyen bir duruma güvendiklerini, yani Küba ordusunun durumuna güvendiklerini itiraf etmeye yanaşmıyordu. Küba ordusu, tabiî ki çok iyi silâhlanmıştı ve kalabalık bir orduydu. Ama, öteki ordularla, en başta da Arjantin ordusu ile olan benzerliği bu noktada son buluyordu. Küba ordusunda bir birlik ve beraberlik duygusundan, bir dayanışmadan söz edilemezdi; çünkü adam kayırma, adam tutma almış yürümüştü. Tarihsel bir gelenek de söz konusu değildi. Çünkü

adanın kısa tarihi içinde, ordu üç kez yeni baştan kurulmuş ve her üç kuruluşta da, askerlerin kendileri bu işi düzenlemişlerdi. Arjantin ordusu, ülkenin en büyük birkaç reaksiyonerini yetiştirmişse de, kitlelerin sevgilisi olan Juan Peron'un bir General olmakla övündüğü de bir gerçekti. Orduya karşı girişilecek bir tertipte, Peron hâlâ büyük bir korku unsuruydu.

«Diyelim ki, Peron İspanya'dan kalkıp, Havana'ya yerleşse,» dedi, «acaba Arjantin'deki halk kitlelerinin tutumu değişir mi?»

Öyle olacağını sanmıyordum, nedenlerini de kendisine açıkladım. Her şeyden önce, Peron'un Küba'ya yerleşmek üzere İspanya'dan ayrılacağına inanmıyordum. Hatta Ché'nin sakladığı ve Peron'un Castro ve Kübalı devrimcilere karşı sevgi ve hayranlığını belirten mektupta yazdıkları gerçekten içten duygular bile olsa, bunu yapacağına ihtimal vermiyordum. Sonra, Arjantin ordusunun, elindeki bütün siyasal olanakları kullanmadan teslim olacak kadar zayıflamış olduğunu da sanmıyordum.

Biz Guevara ile bunları konuşurken, 2 Nisan 1963'te, Arjantin donanmasıyla kara ve hava kuvvetlerindeki yüksek subaylardan bir grup, Buenos Aires'te hükümet darbesi yapmaya kalktılar. Çarpışma oldu. Donanmaya ait uçaklar, askerî garnizonları bombaladılar. Bir sürü tank harekete geçirildi ve deniz üslerine yürüyerek bunları yakıp yıktı. Arjantin'de bir iç savaş havası hüküm sürmeye başladı. Garnizonların kapılarında, asker anaları, kardeşi kardeşe düşüren savaş aleyhine gösteriler yaptılar ve toplumun bütün kesimlerinde protesto hareketleri yayıldı.

Guevara, Arjantin'deki durumun, bir halk devrimi için gerekli ortamı hazırlamakta olduğuna inanıyordu.

«Mücadele için gerekli koşullar, Arjantin'de görünmeye başladı.» diyordu. «İşsizlik ve buna bağlı olarak açlık var. İşçi sınıfı, bu duruma karşı tepki göstermeye başladı. Bu tepki, ağır baskı tedbirlerine yol açacak. Baskı ise, nefrete.

İşte bu koşulların her insanın kendi koşullarıyla birleşmesiyle, yani emperyalistlere ve onların ülkedeki işbirlikçilerine karşı bir zafer elde etme olanağının farkedilmesiyle güç kazanacağı an, bu andır.»

Guevara'nın devrimci düşüncelerinin merkezi ve son birkaç yıldır Lâtin Amerika'yı sarsmış olan her çatışmanın özü buydu: Silâhlı asilerden meydana gelecek bir çekirdek, Lâtin Amerika'nın az çok bütün ülkelerinde mevcut olan devrim koşullarını, kişisel araçları kullanarak yaratabilir mi?

Arjantin'in durumu, soruna ayrı bir önem kazandırıyordu. Bu önem, sadece Guevara'nın ve benim Arjantin'i yakından tanımamızdan dolayı değildi. Bana kalırsa, Arjantin, Guevara'nın teorisine bir istisna, hatta Küba örneğine bir antitez meydana getirecek bazı durumları bir araya getirmişti. Durum, bu bakımdan çok önemliydi.

Guevara, her konuşmamızda, istisna olma ihtimalini reddediyordu. Bu fikri Küba için olduğu kadar, bütün diğer ülkeler konusunda da kabul etmiyordu. Bu tutumu, her şeyden çok, Lâtin Amerika'daki sol kanadın devrimci harekete girmeyişine özür sayılabilecek hiç bir şeyi kabul etmemek çabası gibi görünüyordu. Sonunda, Guevara, Küba sorununda Amerikalıların gafil avlandıklarını ve bir kere daha gafil avlanabileceklerini ummanın artık olanaksız olduğunu itiraf etti.

Arjantin'deki temel ekonomik sektör, tarım alanında olduğu için, Guevara, silâhlı mücadelenin bu alana teksif edilmesi gerektiği kanısındaydı. Kentleri zapteden bir köylüler ordusu düşlüyordu. Arjantin'in büyük bölümündeki tarım mülkiyetinin, küçük ve orta halli toprak sahipleri temeline dayandığını ve düşük bedellerden yararlanan ortakçılar tarafından işletildiğini kabul etmeye yanaşmıyordu. Halkın bu büyük çoğunluğu, gerek zenginlik ve gerekse nüfus yoğunluğu bakımından, ülkenin topografyasına biçim vermişti. Nüfus yoğunluğu sorununa da, gereken önemi vermiyordu. Bu

belki de, Küba'daki durumun, Lâtin Amerika'nın diğer ülkelerinde de aynı koşullarla geliştiğini düşünmesinden ileri geliyordu. Arjantin'de, proletaryanın yoğun olduğu tarım alanları, pamuk tarlaları, tahıl tarlaları, şeker plantasyonları ve kereste ormanlarıdır. Ülkenin büyüklüğü yüzünden, bu alanlar, tek başlarına birer adacık görünümündedirler. Ve silâhlı hareket çekirdeği fikriyle, bu alanlarda üslenmeye kalkıldığı takdirde, bu bölgeler kolayca kuşatabilecek ve yıkılabilecek durumdadır. Ancak tüm halkı içine alacak etkili bir büyük örgüt, potansiyel olarak devrim enerjisinin bulunduğu çeşitli kesimleri aynı anda harekete geçirebilir.

Şaşmaz bir kural olarak, Arjantin'in tarım alanındaki nüfusu, kentlerdeki nüfusu ile aynı toplumsal karakteri gösterir. Halkın büyük çoğunluğu orta sınıftandır: Ya ufak toprakları vardır ya da ülkenin dünya ticaretindeki yeri veya ticaret hukukundaki bazı açıklar sayesinde toprağı olmayanlar da, oldukça hali vakti yerinde kişilerdir. Bunlar kendilerine göre çok ciddi meseleleri olan kitlelerdir; ancak, kendilerini temsil edecek aracılar tarafından seferber edilebileceklerini düşünmek biraz safdillik olur.

Guevara'nın Arjantin'de bir ulusal devrim örgütünün gerekliliğini kabul edemeyeceği kararına vardım. Çünkü, bunu kabul etmesi demek, silâhlı mücadele için bir ön koşul olan siyasal partilerin kuruluşuna da göz yummak demek olacaktı. Böyle bir şeye aklı yatıp ulusal ve antiemperyalist amaçlar güden çeşitli sınıfların birliğini temsil edecek bir parti kurulabileceğini kabul etse bile, yine de hiç hoşlanmayacağı bir sonuçla karşılaşması olasılığı vardı: Bu olasılık, devrimci partinin, Komünist partisi tarafından emilmesi tehlikesiydi. Guevara, Komünist partisinin devrimci yeteneğine hiç güvenmiyordu.

Ché'yi tedirgin eden bir başka olasılık daha vardı ki, bunun üzerinde bırakın tartışmayı, bu konuyu düşünmekten bile kaçınıyordu. Bu da, Küba'nın, devrime olanak sağlayan koşullardan faydalanmış olması, bu bakımdan öteki Lâtin

Amerikan ülkelerine bir örnek olamayacağı idi. Oysa, öte yanda, Küba deneyi, Birleşik Amerika için ders alınacak bir örnek olmuştu.

Guevara, «Bu doğru» diye itiraf etti. «Emperyalizm, Küba deneyinden, kendi kıtamızdaki devrimcilerden daha çok ders aldı.»

Amerika'nın geçirdiği deneyden ne denli ders aldığı 1963 Nisanı'nın başlarında iyice belli oldu. Kennedy hükümeti, sürgündekilerin, Küba sınırları içinde korsanlık yapmalarını önleyecek tedbirler alındığını açıkladı. Bu, Küba'ya saldırmazlık paktının varlığını doğrulayan bir davranıştı. Washington, artık işi oluruna ve zamana bırakmıştı.

«...Ve zaman, sosyalizmin lehine çalışır» diye ekledi Guevara. Guevara için zaman, hiç bir şekilde durmayan, dinamik bir kavramdı. «Ruslar, elimizi kolumuzu kavuşturup, zamanın geçmesini beklememizi öneriyorlar. Oysa biz, zamanı harekete getiriyor, devrimi çabuklaştırıyoruz...»

Artık benim de zamanım gelmişti. Buenos Aires'e çağırılıyordum. Guevara'ya dönmek zorunda olduğumu söyledim. Gitmeden önce, Havana dolaylarında, kıyıda yapılacak olan tüfek ve top atışı talimlerine gitmemizi istedi.

Ertesi sabah, şafak vakti kıyıya indik. Yüz kişi talim yapıyordu. Bir süre sonra, havan topunun biri tutukluk yaptı. Gülleyi çıkartmak için gönüllü istediler. Bir sürü el aynı anda havaya kalktı. Havan topunun yaratacağı ölüm tehlikesini herkes seve seve göze alıyordu. Unutulmaz bir sahneydi bu. Guevara'nın Küba'da ve sosyalizm kanalıyla bütün Lâtin Amerika'da yetiştirmek istediği Yeni İnsan'ın modeli işte bu değil miydi? Yiğit ve sorumluluklarını bilen biri. Özü sözü bir, çalışkan işçi. Ağır başlı, bencil olmayan, espirili, zeki ve her türlü fedakârlığa hazır biri. Bu, Guevara'nın gördüğü öteki Lâtin Amerika insanına karşı verilen bir diyalektik cevap, bir Ütopya mıydı? Öteki tür Lâtin Amerikalı, iyi gelişmemiş, sağlıksız, güçlüden korkan, zekâsı, bilgisizlik ve açlıktan körelmiş biriydi.

Geleceğin bu insanında aranan meziyetlerin pek çoğu, Guevara'nın kendinde vardı. Guevara, kendisini akıl almaz, ya da en azından pek akla yatkın gelmez şeyleri yapmaya, olanca gücünü harcamaya zorlardı.

Küba'dan ayrılmamdan bir gün önce, Guevara'nın bürosundaydım. Karısı telefon etti. Alışveriş yapmak için kente gidecekmiş. Guevara'nın resmî arabasını istiyordu.

Ché, «Olmaz, Alelda diye cevap verdi. Biliyorsun ki, araba benim değil, hükümetin. Buna binmeye hakkın yok. Sen de herkes gibi otobüsle git.»

Daha sonra, bu olayı aile arasında tartışırken, hem Aleida, hem de Ché'nin annesi Celia, Ché'nin, ihtiyacından fazlasını almak için mevkiinden yararlanmaktan ısrarla kaçındığını anlattılar. Sürgündeki zenginlerden birinin olan ve müsadere edilmiş bulunan evi, bomboştu. Oysa, dünyanın her yerinde geziye çıkıyor ve bu gezilerde, sayısız armağanlar alıyordu. Bu armağanlar arasında, ev eşyasından tutun da, el işlerine, elektrikli araçlara kadar akla gelebilecek her şey vardı. Ché, bunları paketlerini bile açmadan adanın hemen her yerinde gençleri yetiştirmek için açılmış olan eğitim merkezlerine gönderiyordu. Evi, çilehaneler gibi bomboştu. Buradaki odalarda dolaşırken, Guevara ile ilk tanıştığım La Paz'daki o odayı hatırlamadan edemiyordum. O odanın tek lüksü de duvardaki bir tek çiviydi.

Bir ayrıcalık olmak üzere, Guevara kendisine armağan edilmiş ve birbirinin eşi olan on beş kol saatinden birini alakoymuş, koluna takmıştı. Ötekileri de en iyi arkadaşlarına dağıtmıştı. Zamanla, bu saat, bir gizli işaret, onu takanların kim olduğunu belirten bir gizli güven ifadesi durumuna geldi. Daha sonraları, dünyanın çeşitli yerlerinde aynı saati kollarında taşıyan insanlarla karşılaştım.

Serin bir sabah, Ché arabasıyla, beni hava alanına götürmek üzere geldi. Oğlunu ve torunlarını görmeye gelmiş olan Celia da benimle beraber dönecekti.

Hava alanına vardığımızda, Guevara, sanki üşümüş gibi birden ürperdi. Sırtımda bir Arjantin kepeneği vardı. Dağlardaki köylü kadınlar, el tezgâhlarında dokurlardı bunları. Çıkarıp, Ché'ye uzattım.

«Al bunu dedim. Arjantin'den gelme bir şey. Geçenlerde yaptığım bir siyasal gezide vermişlerdi bana. Senin olsun. Böylelikle, ülkenden bir parçayı daima yanında taşımış olursun.»

Guevara sevinçle, «Çok işime yarar bu, dedi. Sıcak ülkelerde bile, dağlar gece serin olur. Sis dağın tepesine yapıştı mı, iliklerine kadar titrersin.»

Birbirimize sarıldık. Alışılmış, son dakika sözleri, istekleri ve vedalaşma. Uçağın merdivenlerini çıkmadan önce, Guevara dedi ki: «Göreceksin bak, Arjantin'deki yönetici sınıf hiç bir zaman, hiç bir şey öğrenemeyecek. Bu durumu ancak bir devrim değiştirebilir.»

Ondan duyduğum son söz bu oldu. Buenos Aires'e döner dönmez hapse atılmasaydım, unuturdum belki de bu sözlerini. Arjantin'deki askerler, benim bir gerilla hareketi hazırlamak üzere geldiğime inanıyorlardı. Oysa ben, böyle bir şeyin zamansız olduğu konusunda, iki ay Guevara ile tartışmaktan dönüyordum.

Hiç bir şey öğrenmemişlerdi. Guevara haklıydı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVRİMLERİ HAZIRLARKEN

VII

1958'de, Castro'nun gerillaları Küba dağlarında çarpışırlarken, Arjantinli bir gazeteci, Guevara ile Arjantin arasında yeni bir bağ kurulması yolunda ilk adımı atmıştı. Amacı, kıtadaki devrim hareketinin sınırlarını belirlemek, bir Lâtin Amerikalı devrimcinin, çatışma içinde olan her ülkede savaşmasının meşru olup olmadığını ortaya çıkarmaktı. Lâtin Amerika'nın geçen yüzyılda etkisinde kaldığı kültürel ve siyasal bölünmeler, çeşitli ülkelerde, bir devrimcinin kendi vatanı dışındaki çatışmalara katılmaya hakkı olup olmadığı konusunda kuşkular uyandırmıştı. Bu kararsızlığın bir sonucu olarak, Arjantinliler, kendi yurttaşları olan Guevara'nın Küba'da savaştığını duydukları zaman, ilk tepkileri olumsuz olmuştu. Bu tepkileri, bir tek Lâtin Amerika ulusu kurulmasına karşı oluşlarının belirtisiydi. Bu karşıtlık, yüz yıldır süregeliyordu. Oysa, Simon Bolivar'ın, Büyük Kurtarıcı'nın başlıca amacı böyle bir ulus yaratmaktı.

Gazetecinin adı Jorge Masetti idi. Ché'nin yaşamında ve dolaylı olarak ölümünde büyük rol oynadığı için, bu iki adam birbirinden ayrılmaz bağlarla bağlı ve aynı durumlarda çalışan insanlar olarak düşünülürdü.

Masetti'yle, 1957 yılında bir akşam vakti tanıştım. Arjantin, daha o sıralarda, iç savaşa doğru gidip gitmediğinden emin değildi. Ben yine Peron'a karşı idim ve Masetti bunu biliyordu. Ordunun iki yıl önce sardığı ve teslim olmaya zorladığı Peroncu bir hareket olan Ulusal Birlik'in üyesiydi ve bu bakımdan bana düşman gözüyle bakabilirdi.

1957 Ağustos'unda, Frondizi'nin emri üzerine, Arjantin Radikal Partisi ile sürgündeki General Peron arasındaki ilk sağlam ilişkiyi kurmuştum. Bu ilişki, daha sonra meyvalarını verdi ve Frondizi, bir milyon Peroncunun oylarıyla iktidara geldi. O an için ise, bu ilişki, Masetti ile tanışmama fırsat vermiş oldu.

O günlerde, La Paz kahvesi, gazetecilerin, tiyatrocuların ve yazarların buluşma yeri halindeydi. Bu kahve, Broadway'e çok benzeyen Corrientes caddesindeydi.

Masetti uzun zaman duraksadı. Sonunda dayanamadı, Guevara ve Castro ile Sierra Maestra'da nasıl konuşma yapılabileceğini sordu. Bu soruyu gazeteciler belki yüzlerce kez sormuşlar ve işin güçlüğünü anladıktan sonra da bundan caymışlardı. Ama, **El Mundo** gazetesinin ve aynı addaki radyo istasyonunun serbest muhabiri olarak çalışan Masetti kesin kararlı gibiydi. Profesyonel alanda uzun bir geçmişi ve büyük bir adı yoktu. Geleceğini güven altına almak için, bomba gibi bir haber peşindeydi. 1957 Şubat'ında, **New York Times**'ın muhabiri Herbert Matthews, Castro ve arkadaşlarının sağ olduklarını açıklayan bir dizi yazıyla hem Küba'yı hem de bütün dünyayı şaşkınlık içinde bırakmıştı. Bu yazılar, bütün gazetecileri, hele hele Lâtin Amerika'dakileri büyülüyordu.

Ama Masetti'nin amacı, her şeyden önce siyasaldı. Castro'nun ayaklanması, Arjantin orta sınıfı arasında olumlu karşılanmış ve bu sınıfın desteğini görmüştü. Buna karşılık, orta sınıfın gösterdiği destek diyalektik bir tepki yaratmış ve işçiler Batista'yı tutmaya başlamışlardı. Çok ba-

sit nedenlerle Batista ile Peron arasında bir bağlantı kuruyorlardı. Başka hiç bir yönden aralarında benzerlik olmasa bile, her ikisi de askerdi. Aynı şekilde, Arjantinli General Aramburu ile Amiral Rojas'ın adı da, Fidel Castro adıyla eş anlam kazanıyordu. Bu adamlar, sendikaları parçalamış, sendika liderlerini hapse atmış ve Peron taraftarı isyancıları vurmuşlardı. Bu yüzden, işçi sınıfı için, Kübalı gerillacılar, kendi ulusal düşmanları demek oluyordu.

Masetti, kendisi gibi Peron taraftarı olan bu insanların yaptığı yorumun doğru olup olmadığını ortaya çıkarmak istiyordu.

Bir gün La Paz kahvesine geldi. Bir elinde pasaportu, öteki elinde uçak bileti vardı. Gülümsemekten kendimi alamadım; demek sonunda, bir gazeteci bütün bu güçlükleri göze almış, yola koyuluyordu.

Küba kentlerine hâkim olan baskı ve terör havası, 1958'de son haddine varmıştı. Masetti'ye, kendisine bir adres vereceğimi, ancak orada güven içinde olabileceğini ve yeraltı üniversite örgütü ile ilişki kurup, dağlara çıkma çaresini arayabileceğini söyledim. Dağa çıktıktan sonra ise, Guevara'ya hitaben yazdığım bir mektupla kendini tanıtabilecekti. Guevara'yı 1955'in sonlarından beri, yani Meksika'da olduğumuzdan bu yana görmemiştim. İlk başta uzun bir mektup yazayım, hem kendimden haberler vereyim, hem de siyasal durumlar üzerindeki görüşlerimi belirteyim diye düşündüm. Ama, Masetti'nin güvenliğini sağlayabilmek için, polise pek masum gelecek ve ancak hitap edilen kişinin anlayabileceği kısa bir not karaladım:

«Sevgili domuz,

Bu mektubu getiren, Buenos Aires'teki **El Mundo** radyo istasyonu için bir röportaj yapmak isteyen bir gazetecidir. Ona iyi bak, iyi çocuktur.»

İmza: Leylek

Masetti yazdıklarımı okudu ve kaşlarını kaldırdı. Gerçekten de fazlasıyla kısa bir tanıtma mektubu olmuştu bu.

Ama yine de, bu kısacık not ve kendisine verdiğim adres, Sierra Maestra'nın yolunu açtı. 1958 Mart'ında, Masetti, Castro'nun istihkâm mevkiine ulaştı. Birkaç hafta gerillalarla bir arada kaldı ve hem bu insanların içten dostluğunu, hem de savaşın korkunçluğunu kendi gözleriyle gördü. Döndüğünde şunları yazdı:

«İtiraf etmeliyim ki, Buenos Aires'den ayrılırken kuşkuluydum. Tabiî, Batista hakkında yeteri kadar fikrim vardı. Ama, Batista'yı alaşağı etmeye çalışan bu insanların kimler olduklarını ve amaçlarının ne olduğunu öğrenmek istiyordum. Biz Arjantinliler, Küba devriminin arkasında kimin olduğunu merak ediyorduk. Batista'ya atılan kurşunların parası dolar mıydı, ruble miydi, İngiliz sterlini miydi? Yoksa, Lâtin Amerika'da bugüne dek eşi görülmemiş bir olay oluyor ve halkın kendi parasıyla bir devrim mi hazırlanıyordu? Bu devrim başarıya giden yolda mıydı?»

Ormanın ağaçsız bir yerinde, Castro ile ilk karşılaşması, Masetti'yi, Lâtin Amerika ülkelerindeki politikanın nasıl birbirleriyle ilintili olduğuna inandırmıştı.

Masetti, Castro'ya «İyi akşamlar» demişti.

Gerilla lideri: «Merhaba, nasılsınız? Frondizi nasıl? Durumundan memnun mu?» diye sormuştu.

Masetti, Ché ile daha önce karşılaşmıştı.

«Bir katıra binmiş geliyordu. Ayakları iki yandan sallanıyor ve koca bir Beretta ile teleskoplu bir tüfeğin altında, sırtı kamburlaşıyordu. Bu haliyle, tüfeklerin ucuna asılı gibiydi. Katır yaklaştıkça daha iyi görüyordum. Kurşun gibi ağır bir deri fişeklik takınıştı. Belinden bir tabanca sarkıyordu. Gömleğinin ceplerine iki dergi sokulmuştu. Boynunda bir fotoğraf makinesi vardı. Çenesinde, sakal olma gayretinde ince bir

tüy tabakası vardı. Ağır ağır katırdan indi. Koca, çamurlu postallarıyla yeri yokladı. Bana yaklaşırken, boyunun 1.75 m. kadar olduğunu tahmin ettim. Görünüşe göre, yıllardır çektiği astım, onu hiç de yıpratmış sayılmazdı. Ünlü Ché Guevara, tipik bir orta sınıf Arjantinli gibiydi ve bana, Cantinflas'ın gençlik karikatürü gibi göründü. Beni kahvaltıya çağırdı. Tek kelime söylemeden, yemeğe koyulduk.»

Ancak, bu ilk karşılaşmanın soğukluğu, çok geçmeden yerini sıcak bir dostluk havasına terketmişti. Masetti şöyle devam ediyor:

«Pek tabiî ki, ilk sorular ondan geldi ve yine pek tabiî ki, bunlar Arjantin politikası ile ilgiliydi. Verdiğim cevaplar onu tatmin etti ve kısa bir süre sonra baktık ki, pek çok konuda aynı şeyleri düşünüyorduk ve tehlikeli tipler değildik. Çok geçmeden daha serbestçe konuşmaya başladık. Tabiî, bizim yaşımızda iyi terbiye görmüş Arjantinlilerin hepsi gibi, biz de bazı konulara hiç değinmiyorduk. Birbirimize sen demeye başladık.»

Masetti ile Guevara aynı yaştaydılar: İkisi de yirmi dokuz yaşındaydı, aralarında sadece ay farkı vardı.

Guevara ile karşılaşmak, Masetti'nin yaşamında dönüm noktası olan bir deneydi. Çünkü, bu karşılaşmadan sonra, kendisinin gerçek bir devrimci olduğunu farketti. Masetti'nin içinde, yirmi dokuz yıldır gizli kalmış, ama artık ortaya çıkmaya can atan bir lider yaşıyordu.

Masetti, adadan ayrıldığı sırada, devrime katılmış bulunuyordu. Caracas'a gitti. Burada, diktaya karşı giriştiği son saldırıda Castro'yu her yönden destekleyen Partiler Paktı hazırlanıyordu. Üç hafta gibi kısa bir sürede, Masetti, Küba gerillaları hakkında elli bin kelimelik bir yazı hazırladı ve bunu, adadaki savaş son dönemine girerken, 1958 Ekim'inde Buenos Aires'te yayınladı.

1959'da Guevara, Masetti'yi çağırdı ve onu **Prensa Latina** haber ajansının başına getirdi. Bu ajansın görevi, bütün dünyaya ve özellikle Lâtin Amerika'ya Küba'dan haberler dağıtmaktı. Masetti bu konuda ne denli yetenekli olduğunu gösterdi. O yılın sonunda, ajans, yüz elli kişilik bir kadroyla çalışır duruma gelmişti. Bu muhabirlerin en azından altmış tanesi, Havana'daki merkez bürosunda çalışıyordu. Kısa sürede, Lâtin Amerika'nın hemen her başkentinde ve hatta bir de Birleşik Devletler'de şubeler açıldı.

Bu büyük gazetecilik girişimi, bazı güçlü kişiler için bir tehlike kaynağıydı ve bu güçlü kişilerin sayısınca, engellerle karşılaştı. Ajansın geleceği, ta başından beri Küba hükümetinin yazgısı ile sıkı sıkıya bağlıydı ve Castro rejimi, Batı yarımküresinde tecrit edildiği zaman, ajansın şubeleri de birer ikişer kapandılar ve haber dağıtımı yasaklandı.

1960'ın sonlarına doğru, **Prensa Latina** hâlâ ayakta durabilecek durumdaydı. Masetti, Bonn'daki Arjantin Büyükelçiliğinde beni ziyaret etti. 1958 Temmuz'unda Küba'dan döndüğünden bu yana görüşmemiştik. Küba'dan gelirken, Guevara'nın, sağ olduğunu annesine tanıtlamak için doldurduğu bir plâğı getirmişti. O savaş günlerinde, gün geçmezdi ki, Guevara'nın öldüğü söylentisi yayılmasın. Ama ailesi, Havana'daki bir tanıdık kanalıyla, Guevara'nın sağlığı hakkında devamlı haber alabiliyordu. Bu tanıdık, Küba'daki Arjantin büyükelçisinden başkası değildi. Yani, Ché'nin babasının dayı oğlu olan Amiral Lynch'di. Ché'nin büyük anasının kızlık soyadı da Lynch'di.

1960 Aralık ayında, Masetti büyük bir geziye çıktı. Cezayir'e gitti. Muhtemelen Moskova'ya da gidecekti. Ama Bonn'dayken, Rusya'ya gitmemesi için talimat aldı ve Havana'ya döndü. Ondan sonraki karşılaşmamız, Havana'nın Vedado mahallesindeki yüksek bir apartmanda bulunan, bürosunda oldu. Masetti alabildiğine sinirliydi, hatta o derece ki, bana bile istemeden kaba davrandı. Kabalık yaptığını anlar anlamaz özür diledi. Bu dileğinde samimi olduğuna

ve sinirliliğinin de haklı olduğuna hiç kuşku duymuyordum. Çünkü, kısa bir süre sonra, 1961 Nisan'ında **Prensa Latina**' daki görevinden istifa etmek zorunda kaldı. Bir sürü sorunla karşı karşıya kalmıştı. Kübalı gazeteciler başlarında bir Arjantinli yönetici olmasını hazmedemiyor, huzursuzluk çıkarıyorlardı. Eski komünistlerle de başı dertteydi. Oysa, bu adamlar yerli gazetecilerle pekâlâ geçiniyorlardı. Ama, siyasal konularda Masetti ile fikir birliğine bir türlü varamıyorlardı. Guevara, elinden geldiğince Masetti'yi destekledi. Ama öyle bir zaman geldi ki, Masetti'nin durumu dayanılmaz oldu. Guevara'nın izniyle, istifa etti. Birkaç hafta sonra, Domuzlar Körfezi çıkartmasını izleyen günlerde, Masetti, yakalanan istilâcı liderlerin sorguya çekildikleri bir açık oturuma katılarak televizyonda göründü. Bu açık oturuma katılan birkaç gazeteciden biriydi.

Ondan sonra, hiç dikkati çekmeden ikinci plana kaydı. Ama 1963'te, Havana'da bulunduğum sırada, Ché ile yakınlığı devam ediyordu. Guevara ile olan uzun konuşmalarımızın çoğunda, o da bulundu ve Guevara'nın hazırlamakta olduğu stratejik teori üzerinde geniş bilgisi var gibi geldi bana. O sıralarda, askerî eğitimle de ilgileniyordu.

Guevara'nın üzerinde durduğu teori, daha önce Bolivya topraklarında kurulacak bir kamptan, Arjantin'e bir gerilla çekirdeğini geçirme planıydı.

Guevara, sık sık Jose Marti'nin bir sözünü tekrarlıyordu: «Bir ülkede, önlenebilecek bir savaşı başlatan insan, canidir ve yine bir ülkede kaçınılmaz olan bir savaşa girişmeyen de canidir.»

Ché'ye ve Masetti'ye göre, Arjantin'de bir savaş, bir toplum devrimi kaçınılmazdı. Bütün sorun, bunu olanaklar oranında etkili bir şekilde gerçekleştirmekti.

Guevara, «Şiddetten korkmamalıyız» diyordu. «Şiddet, yeni toplumların ebesidir. Ama bu şiddet, tam zamanında, halk liderleri en elverişli koşulları buldukları an bırakılmalıdır.»

Çok önemli bulduğu iki sorun vardı: Bunlardan biri, bir değişikliğin gerekli olduğunu halkın farketmeye başlamış olması, öteki ise, bu devrimci değişimin olacağı inancının yerleşmekte oluşuydu. Bu unsurlar, ülkedeki diğer elverişli koşullarla birleştirilmeliydi ve daha önce de anlattığım gibi, bu iş, Arjantin'de kolayca yapılabilecek durumdaydı. Bütün bunlara ek olarak, Guevara'nın bu değişikliği gerçekleştirme konusundaki güçlü isteği ve dünya güçleri arasındaki yeni ilişkiler konusunda sarsılmaz fikirleri vardı. Sonuç olarak, Arjantin'deki devrimi yüzde yüz şanslı görüyordu.

Doğrusunu söylemek gerekirse, ne Ché ne de Masetti, Arjantin'de derhal bir gerilla kampanyasına girişileceğinden benim önümde tek söz etmediler. Ülkedeki durumu ve koşulları büyük ilgi ile izliyorlardı ve onlarla beraber olduğum son kez, yani 1963'ün Nisan ayında Arjantin donanmasındaki ayaklanma, durumu doğru yargıladıkları inancını güçlendirdi.

Guevara kehanette bulunur gibiydi: «Kalabalık kentleri olan herhangi bir ülkenin dağlarında kurulacak bir gerilla çekirdeği, ayaklanmanın sürekli merkezi olabilir. Bölgedeki halk arasına kök salmış, gerilla savaşına elverişli topraklara yayılmış ve gerilla savaşının taktik ve stratejisini bilen, halk arasına karışmış bir gerillayı, egemen güçler kısa zamanda ve hatta yıllar boyu tasfiye edemezler.»

Tabiî ki, bu teorik plan Arjantin'e uygulanabilirdi. Yapılacak tek şey, bu planı akılda tutup, gerillaların kendilerine düşecek görevi yapmalarına fırsat verecek siyasal durumları yaratmaktı.

Ben Havana'dan ayrıldıktan kısa bir süre sonra, Masetti, Guevara'nın planını uygulamak üzere gizlice Güney Amerika'ya geçti.

Masetti, 1963 Haziran'ında Bolivya'ya varmış bulunuyordu. Yanında üç de Kübalı vardı. Bunların hepsi, Ché'nin Demir Muhafızlar Birliği'ndendi: Binbaşı Hermes Pena Torres, Binbaşı Raul Davila ve «Pupi».

Masetti, Bolivya'ya geldiği zaman, aleyhine gelişen iki olayla karşılaştı. 1963 Mayıs'ında, Peru'nun Cuzco Vadisindeki bir köylü ayaklanmasının lideri olan öğrenci Hugo Blanco tutuklanmış ve başlattığı eylem çözülmeye yüz tutmuştu. Bu olay, Ché'nin devrim savaşı konusundaki en aşırı düşüncelerinden biri olan, Peru'dan Arjantin'in kuzeyine kadar uzanacak bir gerilla zinciri kurma planını altüst etmişti. Öteki beklenmedik olay ise, kendi aralarında çekişmekten bıkıp usanan Arjantin askerlerinin, yönetimi bir sivil hükümete devretmeye karar vermiş olmaları ve az çok kanuna uydurulmaya çalışılmışsa da, yine önceden belirlenmiş sonuçlarla bir seçim yapma yoluna gitmeleriydi. Bu seçimler, 7 Temmuz 1963'te yapılacaktı.

Sözün kısası, Masetti, kuzeye fazla güvenemezdi. La Paz'da kendisini görmeye gelen, Hugo Blanco'nun habercileri de bunun böyle olduğunu söylüyorlardı. Güneyde ise, bir anayasa uyutmacasıyla, halkın gerilla savaşını destekleyeceği düşünülen ideal koşulların ortadan kalkması tehlikesi vardı.

Guevara, «Ekonomik güçler, işleri kendi yollarına çevirmek için kendileri tarafından hazırlanmış bir kanun çerçevesi içinde çalışırlar.» demişti. «Ama halkın baskısı arttığı zaman, halk hareketini bastırabilmek için, orta sınıf kendi yaptığı kanunları yine kendi bozar.»

Oysa, Arjantin'de durum tam tersine gelişiyor gibiydi. Orta sınıf kanunlarını çiğnemiş olanlar, kendi çıkarlarını korumak için, yine bu kanunlara sığınıyorlardı. Bu bir geçiş dönemiydi ve doğru yolun hangisi olduğuna karar vermek zordu.

Ama Masetti yolunu çoktan seçmişti. Arjantin sınırı yakınlarında, Bolivya topraklarındaki Emboroza çiftliğine ilk adamlar gelmeye başlamışlardı. Karmaşık bir gönüllü kaydetme sistemiyle, bu adamlar, «Ejercito Guerillero del Pueblo»ya (Halk Gerilla Ordusu) ya da daha sonra anıldığı gibi EGP'ye katılmaya geliyordu.

Masetti, Arjantin'deki siyasal örgütlerle herhangi bir bağ ya da sıkı bir ilişki kurmaktan açıkça kaçınıyordu. Bunu yapmakla, Küba örneğinden ayrılmış oluyordu. Çünkü Fidel Castro, bütün siyasal partiler ve örgütlerle ilişki kurmuş ve sonunda anlaşmaya varılarak bir pakt imzalanmıştı. Masetti, elindeki gerilla çekirdeğinin kitle hareketleriyle işbirliği yapmasını da önleyerek, gerilla savaşının ana kurallarından birini çiğnemiş oluyordu. Guevara, kitle desteği olmaksızın, yenilginin kaçınılmaz olduğunu kendi ağzıyla söylemişti.

Masetti, gönüllü potansiyelinde olan iki kaynaktan yardım almayı yeğ tuttu: Bunlar, Üniversite ve Komünist Partisi'ne karşı olanlardı. Her iki kaynak da, Masetti'ye, yaşamlarını her an tehlikeye atabilecek adamlar verebiliyordu. Öte yandan da, bu kaynaklar, kentlerde herhangi bir sabotaj ya da küçük çapta bile olsa, herhangi bir siyasal tertip düzenleyecek durumda değildiler. Bu durumda, Masetti'nin gerillaları, sonuna kadar inanmış, çoğu olağanüstü yeteneklerde olan, ama ülkenin toplumsal örgütlerinden tamamen uzak kişilerden meydana gelme bir gruptu.

Bir gün, Federico Mendez adında, bekâr, yirmi dört yaşında bir makinist geldi Emboroza'ya. Gerilla liderinin yanında ancak dört kişi toplanmıştı. Ama daha şimdiden bir amblemleri vardı: Kırmızı siyah zemin üzerinde bir güneş.

Masetti, bu amblemin anlamını açıkladı Mendez'e. «Kırmızı dedi, devrimin kanını temsil ediyor. Siyah ise, halkın çektiği acıların yasını.»

Juan Jouve de kanı ve acıları düşünüyordu. Yirmi üç yaşındaydı. Öğrenciydi. Cordoba eyaletinde bir dinsel vakfın işlettiği ticaret okulunda görevliydi. 23 Ağustos 1963'te işinden ayrılmıştı. Oradan Tarija'ya gitmiş ve Kübalı Hermes Pena, onu oradan alıp getirmişti. Jouve'nin bir de küçük kardeşi vardı: Emilio. Kısa bir süre sonra, o da gruba katıldı.

Masetti, 7 Temmuz'da Arjantin'de genel seçimlerin yapıldığını ve kendi halinde bir taşra doktoru olan Arturo İllia'nın seçildiğini duyunca şaşırmıştı. Yeni başkan, Ekim'de hükümeti kuracaktı. Masetti, bir süre, askerlerin buna fırsat vermeyeceğini umarak oyalandı. Eğer askerler iktidarı ele geçirirlerse, Arjantin'de gerçek bir demokrasi kurulabileceği umutlarını hepten yitiren siyasal örgütler, sendikalar ve halkın büyük bir kesimi elele verecekti. Çok geçmeden, bunlar askerlerle karşı karşıya kalacak ve baskı başlayacaktı. Baskı da, halkın tepkisine yol açacaktı. Ve bu tepkiyi yok etmek için daha ağır baskılar yapılacaktı. Masetti'nin ufak gerilla grubu, Temmuzla Ekim arasındaki süre içinde, Buenos Aires'de gelişen olayları yakından izlediler. Ama Ekim başlarında, askerlerin, iktidarı, Dr. İllia'ya devredecekleri açıkça anlaşıldı. Masetti, Küba örneğinin burada tekrarlanmayacağını ve Batista gibi bir diktatör yerine, Arjantin'deki baskı gruplarına taviz vermeye hazır olan ve baskıcı bir yönetime gitme olasılığı bulunmayan kendi halinde bir sivil Başkan'a karşı savaşmak zorunda kalacağını anladı.

Masetti'nin küçük birliği, Eylül'ün 20'si ile 25'i arasında sınırı geçti ve Arjantin topraklarına girdi. Gerillalar iki gruba ayrıldılar. Çölü ve Aguas Blancas kasabası yakınlarındaki Bermejo Irmağını geçtiler. Pescado Irmağı dolaylarında ilk kamplarını kurdular. Masetti, yeni Başkan'dan istifa etmesini, seçilişinin bir danışıklı dövüş olduğunu ve anti demokratik bir seçimle iş başına geldiğini itiraf etmesini isteyen bir mektup yazdı. Seçim anti demokratikti, çünkü, çoğunluğu meydana getiren Peroncular, kendi adayları için oy kullanma olanağını bulamamışlardı.

Masetti'nin, «Binbaşı Segundo» imzalı mektubu, Buenos Aires'te, Peroncu Sol kanadın yayınladığı **Companero** adlı haftalık dergide çıktı. Bu derginin, Sol çevrelerde kısıtlı bir etkisi vardı. Çünkü **Companero,** Castronun Batista'ya karşı giriştiği ayaklanmada, avucunun içine aldığı **Bohemia** dergisine benzemiyordu. **Bohemia,** o sıralarda Kü-

ba'nın en yüksek tirajlı dergisiydi. Masetti'nin sesi, dergide, sadece bir vızıltı gibi duyuldu.

Ama bu mektup, ordunun gizli servisini ve polisi harekete geçirdi ve bunlar, gerillanın gücünü öğrenebilmek amacıyla sıkı tedbirler aldılar. Yine bu mektup, kuzey yönünde ilerleyen birkaç düzine genç adamın var olduğu izlenimini uyandırdı.

Masetti, adamları için bazı disiplin kuralları koymuştu. Bu kurallara aykırı davrananlar ve suç işleyenler cezalandırılacaktı. Cezalar, kampta fazladan nöbet tutmak ve iş yapmaktan, yiyecek paylarının azaltılmasına ve hatta ağır suçlarda ölüme kadar varıyordu. Masetti'nin arkadaşları ona İkinci (Segundo) diyorlardı. Bu, takma bir ad olmaktan öte, bir Birinci Binbaşı'nın varlığını doğruluyordu. Hiç kuşkusuz, o da Ché idi.

Gerillaların iyimserliği çeşitli derecedeydi. Ama içlerinde en az iyimser olan Masetti idi. Masetti, Arjantin'e, uzun bir siyasal ve toplumsal buhranın fitilini ateşlemek için gelmişti. Oysa, meydana gelen olaylar ve hiç bir şekilde diktatörlükle suçlanamayacak olan zararsız bir adamın iş başına gelmesi karşısında eli kolu bağlanmıştı. Ortada bir tek gerçek vardı, Masetti kapana kısılmıştı. Guevara'ya verdiği sözlerden caymak istemiyordu, (bunu yapmak isteseydi, siyasal durumdaki değişikliği pekâlâ bir özür olarak ileri sürebilirdi).

Önce Bolivya'da ve daha sonra Salta'da ormanlarda geçirilen günler, gerilla grubundakilerin umduğundan daha çetindi. Masetti'nin Kübalı arkadaşları, eski gerillacılar, Küba dağlarında pek sık olan ve iyi bir gıda sayılan malangaya benzer bir yaban yemişi buldular. Ancak bu, malangaya çok benzediği halde, zehirliydi. Yiyenler derhal hastalanıyorlardı. Ölenler bile vardı.

Siyasal koşulların elverişsizliği ve doğayla girişilen ölüm kalım mücadelesi, küçük gerilla grubunun sinirlerini yıpratıyordu. Evlerinden, hatta zaman zaman anavatanların-

dan binlerce kilometre uzakta olan bu adamlar, büyük bir umutsuzluğa kapılmışlardı. En kötü durumda olan da, yirmi yaşındaki Adolfo Rotblat'dı. Adolfo'nun takma adı «Pupi»ydi. Pupi ağır astım krizleriyle kıvranıyor ve bu durum, gerillaları daha da zor duruma düşürüyordu. Çünkü bütün çalışmaları, yürüyüşleri ve her türlü hareketleri, bu hastalık yüzünden sekteye uğruyordu. Sonunda, «Pupi» kaçmaya karar verdi.

«Pupi»nin niyeti çok geçmeden anlaşıldı ve bu, büyük bir moral çöküntü içinde bulunan gerillacılar için bardağı taşıran damla oldu. Görünürde düşman yoktu. Ama, kendi içlerinden biri, devrime bağlı kalmaya and içmiş biri, kaçmaya kalkışıyordu. «Pupi»yi yargılamak için bir kurul toplandı ve «Pupi» ölüme mahkûm edildi. Hermes'in günlüğündeki kısa bir not, bu idam sahnesini ve neye yol açtığını açıklıyor.

Sınırın geçilmesi, «Altın Harekâtı» diye adlandırılmıştı. Bu, Eylül'de olmuştu. Aralık'ta, Masetti, adamlarına, planın ikinci bölümünü uygulama emri verdi. Bu «Sıçrama Harekâtı» diye adlandırılıyordu ve Bolivya'daki silâhların getirilmesiyle ilgiliydi. Altı kişi, silâhları almaya gitti. Silâhları, Bermejo ile Tarija arasındaki yol kıyısında, çeşitli yerlere konmuş bavullar içinde buldular.

Birkaç tane yeni gönüllü geldi. Bunlardan biri, yirmi üç yaşlarında bir duvarcıydı. Bir gözü yoktu ve bu yüzden savaşçı sınıfına alınmayıp, ahçılıkla görevlendirildi. Yirmi yedi yaşında bir felsefe öğrencisi de gelmişti. Zengin bir ailenin çocuğuydu. Annesinin babası, yirmi üç yıl önce Buenos Aires'te Polis Müdürlüğü yapmış bir amiraldi. Yirmi beş yaşlarında bir başka öğrenci daha vardı. Yeni evliydi. İşsiz kalmış iki makinist kardeş de beraberce kampa gelmişlerdi. Cordoba'daki İsrail Bankası'nın iki memuru da gruba katılmıştı. Bunlar militan komünistlerdi. Fakat silâhlı mücadeleyi, politikaya yeğ tutuyorlardı. Hatta o kadar taşkın bir heyecan içindeydiler ki, biri, ormanda yürümesini aksatmasın

diye, etine batan ayak tırnaklarını bile söktürmüştü. Yirmi dokuz yaşında, işsiz bir petrol çıkarma ustası, yirmi yaşında bir çiçek satıcısı, ordudan kaçmış olan yirmi iki yaşında bir tıp öğrencisi, İspanya'nın Vigo kentinde doğmuş olan on dokuz yaşında bir Galiçyalı ve yirmi beşine yeni basmış bir deniz ticaret öğrencisi de gönüllüler arasındaydı.

Bu ayrı ayrı yetişme koşulları ve çevrelerden gelen kişiler, Binbaşı Hermes'in yönetiminde askerî öğrenimlerini tamamladılar. Bu arada, Masetti, düşünüp duruyordu. Onun için geri dönüş olanağı kalmamıştı. Bunun nedeni, son zamanlarda meydana gelen olaylar değil, vicdanının, siyasal bir yenilgiyi kaldıramamasıydı.

Adamlarını, çarpışmadan dağıtamazdı; oysa ortalıkta çarpışacak hiç kimse yoktu. Sinirleri gittikçe bozuluyor, her gün biraz daha içine kapanıyordu.

19 Şubat 1964'te, gerillaların düşük morali, yine birbirlerine karşı çıkmalarına yol açtı. Tırnaklarını söktürmüş olan Groswald yani takma adıyla «Nordo» bazı hareketlerinden dolayı yargılandı. Suçu itaatsizlik, devrim moralinin düşüklüğü, silâhlara ve savaş malzemesine gerektiği gibi özen göstermeyişi idi. Hermes'in başkanlığındaki yargı divanı, ormanın göbeğinde toplanıp, üç saat tartıştı ve «Nordo»nun hangi cezayı hakettiğini düşündü. Bir karara varılamadı. Ama Masetti kendi ağırlığını ortaya koydu ve sonunda, Groswald idama mahkûm edildi.

On dokuz yaşındaki bu çocuk, kurşuna dizilirken, gerilla üniformasını, siyah beresini, çizmelerini giymek, deri palaskasıyla, açık yeşil güneş gözlüklerini takmak istediğini söyledi. Hükmü dinlerken, alnından ter sızıyordu. Dağa çıkmadan birkaç gün önce almış olduğu, kahverengi kenarlı bir beyaz mendille terini siliyordu. Arkadaşlarının kararına sessizce boyun eğdi ve vekar içinde ölmeye söz verdi. Üç gerilla ateş etti. İki kurşun bedenine kaburgalarının arasına saplandı. Hermes'in Luger'i onun işini bitirdi. Kurşun, sağ yanak kemiğinden girmiş ve ensesinden çıkmıştı. Guevara

ile Masetti'nin, Arjantin'i tepeden tırnağa sarsacağını düşledikleri gerilla savaşı bu muydu? «Binbaşı Segundo», bunun, o demek olmadığını biliyordu. Ama yine de, o ana kadar başarısızlık içinde olmalarına rağmen içinde bulundukları yalnızlığı bozacak bir çare, kitlelere ulaşmak için bir yol araştırıp duruyordu. Bu yalnızlık, dış dünya ile telsiz bağıntısı kuramadıklarını anladıkları zaman daha da kötü duruma gelen bir ruhsal tehlike durumundaydı. Dış dünya ile, ta Havana'ya dek uzanan alanlarla ilişki kurmak üzere aldıkları bir verici, çalışmaz olmuştu.

Bu arada, ordunun gizli istihbarat örgütü, gerillaların arasına sızmak üzere iki adamını göndermişti. Bunlardan biri, kendini koyu bir Peroncu olarak gösteren ve hükümeti devirmek için hiç bir şeyden kaçınmayacağını söyleyen bir doktordu. Salta'ya gitmek üzere hazırlık yapan gönüllülerle tanıştı ve yine kendisi gibi «güvenilir» bir arkadaşını da onlara tanıttı. 2 Mart'ta, ilk gerilla kampına vardıklarında, Kübalılardan biri onları karşıladı ve Halk Gerilla Ordusu adına hoş geldiniz dedi. Ama daha ellerine silâh verilir verilmez ve asıl kampa gitmek üzere yola koyulduklarında, bu iki adam mesele çıkardılar ve biri ön sırada yürüyen gerillaya ateş ederek bacağından yaraladı.

O andan itibaren, gerilla grubu, keşfedildiklerini ve sıkı bir takip altında olduklarını anlamış olmalıydı. O günden sonraki birkaç gün içinde, sınırları gözleyen ve EGP'yi temizleme emri almış askerî polise bağlı jandarmalar, gerillaların bir kesimini çevirdiler. Gerillaların ikmal malzemesi yoktu ve kuşatma daraldıkça, açlık tehlikesi başgösterdi. Yaban yemişleriyle karın doyurmayı denediler. Üçü açlıktan öldü. Bir başkası, bir kaplandan kaçmak için tırmandığı ağacın tepesinde, jandarmalar tarafından yakalandı.

Nisan ortalarında, Binbaşı Hermes ve yanındaki arkadaşı, jandarmanın öncü koluna baskın yaptılar ve erlerden birini öldürdüler. Arjantin gerilla savaşının tek gerçek çarpışması buydu. Jandarmalar, Hermes'i hemen gördüler ve

etrafını çevirdiler. Otomatik tüfeği ile yirmi sekiz el ateş etti. Arkadaşı da 38'li Smith Wesson'unu dört kez ateşleme olanağını buldu. İkisini de öldürdüler.

O güne dek, jandarmalar on dört kişiyi yakalamışlardı. Bunlara işkence yapıyor ve iğrenç bir tarzda küçültücü hareketlere girişiyorlardı. Beşini, öldürdükleri insanların barsaklarından meydana getirdikleri yığına daldırdılar ve ölümle tehdit edip, saçlarından sürüyerek ortalıkta dolaştırıp, kahkahalarla eğlendiler.

Bu arada Masetti, Yuto ormanına çekilmişti. Bu orman sık ağaçlar ve vahşi hayvanlarla doluydu. Ağaçlar öylesine büyük ve sıktı ki, insan günlerce güneş yüzü görmeden yol alabilirdi. Masetti, bir daha geri dönmedi. Kimse ondan haber alamadı. Orman Masetti'yi yuttu.

Arjantin'deki gerilla savaşının hikâyesi bu kadar. Bu hikâyeyi, 1964'ün sonunda Guevara da öğrendi. Salta'daki gerilla tutuklularının savunmasını ben dahil olmak üzere, eyaletin ileri gelen avukatları ve Ché'nin yine çok yakın arkadaşlarından avukat Gustavo Roca, üzerimize aldık. Geçirdikleri acı deney konusunda anlattıklarından ve itiraflarından, bu trajik ve belâlı gerilla seferini tam anlamıyla öğrendik.

Ché ne düşünüyordu? Bunu kestirmek zordu. 1965'in başlarında, Paris'te Guevara ile karşılaşan Roca, onun her şeyden önce, iki yakın dostuna, Masetti ile Hermes'e yandığını söyledi. Yiğit kişiler olarak ölmüşler, Ché'nin fikirlerine ve ölçülerine bağlı yaşamışlardı. Bu soylu cesaretleri, karşılığını bulmakta gecikmemişti: Ölüm. Ama bunda, nasıl bir siyasal sonuç, çekirdek teorisine nasıl bir cevap, yenilginin nasıl bir tahlili olabilirdi?

Bunların cevabı iki yıl sonra verilecekti. Bu cevabı, bütün dünyaya Ché'nin kendisi verecekti.

VIII

«Binbaşı Segundo»nun kuzey Arjantin dağlarında ve ormanlarındaki trajedisi, Lâtin Amerika'daki en sessiz gerilla yenilgisi oldu. Basın bu konu üzerinde pek durmadı. Solcu yayınlar da, bu serüveni, istihbarat örgütünün bir tertibi sandıkları için, bu işe karışmaktan korktular. Gerilla grubuna sızan iki casus olayının dışında, bu endişe ve kuşkuları yersizdi. Sonuç olarak diyebiliriz ki, kentlerin kenar mahallelerinde yaşayan ve endüstride çalışan büyük halk kitleleri, ülkenin kuzeyinde bir gerilla ordusunun hazırlandığından hiç haberdar olmadılar. Ve, isyan mesajının asıl hedefi olan köylüler, işçilerden de daha az şey öğrendiler.

Guevara, «Köylerde yerimizi sağlamlaştırıyorum, diye yazmıştı. Köylü kitleleriyle bağıntı kuran bir gerilla grubu, giderek büyüyecek, göğüs göğüse bir çarpışmada orduyu yenecek ve köylerden, kentlere doğru ilerleyip, bunları ele geçirecek.»

Masetti, sonuna dek bu fikre bağlı kalmıştı. Buna rağmen, düşünülebilecek en kötü doğal koşullar içinde, on aylık çetin bir direniş sonunda, Masetti'nin kuvvetleri, otuz kişiyi bile bulmamış; bu bir avuç insan sinirlilik ve umutsuzluk

içinde yapayalnız kalmış, çeşitli şekillerde cezalandırılmışlardı. Masetti'nin bu konudaki fikri, köylü kitlelerinin kendisiyle ve kendisinin onlarla birleşemeyeceği idi. Bunun da bir tek nedeni vardı, kuzeyde böyle bir köylü kitlesi mevcut değildi. Arjantin'deki nüfus yoğunluğu genellikle her yerde ve özellikle kuzey kesimlerinde pek seyrek, pek dağınıktı. Nisbeten kalabalık bölgeler, kereste ormanlarının olduğu yerlerle, şeker ve pamuk tarlalarının bulunduğu kesimlerdi. Ama, bu bölgeler ya çırılçıplak ya da sık ormanlarla kaplı koskoca arazilerin ortasında, birer adacık gibi kalıyordu. Masetti'nin yapması gereken iş, endüstri kesimlerindeki siyasal açıdan önemli kitlelerle ilişki kurmaktı, ama bunu da yapamazdı. Çünkü, bu alandakilerin yabancısı olduğu için, ona kimse güvenmeyecekti.

Bu durum, Küba örneğinin, Arjantin denemesine olan üstünlüğünü bir kez daha ispatlıyor. Çünkü Fidel Castro, Granma seferini yapmadan önce, adada büyük ünü olan bir kişiydi. Prio Socarras'ın partisinden adaylığını koymuş ve üniversite hareketlerindeki liderlerin başında bulunmuştu. Aristokrat çocuklarının devam ettiği bir liseye gitmiş ve bu okulda arkadaşlar edinmişti. Bu arkadaşları, Castro'nun ayaklandığı sırada, Küba'nın en ünlü ve nüfuzlu ticaret şirketlerini ve hukukî bürolarını yönetmeye başlamışlardı. Masetti'de eksik olan sadece ün değildi, beraber çalıştığı gazeteci arkadaşlarının çoğu, adını bile bilmiyorlardı. Mesleğinde ilerleyişi, Arjantin'in dışında olmuş ve kendi ülkesinde dostluklar ya da sağlam siyasal ilişkiler kuramamıştı. On ay boyunca, Bolivya'nın güneyinde ve Arjantin'in kuzeyinde oldukça kolay ve rahat koşullar içinde dolaştı. Masetti ve arkadaşları, doğrudan doğruya Küba'dan gelmemişler, yolu uzatmışlar ve herhangi bir yolcu gibi, kuşku uyandırmadan sınırları geçebilmişlerdi. İç Güvenlik Servisleri'nin, gerillanın varlığından haberli olmaları, sadece ve sadece gerillanın, Arjantin hükümetine yazmış olduğu açık mektup yüzünden meydana gelmiş bir olaydı.

Hiç kuşkusuz, Guevara'nın, Masetti trajedisinden alacağı derslerden biri de buydu. Ama buna rağmen, Ché, kendi stratejisinin ana hatlarında hiç bir önemli değişiklik yapmadı.

Neden?

Bunu bir tek neden göstererek açıklamak zor. Guevara'yı, Masetti'nin hatasını hemen hemen mekanik olarak ve hemen hemen aynı sonuçlarla tekrarlamaya sevkeden nedenleri bir araya getirmeye çalışacağım.

Guevara'nın, Lâtin Amerika devrimleri dâvasını neden kapıp koyvermediği konusunda yapılacak bütün tahlillerde, ilk akla gelen cevap, Guevara'nın Küba'daki durumu ve Fidel Castro ile olan özel ilişkisidir.

Teknik açıdan gelişmiş bir ülke olan Küba'nın, Guevara'nın 1961'deki dört yıllık planı ile tasarlandığı biçimde endüstrileşmesi, 1964'ün başlarında başarısızlığa uğramış olarak görülebilirdi. Endüstrileşmiş bir ülkeyi, gelişme döneminde baltalayacak ve aksatacak bütün örgütlenme eksiklikleri, uzman yokluğu gibi nedenler, Küba'da da kendisini gösterdi. Suyun, elektriğin ve yolun yetersiz olduğu yerlerde fabrikalar kuruldu. İşçi sıkıntısı çekiliyordu. Genel olarak, uzman olmayan kişiler, teknisyen diye çalıştırılıyordu. Tarım ülkelerinde, endüstri alanındaki çalışma çok çekici göründüğü için, halk arasında büyük bir kaynaşma başladı. Buna bağlı olarak, endüstri bir düzene sokulmaya çalışılırken, köylülerin düzeni bozuldu. Bazı yerlerde, iş gücü alabildiğine yitip gidiyordu. Bazı yerlerde ise, iş gücünün bu şekilde birdenbire düzenlenmesinden meydana gelen hatalar yüzünden üretim düşüyordu. Küba'yı, endüstri açısından ayakta duracak hale getirme çabası, Arjantin ve Brezilya'nın dokuz yüz kırklarda ve ellilerde geçirdiği bütün elverişsiz koşullarla, pek kısa bir süre içinde karşı karşıya bıraktı. Endüstrileşme hareketinin başında bulunanların, Sovyetler Birliği'nden, Brezilya ve Arjantin'in Amerika'dan aldıkları öğüdün bir eşini almaları çok tuhaftır. Sovyetler Birliği, eko-

nomik nedenlerden ötürü, tarım ülkelerinin endüstrileşmeye girişmemesi, bunun yerine, endüstri ülkelerinin yüksek kaliteli üretiminden yararlanması gerektiğini öğütlüyordu. Küba sorununda, Ruslar bu sözlerine gerekçe olarak, Küba'nın pek kısıtlı iç pazarını ve üretim mallarını komşularına ihraç etme olanağından yoksun oluşunu gösterdiler. Bu siyasal ve ekonomik tecrit, Küba'yı başka pazarlara bağlı duruma getirecekti. Ve bu pazarlar, yani Sovyet Rusya ve Avrupa'daki diğer sosyalist ülkelerle kapitalist ülkeler, Küba'dan sadece tarım ürünlerini isteyebilirlerdi.

Bu yüzden, Guevara'nın planı, sandığından da uzun bir süre, Sovyetlerin hoşgörüsüne bağlı kaldı. Ama Küba endüstrisinin bir ihraç pazarı bulması gerekliydi ve bunu bulabilmek için, Orta ve Güney Amerika'nın diğer ülkelerinde, Küba'nınkine benzer rejimler kurulması gerekliydi. Bu durumda, ABD ile SSCB arasında bir çatışma olacak (Çünkü Sovyetler Birliği, Küba'nın siyasal açıdan yayılmayacağına garanti vermişti) ve buna bağlı olarak Moskova'nın hoşgörüsü, tabiî onunla birlikte de, endüstrileşme programı ve bu programın ağır finansmanı son bulmuş olacaktı.

1964'ün sonlarına doğru, Castro, Küba'nın sosyalist dünyanın büyük iş bölümü içinde bir yere yerleştirilmesine razı oldu. Ama Guevara, buna yanaşmadı.

1963'te bana şöyle demişti: «Küba bir tarım ülkesi olur ve yeniden dünyanın şeker fabrikası durumuna gelirse, Küba sosyalizminin geleceği konusunda kuşkular uyanacaktır. Üstelik, uluslararası durumu öylesine güçsüz olacaktır ki, ömrünün sonuna dek Sovyetler Birliği'ne bağımlı kalmaya zorunlu olacaktır. Devrim bu uğurda yapılmadı. Bu bağımlılık uğruna dövüşmedik biz.»

Gerçek şuydu ki, endüstri olmadan devrim, pazar olmadan da endüstri olamazdı. Pazar bulmak için, devrimin Lâtin Amerika'da devam etmesi gerekiyordu. Bu durumda da, Birleşik Devletler Sovyetler Birliği'ni görev başına çağıracak ve Küba, Rusya'ya kulak asmadığı takdirde, Sovyetler Birli-

ği, Küba sosyalist rejimini desteklemekten vazgeçecekti. Birleşik Devletler'in askerî gücünü, sadece Rusya'nın büyük askerî gücünün dengeleyebileceğini ve kuzeyden gelebilecek bir saldırıyı önleyeceğini herkes biliyordu. İçinden çıkılmaz bir fasit daireydi bu.

1964 Mart'ında, Ché, Dünya Ticaret ve Kalkınma Konferansı'na katılan Küba delegasyonu başkanı olarak Cenevre'ye gitti. Bu toplantıda, yabancı sermaye yatırımlarının dünya ticareti ve barışı için ne kadar büyük bir tehlike yarattığını belirtti. Çünkü, yabancı sermaye yatırımları, ulusal ekonomilere egemen olmakla sonuçlanıyordu. Ayrıca, az gelişmiş ülkelerin, ürünleri için uygun fiat buluncaya dek, kâr hisseleri, faizler ve amortisman paylarının ödenmesini geri bırakmaları konusunda ortak bir anlaşma yapılmasını önerdi.

Konferanstan sonra, iki gün Paris'te kaldı ve daha sonra Cezayir'e geçti. Orada, Ben Bella ile olan dostluğunun temelleri atıldı. Bu gezinin bir sonucu olarak, birkaç ay sonra Cezayir Cumhurbaşkanı, Birleşik Devletler'e, Washington ve Havana arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi çağrısında bulundu.

Ben Bella, «Birleşik Devletler'in nasıl olup da, bir yandan Kremlin'le direkt telefon hattı kurulmasını isterken, öte yandan, Küba halkının kendilerine en uygun hükümet şeklini seçmelerine karşı geldiğini anlayamıyorum.» diyordu.

1964 Kasım'ında Guevara bir kez daha yollara düştü. Bu sefer Moskova'ya gidiyordu. Bu, SSCB'ne üçüncü gidişiydi. Ama, bu kez dört aydan daha uzun süren bir gezi düzenlemiş ve dünyanın şimdiye dek görmediği birçok yerini görme fırsatını bulmuştu.

Hiç kuşkusuz, daha sonra Castro ile aralarındaki önemli görüş ayrılıklarında, bu Rusya gezisinin büyük rolü olmuştur. Bu gezi onda şu kanıyı ve inancı uyandırmıştı: Sovyetler Birliği, Amerika ile birarada yaşamaya gerçekten niyetlidir ve güdülen amaç, dünyanın iki bölgeye ayrılması ve

güçlerin bu bölgeleri tanımaları, ikinci olarak da, her bölge içindeki uluslar arasında bir iş bölümü yapılmasıydı. Küba için, bu, bir tarım ülkesi olarak kalmak ve bir dünya ulusu içinde, güçsüz durumda olmak demekti.

Sovyetlerle yaptığı görüşmeler, 11 Aralık 1964'te Birleşmiş Milletler Genel Toplantısı'nda yaptığı konuşma ile gün ışığına çıktı. Beklenmedik bir şekilde, Küba delegasyonu ile New York'a gelmişti. Bazıları, onun aynı zamanda Ben Bella adına konuştuğu kanısındaydılar.

Birleşmiş Milletler'deki konuşmasında şunları söylemişti:

«Amerikan emperyalizmi, diğer ülkeleri, barış içinde birarada yaşamanın, büyük dünya güçlerini kullanmaya engel olacağına inandırmaya çalışmıştır. Ama, eğer dünya barışı güven altına alınacaksa, sadece güçlü olanların barış içinde birarada yaşamalarıyla olmaz bu. Barış içinde beraber yaşama, büyüklükleri, eski tarihî bağları ve zaman zaman aralarında çıkabilecek olan sorunlar hesaba katılmaksızın, dünyanın bütün uluslarına yayılmalıdır.»

Aynı hafta içinde, Guevara CBS'in bir programında, televizyonda konuştu.

«Küba'nın tek isteği, Amerika'nın kendisini rahat bırakmasıdır» diye haykırdı.

Sonra, Moskova görüşmelerinin kendisini düşünceye sevkettiğini gösterir bir tarzda konuşmasına devam etti. Endüstrileşme planında yapılan hataları itiraf etti. Bunların düzeltileceğine söz verdi. Birleşik Devletler'le ahenkli bir ilişki kurmanın Küba için «çok iyi» olacağından söz etti. Sokağa çıktığında, Castro'ya karşı olan bir grup, Ché'yi yuhaladı. Ama Ché gözünü kırpmadan, onlara dikti bakışlarını ve önlerinden geçip gitti.

17 Aralık'ta New York'tan ayrılarak, Kanada üzerinden tekrar Cezayir'e gitti ve Ben Bella ile yeniden görüşmeler

yaptı. Bu tutum, Küba ile Cezayir arasında, bağımsız bir sosyalist mihverin kurulacağı kanısını uyandırdı. Noel günü, Mali'deki Bamako'ya gitti ve konuşmaları, yeniden ateşli bir havaya büründü:

«Birleşik Devletler müdahalesine karşı devrimci mücadele, Batı yarımküresinde giderek bütün kıtayı saran bir hareket halini almaktadır.» diyordu.

Bu gezide, kısa süreler içinde başka ülkeleri de ziyaret etti ve Ché, Üçüncü Dünya devriminin gezginci etmeni durumuna geldi. Büyük siyah kıtanın, en çetin savaşını vermiş ve en umutlu devrimi olmuş olan Cezayir devriminin temsilcisi Ben Bella, bu geziyi açıkça destekliyordu.

Kongo'ya gitti. Brazaville'de, 1965 Ocak ayı başlarında, Başkan Alphonse Massemba-Debat ile buluştu ve Afrika'daki anti emperyalist savaşın durumu üzerinde görüşmeler yaptı. Kısa bir süre sonra, Guine'deki Conakry'ye ve Ghana'ya, Accra'ya gitti.

Bu gezinin bir tek anlamı olabilirdi: Ché, Afrika hükümetlerinin, Cezayir'in liderliğinde bir siyasal birliğe gitme olasılığı konusunda nabız yoklaması yapılıyordu.

Ghana'da, kısa süre için de olsa, Ché'nin eski merakı uyandı: Bir gün, başkentten on beş kilometre kadar uzaktaki Aburi Botanik Bahçesine gitti ve Afrika bitki çeşitlerini zevkle inceledi. Çok büyük bir barajın kurulmakta olduğu Volta Irmağına da gitti ve orada kurtuluş savaşları hakkında konuştu:

«Kolombiya, Venezuela ve Guatemala, silâhlı çatışma konusunda büyük denemeler geçirdiler. Her yerde başarısızlıklar oldu. Gelecek savaşlar için ders alınması bakımından, bu başarısızlıkların anlatılıp öğrenilmesi gerekir.»

O ay sonunda, Dahomey'e gideceği açıklandı. Ghana'dan ayrılmazdan önce, bir işçi birliği kampını ziyaret etti. Orada Ché'ye, büyük törenlerde giyilen geleneksel bir kos-

tüm olan **kente**'yi verdiler. Ché, bu armağanı sevinçle kabul etti.

Dahomey'den sonra, yeniden Cezayir'e döndü; burada, devrim liderleriyle çeşitli konularda görüşmeler yaptı ve sonunda Paris'e gitti.

En eski ve en sadık dostlarından biri olan, avukat Gustava Roca, Paris'te Ché'yi bekliyordu. Roca, Ché'nin Cordoba lisesinden arkadaşıydı. Küba'da iken de birkaç kez onu görmeye gitmişti. Bu buluşmaları, üzücü bir olaya dayanıyordu: Roca, Guevara'ya, Masetti'nin gerilla grubu hakkındaki raporu, tutukluların ifadelerinin özetini ve Masetti ile Hermes Pena'nın ölüm haberini doğrulayan bildiriyi getirmişti. Bu, Lâtin Amerika devrimi için bir yenilgiydi; ama Guevara, bunu kişisel bir yenilgi olarak aldı.

Şubat başlarında Tanzania'ya gitti ve Dar üs Salam'da yaptığı bir konuşma ile beklenmedik Afrika gezisinin asıl anlamını açıkladı:

«Yedi Afrika ülkesini dolaştım. Ve şu kanıya vardım ki, sömürgeciliğe, emperyalizme ve yeni sömürgeciliğe karşı ortak bir savaşa girmek olanağı vardır.»

19 Şubat'ta Kahire'ye gitti. Burada tekrar Kongo asilerinin lideri Gaston Soumialot'la karşılaştı. Soumialot'u, iki yıl önce Afrika üzerinden geçerken, uçakta tanımıştı. Soumialot kırk beş yaşlarında bir köylüydü. On dört yıl Kongo'da ulusal dâva uğruna çarpışmıştı. Bir efsane haline gelmişti. Onun, Lumumba'nın kabilesinden olduğu söyleniyordu; bu doğru değildi. Ama doğru olan, Soumialot'un, politika kampanyalarında Lumumba'nın yanından ayrılmamış olduğu, ülkenin en başarılı eylemcilerinden biri olduğu, son yıllarını çeşitli hapishanelerde geçirdiği idi. Soumialot, 1964 Eylül'ünde, Kongo'da bir Halk Cumhuriyeti ilân etmiş, Stanleyville'i başkent yapmış ve kendisi de Savunma Bakanlığı görevini üzerine almıştı.

Soumialot, boyuna Kahire'ye gidip geliyordu. Devrim hükümetinin, Kahire'nin diplomatlara ayrılmış olan Zamalek

mahallesinde bir karargâhı vardı. Devrim Yüce Divanı, Soumialot'un yönettiği bir komitenin başkanlığında olmak üzere, bu karargâhta toplanıyordu. Soumialot'un iki yardımcısı, Pierre Mulele ile Laurent Kabila idi. Mulele, Leopoldville ve Kasai bölgesindeki silâhlı çatışmayı yürütüyor, Kabila, Katanga ve Kivu'daki harekâtı yönetiyordu. Her iki adamın, gerilla savaşı konusundaki fikirleri, Guevara'nınkilere benziyordu: Kentlerde siyasal kadroları olmadığı için, köylerde bir ordu kurmayı tasarlıyorlardı. Kentler de zamanla düşecekti.

Guevara, Afrika devrimine karşı gerçek bir sevgi ve yakınlık duyuyordu. 1961 Ocak ayında Lumumba'nın öldürülüşü olayını, sadece bir siyasal kayıp olarak almamış, buna gerçekten çok üzülmüştü. Küba devrimcileri, Lumumba adını bir simge durumuna getirmişlerdi. Yıllar boyu çekilen acıların izini taşıyan yüzü ve yaptıkları, adanın her yanında biliniyordu.

Guevara ile Soumialot, birbirlerine karşılıklı çağrıda bulundular: Soumialot Küba'ya gidecek ve devrimin iktidara geçmiş olduğu bu ülkeyi yakından tanıyıp öğrenecekti. Guevara ise, devrimin henüz bir düş sayıldığı ve siyasal havanın, iç bölünmeler ve kabilelerin direnci yüzünden bulanık olduğu Kongo'ya gidip dövüşecekti.

24 Şubat 1964'te, Guevara, Cezayir'de toplanan İkinci Afrika - Asya Ekonomi Semineri'ne katıldı. Afrika ve Asya halklarının yeniden birleşmesi konusunda Küba'nın söz hakkı olduğunu savundu ve şöyle dedi:

«...Amerikan emperyalizminin Vietnam ya da Kongo'daki saldırısına, bu kardeş ülkelere, ihtiyaçları olan bütün savunma araçlarını vermek ve kayıtsız şartsız olarak onları destekleyeceğimizi belirtmekle cevap verilebilir.»

1965 Mart'ında Kahire'ye döndü ve Kongo devrim liderleriyle olan görüşmelerine devam etti. Devrimciler arasında görüş ayrılıkları olduğunu farketti. Bu ayrılıklar, derinden derine, Çin ile Rusya'nın Afrika'da uygulanacak taktikler ko-

nusundaki gizli anlaşmazlıklarını ortaya vuruyordu. Nasır, Ché'yi Assuan barajına, Arapların emek ortaklığıyla katıldıkları, Sovyet mühendisliğinin bu harikasına çağırdı. Assuan barajı, Ché'nin uzun gezisinin sonu oldu.

14 Mart'ta Havana'ya geldi. Fidel Castro, Başkan Osvaldo Dorticos, siyasal liderler, Carlos Rafael Rodriguez ve Emilio Aragones ile birkaç Bakan'dan meydana gelmiş en yüksek hükümet yetkilileri tarafından karşılandığı halde, bu, sade bir tören oldu. Bir bebek bekleyen karısı ile arkadaşı Roca da gelmişlerdi. Ché, Castro'nun arabasıyla geçip giderken, Roca ancak bir merhaba demeye vakit bulabildi.

Roca, ancak iki gün sonra Guevara ile buluşabildi. Ché, hemen hemen kırk saat süreyle Castro ile görüştüğünü anlattı. Castro'ya sözlü olarak rapor vermişti. Kavga mı etmişlerdi yoksa? Ché bir şey söylemedi.

Sözü değiştirdi, başka şeylerden söz etmeye koyuldu. Roca'dan, Hermes Pena'nın babasına, oğlunun ölüm haberini iletmesini rica etti. Pena'nın babası, yaşlı bir köylüydü. Oğlu, uzaklarda, çok uzaklarda, ta Arjantin'de ölmüştü. Roca, bu haberi ileteceğini söyledi, ama bir an sonra vazgeçti; bunu yapacak gücü bulamıyordu. Guevara, kendisinin haber vereceğini söyledi.

Roca kısa bir süre sonra Arjantin'e dönecekti. Ché, Buenos Aires'teki annesine bir mektup yollayacağını söyledi.

Guevara annesine yazdığı mektupta, Küba devriminin liderliğinden vazgeçeceğini ve otuz gün şeker kamışı kestikten sonra, en üst mevkilerden yönetmiş olduğu endüstri dallarından birindeki çalışmaları yerinde izlemek üzere, beş yıl bir fabrikada çalışacağını bildirmişti.

Bunu gerçekten yapmayı tasarlıyor muydu?

Belki de, kim bilir.

Ché'nin annesiyle olan ilişkisi, hiç de alışılmış ana-oğul ilişkilerine benzemezdi. Bu ilişki, ikisi arasındaki büyük benzerliklerle sürüp gitmişti. Celia iyi bir dosttu. Ché,

gibi astımdan mustaripti. Dünya görüşü de, Ché'ninki gibi, devrim ve sol kanadın siyasal edebiyatı ile biçimlenmişti.

Mektubun sonlarına doğru, Ché, bu en gizemli ve karanlık dönemine ışık tutabilecek bazı şeyler yazmıştı. Celia'ya, hangi nedenle olursa olsun, Küba'ya gelmemesini bildiriyordu.

Acaba korktuğu bir şey mi vardı? Mektupta, kamış kesip, fabrikada çalışacağını bildirmesine rağmen, ülkeyi terk etmeye daha o zaman mı karar vermişti?

Ché'nin 16 Mart 1965'te yazdığı mektup, Roca'nın Avrupa gezisinden sonra, 13 Nisan'da annesinin eline geçti.

Celia mektubu aldığı zaman, beni evine çağırdı ve okumamı istedi. Yıllardır gelenek olmuştu bu. Ché'den mektup geldiği zaman beraber okurduk. Ben de en azından onun kadar şaşırmıştım. Celia çabucak kendini toparladı ve bana, Havana'ya mektup götürecek güvenilir bir kurye olup olmadığını sordu. O sıralarda Mayıs Günü şenlikleri için Küba'ya çağrılmış olan bir sendika lideri vardı. Mektubu ona verebileceğimi söyledim. Celia da kabul etti. Sonra oturup mektubu yazdı. İlk kez olarak şimdi yayınlanan bu mektup şöyleydi:

Buenos Aires, 14 Nisan 1965

«Bir tanem,

Mektuplarım bir tuhaf mı geliyor sana? Bilmiyorum, belki de birbirimizle konuşurkenki o doğal halimizi yitirdik artık. Belki de hiç bir zaman böyle bir doğallık olmadı da, biraz şakacı, biraz alaycı bir hava içinde konuşup durduk hep. Hani, Plate kıyılarından gelen bizlere özgü bir konuşma tarzı vardır ya, işte öyle. Bizim aile geleneği de, bu havayı oldukça abarttı sanırım.

Ama şu var ki, ne zaman endişeye kapılsam, şakayı falan unutup, en son söyleyeceğimi baştan söyleyiveriyorum. O za-

man da mektuplarım bir tuhaf, anlaşılması güç birer muammaya dönüyor.

Mektuplarımızda diplomatik bir hava esmeye başlayalı beri ben de satırların arasında gizli anlamlar arıyor, her sözü başka türlü yorumlamaya çalışıyorum. Son mektubunu, sanki La Prensa *ya da* La Nacion *gazetelerinin haberlerini okur gibi okudum. Her sözün gerçek anlamını ve ne demek istediğini çözerek, ya da çözmeye çalışarak.*

Sonunda benim de aklım karıştı. Daha fazla endişelendim, eskisinden daha çok korktum.

Bu mektubu, diplomatik dille yazmayacağım. Doğruca esas konuya geliyorum. Küba'da, yönetme yeteneğinde olan o kadar az kişi varken, ve halkın arasında öylesine iyi şeker kamışı kesicileri durup dururken, senin tutup da bütün işini gücünü bırakıp, koca bir ay, şeker kamışı kesmen, bence çılgınlıktan başka bir şey değil. Bunu, kısa süreli bir gönüllü hareketi içinde yapsan, dinlenmeye ya da eğlenmeye ayrılan boş vakitlerinde yapsan, Cumartesi Pazarları yapsan, diyecek sözüm yok. Hatta, kamış keserken makine kullanmanın gerekliğini ve yararlarını göstermek için, işi gücü bırakıp bunu yapsan yine diyecek sözüm olmaz. Çünkü biliyorum ki, Küba'nın dövizi, hasada ve kaç ton ürün elde edildiğine bağlı.

Bir ay, çok uzun bir süre. Benim bilmediğim bazı nedenler olsa gerek. Senin durumunu ele alalım şimdi. Eğer, kamış tarlalarında geçireceğin bir aydan sonra, kendini bir fabrikanın yönetimine adayacaksan, Castellanos'la Villega'nın pekâlâ üstesinden geldikleri bir işe kendini vereceksen, bu çılgınlıktan da öte, saçmalık olur. Hele hele, bu işin beş yıl süreceği düşünülürse.

Bakanlıktan bir gün bile uzak kalmayı istemediğini bildiğim için, dış ülkelere olan gezin bitip tükenmek bilmeyince, kendi kendime sordum: Ernesto, Küba'ya döndüğü zaman Endüstri Bakanı olmaya devam edecek mi? Seni bu karara sevkeden tartışmada yetkili olan kim? Bu kararına kim izin verdi?

Bu sorularım kısmen cevaplanmış durumda. Eğer bir fabrikayı yöneteceksen, bu artık Bakan olmayacaksın demektir. Senin yerine getirecekleri adama bakarak, anlaşmazlığın akla yatkın bir yolla çözülüp çözülmediğini de anlayacağım. Ama ne olursa olsun, senin yeteneklerinde olan bir insanın, koskoca beş yılını bir fabrikada harcaması çok yazık. Bunları sana, anan olarak söylemiyorum. Bunları yazan, sadece, bütün dünyanın sosyalist olduğunu görmek umudunda bir yaşlı kadın. Bana sorarsan, bu işlere daldığın takdirde, dünya sosyalizmi dâvasına elinden geldiğince hizmet etmiş olmayacaksın.

Hangi nedenden ötürü olursa olsun, Küba'daki tüm yollar kapanmışsa sana; unutma ki, Cezayir'de bir Bay Ben Bella var. Ülkesinin ekonomisini senin düzenlemen ya da kendisine bu konuda yardımcı olman, onu ancak memnun edecektir. Senin yardımlarına aynı sevinçle kucak açacak bir de Bay Nkrumah var Ghana'da. Ne yapsan, nereye gitsen, hep bir yabancı olarak kalacaksın. Orası öyle. Bu senin değişmez yazgın olsa gerek.

Mektuba bak hele sen! Can sıkıcı bir sürü şey yazıp durdum. Şeytan yırt at diyor, ama ben yine de göndereceğim. Ailenin resimlerini göndermişsin. Çok sevindim. Hepsi de çok güzel. Ama çocuklar sana benzemiyorlar. Ne suratları, ne de ifadeleri seni andırmıyor hiç. Aleida'nın kolay doğum yaptığına memnun oldum. Bu son hamileliği sırasında bayağı endişelenmiştim.

G. ve J., senin gizli aşkının güzelliğine bayılmışlar. Keşke onun da bir resmini gönderseydin. Görmek isterdim. O kadar egzotik bir tipi, o kadar Doğulu bir çekiciliği ve öylesine bir yumuşaklığı var ki, Roberto'nun büyük kızı Florencia'ya benzetiyorum onu. Florencia gerçekten çok güzel, çok alımlı kız.

J.'ye, benim hakkımda haberler vermek istemişsin de, J. bunları benden duymuş olduğunu söyleyince ağzın açık kalmış. Öyle diyor. Senden baskın çıktım, desene! Hem J., hem

de G., Küba'nın örgütlenme yolunda almış olduğu uzun mesafeden çok duygulanmışlar.

Sana başka haberler de vereyim. Luis ile Celia'nın ayrıldıklarını söylemiştim. Luis Küba'ya gidip, orda çalışmak istedi. Yetenekli bir çocuk. Ama, durumun nasıl bir şekil alacağı belli olmadığı için, bugünlerde caymış gibi. Juan Martin'in bir oğlu daha oldu. Bir aylık bile değil.

Küba'ya gelemiyeceğim ve sadece bir «Günaydın» ya da «merhaba» demek için bile olsa seni göremiyeceğim için gerçekten üzgünüm. Gün günden tekrarlanan bir «merhaba», bayağı değer kazanıyor insanın gözünde. Küçük Celia ile küçük Ernesto'yu da tanımak ve Aliucha'nm gevezeliklerini dinlemek isterdim. Artık bir başka sefere.

Dünyayı havaya uçuracak bir soytarının çıkacağını sanmıyorum. Buna rağmen, bu hayvanların, Amerikalıların yaptıkları, yüreğimi ağzıma getiriyor. Ne olursa olsun, inanıyorum ki, yine de geride birkaç tane soydaşımız kalacak ve işe yeni baştan, oklar, yaylar ve kabilelerle başlamak zorunda kalsalar bile daha âdil bir toplum kurmayı becerecekler.

Seni candan kucaklarım oğlum,
Celia

NOT:
Eliseo'yu benim için kucaklamayı unutma. Dr. Catalano'ya vermem için yolladığın «Küba Jeolojisi» beni huzursuz etti. Çünkü Catalano, Dr. İllia'nın hükümetinde, Madenler Bürosunda önemli bir görev kabul etti. Ve yuları da, Hıristiyan Demokrat olan yeğeninin eline vermiş gibi. Belki de, Beethoven'in Napoleon'a yaptığını yapmam gerekirdi: Hani, Üçüncü Senfoni'yi Napoleon'a adamış da, Napoleon'un artık buna değmez olduğunu görünce şöyle demiş: Bir zamanların büyük adamına.»

Celia'nın oğluna yazdığı mektubun, garip, hemen hemen sihirli bir yazgısı vardı. Büyük endişeler içinde yazıl-

mış olan bu mektup, aynı zamanda Celia'nın sağlığının bozulmasında da bir dönüm noktası olmuştu. O gece yarısı, oturduğu eski evin kapısını açmak için aşağı indiği zaman, yukarı çıkmakta bayağı zorluk çekmişti. Koluma girmiş ve âdeta ben onu taşımıştım. Doktora gitmediği için çıkıştım. Bunun sadece yorgunluktan ileri geldiğini söyledi. Aslında, Celia yirmi yıldır kanser tehlikesi içinde yaşıyordu. Yirmi yıl önce, habis bir ur yüzünden bir göğsünü almışlardı. Bu ameliyat, Guevara'yı allak bullak etmişti. O sıralarda tıp öğrenimine başlıyordu. Bir yandan meslek aşkı, öte yandan ana sevgisi, onu evde küçük bir laboratuvar kurmaya sevketmişti. Guevara, bu laboratuvarda, haftalarca domuzlar üzerinde denemeler yapmış, petrol bazlı solüsyonlar kullanmaya çalışmıştı.

Artık, kanser Ché'nin anasına son saldırısını yapıyordu. Aynı şekilde, yazgının da son saldırısı bu oldu. Çünkü, mektubu götürecek olan sendika başkanı, son anda Küba hükümetinin davetliler listesinden çıkarıldı. Bu adam, Peron'cuydu ve bu tip davetler, son dakikada Arjantin Komünist Partisi tarafından kontrol edilir, çoğu kere de Parti, bazı isimlere karşı çıkardı. Bu kez de öyle oldu.

30 Nisan'da Fidel Castro ve liderlerden birkaç kişi daha, şeker kamışı kesmeye gittiler. Castro yabancı gazetecilere, resmî olmayan bir demeç verdi. Bütün gazeteciler, Ché'nin nerede olduğunu öğrenmek istiyorlardı. Resmî törenlerde görünmez oluşu ve Bakanlıktan uzaklaşması, Küba'da herkesin ağzında dolaşıyor, türlü yorumlara yol açıyor ve ülkenin sınırlarına taşıyordu bu söylentiler.

Castro, «Size söyleyebileceğim tek şey, dedi, Binbaşı Guevara'nın, daima devrime en yararlı yerde olacağıdır. Kanımca, Afrika gezisi çok yararlı olmuştur. Delegasyonlarımızdan biriyle, Çin'e de gitti. Çok yönlü ve olağanüstü anlayış yeteneğinde olan bir kişidir. Ve her yönüyle sağlam birkaç liderimizden biridir.»

Bir aylık bir sususuştan sonra söylenilen bu sözler, Ché'-

nin durumu hakkındaki kuşku ve merakları büsbütün artırdı. Guevara'nın Mayıs Günü şenliklerine katılacağı yolundaki bir gazete haberi de boş çıktı.

10 Mayıs'ta Celia'nın durumu ağırlaştı. Buenos Aires'in kuzeyinde, soyluların oturduğu kesimdeki Stapler Hastanesi'ne kaldırıldı. Ama birkaç gün sonra, hastane yetkilileri, ailesine, nazik bir dille Celia'yı buradan çıkartmalarını bildirdiler. Hastanenin sahipleri, bir komünist liderin annesinin kendi hastanelerinde yatmasının, işlerine sekte vuracağı kanısındaydılar.

Bu sıralarda, Havana'ya gitmesi engellenen sendika başkanı, mektubu bana getirdi. Bu kötü raslantıyı Celia'ya bildirdim, o da yeni bir kurye bulana dek, mektubu saklamamı söyledi.

16 Mayıs'ta, doktorlar Celia'nın ölümünün an meselesi olduğunu bildirdiler. Havana'ya telefon ettim. Aleida çıktı. Ne yapacağını bilmez bir durumu vardı. Guevara Havana'da değilmiş ama Küba'da imiş. Annesinin ancak birkaç saatlik ömrü kaldığını, ve ne yapıp yapıp bu durumun Ernesto'ya bildirilmesi gerektiğini söyledim. Bunun pek de kolay olmayacağını ileri sürdü, ama Guevara her nerede ise, telefon ya da telsizle haber verebileceğini anlattım.

Ayın 18'inde, Aleida hastaneye telefon etti. Celia, hemen hemen koma halindeydi. Ama telefonu duyar duymaz, sanki bir elektrik şoku geçirmişcesine, yatağın içinde dikilip oturdu. Boşuna ve yorucu bir konuşmaydı. Sesler duyulmuyor, boyuna bağırmak zorunda kalıyorlardı. Durum umutsuzdu. Öğleyin bir telgraf çektim:

Binbaşı Ernesto Guevara, Endüstri Bakanlığı,

Havana

Annen çok hasta. Seni görmek istiyor. Selâmlar.

Ricardo Rojo

Bu telgrafa da cevap gelmedi ve Mayıs'ın 19'unda Celia de la Serna de Guevara öldü.

Celia'nın cenaze töreninde konuşma yapan üç kişiden biri de bendim. Diğer akrabaları ve dostları gibi, biz üçümüz de birbirimize bakıyor ve aynı soruyu soruyorduk gözlerimizle:

Ché, hangi cehennemin dibinde?

Guevara'nın, anasının son çağrısına cevap vermemesi için, bundan haberdar olmaması gerekirdi ancak. Aleida, onun Küba'da olduğunu söylemişti. Yalan söylemiş olamazdı. Peki, ama Guevara nerdeydi? Herhalde, telefonu olmayan bir yerde. Ama 21 Mayıs'ta Havana gazeteleri, Ché'nin annesinin ölüm haberini vermişlerdi. O zaman da Ché'den hiç ses çıkmadı. Demek, telefon olmadığı gibi, gazete de yoktu bulunduğu yerde.

Ché'nin hapiste olmasa bile, bir kenara çekildiğini sanıyordum. Bu inziva, bir tür siyasal disiplin hareketiydi. Bu, gönüllü olarak katlanılacak, uzun süreli bir kendi kendini eleştirme devri olacaktı. Aynı zamanda, annesinin son mektubundaki son cümleye de cevap verilmiş oluyordu: «Seni bu karara sevkeden tartışmada yetkili olan kim? Bu kararına kim izin verdi?»

Bu inzivanın kuralları, herhalde Guevara'nın kendisi tarafından saptanmış olmalıydı. Ya da Castro saptamıştı da, Guevara, anasının ölümü kadar önemli bir nedenle bile bunları çiğneyemeyecek kadar sağlam bir söz vermişti.

1959 Nisanı'nda, Castro Amerika gezisine çıktığı sırada da, Ché böyle inzivaya çekilmişti. Castro'nun, Birleşik Devletler'e güvenmekle, devrimi yolundan saptıracağına inanıyordu. Bu düşüncesini, açıkça Castro'ya söyledi ve hemen Demir Muhafızları'nı da yanına alarak evine çekildi. Castro bu sorunu çözünceye ve böyle bir amacı olmadığını açıklayıncaya kadar da evden çıkmadılar.

O olayı nasıl tanımlamamız gerekirdi? Tutuklu muydu,

yoksa bir siyasal zafer kazanmak için inat mı ediyordu? 1965'teki sükûtu da buna benzer bir şey miydi?

Aldığım haberlere göre, Ché'nin bu inziva süresi 20 Mart'tan 1965 Temmuz'unun sonuna kadar sürdü. Temmuz sonunda, Kahire yoluyla Kongo'ya gitmek üzere Küba'dan ayrıldı.

Haziran'da, yani Guevara'nın kendi kendine çekildiği inziva devam ederken, Cezayir devriminin lideri devrildi. Ben Bella'nın düşmesi, Küba rejimini sarstı ve o yılın başında, Guevara'nın ateşli Afrika gezisi sonunda varılmış ittifakların yeniden gözden geçirilmesini gerektirdi. Kübalılara göre, Afrika devrimi, yeni sömürgecilik ve anarşi yüzünden batmaya yüz tutmuştu. Guevara, siyah kıtanın ta göbeğine kadar giderek, Kongo ayaklanmasına bizzat katılmayı ve devrimi ayakta tutmayı bir kişisel sorumluluk olarak yüklendi.

Guevara, siyasal tahlilini, dünyadan uzak, tek başına yapmış olduğu için, Cezayir sorunu ayrı bir önem taşıyordu. Bu önemin ağırlığı, Fidel Castro'nun o yılın 3 Ekim'inde açıkladığı ve Guevara'nın Küba vatandaşlığından, Bakanlıktan ve Binbaşılıktan vazgeçtiğini bildiren mektuplarıyla ölçülmelidir.

Castro'nun dediğine göre, bu mektupları, Guevara 1 Nisan'da vermişti.

Castro, 3 Ekim'de, «Mektuba tarih konmamıştı, dedi. Çünkü, bu mektup, okunması gerekli görüldüğü an'a kadar açılmamak kaydıyla verilmişti. Ama, kesinlikle belirtmek gerekirse, verdiği tarih bu yılın 1 Nisan'ı, yani bundan tam altı ay, iki gün öncedir.»

Çok kişi, Küba devrim liderinin bu sözlerini kuşkuyla karşıladıysa da, bu kesinlikle gerçektir. Çünkü, Castro'nun verdiği tarihin doğru olduğu, Guevara'nın ailesine yazmış olduğu bir başka mektuptan da anlaşılmaktadır. Bu mektupta da tarih yoktur. Ama, hitaplarında çoğul ifadesi kullandığına bakılırsa, annesinin ölümünden, yani 20 Mayıs'tan önce yazılmış olması gerekir.

Bir bakıma, bu üç mektup, Ché'nin kendi kendini eleştirmesindeki amansız dönemin, yani 17 Mart'la 30 Nisan arasındaki dönemin sonunu belirtmektedir.

Bu dönemin muhasebesi, yani Castro ile Ché'nin, siyasal durumu, her nokta üzerinde anlaşmazlığa düşerek tartıştıkları dönemin muhasebesi ne göstermiştir?

Mektuplardan anlaşılmaktadır ki, Ché, şeker kamışı tarlalarında ve fabrikalarda çalışarak işe temelden başlamaktan vazgeçmiştir. Castro, bu davranışın, aralarındaki anlaşmazlığı ilân etmek demek olacağına ikna etmiştir Ché'yi. Ché, durumu kendi devrim liderliği ölçülerine vurup, eski Bolşevikler gibi, sosyalist hükümetin bir düşmanı olmadan önce istifa etmeyi uygun bulmuştur. Ché, bir adım daha atsa, bir başka Troçki olma durumuna gelirdi; ama Troçki'nin çağdaşı olan öteki Bolşeviklerin yazılarını çok dikkatle okumuş ve çok şey öğrenmişti: Devrim hükümetinin yazgısı söz konusu olduğu zaman, kişilerin kendi görüşleri ikinci plana düşmelidir.

Guevara, Fidel Castro'nun, yönetici olarak durumunu sarsması gerektiğini, görüş ayrılıklarının açık bir anlaşmazlığa dökülmüş olduğu şu sırada onu en çok desteklemesi gerektiğini anlamıştı. Sorumluluklarından sıyrılmış olarak, artık adada kalamayacağını da anlamıştı. Çünkü bu davranış, devrimin dünya gözündeki sağlamlığını sarsacak bir tutum olurdu. Adadan ayrılıp gitmekten başka yapacak şey yoktu. Bütün sorun, bu işin tam zamanını seçebilmekti.

Ché'nin Castro'ya yazdığı mektup şöyleydi:

Havana, Tarım Yılı

«Fidel,

Şu anda neler gelmiyor ki aklıma... Senle Maria Antonio'larda ilk karşılaşmamız, yanınsıra gelmem için ısrar edişin, sefer hazırlıklarının o gergin havası... Bütün hepsi gözümün önünde...

Hani bir gün, aramızdan ölen olursa, kara haberini kime ulaştıracağımızı sormuşlardı da, başımıza sahiden böyle bir şeyin gelebileceği o zaman dank etmişti kafamıza. Sonradan baktık ki, böyleymiş bu iş. Devrime giriştin mi (sahici bir devrimse eğer), bunun ucunda ya galip gelmek, ya ölmek varmış. Zafer yolu boyunca çok ölenimiz oldu.

Artık eski dokunaklığı kalmadı bütün bunların. Daha bir olgunlaştık, ölüme daha bir alıştık. Sanırım, beni Küba'nın kendi sınırları içindeki devrime bağlayan görevden payıma düşeni yerine getirdim. Artık senden, dostlardan ve benim de halkım olan halkından izin istiyorum.

Parti yönetimindeki görevlerimden, Bakanlıktan, binbaşılıktan ve Küba yurttaşlığından resmen vazgeçiyorum. Böylece Küba ile hukukî bir ilişkim kalmıyor. Rütbelerin, mevkilerin ötesindeki o bambaşka bağları saymıyorum tabiî.

Geçmiş günlerime bakıyorum da, devrimin zaferini pekiştirmek için yeterince namuslu ve candan çalışmışım. Ağırca bir tek hatam oldu, o da, Sierra Maestra'daki ilk günlerimizde sana daha çok güvenmeyişim, bir önder ve devrimci olarak yeteneklerini daha çabuk anlamayışım. Şaşırtıcı günler geçirdim senin yamacında, Karayipler buhranının acı tatlı günlerinde halkımızın adamı olmanın gururunu tattım.

Senin o günlerdeki göz kamaştırıcı başarıların, her devlet adamının harcı değildir. Ben de, hiç çekinmeden senin yanında yer aldığım için, senin görüşlerini paylaştığım için, tehlikeleri (ve ilkeleri) görüp kavrama ve değerlendirmedeki tutumunu benimsediğim için gurur duyuyorum.

Dünyanın başka toprakları da, benim mütevazi yardımlarımı bekliyor. Küba'nın başında bulunmanın sana yüklediği sorumluluklar yüzünden, dileyip de yapamadığın şeyi ben yapabilirim. Yani ayrılmamız zamanı geldi artık...

Bilesin ki, bunu yaparken, hem mutluyum, hem de üzgün. Burda, Küba'da bir kurucu olarak beslediğim umutların en hasını, sevdiğim varlıkların en değerlisini, ve beni öz oğlu

gibi bağrına basan bir halkı geride bırakıyorum, canımdan bir parça koparmışcasına. Gönlümde senin bana aşıladığın inancı, halkımızın devrim özlenimini ve görevlerin en kutsalını, yani dört iklim dört köşede emperyalizme karşı dövüşme ödevini yerine getirmiş olmanın mutluluğunu taze savaş alanlarına götüreceğim. İçime su serpen, bu ayrılığın acısını hafifleten işte bu.

Yeniden söyliyeyim: Bundan böyle, Küba'nın benimle ilgili bir sorumluluğu kalmıyor, önümüze örnek olmanın sorumluluğundan gayrı. Benim için ergeç saati başka gökler altında çalacaksa, bil ki, bu halkı ve ille seni düşünüyorumdur son nefesimi verirken. Bana öğrettiğin şeyler ve verdiğin örnek için şükran borçluyum sana. Ve hangi işe kalkmışsam, hepsinde, sonuna dek Fidel'e sadık kalacağım. Nerde olursam olayım, bir Kübalı devrimci olmanın sorumluluğunu duyacak, ona göre davranacağım. Çocuklarımla karıma bir çöp bile bırakmıyorum. Buna pişman değilim, memnunum hatta. Onlar için bir şey istemiyorum, çünkü devlet yaşamaları ve yetişmeleri için gerekli olanı nasıl olsa verecektir. Sana ve halkımıza daha bir alay diyeceğim vardı, ama yeter gibi geliyor bana bu kadarı. Sözcüklere sığmayacak ki anlatacaklarım, hem daha fazla kâğıt karalamaya değmez.

Zafere dek, her zaman: Ya vatan, ya ölüm.

Seni devrimciliğimin olanca ateşi ile kucaklarım.»

CHÉ

Biri anasına babasına, öteki çocuklarına hitaben yazılmış olan diğer iki mektup, Ché'nin karmaşık kişiliğini; hiç bir zaman açıkça belirtmemiş olduğu, ana babasına karşı büyük sevgisini ve siyasal çalışmalarıyla, Küba dışındaki gezileri yüzünden gereğince bağrına basamadığı yavrularına olan şefkatini ortaya koyuyor.

Bu mektuplar da şöyle:

«Anamla babama,

Sevgililer,

Bir kere daha atladım Rozinante'nin (*) sırtına; bir kere daha düştüm yollara elimde kalkanımla.

Nerdeyse on yıl oluyor. Size bir başka veda mektubu daha yazmıştım. Belleğim beni yanıltmıyorsa eğer, daha iyi bir asker ve daha iyi bir doktor olamadığım için pişmanlık duyduğumu belirtmiştim. Artık bugün, doktorlukla ilgim kalmadı; eskisi kadar kötü bir asker de sayılmam pek.

Aslında değişen bir şey yok. Biraz daha bilinçlendim, Marksizm dal budak saldı içime ve benim için bir öz oldu. Bütün değişiklik bu kadar. Kendilerini kurtarmak isteyen tüm insanlar için tek çıkar yolun, silâhlı mücadele olduğuna inanıyorum ve inançlarıma da sonuna dek bağlı kalırım, bilirsiniz. Bana serüvenci diyenler olacak. Üstelik öyleyim de. Ama bir fark var arada. Ben, inancı uğruna, kelleyi koltuğa alan bir serüvenciyim. Belki, bu sefer kelle de gidecek. Bunu istiyor değilim, ama olmaması için de ne bir garanti var, ne de bir neden. Eğer, vakit saat gelmişse artık, sizleri son defa kucaklarım.

Sizleri, çok, ama çok sevdim. Sevdim de, bunu nasıl dile getireceğimi bir türlü bilemedim. Katı, donuk bir insan oldum hep ve sanırım, sizin de beni anlamadığınız zamanlar oldu. Ama inanın bana, beni anlamak gerçekten, pek kolay değildi o zamanlar.

Bundan böyle, bir sanatçı ustalığıyla cilâladığım iradem beni ayakta tutacak, gevşek bacaklarıma direnç, tükenmiş ciğerlerime soluk olacak. Bildiğim yolda yürümeye devam edeceğim.

Arada bir, yirminci yüzyılın bu condotieri*'sini hatırlayıp düşünün. Celia'yı, Roberto'yu, Anna Maria'yı, Pototin'i, Beat-*

(*) Rozinante, Don Kişot'un ünlü atıdır.

riz'i ve aklınıza gelen herkesi öperim. Müsrif ve inatçı ve de serkeş oğlunuzdan size kucaklar dolusu sevgiler.»

ERNESTO

«Çocuklarıma,

Sevgili Hildita, Aleidita, Camilo ve Ernesto,

Günün birinde bu mektubu okumanız gerekecekse, bu, artık sizlerle beraber olmayacağım demeye gelecek.

Beni doğru dürüst hatırlamayacaksınız. Hele küçükleriniz, hiç mi hiç tanımayacaklar beni.

Babanız, inandıklarına göre davranan bir insandı ve gerçekten de, inançlarına sonuna dek sadık kaldı.

İyi birer devrimci olmaya gayret edin. Çok çalışın, iyi öğrenin ve doğanın üstesinden gelmeyi başarın. Şunu hiç bir zaman aklınızdan çıkarmayın ki, önemli olan, devrimdir ve bizler, tek tek ele alındığımız zaman, hiç bir şeye değmeyiz.

Her şeyden çok, dünyanın neresinde olursa olsun ve kime karşı olursa olsun, yapılan adaletsizlikleri kendi iliklerinizde duymasını öğrenin. Bu, bir devrimcinin en güzel meziyetidir.

Sizleri günün birinde tekrar görebileceğimi umuyorum hâlâ. Daima beraber olacağımız zamana kadar, sizleri candan kucaklarım.»

BABANIZ

Ché'nin Afrika'ya gidişi, Binbaşı Manuel Pineiro'nun, yani halk arasındaki adıyla «Kırmızısakal»ın yönettiği Küba siyasal gizli servisinin çok dikkatle düzenlenmiş bir manevrasıydı. 1965 Temmuz'unda, Guevara Kahire'ye gitmeye hazırlanırken, Kübalılar bir yolunu bulup, Dominik Cumhuriyeti'ndeki askerî cuntanın Başkanı General Antonio Imbert

Barrera'ya bir «gizli rapor» ulaştırdılar. Bu «rapor»a göre, Ché, o yılın Nisan ayında askerî harekâtın başladığı gün, Oscar Ortiz adıyla Santo Domingo'ya gelmiş ve Ambassador Oteli'ne inmişti. Daha sonra, Albay Francisco Caamano'nun kesimindeki Hotel Comercial'e geçmiş ve sokak çarpışmalarının en kızıştığı günlerde öldürülmüştü. Sözü geçen otellere sözü geçen isimde hiç kimse gelmemiş olduğu için, en ufak bir araştırma bile, bu raporun asılsız olduğunu ortaya koyabilirdi. Ama General Imbert, birkaç hafta, Ché'nin Dominik'te öldüğünü sanmakla vakit geçirdi. Böylelikle, bütün dünya oyalanmış oluyor, dikkatler başka yöne çekiliyordu.

Oysa aynı günlerde, Ché, Kongo'ya gitmek üzere hazırlıklarını tamamlıyordu.

Kongo'da, Mulele ve Soumialot'nun silâhlı birlikleri, Moise Tshombe'nin, beyazlardan derlenmiş kiralık ordusuna karşı savaşıyorlardı. Bu orduda kimler yoktu ki, yetmiş iki ulusun adamı, ipten kazıktan kurtulmuşlar, kanun dışılar ve Castro aleyhtarı Kübalılar.

Soumialot, kısa bir süre önce, «Ateş kesme konusunda ileri süreceğimiz hiç bir kayıt ve koşul yoktur» demişti. «Çünkü bu bizim devrim savaşımız. Ve bu savaş hiç bir zaman durmayacak. İsterse Amerika'nın tüm bombaları üstümüze yağsın, ister tanklar çiğnesin bizi, ister napalmler atsınlar başımıza, mücadeleye devam edeceğiz.»

Guevara, Brazaville'e vardı. Orada, o yılın başlarında kendini resmî törenle kabul etmiş olan Başkan Massemba-Debat ile buluştu. «Kiralık ordu» diye tanınan ücretli askerleri Amerika ve Avrupa'dan devşirip, Kongo'ya getiren bazı Kübalılar vardı. Ertesi haftalar boyunca, başka Kübalılar da geldi; ama bunların sayısı hiç bir zaman gazetecilerin büyüttüğü kadar çok olmadı. Kübalıların en çok olduğu zaman bile, sayıları iki yüzü bulmuyordu. Bunların çoğu da, askerî eğitmen olarak çalışıyorlardı.

Küba'nın, Çin-Sovyet anlaşmazlığındaki, hiç değilse devrim yöntemlerinin yorumu konusundaki yarı çekimser tu-

tumu, Ché'nin Kongo'da bulunmasına bağlı gibi görünmektedir. Kübalılar, 1955 yılında şöyle bir teori ileri sürmeye başladılar: Uluslararası ilişkilerle ilgili konularda Sovyetler Birliği'ni; halk mücadelesi yolunda ise Çin'i tutuyorlardı. Bu orta yolun izlenilmesi çok zordu. Ve bu iş, sonunda tehlikeli bir hüner gösterisi niteliğine büründü. Küba'nın bu tutumu, sosyalist dünya içinde, Rusya'ya büyük ağırlık yüklüyordu; ancak Rusların buna karşılık yarattıkları baskı, çok daha sessiz, ama çok daha güçlü oldu. Bu, ekonomik destekleme taktiğine bağlı bir baskı şekliydi.

Ché, Kongo'da dokuz aya yakın bir süre kaldı. Bazı çarpışmalara katıldı. Özellikle, iyi donatılmış beyaz askerlere karşı girişilen çarpışmalarda yer alıyordu. Bu çarpışmalar sırasında, Ché'nin kaldıramayacağı bir olay oldu: Kabile başkanlarından biri, öldürdüğü düşmanın kalbini çıkarıp yiyor ve böylelikle, düşmanının cesaret ve gücünün de kendisine geçtiğine inanıyordu. Guevara gibi, ileri toplumlardan gelmiş bir insan için, bu gerçekten dayanılmaz bir görünümdü.

1966 Şubat'ında, Ché, en büyük kızı Hildita'nın onuncu doğum yılı nedeniyle bir mektup gönderdi Brazzaville'den.

15 Şubat,

«Sevgili Hildita,

Biliyorum, bu mektup eline çok daha sonra geçecek ama, ben bugün yazıyorum. Seni unutamadığımı ve sana iyi bir doğum günü dilediğimi anlayasın diye. Nerdeyse koca bir kadın oldun artık ve sana çocuklara yazılan tarzda mektuplar yazamam. Çocuklara söylenecek, saçma sapan şeyleri ve kar gibi bembeyaz, tertemiz yalanları sana söyleyemem artık.

Sizlerden çok uzakta olduğumu ve daha uzun bir süre de uzakta kalacağımı bilmeni istedim. Düşmanlarımızla dövüş-

mek için elimden geleni yaptığımı öğrenmeni istedim. Öyle büyük işler değil yaptıklarım, ama yine de bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Ve sanırım, ben nasıl seninle gurur duyuyorsam, sen de her zaman babanla gurur duyabileceksin.

Şunu unutma ki, önünde mücadele edecek daha pek çok yıl var. Büyüyüp bir kadın olduğun zaman bile, yine kendi payına düşeni yapacaksın. O zamana kadar, kendini hazırlaman, olabildiğince devrimci olman gerek. Bunu yapabilmek için de öğrenmen, öğrenebildiğin kadar çok şey öğrenmen ve haklı dâvalara destek olmaya her an hazır olman gerek. Ananın sözünden çıkma sakın ve yine sakın, vaktinden önce, herhangi bir şeye hazır olduğunu sanma. Onun da sırası gelecek.

Okulda, en iyi öğrencilerden biri olmaya çalış. Her anlamda, en iyi diyorum; bunun ne demeye geldiğini bilirsin: Derslerinde ve devrimci eylemde, terbiyede, ağırbaşlılıkta, devrim sevgisinde, yoldaşlıkta en önde gelenlerden biri olmalısın.

Ben senin yaşındayken, öyle değildim. Ama benim içinde büyüdüğüm toplum bambaşkaydı. Orada, insanlar insanlara düşmandı. Oysa senin elinde, daha iyi bir çağda yaşamak gibi bir fırsat var, değerlendirmesini ve lâyık olmasını bil.

Evle de ilgilen. Kardeşlerine iyi bak. Onlara, derslerine çalışmalarını ve uslu durmalarını öğütle. Hele hele Aledita'ya. Bilirsin, o seni çok sayar abla diye.

Vieja, *doğum gününü tekrar kutlarım. Anneni ve Gina'yı benim için kucakla. Ben de seni, birbirimizi görmediğimiz bütün süre boyunca yetecek kadar candan kucaklarım canım kızım.»*

BABAN

Guevara, 5 Şubat 1966'da, Kongo'da «uzun süre» kalacağını sandığı halde, ancak bir ay daha kalabildi. Guevara'nın Brazzaville'deki misyonunun bitmesi, Moskova ile Pekin arasındaki gerginliğin ve bu gerginliğin, Kongo'daki gerilla

komandolarındaki yansımasının bir sonucuydu. S.S.C.B. ile Çin arasındaki ara bulma politikası, Havana Konferansı, yani 1966 Ocak ayındaki Üç Kıta Konferansı sırasında önemli bir noktaya ulaştı. Sovyetler, hiç değilse teorik olarak, silâhlı çatışma konusunda Çin'in yanında yer almaya yanaştılar. Ancak Fidel Castro, devrim hareketlerinin iki türlü desteklenebileceğini öne sürdü: «Sözle» ve «fiilen». Bu söz yüzlerce delege tarafından, Rusları desteklemek ve Çinlilere sitemde bulunmak şeklinde yorumlandı.

Çinliler, Havana'yı, Kübalıların tutumu hakkında kuşkular içinde terkettiler. Çünkü Castro delegasyonu, konferans bildirisine, barış içinde beraber yaşama sözlerini de eklemişler ve bu, Pekin müttefiklerinin azınlığı karşısında, büyük oy çoğunluğu ile kabul edilmişti. Şubat'ın ilk haftasında, Castro, Çinlilerin Küba ordusunu çökertmek için bir tertip hazırladıklarını, ordu birliklerine Sovyet aleyhtarı propaganda yaydıklarını ima eden bir konuşma yapınca, bu soğuk hava daha da arttı. Bunun üzerine, Çinliler, söz vermiş oldukları halde, Küba'ya gönderilecek bir parti pirinç sevkiyatını durdurdular.

Pekin'le Havana arasındaki ilişkilerde bu konuda bilgi ve yetki sahibi kişiler konuşmamış oldukları için olayların gelişimi hakkında kesin bilgi vermek olanaksız. Bir söylentiye göre, Çinliler, Kübalıların Kongo'dan çekilmesi konusunda baskı yapmışlar. Bir başka söylentiye göre, Castro'nun, Kongo'daki askerî delegasyonunu geri çekmesini isteyen Ruslar olmuş. Bir de, bu teorilerin ikisini de içine alan üçüncü bir olasılık var: Buna göre, o sıralarda Kahire'de bulunan Soumialot, Castro'ya, Guevara'nın Brazzaville'den derhal ayrılması için emir vermesini, aksi takdirde, Guevara'nın orada olduğunu resmen açıklayacağını ve bir uluslararası skandala yol açacağını bildirmiş.

Başlangıçta, Guevara Afrika'dan ayrılmayı reddetti. Castro'nun mesajını Guevara'ya götüren kurye, aynı zamanda Guevara'nın kızına yazdığı mektubu da getirmişti.

Fakat Soumialot diretti ve Şubat'ın sonunda, Fidel Castro'nun güvenilir iki adamı ve Guevara'nın yakın dostları olan Binbaşı Emilio Aragones ile Binbaşı Drake, önce Kahire'ye, oradan da Brazzaville'e gittiler.

Aragones ve Drake, durumu açıkladılar ve Havana'nın emirlerine itirazsız uymak gerektiğini bildirdiler. Yine, Küba'nın durumu söz konusu idi. 1966 Mart'ında Guevara ve gerilla savaşındaki en yakın arkadaşları Kongo'dan ayrıldılar. Kongo'da dokuz ay kalmışlar ve geldikleri gibi gizlice gitmişlerdi.

IX

Guevara'nın ve benim tanıklık ettiğimiz 1953'teki Bolivya Halk Devrimi, 1964'ün sonlarına doğru artık can çekişiyordu. İyi uygulanan toprak reformuna ve madenlerin millileştirilmesine karşı olan güçler tarafından dört bir yandan çevrilmiş olan Bolivya Hükümetleri, bir yandan gelen ağır siyasal baskılara göz yumarak, öte yandan bu baskıyla ilgili iç düzensizliklere seyirci kalarak, beklenilen sonu hazırlamışlardı. Coğrafî durumunun, bu küçük ülkeyi daha da kısırlığa götürecek kritik hali bir yana, dünya piyasasındaki en küçük bir oynama, Bolivya'nın tek ihraç malı olan kalayın da fiyatını etkiliyor ve iyi niyetli reformcu Hükümetler, bu etkilenmeler sonucu, içinden çıkılması oldukça zor ağır ekonomik çıkmazlara düşüyorlardı.

Birbiri peşi sıra tatsız olayların patlak verdiği yıl içinde, şimdi bile yadırgadığım ve hatta zaman zaman hayrete düştüğüm bir harekât başlamıştı Bolivya'da. Mayıs ayı içinde, gerek taktikleri ve gerekse savaş düzenleri Castro gerillalarını çok hatırlatan bir gerilla hareketi filizlenmişti Santa Cruz dolaylarında. Santa Cruz doğu bölgesinde ve Brezilya ile olan sınıra yakın bir kentti. Gerillalar, ordu'nun ileri

karakollarına ani baskınlar yapıyorlar, şekerkamışı tarlalarını ateşe veriyorlar ve gerçekten çevrede bir korku doğuracak kadar güçlü ve planlı sabotajlara girişiyorlardı. Taktikleri Castro'nun gerillalarına benzemekle birlikte, bu gerillalar, amaçları bakımından, onlardan yüz seksen derece farklı amaçlar taşıyorlardı. Bu gerillaları toprak ağaları besliyor ve daha önce Bolivya'da kurulmuş olan ve adına Bolivya Falanjları denen faşist parti de siyasal kanadını temsil ediyordu. Bu harekâtın başında bulunan, Alman asıllı bir toprak ağasıydı. Eski ağalığından kalan güçle topladığı 80 kadar gönüllü ile terör hareketini yönetiyordu. Tabiî bu kadarcık güçle, savaş düzeninde herhangi bir başarı kazanmaya olanak yoktu. Zaten bu toprak ağalarının amacı da bu değildi. Amaç, o günlerde gazetelere de intikal ettirildiği üzere, geniş halk kitlelerine, ülkede huzursuzluk olduğu izlenimini vermek ve reformcu hükümetin durumunu sarsmak, onu yıpratmaktı. Ordunun bu gibi huzursuzluklar yaratan küçük ayaklanmalara karşı, Birleşik Devletler'de eğitim görmüş Birlikleri vardı. Fakat ordunun başında bulunanlar Hükümetle hiç bir konuda anlaşamadıklarından ve burada hazır yemeye alışmış generaller daima zenginin yanını tuttuklarından, toprak ağalarının organize ettiği böylesi bir gerilla hareketinin, bu çeşit baskınlarda adeta elini kolunu sallarcasına bir rahatlık duymaması söz konusu olamazdı. Çünkü ordu, başkaldıran bu küçük gerilla harekâtının başındakilere değil, her zaman olduğu gibi reform yapan, yapmaya çalışan Hükümetlere karşıydı.

Bu gerillaları, ordunun aşırı sağ kanadına mensup subaylar yetiştirmiş ve hatta bazı baskınlara, kılık değiştirerek bizzat katılmışlardı. Bu Faşist gerillaların Santa Cruz'da boy göstermesinden tam altı ay sonra, 4 Kasım 1964'de, olan oldu, reformcu Hükümet, gerillalar tarafından, ordunun da desteğiyle alaşağı edildi.

Kim oldukları, ne yapmak istedikleri halk tarafından iyice bilinmeyen gerillalar, iş başına geldikleri gün maskele-

rini indirmekte en küçük bir sakınca görmediler. Hiç kimseden çekinmiyorlardı. Hükümetin ellerinden alıp, yoksul köylülere dağıttığı, babalarına, dedelerine ait toprakları, bileklerinin hakkıyla geri almışlardı. Bunu söylüyor, bunu iddia ediyorlardı. İktidarın bu iki güçlü sahibi, ordu ve toprak ağaları, bir kenarda olayları çok sakin izleyen köylüleri uyutucu konuşmalar ve vaadlerle kandırmışlar ve hatta grev yapmak üzere örgütlenen maden işçilerinin karşısına çıkarmışlardı. Ordunun bundan sonraki çalışması ve çabası, tümüyle köylüyü kazanmaya yöneltildi. İş başına gelen Cunta'nın Başkan seçtiği Rene Barrientos enerjik bir hava generaliydi. Doğduğu köyde iki dil öğrenmişti. Yerli dilleriydi bunlar. Aymara ve Quechua. Bu avantajı ile yerlilerin arasına rahatça girebiliyor, onlara sempatik görünebiliyordu. Artık yavaş yavaş toprak ağaları da bir yana itilmişlerdi. 1966 yılında Barrientos gücünü yalnız ordudan değil aynı zamanda köylüden de aldığını rahatça ve göğsünü gere gere söylüyordu.

Aynı yılın Mart ayında Guevara sessizce Küba'ya döndü. Sağlığı biraz daha bozulmuş ve yapmak istediği işler yarım kalmış olarak. Ché çok iyi biliyordu ki, Castro'nun kendisini Kongo'dan çağırtması Rusların bir manevrasıydı. Çünkü Ruslar Afrika politikasının genel hatları üzerinde, Amerika ile tam bir anlaşmaya varmışlardı. Rusya bu durumu, üstü kapalı bir şekilde Fidel'e iletmiş ve Fidel de hemen Guevara'ya geri gelmesini bir kuryeyle bildirmişti. Öyle ya, Rusya ile Amerika'nın başbaşa vererek anlaştığı bir konuda Ché'nin artık ne işi olabilirdi. İşte böylece en çok korktuğu ve sık sık Castro'yu uyarmaya çalıştığı şey başına gelmiş ve Ruslar oyuna başlamışlardı.

Ché'nin bu durumda tekrar eski hayallerine dönmekten ve onları gerçekleştirmeye çalışmaktan başka işi kalmıyordu. Lâtin Amerika kıtasındaki bir ülkede halk harekâtı için çalışmalar ve hazırlıklar yapmayı tasarlıyordu. Bu ülke ya Bolivya, ya Arjantin ya da Peru'nun güneyi idi.

Yapacağı iş Masetti'nin 1964 yılında denediği ve başarısızlıkla sonuçlanan işten pek farklı değildi. Guevara, o güne dek Peru'dan, Bolivya'dan ve Arjantin'den gelmiş raporları tetkik etti. Buenos Aires'te Doktor Arturo Illia'nın başında bulunduğu ılımlı Hükümet iş başındaydı. Bu Hükümetten gene sağda solda dert yananlar vardı ama iş Masetti'nin denemesini uygulayacak kerteye gelmemişti burada daha. Peru'da dengeli bir sivil Hükümet iş başındaydı ve ülkedeki küçük gerilla hareketlerine karşı fazla uyanık ve oldukça da başarılı sayılırdı. Hemen bütün gerilla liderleri hapisteydi. Bu liderlerin hapiste olmalarına rağmen, rejimin bir dikta rejimi olduğu asla söylenemezdi.

Geride bir Bolivya kalıyordu. Ordu'nun elinde olan hükümet her an bir ikiliğe düşebilirdi ve madenlerdeki işçilerin huzursuzluğu gün günden daha da artıyordu. Bolivya'daki raporlar, küçük solcu gruplardan Havana'ya intikal ettirilen raporlardı. Bu solcular, özellikle Bolivya Komünist Partisi'nin can düşmanıydılar. Aslında Komünist Partisi de bu solcuların ileri sürdüğü uygulamaların çoğunu kabul ediyordu ama, aşırılığa giden bir terör harekâtını kesinlikle onaylamıyordu. Bu da bir kere daha gösteriyordu ki, Bolivya Komünist Partisi Moskova'dan yönetilmekte ve onların keyfine ve çıkarına göre davranışlarını ayarlamaktadır.

Hiç kimse, yeni yönetimi köylülerin desteklediğine dair küçük de olsa bir imada bulunamıyordu. Yeni gerillalar, başkaldıran maden işçilerinden ve kentlerdeki işsizlerden kuruluydu. Köylüler bu gerillaların dışında kalmışlar, ya da bilhassa bırakılmışlardı. Ve işin garip yanı, askerî hükümetin köylülerden destek görmediği kanısı Lenin gibi Guevara'yı da affedilmez bir hataya sürükleyecekti.

Lenin 1920 yılında elindeki yanlış raporlara göre düzenlediği taktik hareketine uyarak, Kızıl Ordu'yu Polonya'ya göndermişti. Onu bu hataya sürükleyenler Polonya Komünist Partisi'nin Moskova'ya sığınmış üyeleriydi. Lenin, kur-

tarmak ve özgürlüğe kavuşturmak için çaba gösterdiği Polonyalıların çok kuvvetli ve gelişmiş bir milliyetçilik yanları olduğunu hiç hesaba katmamıştı. Guevara da aynı tarihî hatayı Bolivya'da tekrarladı. Lenin o zaman iktidarda olan Pilsudski'ye karşı terörist hareketleri destekliyordu. Bu hareketler için de yüzlerce insan kullanılıyordu. Polonyalı köylülerin ve işçilerin kendilerini kurtuluşa kavuşturacak olan Kızıl Ordu'ya katılacaklarını ve onları destekleyeceklerini sanmıştı. Bu yüzden de o zaman toplantı halinde bulunan İkinci Enternasyonal'i sürekli olarak yeni yeni sorunlarla karşı karşıya bırakıyor ve gün kazanmak istiyordu. Çünkü gerçekten, bu Enternasyonal'in herhangi bir toplantısında, kürsüye çıkıp Varşova'da bir Komünist Hükümetin iş başına geçtiği müjdesini vereceğine kendisini iyiden iyiye inandırmıştı. Fakat işler hiç de umulan gibi olmamış, Polonya'nın iki askerî dehası Tujachevski ve Budienni, şaşılacak bir taktik kullanarak Varşova'yı düşmüş olarak kabul eden Rusları Minsk'in gerilerine püskürtmüşlerdi.

Tabiî bu iki kişinin yani Lenin'le Guevara'nın, düzenlediği olaylar ve davranışlar arasında köklü ve önemli farklar vardı. Fakat denilebilir ki, sonuçta, her iki insanın düştükleri hata, aynı kapıya çıkarmıştı onları. Bu hatalar yalnız siyasal değil, tabiî birçok açıklarla dolu olan askerî hatalardı da.

Ché ve Fidel Bolivya'daki gerilla harekâtı konusunda tam anlamıyla anlaşmışlardı. Castro, her şeyden önce bir Rus baskısını iyice bertaraf edebilmek için, Lâtin Amerika'daki başkaldırma hareketlerinin çoğalması ve belirli bir oranda başarıya ulaşması gerektiğine artık iyice inanmıştı. Bu olasılık, onun için, önce Venezuela da olabilirdi. Çünkü adadaki en güçlü gerilla orada idi.

Artık Küba'nın bile bağımsız bir siyasal ve ekonomik eylemi sürdürebilmesi için, Lâtin Amerika kıtasındaki ulusal kurtuluş savaşlarının başarıya ulaşması kaçınılmazdı.

Birisinin başarısızlığı, ötekinin yok olması demekti. Bu kaçınılmazlık Kübalı liderleri, tüm kıtada bu türden hareketlere girişmeye adeta itiyordu.

Bir toplantıda, yeni harekâta girişecek liderlerle Guevara, Castro ile birlikte durumu enine boyuna gözden geçirdiler.

«Eğer kendinizi çevrenize uydurmakta başarılı olursanız, zafer sizindir» demişti Castro onlara. Bunu söylerken de, işin ne derece çetin olduğunu tabiî gayet iyi biliyordu.

Polonya serüveninde Lenin her şeyi göze almıştı, çünkü Almanya'nın hemen yanıbaşında bir sosyalist iktidar doğacaktı. Ve bu o zaman, çok önemliydi. Çünkü o, Rusya'nın sınırlarının orta Avrupa'ya kadar uzanması gerekliliğine inanmıştı ve belki de tek amaç haline gelmişti bu iş onun için. Castro ve Guevara da Küba'nın Lâtin Amerika'da sınırları olması gerektiğini ve hatta bir sosyalist gelecek için bunun kaçınılmazlığını kabul etmişlerdi.

Bolivya'da gerilla eylemine girişecek olan Ché'nin birliği on altı kişiden ibaretti. Bunların hemen hepsi, onunla beraber Batista'ya karşı verilen savaşta ünlü Ciro Redondo koluna bağlıydılar. Gene aynı adamlarla Ché, 1958'de Santa Clara'da diş dişe bir savaş vermiş ve bu savaşta büyük bir zafer kazanmıştı. Bu adamlar Guevara ile cehenneme bile giderlerdi. Bundan hiç kimsenin kuşkusu yoktu. Herbirinin cebinde en azından iki pasaport vardı ve bu pasaportlar değişik adlar taşıyor, değişik ülkelere ait bulunuyorlardı.

Ché'nin birliğinde Castro'nun gerillası'nda çarpışmış en azından altı binbaşı vardı. Bu adamlar devrimden sonra, önemli siyasal mevkilerde de bulunmuşlardı. Bunlardan Juan Vialio Acuna Nunez, Küba Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesiydi ve Castro'ya katılan ilk köylülerden biriydi. Orlando Pantajo Tamayo İç İşleri Bakanlığı yapmış olan Binbaşı Ramiro Valdes'in yardımcısı idi. 16 yaşında Küba devrim hareketine katılmış olan Eliseo Reyes Rodri-

guez hiç bir zaman adı unutulmayacak olan devrimin gerçek kahramanlarından biriydi. Gustavo Machin, bir zamanlar Küba Endüstri Bakan yardımcılığına kadar yükselmişti. Binbaşı Jesus Cayol ve Alberto Sanchez ise gene Ché'nin Bakanlığı sırasında maden işlerini yürütmek ve kontrol etmekle görevliydiler.

Binbaşı Pantajo Tamayo, Ché'den daha önce Peru'ya gidecek, orada 1963'de Hugo Blanco'nun yanında çarpışmış olan köylü gerillaları hakkında bilgi toplayacaktı. Bu gerillalar, Peru Komünist Partisi'nden hiç bir destek görmemişlerdi. Çünkü Komünist Partisi Blanco'ya bir çeşit Perulu Troçkist olarak bakıyor ve değerlendiriyordu. Pantajo'nun görevi işte bu köylü gerillalarının durumunu gözden geçirmek ve olanları Ché'ye bildirmekti. 1966 yılının Ağustos ayında Pantajo ve üç arkadaşı, ellerini kollarını sallaya sallaya Cochabamba'ya girdiler.

Öte yandan Ché de yanında bir başka arkadaşı olduğu halde Eylül ayının ikinci haftasında Bolivya sınırlarından içeri daldı. Havana'dan, İspanyol Hava yollarına, İberia'ya ait bir uçakla Madrit'e gelmiş, oradan doğrudan doğruya Brezilya'ya, Sao Paulo'ya geçmişti. Sao Paulo'dan bir otobüsle Pueto Suarez'e ve oradan da Bolivya sınırlarına ulaşmıştı. Artık yolu doğrudan doğruya Cochabamba'ya gidiyordu.

«Bahçeli Kent» denilen ve Bolivya'nın en zengin bölgelerinden olan bir yerde Ché, Bolivya Komünist Partisi Sekreterlerinden Jorge Kolle Cueto ile konuşmak fırsatı bulmuştu. Kolle bu kente, Ché'nin gerçekten Bolivya'ya gelip gelmediğini kontrol için gelmişti. Ché'yi görünce ona uzun uzun, Bolivya'daki gerilla durumu hakkında bilgi verdi. Verdiği bilgiler çok önemli kaynaklardan geliyordu. Çünkü Kolle'nin ağabeyisi Orduda çok önemli görevde bulunan bir albaydı. Ché'nin işbirliği yapmaları gerektiği konusunda ısrar etmesine rağmen Kolle, buna pek yanaşır görünmüyor-

du. Çünkü bu gibi konularda kararı Parti Merkez Komitesi verirdi ve Kolle böyle bir yetkiye sahip değildi. Aslında Kolle gözleriyle görmesine rağmen, bir türlü Ché'nin Bolivya'ya geldiğine inanamıyordu.

Kasım ayı içinde de birliğin geri kalanı sökün etti Bolivya'dan içeri. Bunlar iki ayrı grup olarak ve iki ayrı yönden gelmişlerdi Bolivya'ya. Bir kısmı Arice, Şili yoluyla Uyuni'ye çıkmış ve Bolivya sınırına gelmişti. Ötekilerin ise işi oldukça uzun sürmüştü. Onlar Havana, Leningrad, Moskova, Prag ve Buenos Aires yolunu izlemişlerdi. Bu grubun başında «Mogambo» takma adıyla arkadaşları arasında anılan Doktor Carlos Luna Martinez vardı. Anlattığına göre, bu yüksekliğe alışık olmayan bir arkadaş, yolda giderken gözleri kararıp kendinden geçmiş ve uzun süre öyle kalmış. Bolivya'da ilk karşılaşılan tehlike buydu. Çoğu, hiç bir zaman denizden bu kadar yüksekte bulunmamıştı.

Bolivya'da oldukça geniş bir gerilla ağı vardı. Ve bu ağ oldukça faydalı işler yapıyordu. Haziranla Kasım ayları arasında, Roberto Peredo adında genç bir komünist, Camiri kasabası civarındaki bölgeyi bir jeeple taramıştı. Peredo aslında bir taksi şöförü olmasına rağmen, gerilla sorunlarını çok iyi bilen bir organizatördü. Birkaç kez Küba'ya gelmiş ve ilgililerden Bolivya'da izliyeceği gerilla taktiğinin planlarını almıştı. Camiri'de, Choreti'de, Lagunillas'da, El Pincal'da ve Nancahuazu'da birçok insanla ilişki kurmuş ve bunların her birisi için, gene başka yerlerden tavsiye mektupları elde etmişti. Bu ilişkilerin sonucu, oradaki yerlilerden hayvancılık ve tarım yapılabilecek büyük ve verimli bir çiftlik kiralamıştı. Çiftliğin çok sayıda adam besleme olanakları vardı. Bu adamlar zamanla ideolojik yönden bazı fikirlere alıştırılıyor ve sonra, kuşkuyu çekmemek için çiftlikten birkaç mil öteye kurulmuş olan gerilla kampında yetiştiriliyorlardı. Geceleri çiftlikte çalışan adamlar, afyon yetiştirme bahanesi ile kampa giriyor ve burada uzun süre teorik ve pratik kurslar görüyorlardı.

Peredo her sabah jeep'le Camiri'ye iniyor ve çiftlikteki gerilla için gerekli yiyecek, giyecek ve ilâcı temin ediyordu.

Hükümetin bütün dikkat ve özenine rağmen hemen her gün madenlerde işçiler arasında bir kavga çıkıyordu. Zaten pamuk ipliğiyle iktidarda duran Cunta hükümeti, bu gibi kavgaların ülkede huzursuzluğu artırdığını ve halkın moralini bozduğunu çok iyi biliyordu. Gene bu kavgalardan biri, bir gün hem de biraz fazla gürültülü patlak vermişti. Madenlerde komünist olarak bilinen işçiler arasında bir büyük kavga çıkmıştı. Yapılan tahkikatta bu işçilerin iki gruba ayrıldıkları, bir kısmının Pekin'i, ötekinin ise Moskova'yı tuttuğu ve kavganın nedeninin de ne olduğu anlaşıldı. Tabiî Millî İstihbarat örgütü çok iyi biliyordu ki, işin aslı, ideolojik değildir ve bu kavga bir tek gerçeği ortaya koymaktadır: Bolivya'da özellikle son zamanlarda bir kaynaktan bazı fikirler işçi ve köylüler arasına yayılmakta ve bu çeşit huzursuzluklara yol açmaktadır. Bu kaynak nedir? Kimdir?

Bu kavgadan sonra işçiler arasındaki disiplini ve huzuru sağlamak amacıyla hükümet geniş çapta tedbirler almıştı. Guevara'nın Bolivya'ya girişinden bu yana aşağı yukarı iki ay geçmişti. Bu zaman içinde Guevara çevredeki siyasal liderlerle konuşmuş, işçilerle ilişki kurmuştu. Guevara'nın hiç bir fark gözetmeden, Pekin'e mi, yoksa Moskova'ya mı bağlı olduğunu hiç dikkate almadan, hatta Troçkist olarak bilinenlerle rahatça konuşması, onlarla işbirliği etmesi Bolivya'daki bazı sol çevreleri ister, istemez rahatsız ediyordu.

Bu durumdan tabiî en fazla rahatsız olan, gocunan da Bolivya Komünist Partisi'ydi. Parti ülkenin bu durumunda, artık bir silâhlı Kurtuluş Savaşı vermenin zorunlu olduğunu inkâr edemezdi. Fakat bunu da, Moskova'ya anlatmak, onların stratejisine uygun duruma getirmek o günkü koşullar içinde, hemen hemen olanaksızdı. Zaten böyle bir şeyi Mos-

kova duymak bile istemezdi. Öte yandan eğer Guevara'nın yapacağı işlere katılmazlar, onu desteklemezlerse, bu sefer, Guevara çaresiz Parti'nin Pekin tarafına yaslanacak ve hatta ülkedeki Troçkistlerle işbirliği yapmaya zorunlu olacaktı. Gerçekten Parti Merkez Komitesi büyük bir şaşkınlık ve kararsızlık içindeydi. Aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık örneği. Üstelik hangi gruba bağlı olursa olsun, hepsinin bildiği, hem çok iyi bildiği bir gerçek vardı ki, o da şu sırada, böyle bir ikiliğin Parti'nin bölünmesine ve hatta gerilla savaşının yitirilmesine kadar varacak tehlikeli sonuçlar doğurabileceği idi.

1966 yılının Aralık ayında, Bolivya Komünist Partisi Genel Sekreteri Mario Monje bu sorunları Castro ile görüşmek üzere Havana'ya gitti. Bu durumun Castro'ya iletilmesi, bu sefer Küba devrim liderini güç durumda bırakmıştı. Lâtin Amerika Komünist Partilerinin, Moskova ile yaptıkları anlaşmaya önem vermemezlik edemezdi. Öte yandan Bolivya Komünist Partisi'nin de arkadaşı Ché'yi desteklemesini canı gönülden istiyordu. Castro bu durumda yapılacak en iyi şeyin, Lâtin Amerika'da siyasal liderliği Moskova'dan kaydırıp, Havana'ya geçirmek olduğuna karar verdi.

1967 yılbaşından birkaç gün önce Bolivya'ya dönen Monje bu konularda şimdi kafasında daha berrak fikirler taşıyordu. Bolivya'ya iner inmez, Nancahuazu'daki kampa davet edildi. Burada uzun olmakla beraber, pek dostça sayılmayacak bir görüşme yaptı Ché ile. Guevara Monje'nin davranışından Bolivya Komünist Partisi içinde bir huzursuzluğun ve hoşnutsuzluğun var olduğunu sezinlemişti. Madenlerdeki gerillayı karşı unsurlar küçümsüyor, kampa katılmaları için ikna edilenler, nedendir bilinmez son dakikada bu fikirden cayıyorlardı.

«Parti bir gerilla savaşma katılmayı ilke olarak göze alamaz» demişti Monje. «Ama şöyle yapılabilir. Örneğin ben, bulunduğum yerden ve Parti'den istifa ederim. Gene

Parti ilkelerini çiğnememek kaydıyla, gerilla'ya katılabilirim.»

Bu hiç de fena bir fikir değildi Guevara için. Fakat, adam önerilerine «evet» dendikçe, başkalarını çıkarıyordu ortaya.

«Ayrıca bu gerilla hareketine katılırsam, gruplar arası koordinasyonu ben yönetirim. Aramıza böylesine bir işte, polisin, ya da ajanların sızması gülünç olmaz mı?»

İşte bu, Guevara'nın hoşuna gitmemişti. Monje Moskova çizgisini kayıtsız şartsız izleyen Bolivya Komünist Partisi'ndendi. Gerilla gibi bir halk hareketine, bir bütün hareketine katılmak üzere gelecek iyi niyetli vatandaşların, kimine Pekin'ci diyecek, kimine Troçkist diyecek, kimine de eğer kişisel bir kini varsa polis diyecekti. Bu ise toplu hareketleri daima zayıflatan bir davranış olmuştu her zaman. Her neyse, Ché Monje'yi sabırla ve sonuna kadar dinlemeye kararlıydı.

«...Ve tabiî, hareket Bolivya sınırlarının dışına taşarsa, askerî ve siyasal lider ben olurum.»

Guevara hemen yapıştırdı cevabını:

«Bir halt olamazsın sen. Bu işin lideri benim ve ben kalacağım.»

Tartışma gittikçe kızışıyordu. Ve bu kızışan tartışmada, Guevara'nın söylediği son sözler Komünist Partisi Genel Sekreteri'nin kulaklarında çınlayacaktı her zaman:

«Benim başarısızlığım, hiç bir zaman Ulusal Kurtuluş Savaşlarının başarısızlığı değildir ve öyle olmayacaktır. Everest'e tırmanmak isteyip de bu işin üstesinden gelemeyenlerin sayısı bini aşar. Ama insanoğlu Everest'e ulaşmıştır. Bunu hiç bir zaman aklınızdan çıkarmayın. Bolivya'da Everest'e ulaşacak güçte çok insan var. Bundan da kuşku duymayın.»

Ertesi gün akşam üzeri Guevara kampta bulunan herkesi radyo başına toplamıştı. Devrimin sekizinci yıldönümü dolayısıyla Castro radyoda konuşacaktı:

«Şu anda bizden çok uzaklarda olan arkadaşlarımıza selâmımız çok derindendir. Birlikte yaptığımız mücadelenin ateşini taşır. Sıcaktır. Dosttur. Dünyanın neresinde iseler, selâmımız Binbaşı Guevara ve arkadaşlarınadır.»

Castro'nun bu sözlerini dinleyenler gerçekten uzaklara dalmış ve sanki o anda düşledikleri şeye kavuşmuşlar gibiydi. Castro gür sesi ile devam ediyordu:

«Emperyalistler Ché'yi birçok yerde, birçok kereler öldürdüler. Fakat bizim umudumuz öylesine büyüktür ki, onlar hem de hiç ummadıkları bir sırada Binbaşı Ernesto Guevara'nın küller ve dumanlar arasında yeniden varolduğunu ve bir Phoenix (*) gibi kıran kırana onlarla savaştığını ve zaferini göreceklerdir. İşte biz Ché'den gerçek haberler alacağımız o günleri bekliyoruz.»

O gece kampta herkes derin bir uykuya dalmıştı. Umut dolu, mutluluk dolu, ve inanç dolu bir uykuydu bu. Yalnız değildiler. Mutlaka kazanacaklardı.

Gönüllüler bir bir kampa gelmeye başlamışlardı. Bunlar çoğunlukla kalay madenlerinde çalışan işçilerdi ve her grup başkanıyla beraber geliyordu.

Bütün bunlar olurken, öte yandan da Havana'da konuşmalar, toplantılar birbirini kovalıyordu. Bolivya Komünist Partisi'nin iki lideri, Jorge Kolle ve Simon Reyes Havana'ya gitmişlerdi.

Reyes otuz beş yaşlarında bir madenciydi. Ayrıca Maden - İş Sendikası'nda Genel Sekreterdi. Madenlerde oldukça önemli işler yapıyor ve bunlarda da başarılı oluyordu. Fakat, gerilla hareketine katılmaktan çekiniyordu. Çünkü eğer hükümet gerilla'yı Ché'nin yönettiğini anlarsa, maden-

(*) **Phoenix,** Arabistan'da 500 - 600 yıl yaşadıktan sonra kendi kendini yakan ve sonra küllerin arasından tekrar canlı çıkan düşsel bir kuş.

lerde çalışan işçiler bütün bütün kontrol altına alınır ve baskı artardı. Bunu çok iyi biliyor, onun için de dikkatli davranıyordu. Havana'ya giden Bolivya Komünist Partisi yöneticileri Castro ile yaptıkları konuşmalarda gene aynı çıkmaza saplanıp kalmışlardı: Nancahuazu'daki kamp Bolivya'da solu parçalacayak, hükümetin dikkatini bir noktada toplayacak ve komünizmin çizdiği resmî taktiğin dışına taşacaktı. Gerek Castro ve gerekse Guevara, bu adamlardan asla bir yarar gelmeyeceğini, hele Komünist Partisi'nin iyice durağan bir devreye girdiğini biliyorlardı. Fakat Parti ile ipleri koparmak da işlerine gelmiyordu açıkça. Bunu zaten Ché, üstü kapalı yapıyor, yaptığı hiç bir işte onların fikrini almıyordu. Ama resmî olarak böyle bir davranışa girmek, ilerde olacak herhangi bir başarısızlıkta, Parti'nin desteğini yitirmek, hatta daha başlangıçta ondan yoksun kalmak demekti.

Ülkenin sağında solunda patlak veren olaylar, Ché'nin bir Lâtin Amerika ülkesinde bulunduğu söylentileri, hükümetin iyice midesini bulandırmış, ordu, kurduğu küçük birliklerle Bolivya içlerinde sıkı bir arama taramaya girişmişti. Bu arada gene çıkan bazı söylentilerden sonra Bolivya'ya sınır komşusu olan ülkeler, sınır boyunca yığınaklar yapmışlardı. Ordunun bu arama taramasını bizzat Albay Kolle yönetiyordu. Daha önce sözünü etmiştik, Albay, Komünist Partisi Genel Sekreteri'nin ağabeysi idi.

Ordu birliklerine verilen emir kesindi. Nerede bir gerilla ile karşılaşsalar savaşacaklardı. Bunun için de donatımları ona göreydi. Bu birliklerin bir kontrolü sırasında, Kübalı Binbaşı Antonio Diaz'ın grubuyla karşılaşmaları oldukça korkulu günler yaşatmıştı kamptakilere. Diaz, bu birliklerle savaşmak için herhangi bir emir ve talimat almadığı için, savaşa girmemiş fakat çok yanlış bir taktik kulanarak arkadaşlarıyla kampa çekilmişti. Geriden gelen birliğin yapacağı tek şey, Diaz'ın izini takip etmek ve kampı tesbit etmek olacaktı ki, o zaman da bütün işler sarpa saracaktı.

Diaz'ın bu konuda verdiği bilgiden sonra, Ché gerçek-

ten deliye dönmüştü. Öylesine deliye dönmüştü ki, Diaz'ın rütbesini aldı ve onu er yaptı. Ve hemen bütün kampa âlarm vererek, gerillayı savaşa hazır duruma getirdi.

Ché ve arkadaşları Bolivya'da ilk zaferlerini o gün kazandılar. 23 Mart günü, ordu çatışma sahasında 7 ölü bırakmış, 4 yaralı ve 9 esiri de kamp çevresinde kendi başlarına terk ederek, savuşup gitmişti. Tabiî esirler ve ilk tedavileri yapılan yaralılar hemen ertesi gün gözleri bağlı olarak belirli bir yere kadar getirildiler ve sonra serbest bırakıldılar. Bu esirlerin aralarında bulunan iki subayın üniforması ve silâhları alınmıştı. Arkadaşları tarafından alaya alınmamak için, bu subaylar çarpıştıkları gerilla kuvveti konusunda öyle bir balon uçurdular ki, bu balon Ché'nin çok işine yaradı o günlerde. Bu subaylar gerilla kuvvetinin beş yüz'ün üstünde olduğunu söylüyor ve düştükleri feci sonu ona bağlıyorlardı.

Bu ilk çatışma herkesin gözlerini açmıştı. Asiler belli ki kalabalık ve iyi organize edilmiş, iyi yetiştirilmişlerdi. Subayların gerilla sayısı konusunda uçurdukları balon önce ordu üs kademeleri tarafından ve hemen ardından da Komünist Partisi tarafından hemen gerçek olarak kabul edildi. Parti Merkez Komitesi, o gün sıcağı sıcağına toplantı yaparak bir bildiri yayınladı ve gerilla kuvvetleriyle hiç bir ilgileri olmadığını ilân etti. İşin çok garip yanı da, bildirinin altında Monje ve Kolle Cueto'nun imzalarının bulunmasıydı.

Ordu'nun gerilla kuvvetleri karşısındaki yenilgisinden sonra, işe hava kuvvetleri, iki bin kadar yeşil bereli Amerikan paraşütçüsü ve CİA ajanları müdahele ettiler. Bunların her biri ayrı ayrı yollardan bulunduğu bölgeye kargalar gibi üşüşmüşlerdi. La Paz Radyosu, bas bas gerilla sayısının 700'ün üstünde olduğunu etrafa yayıyordu.

Hükümet ve ordunun bu tedbirleri, radyonun bunları olduğundan da fazla göstermesi, yiyecek ve malzeme sağlamak konusunda karşılaşılan güçlükler, Ché'yi kara kara düşündürmeye başlamıştı. Bir komşu devlet desteğine, bir

açık sınıra ihtiyaç vardı bütün bunların giderilmesi için. Bu açık sınır, Çin halk savaşında Rusya olmuş, Vietnam savaşında Çin olmuş ve Küba halk hareketinde ise Amerika ve Costa Rica olmuştu. Bugünkü durumda aynı şey Bolivya için düşünülemezdi. Sınır komşuları Arjantin, Brezilya ve Peru, gerilla kuvvetine karşı Hükümeti destekliyorlar ve hatta bunu ispatlamak için, sınır boyunca yığınaklar yapıyorlardı. Sierra Maestra'da olduğu gibi, hava yolu ile bir malzeme yardımı da söz konusu olamazdı. Çünkü bu askerî çemberi havadan, karadan yarmak öyle göründüğü kadar kolay bir iş değildi.

Ché, bütün bu aleyhteki durumların ancak ve ancak siyasal havada bir değişme olması halinde düzelebileceğini düşünüyordu. Bunu sağlamak için de, gerilla kuvvetlerini destekleyen bir siyasal kanadın varolması gerekirdi. Bu siyasal kanat ancak Bolivya Komünist Partisi olabilirdi. Ama onlar da nuh diyor, peygamber demiyorlar, bildirideki ilkelerinden en küçük bir sapmaya yanaşmıyorlardı. Geride kısmen desteği sağlanabilecek bir parti daha kalıyordu. Bu da ana muhalefet partisi olan MNR'dı. Fakat Ché'nin gözü bu partinin ileri gelenlerini hiç mi hiç tutmuyordu. Ayrıca bu parti, herhangi bir sol ayaklanmada destek olmayacak kadar da ürkekti. Tabiî bu duruma düşülmesinde Guevara'nın inatçı ve uzlaşmaz kişiliğinin de etkisi yok değildi. Onun kişiliği, Fidel'in 1958 de bir taktik olarak yaptığı gibi, muhalefet partileri ile belirli bir ölçüde anlaşma yapmasına elverişli değildi. Ché, Castro'nun siyasal dehasının büyüklüğüne gerçekten çok güveniyor, bunu sık sık her yerde söylüyordu. Bu durumda Castro, Monje'nin istediği liderliği vermekte bir an tereddüt etmezdi. Oysa Ché bunu yapmadı, yapamadı.

Bolivya Cumhurbaşkanı General Barrientos, bazı askerî danışmanlarının sık sık öne sürmesine rağmen, Ché'nin Bolivya'da olabileceğine, hele bu çeşit gerilla işlerine karışacağına bir türlü inanmıyordu, daha doğrusu inanmak is-

temiyordu. Radyo, Cumhurbaşkanı'nın bu isteğini yerine getirmek için, Guevara'nın tıpkı arkadaşı Camilo Cienfuegos gibi öldüğünü yayınlıyordu.

Oysa Genelkurmay Başkanı hiç de Başkan gibi düşünmüyordu bu konuda:

«Gerillalar, bütün baskıya rağmen yerlerinden ayrılmamakta direniyorlar. Neden? Nedeni gayet açık! Çünkü aralarında yabancı ülkelerden gelmiş önemli kişiler var. Onları korumakla yükümlü hepsi.»

Böyle düşünüyordu Genelkurmay Başkanı. Ve böyle düşündükçe kampın bulunduğu yerdeki asker sayısını artırıyordu. Asker sayısı iki binden, üç bine çıkarılmıştı.

Bütün bunlar az geliyormuş gibi, o ara, askerî cunta tarafından işbaşından uzaklaştırılan eski Cumhurbaşkanı Pas Estenssoro bir bildiri yayınlayarak, gerilla harekâtının bir komünist manevrası olduğunu ve aslında Bolivya'daki başkaldırma nedenlerinin milliyetçi olması gerektiğini, taa Lima'dan Bolivya'ya ulaştırıyordu. Artık Guevara için, ana muhalefet partisi ile de işbirliği yapmaya olanak kalmamıştı.

10 Nisan'da ordu birlikleriyle ikinci kez kapışıldı kamp çevresinde. iripiti denilen bir yerde yapılan çatışmada, 11 asker ölmüş, yedi asker yaralanmış ve biri subay olmak üzere on bir kişi de esir alınmıştı. Gerillanın da bir iki ufak kaybı olmuştu bu çatışmada. Fakat asıl kazanç ele geçen malzemeydi. Hepsi gıcır gıcır 35 silâh gerillaya geçmişti.

Bu çatışmadan sonra Ché, kampta bulunan iki arkadaşını kamp dışındaki işleri halletmeleri için göndermeye karar verdi. Bunlar Castro'nun çok yakın arkadaşı Fransız gazetecisi Regis Debray ve Ciro Bustos'du. Debray Havana'dan Bolivya'ya gelmiş ve 6 Martta kampa katılmıştı. Onun varlığı her şeyden önce kamptakilere cesaret veriyor, ayrıca olayın dünyadaki yankısı bakımından, gerilla hareketi için faydalı oluyordu. Debray, dönüşünde gazetelere Bolivya'daki gerilla kuvvetinin varlığını haber verecek ve zama-

nı gelince gerilla liderinin de Ché Guevara olduğunu bildirecekti. Bu yolla Guevara dünya kamuoyunun, özellikle gençliğin desteğini sağlayacağını umuyordu. Guevara'ya ve yaptığı işlere gerçekten saygı duyan Ciro Bustos, Bolivya'daki taktik bakımından Ché'den farklı düşünüyordu. Bu iş için gerek yerin ve gerekse zamanın yanlış seçildiği konusunda ısrar ediyor, fakat Ché bunlara karşı çıktıkça, o da daha fazla ileri gidemiyordu.

Kampın etrafı dört bir yandan çevrilmişti. Debray ve arkadaşı bu durumda hangi yoldan gideceklerdi. Uzun hesaplardan sonra, bir yön üzerinde karara varıldı. Bu yön onlar için en emin yoldu. Fakat evdeki hesap çarşıdakine uymadı ve 20 Nisan'da bir manga Debray'le Bustos'un yolunu kestiler ve tutuklu olarak ordu karargâhına götürdüler.

Ché bu tedbirsizliğini hayatında hiç unutamayacaktı. Dünya ile bağlantı kuracağı iki arkadaşı şu anda, ordunun eline geçmişti. Bu oldukça büyük bir kayıptı onun için.

Kısa bir süre önce, Havana'ya, (Dünya Halklarına Mesaj) adlı bir haber göndermeyi başarmış ve bu, 16 Nisan'da Afrika, Asya ve Lâtin Amerika Halkları Dayanışma Örgütü tarafından açıklanmıştı. Ché'nin muhtemelen ormanda çekilmiş olan ikisi sivil giysili, dördü üniformalı altı fotoğrafı da gösterilmişti. Bu, dünya devrimcilerine silâha davranmaları ve iki, üç, birçok Vietnam yaratmaları konusunda verilmiş ünlü öğüttü ve Ché'nin dünya barışının üzerinde durduğu tehlikeli temelleri incelediği bir uluslararası siyasal durum tahliliydi.

Ché şöyle yazıyordu:

«İlerici dünyanın Vietnam halkına destek olması Roma arenalarında, gladyatörleri alkışlayan pleplerin tutumunu andıran bir istihzaya benzer. Sorun, kurbanlara başarı dilemek değil, onların yazgısını paylaşmak, zafere ya da ölüme onlarla omuz omuza yürümektir.»

Bu bildiri, S.S.C.B.'nin adını anmamakla beraber Sovyetler aleyhine bir hava içinde yazılmıştı ve aynı zamanda, Çin'e de bir saldırı havasını taşıyordu. Ché, «Vietnamlıların yalnızlığı» karşısında duyduğu «acı»yı belirtiyordu.

Belki de kendi yalnızlığını düşünüyordu.

Ordu, adım adım ilerleyip, gerilla grubunun hareket alanını daralttıkça çarpışmalar daha sıklaştı.

Nancahuazu'nun yamaçlarında, Monte Dorado'nun kuzeyindeki El Meson denilen yerde, gerillalar, ordu öncü koluna bir baskın daha yaptılar ve iki kişiyi öldürdüler. Bir de, Amerikalıların orman savaşları için eğitmiş oldukları bir polis köpeğini öldürdüler.

Gerillalar iki hafta sonra, Taparilla'ya hücum ettiler, iki kişiyi daha öldürdüler ve yine, hemen ikinci bir saldırıya geçerek, biri subay olmak üzere üç kişiyi öldürüp, birkaç kişiyi yaraladılar.

İşte bu sıralarda Guevara ile Bolivyalı lider Roberto Peredo, Bolivya Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun kurulduğunu bildiren, gerillaların ilk manifestosunu kaleme aldılar. Nisan tarihini taşımakla beraber, muhtemelen Mayıs ortalarında yazılmış olan bu bildiri şöyleydi:

BOLİVYA HALKI ULUSAL KURTULUŞ ORDUSU

Halkımızın çekmiş ve çekmekte olduğu yokluk ve acıların hikâyesi uzundur. Yüzyıllar boyu, durup dinlenmek bilmeden akıtılan kan, bir ırmak gibi coşmuştur. Gidenlerinin ardından göz yaşı dökmüş anaların, bacıların, kadınların ve çocukların sayısı binlerledir. Binlerce yiğit vatan evlâdı, kara toprak altına girmiştir.

Bizler, bu ülkenin insanları olan bizler, bugüne kadar, kendi vatanımızda yabancı gibi yaşadık. Bizim anavatanımızda, elin Yankee emperyalistleri ellerini kollarını sallayarak dolaşmakta, «imtiyaz» dedikleri haklara sahip çıkmaktalar. Bu adamlar, keyifleri isterse evleri yakıp yıkar, ekilebilir toprakları darmadağın eder, Bolivyalıların mallarına mülklerine saldırırlar. Bizim topraklarımız, bizim değil. Doğal kaynaklarımız yüzyıllar boyu ve hâlâ bugün yabancıları zengin etmek için kullanılmakta. Biz Bolivyalılar ise, elimiz böğrümüzde, kan kusmaktayız. Ne çocuklarımızı okutacak okul, ne hastalarımızı götürecek hastane var. İçinde bulunduğumuz yaşama koşulları, dayanılır gibi değil. Bize, ancak açlıktan ölmeyecek kadar maaş ve ücret veriyorlar. Her yıl, binlerce kadın, erkek, çocuk, açlıktan kırılıyor. Köylülerin içinde bulundukları yoksulluk, korkunçtur. Haklarımız ve kazançlarımız gaspediliyor, ayaklar altında çiğneniyor ve bizler, kölelere bile lâyık görülmeyen koşullar içinde yaşıyoruz.

1965 Mayıs'ında, bütün dünyanın dehşetten açılmış gözleri önünde, ücretlerimizi indirdiler, işçilerimizi sokağa attılar, erkeklerimizi tutukladılar, sürdüler, öldürdüler, kendilerini savunmaktan aciz kadınlarımızla çocuklarımızı, petrol kamplarıyla birlikte bombaladılar.

Bizler işte böyle yaşadık, böyle yaşıyoruz. Ama yine bizler, hiç bir zaman zalimlerin önünde eğilmeyecek, dize gelmeyecek dövüşken bir ulusuz.

Kahraman işçiler, köylüler, ustalar, öğretmenler, zanaatkârlar ve yiğit gençlerimiz, öğrenciler, kanlarıyla, tarihimizin anlı şanlı sayfalarını yazdılar. İşte bütün dünyanın ve bizim önümüzde duruyor Padilla'nın, Lamza'nın, Mendez'in, Sudanes'in, Nervelo'nun, Murillo'nun, Tupacamaru'nun, Warners'ın, Arze'nın o efsanevî kişilikleri. Ve yine gözlerimizin önünde, yiğit bacılarımızın gözüpeklikleri. Kahraman halkımız, La Coronilla'yı, Juana Azurduy'u, Bartolina Sisa'yı unutmadı ve onların verdiği yiğitlik örneğinin ardından gitmeye her an hazır bekliyor.

Atalarımız, özgür, bağımsız bir ülke kurmak için, tam on beş yıl kanlarının son damlasına kadar dövüştüler; yabancı efendileri ülkeden attılar. Ama aradan çok geçmeden, yeni kapitalist güçler, pençelerini attılar Bolivar'la Sucre'un kurduğu ülkemize: Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne dek hunharca öldürülmüş olan köylülerimizin sayısı binlerin üstündedir. Ve yine binlerce işçimizin isteklerine, makineli tüfeklerle cevap vermişlerdir. Ve de, bu tek yanlı savaşta, ellerinde boyun eğmeyen ve yılmayan yiğitliklerinden başka hiç bir silâh olmaksızın ayaklanmış, savunmasız halkı makineli tüfeklerle biçerek ve bombalayarak terfi etmiş «kahraman» albaylarımız da binlerledir.

Bolivya halkının maruz bırakıldığı katliamlar, cinayetler, hakaretler belleklerimizde, bir daha silinmemek üzere taptaze duruyor. Nâzırlar, generaller ve Yankee emperyalistler, sizlere sesleniyoruz: Pençelerinizde ve dişlerinizde, Bolivya halkının kan izleri var ve işte bugün son saatiniz çalıyor artık. Dereler gibi akıttığınız kanın, öldürdüğünüz, idam ettiğiniz, tutukladığınız, sürdüğünüz binlerce vatan evlâdından geride kalan küllerin hesabını verme saati gelip çatmıştır artık. Bugün, Ulusal Kurtuluş Ordusu dikiliyor karşınıza. Tarlalardan, kentlerden, madenlerden, fabrikalardan, okullardan ve üniversitelerden gelenler, yiğitçe silâha davranıyorlar bugün.

Ey caniler, adaletin, mutluluğun, özgürlüğün sesi, son saatinizin geldiğini haykırıyor. Bu ses, Bolivya'nın bütün göklerinde, bütün dağlarında, bütün topraklarında yankılanıyor. Bu sesi, artık ne dağlar, ne vadiler, ne ormanlar, ne de yaylalar durduramaz.

Ey suçlular, bugün ilk yumruğu yediğiniz anda, analarınız ve çocuklarınız için ağlayıp, onları düşüneceksiniz. Onlar için, aynı üzüntüyü biz de duyuyoruz. Ama o binlerce köylüyü, emekçiyi, öğretmeni, öğrenciyi öldürürken, Catavi, Cerdas, Villa Victoria, El Alto, La Paz, Milluni, Siglo XX kentlerinin sokaklarını onların kanlarıyla yıkarken hiç mi aklınıza gelmedi onların da anaları, karıları, bacıları, çocukları olduğu?

Verdiğimiz mücadelenin yiğitliği karşısında, ülkenin başındaki yönetici takımı ve onların efendisi olan Yankee emperyalizmi tirtir titriyor. Kapana kısılmış hayvanlar gibi havaya pençe atıyorlar. Suçları artıyor. Daha daha büyük suçlar işliyorlar. Bağlı kalacaklarına and içtikleri o sahte - demokratik anayasayı çiğniyorlar. Gerillalara karşı duydukları isteri, onları, solcu siyasal partileri kanun dışı olarak ilân etmeye kadar götürüyor. Sanki resmî bildirilerle, kararnamelerle fikirler öldürülebilirmiş gibi. Vatandaşları, «sen gerillasın» diye suçlayıp mahkûm ediyorlar, hapse atıyorlar, öldürüyorlar (sonra da buna intihar diyorlar). Yabancı gazetecileri yakalayıp, gerilla olduklarını itiraf ettirmek için işkence yapıyorlar. Propagandalarını yalanlar üzerine kuruyorlar. Bunlar öylesine gülünç yalanlar ki, halk nefretle dinliyor onları. Bu propogandalar ve gerilla hareketlerini engellemek için girişecekleri bütün girişimler boşa çıkacak. Ve yine boşuna olacak, iktidarda kalmak için harcadıkları çabalar. İktidarlarının sonu gelmiştir artık!

Soygunu, talanı, rüşveti, cinayeti, adaletsizliği ve birkaç kişinin ceplerini doldurduğu çalışmadan para kazanma düzenini değiştirmek için, herkesin eşit görevi ve hakkı olacağı, toplumsal adalet temeli üzerine oturtulmuş bir toplum kurmak için; doğal kaynakların halk için ve halkın yararına işletilmesini sağlamak için giriştiğimiz bu mücadelede, vatana yararlı olabilecek pek çok kişi öleceği için üzgünüz. Erlerden olduğu kadar, subaylardan da ölenler olacak. Savaş alanına gönderilenlerin hepsi, başımızdaki yönetici takımı gibi, Yankee yanlısı değil mutlak. Ama kurunun yanında yaş da yanacak. Bunun acısını şimdiden duyuyoruz.

Bütün vatanseverlere, subaylara, erlere sesleniyoruz: Silâhlarınızı bırakın. Ülkemizin yiğit gençlerine sesleniyoruz: Onların saflarına katılmayın. Analara sesleniyoruz: Oğullarınızın, yabancıların dolarlarına satılmış olan ve ülkemizin zenginliklerini Yankee emperyalistlerinin kucağına dökenleri savunmak uğruna feda edilmesine göz yummayın.

Ulusal Kurtuluş Ordusu, Bolivya halkına sesleniyor: Kıdem farklarını, siyasal fikir ayrılıklarını bir yana bırakın; büyük bir dayanışma, mutlak bir beraberlik, sağlam bir birlik kurun. Dövüşebilecek güçte olan vatanseverler, Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun saflarına katılsın. Orduya katılmasanız da, bizlere dışardan yardımcı olabilirsiniz. Arkadaş gruplarından tutun da, akıl almaz cesaret isteyen davranışlara varıncaya dek, bizlere yardım etmenin bin türlü yolu vardır. Halkın yaratıcı dehası, bu yolları bulmakta güçlük çekmeyecektir. Bütün sorun, iktidardaki satılmışlara ve onların efendisi Yankee emperyalizmine, bastıkları toprağın sarsıldığını duyuracak şekilde örgütlenmektir. Halkımızı bir konuda uyarmak istiyoruz. Unutmayın ki, Yankee emperyalizmi, ülkemize geçirdiği pençeleri çözmemek için, yeni yeni generallere, sivillere ve hatta zamanı gelince gerçek yüzlerini ortaya çıkaracak olan sahte devrimcilere yanaşabilir. Onların yardımını isteyebilir. Halkımızın, bütün tarih boyunca olduğu gibi, gafil avlanmamasını ve kendini aldatmacalara kaptırmamasını diliyoruz. Bu sefer, dövüş başlamıştır ve halk kendi yönetimini kendi eline almadıkça, yabancı baskısı silinip gitmedikçe silâhlar elden düşmeyecektir.

Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun, halkın ideallerini gerçekleştireceğini, zamanı gelince bugünkü zorba, muhbir, vatan haini yöneticileri ve yoksullara karşı insafsızlık edip de ceza görmemiş olanları cezalandıracağını açıklıyoruz. Sivil savunma örgütleri kurulmaktadır. Devrimci halk mahkemeleri harekete geçecek, yargılayacak ve hüküm vereceklerdir.

Ulusal Kurtuluş Ordusu, Yankeelerin ve ister Yankee, isterse başkaları olsun, danışman kılığına bürünmüş istilâcıların yenileceğine inanmıştır. Emperyalistlerin egemenliğinin son kertesine kadar yokolduğunu görmeden, Bolivya halkının mutluluğunu, kalkınmasını ve iyi günlerinin geldiğini görmeden silâhları bırakmayacak, bir an bile durup dinlenmeyeceğiz.

Köleler gibi yaşamaktansa ölmek yeğdir!

Yaşasın gerillalar!

Yankee emperyalizmine ve onun askerî kliğine ölüm!

Tutuklanmış ve hapiste olan bütün vatanseverlere özgürlük!

ULUSAL KURTULUŞ ORDUSU

Nancahuazu, Nisan 1967

Bu manifesto Bolivya'da gereği gibi dağıtılamadı. Sadece ufak siyasal gruplar arasında dolaştı. Dışarıya gönderildi ve yabancı ülkelerin birkaçında basılıp dağıtıldı; ama durumu en yakından bilebilecek olan gözlemcilerin kanılarını değiştirmedi: Gerillalar kapana kısılmışlardı; gün günden ormandaki savaş koşullarına intibak eden askerî güçler, gerillaların peşindeydi.

Bir gerilla kolu doğuya doğru ilerleyerek, Arjantin sınırındaki Yacuiba ile kuzeyde Santa Cruz arasındaki tren yoluna yöneldi. El Espino ve Muchiria dolaylarında çarpışmalar oldu ve gerilla kolu, kuzeye döndü. Abapo yakınlarında Rio Grande'yi geçti ve nehrin sol yakasını takip ederek, Rositas Irmağı ile birleştiği noktaya geldi. Burada bir çarpışma daha oldu. Gerilla kolu, Rositas ırmağını takip ederek, Morocos ırmağına vardı. Pirai denilen yerde, orduyla çetin bir çarpışma oldu ve gerillalardan üçü öldü.

Gerilla kolu, Kübalılar da dahil olmak üzere, Ché'nin en iyi adamlarından kurulmuştu. Kuzeye yürümelerinin amacı, Cochabamba ile Santa Cruz'u bağlayan karayoluna ulaşmaktı. Gerillalar, daha kalabalık bölgelere geçerek, Nancahuazu vadisindeki dünyadan kopmuş durumlarından kurtulmaya çalışıyorlardı.

Son derece güvenilir ve aklı başında biri olan Binbaşı Acuna Nunez, gerilla kolunun kumandanı, adamlarını yok ye-

re gözden çıkaracak insan değildi; ama en akıl almaz işlere girişebilecek yetenekteydi. Bu sefer de, görülmemiş bir manevra planladı ve uyguladı. 7 Temmuz'da, gerillalar, Las Euevas denilen yerde, Cochabamba ile Santa Cruz arasındaki yolu kapadılar. Telefon hatlarını kestiler ve bir yolcu otobüsünü ele geçirdiler. Otobüste bir grup öğrenci vardı. Ancak sinemalarda görecekleri kadar heyecanlı bir serüvene katılmanın sevinci içindeki bu öğrencilerle birlikte, gerillalar da otobüse bindiler ve Samaipata kasabasına gittiler. Bu kasabanın ele geçirilmesi ancak bir saat kadar zaman aldı, ama siyasal havayı büyük ölçüde bulandırdı. Gerillalardan bir kısmı kasaba yetkililerini tutuklarken, diğerleri de yiyecek, giyecek ve ilâç tedarik etmeye çalıştılar. Hatta, halkın korkudan faltaşı gibi açılmış gözleri önünde, bir söylev çekmeye bile vakit buldular.

Ben, 12 Temmuz'da, yani bu olaydan beş gün sonra, Ciro Bustos'un savunmasını yapmak üzere La Paz'a geldim. Kamuoyu çok etkilenmişti. Gerillaların dünya ile hiç bir bağlantıları yoktu. Buna rağmen, askerlerin burnunun dibinde ve onları gülünç düşürerek bir kasabayı ele geçirmişler, istediklerini alıp gitmişlerdi. Bu akıl almaz bir şeydi. Halk, bu hikâyeyi çok ilginç, çok heyecanlı ama, kendi yaşamlarının çok dışında bir şey olarak dinledi. Bu olay hakkında gazetelerde yazılanları okudular, olayın nasıl geliştiğini en ufak ayrıntısına kadar öğrendiler, sonra da okuyup öğrendiklerine kendi hayallerini de kattılar. Hiç kuşkusuz bu, soğukkanlı görünmeye çalışmış olan Barrientos hükümetinin geçirdiği en zor anlardan biriydi.

La Paz'da iki hafta kaldım. Başlangıçta askerî otoriteler, Bustos ve Debray'ın tutuklu bulunduğu Camiri'ye gitmeme izin vermediler. İki cami arasında kalmışlardı: Ya bütün dünyanın gözlerini üzerlerine çekecek ve adalet adına yapılan bu haksızlığı ortaya dökeceklerdi; ya da Bustos ve Debray'ın yargılanmaları kapalı kapılar ardında yapılacaktı. Pek çok önemli ordu kumandanı, ikinci yolun seçilmesine taraftar-

dı. Ancak, sonunda, General Barrientos'un ve gizli servisteki adamlarının demagojisi karşısında yenik düştüler.

Aslında, askerî mahkeme, tutukluları kanuna uygun olarak yargılasaydı, askerlerin yapmış oldukları anayasa, onların bu iki kişiyi mahkûm etmelerini önleyecekti. Ama o zaman, yargılamanın bir anlamı kalmayacak ve Barrientos'un bu dâvadan kendine çıkarmak istediği siyasal pay suya düşecekti. Bütün sorun, halkın vatanseverliğini kamçılamak ve özellikle köylüler arasında, tutukluların, Bolivya ve Bolivyalılara düşman yabancılara bağlı bir keşif kolundan geldikleri inancını yaymaktı. Başkentten, kasabalara ve köylere, «Camiri'li Bayanlar» imzasıyla yazılmış bir beyanname dağıtıldı. Bu beyannamede, çok sade bir dille, «yabancı istilâsı»ndan ve bunun Bolivyalıların ahlâkî ve maddî mirasını yok edeceğinden söz ediliyordu. Hatta, bu uzaklardan gelme devrimcilerin, köylülerin ellerindeki toprağı alacakları da ima edilmişti.

Yargılamanın bir skandal, bir adalet ucubesi olduğuna hiç kuşku yok. Barrientos'un, bu yargılamayı kendi çıkarı uğruna kullanacağını, siyasal amaçlara alet edeceğini anladıktan sonra, hiç bir şey beni şaşırtamazdı. Camiri'ye vardığım zaman öğrendim ki, Bustos tam altmış gün hücrede tutulmuştu. Oysa, askerlerin kendi yaptıkları anayasa, tutukluların en çok iki gün hücre hapsinde bırakılabileceklerini öngörüyordu. Daha da kötüsü, Bolivya Ordusu Başkumandanı, bizzat bu işle ilgilenmiş ve Bustos'un tutuklanması üzerinden üç ay geçmeden herhangi bir şekilde savunma avukatı atanmasını sağlamıştı. Tabiî ki, tutuklular, Bolivya gizli istihbarat servisi ajanları tarafından işkenceye tâbi tutulmuşlar ve bu ajanlar, durup dinlenmek bilmeden faaliyet gösteren gerillalar hakkında bilgi sızdırmaya çalışmışlardı.

MNR, savaşa katılmıyordu; ama o da bütün öteki partiler gibi, bu savaşı, askerî hükümeti devirmek uğruna kullanmaya hazırdı. Barrientos ve ordudaki adamları bu plandan haberdardılar ve bunu engellemeye çalıştılar. Haziran'da ül-

kenin bir kuşatma durumu içinde bulunduğunu açıkladıklarından bu yana, zaman zaman başarılı olan bir çalışma yapmışlardı. Bu çalışmayı, çoğu MNR'dan olmak üzere parti liderlerinin tutuklanması ve Barrientos'un, MNR liderlerinin gerilla ile işbirliği yaptıklarını ima edişi izlemişti. Kentlerdeki askerî tedbirler, halkın huzurunu kaçırmış ve kışkırtıcılardan çoğu, maden ocaklarının bulunduğu kamplara kaçmışlardı.

24 Haziran'da ordu, Catavi maden işçilerine hücum etti, kırk kişiyi öldürüp, yüzden fazla işçiyi de yaraladılar. Gösteri tertipleyen işçilerin bu şekilde öldürülüşü ve «San Juan Katliamı» diye anılan bu hareket Ché'ye hiç bir şekilde yardımcı olmadı. Ché'nin halk tarafından anlaşılmadığı açıkça ortaya çıkmıştı. Gerillaların ve madencilerin giriştikleri gösteriler, halk arasında hiç bir etki ve yankı yapmamıştı.

20 Temmuz'da, ordu Samaipata'nın ele geçirilmesiyle sarsılan durumunu güçlendirmek için saldırıya geçti ve Ché ile adamlarının konakladıkları Morocos ırmağı kıyılarına yürüdü.

Bu, ordunun başlattığı ve Ché'nin kampının gafil avlandığı ilk çarpışmaydı. Askerler, gerillalar için paha biçilmez değerdeki malzemeleri ele geçirdiler: Radyolar, alıcı-vericiler, silâhlar ve cephane.

Ordunun saldırısı gittikçe düzenli ve sistematik olmaya başladı. Yeşil Berelilerin profesyonelliği kendini iyice gösteriyordu. Askerler son derece iyi eğitim görmüşlerdi. Eğiticiler, danışman sıfatıyla Vietnam'dan getirtilmiş Amerikalılardı ve bunlar işin ekonomik yönünü hesaplıyorlar, «bir Vietnamlıyı öldürmek dört yüz bin dolara mal oluyor, oysa Bolivyalıların ölümü daha ucuza geliyor.» diyorlardı.

Gerillalara karşı savaşan ve onları kıyasıya öldüren askerlere törenle ödül dağıtılıyordu. Bu törenlerden birinde bulundum. Askerleri bir meydanda topladılar, kentin ileri gelenleri, Rotary kulüp yönetim kurulu üyeleri, Amerikalılar da çevrede yerlerini aldılar. Batı uygarlığını göklere çı-

karan bir hamasî nutuktan sonra, bir kadın çıktı ortaya. Askerlere birtakım paketler dağıtmaya başladı. Askerler, heyecanla paketleri açtılar. Birer kat çamaşır ve birer kutu sardalya balığı. Bütün korkularının, ölümle yüzyüze gelmelerinin ve soydaşlarını öldürmenin ödülü buydu işte.

31 Ağustos'ta ordu. Binbaşı Acuna Nunez'in kumandasındaki on yedi gerillaya pusu kurdu. Gerillalardan ikisi, bir gün önce Masicuri ırmağının kıyısındaki bir köye gelmişler ve evde yalnız olan bir çocuktan yiyecek istemişler, ertesi gün tekrar geleceklerini söyleyerek gitmişlerdi. Çocuk, durumu bir askere haber verdi. Askerler, çocuğun anasıyla konuştular ve ertesi gün hiç bir şey yokmuş gibi, gerillaları eve almasını söylediler. Kendileri de evin arkasındaki sık çalılığa gizlenip beklemeye başladılar. Az sonra başta Binbaşı Nunez olmak üzere gerillalar göründü; ırmağı geçip eve yaklaşıyorlardı. Askerler ateş açtılar. Su kana bulandı. Nunez dahil, dokuz gerilla öldü. Geri kalan sekizi, ellerindeki bütün malzemeyi bırakıp çekilmek zorunda kaldı. İki gün sonra bir çarpışma daha oldu ve gerillalar dört ölü daha verdiler. Herkesi dehşetten titreten ünlü Nunez kuvveti, dört kişiye inmişti.

Bu arada Ché' kendi yanındaki yirmi kişiyle devamlı hareket halindeydi. Adamları beslemekte zorluk çekiyor ve köylülerden en ufak bir yardım bile görmüyordu. Bir lokma ekmek olmaksızın Carapari, Yuque, Ticucha bölgelerinden çekildiler. Iquira dağında bir çarpışma oldu. Ché, malzemesinin büyük kısmını, bir adamını ve önemli belgeleri yitirdi. Bu belgeler kısa bir süre sonra, Ché'nin genel karargâhı da dahil olmak üzere dört ayrı yerden toplanan gizli belgelerle birleştirildi. 22 Eylül'de, Bolivya Büyükelçisi bu belge ve resimleri Washington'da yaptığı bir toplantıda açıkladı ve Guevara'nın kendi ülkesinde olduğunu bildirdi. Ancak, kimi Guevara'nın ölmüş olduğuna inandığı, kimi de Bolivyalılara güvenmediği için, kimse bu fotoğrafların gerçekten Ché'ye ait olduğuna inanmadı.

Oysa aynı günlerde, Guevara, yanındaki on altı kişiyle bin beş yüz kişilik bir kuvvetin önünde geri çekiliyordu. Askerî kumandanlar, Büyükelçinin elindekilerden daha inandırıcı belgeler ele geçirdiler. Artık hiç kuşkuları kalmamıştı. Ché kapana kısılmış durumdaydı. Ché, sık bir bitki örtüsü ile kaplı bölgedeydi. Ancak bu bitki örtüsü yer yer açılıyor ve Ché'nin görünme tehlikesi olmaksızın buradan ayrılmasına fırsat vermiyordu.

Bu arada, kendiliğinden teslim olanların affedileceğinin bildirilmesi üzerine teslim olan bir gerilla da ifade vermiş ve Ché'nin ağır hasta olduğunu bildirmişti. Ama bu abartılmış bir ifadeydi. Ché, hiç değilse o sıralarda fazla ağır durumda değildi.

Eylül'de La Paz'a döndüm ve Debray ile Bustos'un ünlü yargılama sahnesinde hazır bulundum. Gerillalar bu arada yürümeye devam ediyorlardı. Bu, dünyanın dört bir yanından gelen gazetecilerin ve hukukçuların önünde oynanan adalet komedisine eşlik eden bir fon müziği gibiydi.

Yargılamanın yapıldığı gün, La Higuera'da bir çarpışma oldu ve gündüz gözüyle dövüşüldüğü için, gerillalar ölülerini bile toplayamadan çekilmek zorunda kaldılar. Bolivyalı lider Peredo dahil olmak üzere üç ölü vermişlerdi.

O günden sonra, gerilla daha küçük gruplara ayrıldı ve serbestçe hareket olanağı kazanmak için ayrı ayrı ilerlemeye devam ettiler. Ancak, geceleri, önceden kararlaştırdıkları yerlerde buluşuyorlar ve harekât planını tespit ediyorlardı. Bu böylece 7 Ekim'e dek sürdü. Ché iyimserdi. Günlüğünde, gerillanın bugüne dek «kazasız belâsız» geldiğini yazıyordu.

7 Ekim günü, gerillalar köylülerden birkaçı ile karşılaştılar, Keçisini otlatan bir yaşlı kadın, askerlerin birkaç gündür görünmediklerini söyledi; ama gerillalar onun yalan söylediğine kani idiler. Öğleden sonra, birkaçı bir köy evine girdiler. Burada, hasta çocuğunun başında oturan bir kadınla

karşılaştılar. Kadına ağzını tutması için para bırakarak ayrıldılar. Ama kadının susacağından umutları yoktu.

Yuro ırmağı kıyısındaki patates tarlalarına daldılar. Yaş toprak, ayak izlerini açıkça belli ediyordu. 8 Ekim'de, bir köylü kadın, ırmağın kıyılarından sesler geldiğini ihbar etti. Bir keşif kolu çıkarıldı ve az sonra patlayan makineli tüfek sesleri askerlerle gerillaların karşı karşıya geldiklerini belirtti.

Gerilla kolunun başında, çok iyi bir nişancı olan, Bolivyalı maden işçisi Simon Cuba vardı. Onun hemen arkasından Ché yürüyordu. Cuba, devamlı ateş ederek gözden kayboldu. Ché de peşpeşe ateş ediyordu. O sırada, bacaklarına birkaç kurşun birden saplandı. Cuba, büyük bir yiğitlik ve bağlılık göstererek, Ché'yi sırtladı ve ateş hattından uzaklaştırmaya çalıştı. Ama, bir başka kurşun, Ché'nin kulağının dibinden geçti ve beresini başından uçurdu. Bunun üzerine, Cuba onu yere indirdi ve orada durup ateşe devam etmeye başladı. Çevrelerini kuşatanlar on metreden daha yakındaydılar. Bütün tüfekler Cuba'ya çevrildi ve Cuba delik deşik edilerek öldürüldü.

Ché umutsuz durumdaydı. Son bir kere daha şansını denemeye çalıştı. Güçlükle bir ağaca tutundu. Bir elinde de ağır M2 tüfeğini tutuyordu. Birkaç el ateş etti, karşıdan atılan bir kurşun bacağına saplandı. Bir diğeri makineliye çarptı ve silâh elinden fırladı. Düşerken de ateş aldı, kurşun Ché'nin koluna girdi.

Ché'yi çevirdiler ve esir aldılar.

Birkaç yerinden yaralanmıştı, ama hayatı tehlikede sayılmazdı. Kendini kaybetmemişti. Hatta kendini yakalayanlardan birinin hayatını bile kurtardı. Adam bacağından yaralanmıştı ve sürekli kan kaybediyordu. Ché, hemen turnike yapmalarını ve kanı durdurmalarını öğütledi.

Esirin, yedi mil ötedeki Higueras'ya götürülmesi kararlaştırıldı. Artık, Ché'nin yazgısı iki adamın elindeydi: Bun-

lardan biri Ché'yi yakalayan Yüzbaşı Gary Prado Salgado, öteki Albay Andres Selnich'ti.

Guevara her ikisiyle de konuştu. Hangi birliklerden olduklarını, nasıl bir eğitim gördüklerini, gerillalara karşı Panama'da kurulmuş olan okulda kurs görüp görmediklerini merak ediyordu. Yaraları acı veriyor ve fazla kan kaybetmemekle beraber, gözle görülür şekilde güçten düşüyordu. Hareket edemiyordu. Subaylar, onu Higueras'ya götürmeye hazırlandılar. Dört er, Ché'yi battaniyeden yaptıkları bir sedyede taşıdılar, kasabanın okuluna getirip, boş bir odaya bıraktılar.

Sonraki saatlerde, subaylar arasında gergin bir hava ve çeşitli söylentiler dolaşıyordu. Binbaşı Nino de Guzman'ın, Ché'yi Vallegrande'ye götürmek istediğini biliyorlardı. Burası, binbaşının kendi kullandığı helikopterle yirmi dakikalık bir yoldu. Hatta binbaşının, önce yaralıların taşınmasını isteyen Albay Selnich'le tartıştığı bile söyleniyordu.

Bütün gün ve bütün gece boyunca müzakereler, La Paz'la yapılan aralıklı telefon konuşmaları sürdü. 9 Ekim sabahı, Ché'nin, o sabah ve tutuklu bulunduğu yerde öldürülmesine karar verildi.

Ché yerde oturuyordu. Sırtını duvara dayamıştı. Güçten kesilmişti. Zorlukla soluk alabiliyordu. Bulunduğu yer yarı karanlık olduğu için, iki kişinin odaya girdiğini ve kendisine yaklaştığını ilk başta göremedi.

Yüzbaşı Prado, Guevara'nın arkasına geçti ve tepeden ensesine makineliyi püskürttü. Dört kurşun saplandı. Albay Selnich yaklaştı ve 9 mm. lik tabancasını bir el ateşledi. Kurşun Ché'nin kalbini ve bir ciğerini deldi. Bu, «coup de grace» olmuştu. Ché'nin gözleri ardına kadar açık ve alabildiğine huzur doluydu. Gülümsüyordu. Ölmüştü.

BİRİNİ BÖLÜM

Lâtin Amerika'yı keşfederken 9

I Bulutlardaki devrim 11

II Karayipler fırtınası 41

III Bir devrimcinin oluşumu 61

İKİNCİ BÖLÜM

Küba'yı yönetirken 79

Tarihçe 81

IV İstilâ gecesi 91

V Küba meydan okuyor 125

VI Bir devrim programı 141

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Devrimleri hazırlarken 157

VII Arjantin'deki gerillalar 159

VIII Alev alev yanan esrar 175

IX Bolivya'daki ateş ve ölüm 203

1950'de bir motosiklet imalâtçısı tarafından yayımlanan bu ilân, Guevara'nın bir resmini ve bu firmanın motorlarını öven mektubunu gösteriyor. Guevara o sıralarda yirmiiki yaşındaydı ve motosikletle Arjantin'in oniki eyaletini dolaşmıştı.

Che'nin annesi Celia de la Serna Guevara, 1964 yılında politik hareketlere katıldığı Buenos Aires'de Adliye'den çıkarken.

Ricardo Rojo tarafından çekilen bu resim, Guevara ile karısı Aleida March'ı şeker kamışları arasında çalışırken gös teriyor.

Che Guevara ve Ricardo Rojo üstte yanyana, altta ise Kübalı şeker kamışı işçileri arasında el sıkışırlarken.

Vallegrande'de, öldürülen Che'nin etrafında CIA ajanları ve Boliviyalı askerler..

Bu iki resim, Guevara'nın uğrunda savaştığı ve öldüğü bölgenin köylüleri arasında nasıl «La Higuera Azizi Ernesto» olarak kutsallaştığını yeteri kadar ifade etmektedir.

Guevara'nm en yakın arkadaşlarından olan Ricardo Rojo, 1923 yılında Arjantin'in Entre Rios eyaletinde doğdu. Eğitimini Buenos Aires'de yaptı ve 1949'da hukuk mezunu oldu. Lâtin Amerika'nın politikası ile çok yakından ilgilendi. Peron'a karşı geldiği için hapse atılan Rojo, Arturo Frondizi'yi ilk destekleyenlerden biridir. Frondizi yönetiminde Almanyada Bonn'da Arjantin'in politik danışmanı olarak iki yıl çalıştı. «Arkadaşım Che Guevara» yazarın ilk kitabı değildir. Lâtin Amerikan politikası ve Hukuk üzerine üç eseri daha vardır. Meksika'da Meksico City şehrinde Colegio Libre de Meksico'da Amerikan tarihi profesörü oldu ve Buenos Aires'de Faculdad de Ciencias Economicas'da da Ekonomik Kalkınma danışmanlığı yaptı. Dünyanın pek çok ülkesini gezmiş olan Rojo, bu eserinde Guevara efsanesini bütün dünya koşulları içinde gerçek yerine oturtmakta ve çok kişisel bilgilere dayanan Che'nin hiç bilinmeyen yönlerini canlı, samimi bir şekilde anlatmakta, usta bir yazar ve araştırmacı olduğunu göstermektedir. Yazar, psikolog ve profesör olan karısı ve iki çocuğu ile şimdi Buenos Aires'de oturmaktadır.

: Fono Matbaası, Tel : 27 70 14 10 Lira